

EKSPERTYZA PT.

Wyzwania i cele dla programów współpracy transgranicznej z udziałem Polski po 2013 roku

Zamawiający:

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

Departament Współpracy Terytorialnej

Wykonawca:

EGO – Evaluation for Government Organizations s.c.

Podwykonawca:

European Policies Research Centre – University of Strathclyde

Autorzy:

dr hab. Marek Kozak, dr Karol Olejniczak, dr Adam Płoszaj, dr Paweł Kościelecki,
dr Michał Wolański, Anna Borowczak, Bartosz Kozicki, Bartosz Ledzion, Alicja Were-
miuk, Wojciech Pander, Borys Czerniejewski

współpraca:

dr Irene McMaster (EPRC), prof. John Bachtler (EPRC), Richard Hummelbrunner (OAR)

Warszawa, 2 października 2012 r.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
Departament Współpracy Terytorialnej
ul. Wspólna 2/4, 00-926 Warszawa
tel. 22 330 31 05
fax 22 330 31 56
www.ewt.gov.pl

Ekspertyza współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	5
SUMMARY IN ENGLISH.....	11
ZUSAMMENFASSUNG IN DEUTSCHER SPRACHE	16
1 WSTĘP.....	22
1.1 CELE EKSPERTYZY.....	22
1.2 METODYKA BADANIA	22
1.3 WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW I NAZW	22
2 KONTEKST I RAMY FUNKCJONOWANIA PROGRAMÓW EWT	25
2.1 UWARUNKOWANIA ROZWOJOWE OBSZARÓW TRANSGRANICZNYCH	25
2.2 AKTUALNE RAMY PRAWNE PROCESU PROGRAMOWANIA EWT	31
2.3 PROPOZYCJA DELIMITACJI OBSZARÓW PROGRAMÓW EWT	40
2.4 PROPOZYCJA DEFINIOWANIA BENEFICJENTÓW PROGRAMÓW EWT	50
3 DIAGNOZA, CELE I ZAKRES PROGRAMÓW EWT W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ	
2014-2020.....	54
3.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANEGO OBSZARU	65
3.2 PROGRAM POLSKA – NIEMCY	76
3.3 PROGRAM CZECHY-POLSKA	136
3.4 PROGRAM POLSKA-SŁOWACJA	171
3.5 PROGRAM POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	202
3.6 PROGRAM LITWA-POLSKA.....	246
4 MECHANIZMY SKUTECZNEGO WDRAŻANIA PROGRAMÓW EWT	275
4.1 WYZWANIA PROCESU WDRAŻANIA PROGRAMÓW EWT.....	275
4.2 PROMOCJA I INSPIROWANIE POMYSŁÓW NA PROJEKTY TRANSGRANICZNE	286
4.3 SYSTEM SELEKCJI PROJEKTÓW TRANSGRANICZNYCH	290
5 ZAŁĄCZNIKI	308
5.1 ZAŁĄCZNIK 1: BANK POMYSŁÓW NA PROJEKTY.....	308
5.2 ZAŁĄCZNIK 2: PROJEKTY FLAGOWE	352
5.3 ZAŁĄCZNIK 4: NOWATORSKIE PODEJŚCIE PROJEKTOWE W DZIEDZINIE DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ I TELEKOMUNIKACYJNEJ.....	358
5.4 ZAŁĄCZNIK 5: ROZWIĄZANIA DOTYCZĄCE POPRAWY KOMPLEMENTARNOŚCI PROJEKTÓW EWT	362
5.5 ZAŁĄCZNIK 6: PROJEKTY INNOWACYJNE, TRANSGRANICZNE, A OBSZARY WIEJSKIE.....	365
6 SPIS RYSUNKÓW.....	366

7	SPIS TABEL.....	367
----------	------------------------	------------

STRESZCZENIE

Celem ekspertyzy jest zaproponowanie nowego podejścia do programów transgranicznych, kierującego je do celów nowych strategii rozwojowych na poziomie UE i krajów członkowskich. Proponowane rozwiązania mają wzmocnić efekt synergii, trwałości i użyteczności realizowanych projektów transgranicznych.

W naszej ekspertyzie zidentyfikowaliśmy trzy główne filary, na których powinien opierać się model funkcjonowania programów współpracy transgranicznej w nowym okresie programowania. Są to (1) zasady delimitacji przestrzennej i kwalifikowalności beneficjentów, (2) nowe cele i zakres programów oraz (3) zmodyfikowane mechanizmy wdrażania programów. Naszym zdaniem te trzy filary mają szansę zapewnić transgraniczny charakter programów EWT, a także lepiej wpisać programy w nowe paradygmaty rozwoju – przede wszystkim wymóg podnoszenia konkurencyjności kraju i tworzenie optymalnych warunków dla rozwoju innowacyjności we wszystkich sferach życia społecznego.

FILAR 1: DELIMITACJA PRZESTRZENNA I KWALIFIKOWALNOŚĆ BENEFICJENTÓW

Naszym głównym postulatem jest, by punktem wyjścia przy ustalaniu zakresu geograficznego nowych programów była kontynuacja programów wdrażanych w perspektywie 2007-2013.

Dodatkowo w ramach naszych analiz uwzględniliśmy trzy dodatkowe uwarunkowania. Po pierwsze, zasięg NUTS III w Polsce uległ znacznym korektom w 2009 r.: część dawnych NUTS III zostało rozdzielonych na dwa mniejsze, zmieniły się granice niektórych pozostałych.

Po drugie, zgodnie z postulatami Komitetu Regionów W definiowaniu obszarów wsparcia należy posługiwać się zakresem przestrzennym NUTS III lub (w wyjątkowych przypadkach) NUTS II. Oznacza to, iż przypadki dołączania pojedynczych powiatów lub miast na prawach powiatu (na poziomie NUTS IV) do zasadniczego obszaru wsparcia nie będą praktycznie możliwe. Od zasady tej można odejść tylko w pewnych wyjątkach: dotyczą one takich sytuacji, gdy granice obszaru NUTS III przebiega bardzo blisko granicy, ale do niej nie przylega.

Po trzecie, naszym zdaniem zasada koncentracji tematycznej musi być powiązana z zasadą koncentracji przestrzennej. Chodzi nam o to, by wsparcie było skierowane rzeczywiście na obszar transgraniczny.

Ostateczna, zaproponowana przez nas limitacja przestrzenna w przypadku trzech programów transgranicznych programu polsko-czeskiego, polsko-słowackiego oraz programu polsko-litewskiego stanowi wierną kontynuację programów z okresu 2007-2013. Pewien wyjątek stanowi dla nas współpraca transgraniczna na granicy polsko-niemieckiej oraz w obszarze Południowego Bałtyku, w której przedstawiliśmy alternatywne propozycje obszarów wsparcia.

Odnosnie pogranicza **polsko – niemieckiego**, w miejsce trzech dotychczasowych programów przedstawiamy wariant, obejmujący wdrażanie w perspektywie 2014-2020 jednego programu. Z kolei dla Programu **Południowy Bałtyk** alternatywna propozycja dotyczy ograniczenia dotychczasowego obszaru uprawnionego do wsparcia do *podregionów duńskich, szwedzkich, litewskich i polskich*. Jednocześnie, zaproponowano utrzymanie statusu obszaru uprawnionego do wsparcia w ramach Programu przez podregion starogardzki (pomorskie), który w wyniku wprowadzonej w Polsce w 2008 roku zmiany granic *podregionów (NUTS III)* został wyodrębniony, wchodząc wcześniej w skład *podregionu gdańskiego*, bezpośrednio przylegającego do morza (granicy).

Odstąpienie od wytyczania obszarów przyległych zostałoby skompensowane przez **nowy sposób kwalifikowania partnerów wiodących i partnerów**. Nasza propozycja polega na odejściu od zasady, że beneficjentami (wnioskodawcami i partnerami) w programach transgranicznych mogą być tylko instytucje, mające siedzibę na obszarze wsparcia. Wnioskodawcy z poza obszaru wsparcia mogliby bez ograniczeń aplikować o środki w ramach programów transgranicznych pod warunkiem, że realizowane przez nich projekty dotyczyłyby wyłącznie obowiązujących obszarów wsparcia i miałyby charakter transgraniczny. Wprowadzenie tego rozwiązania stworzyłoby możliwość szerokiego transferu know-how i wiedzy z silnych ośrodków wzrostu, które znajdują się poza tym terenem. Włączenie instytucji spoza obszaru pozwoli na rozszerzanie listy beneficjentów o podmioty z silnych ośrodków akademickich (uczelnie, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy), które dysponują pomysłami i potencjałem na realizację nowatorskich i innowacyjnych projektów.

FILAR 2: DIAGNOZA, CELE I ZAKRES PROGRAMÓW EWT

W ramach niniejszej ekspertyzy opracowano zakres poszczególnych programy współpracy transgranicznej. Każdy opis programu rozpoczyna się od szczegółowej diagnozy obszaru wsparcia z uwzględnieniem dostępnych danych oraz piśmiennictwa przedmiotu. Kluczowym elementem diagnoz są analizy SWOT. Stały się one podstawą naszych propozycji odnośnie zakresu rzeczowego poszczególnych programów.

Każdy z takich opisów zawiera listę celów tematycznych oraz priorytetów inwestycyjnych, na które naszym zdaniem warto ukierunkować działania programu. Przyjęto przy tym w większości przypadków zasadę, iż pierwsze cztery cele tematyczne stanowią jednocześnie pierwsze cztery przyszłe osie priorytetowe programu i zostanie na nie przeznaczone 80 % wartości programu. Ostatnia, z reguły piąta oś priorytetowa przyszłego programu (o alokacji 20 %) może zawierać projekty, które wynikają z pozostałych siedmiu celów tematycznych i ich priorytetów inwestycyjnych¹. Po prezentacji ogólnej struktury tematycznej programu znajdują się opisy poszczególnych osi priorytetowych. W opisach tych znajduje się przypomnienie celu lub celów tematycznych, określenie priorytetów inwestycyjnych, lista indykatorywnych projektów, możliwych do realizacji, uzasadnienie wyboru takich instrumentów wsparcia oraz kontrargumenty za ich przyjęciem.

FILAR 3: MECHANIZMY SKUTECZNEGO WDRAŻANIA PROGRAMÓW EWT

W nowym okresie programowania proponujemy wprowadzić w programach EWT następujące rozwiązania:

- zbudowanie systemu zaliczek na realizację projektów, który będzie stanowił zachętę do uczestnictwa w programach EWT dla większej liczby aktorów;
- wzmocnienia roli partnerów społecznych w procesie programowania i wdrażania programu;
- zwiększenie katalogu instytucji uczestniczących w programach współpracy terytorialnej o przedsiębiorstwa, co będzie sprzyjać rozprzestrzenianiu się innowacji i w konsekwencji wzmocni procesy rozwojowe w regionach;

¹ Art. 5 i 6 projektu rozporządzenia dot. EWT w związku z art. 4 lit a) projektu rozporządzenia dot. EFRR.

- zaangażowanie szerszej grupy beneficjentów – ośrodków akademickich, przedsiębiorców, centrów rozwoju usytuowanych poza obszarem kwalifikowanym (np. z Krakowa, Wrocławia, Katowic, Berlina, Pragi, Sztokholmu), szkół wyższych, instytutów i innych jednostek badawczych, itp.;
- włączenie w proces wdrażania programów EWT sieci Regionalnych Instytucji EFS, której celem byłoby wsparcie i animowanie procesu budowy partnerstw, przygotowanie i pomoc w realizacji projektów o charakterze partnerskim i transgranicznym;

Naszym zdaniem powyższe rozwiązania przełożą się na wyższą efektywność procesu wdrażania.

W odniesieniu do **procesu selekcji i wyboru projektów** wydaje nam się, że należy sięgnąć po różne rozwiązania a sama strategia naboru powinna być modyfikowana w czasie, w oparciu o analizę postępów wdrażania programu.

I tak pierwsze nabory mogłyby być naborami na wszystkie pola tematyczne danych programów. Dzięki temu instytucje programu będą się mogły zorientować w rzeczywistych kierunkach zainteresowań potencjalnych beneficjentów jak i w potencjale aplikacyjnym obszaru objętego programem.

Po analizie wyników pierwszego naboru sugerujemy natomiast stosowanie naborów zamkniętych – rozumianych jako nabory na określone typy projektów. Dzięki temu będzie można odpowiednio kierunkować zainteresowanie beneficjentów i zadbać o realizację strategicznych celów programu.

Wartym zastosowania są zarówno formuły Funduszu Małych Projektów jak i rozwiązania dotyczące Projektów Flagowych. Te pierwsze pozwolą uruchomić lokalny potencjał i włączyć do programu organizacje pozarządowe. Ich tradycja w na polskich pograniczach jest też ugruntowana. Te drugie pozwolą mocniej zaangażować głównych interesariuszy i partnerów, a także ukierunkować ich dialog ku prawdziwie transgranicznym postrzeganiu działań.

Do rozważenia pozostaje kwestia dwuetapowego naboru – szczególnie wariantu dotyczącego informacji zwrotnych i doskonalenia pomysłów na obiecujące projekty. Zastosowanie tego wariantu zależy od skali programu i możliwości jak i umiejętności instytucji programowych (głównie sekretariatów).

Przechodząc do kwestii procesu oceny i kryteriów oceny zachęcamy do rozwiązań, które zapewniają przejrzystość i przewidywalność działań programowych a także uczciwą konkurencję między potencjalnymi beneficjentami:

- zapewnienie przewidywalności procesu poprzez publikację etapów wyboru, zasad, reguł;
- wprowadzenie w aplikacjach szablonów wymuszających wyartykułowanie efektów projektu w formie pozytywnej zmiany, którą projekt ma osiągnąć;
- jasne zdefiniowanie kryteriów wyboru projektów i udostępnienie tych definicji dla aplikujących, opatrzenie tych definicji wytycznymi dla oceniających, jak i przykładami interpretacji;
- przyjęcie jako wyjściowych typów kryteriów oceny przedstawionych przez INTERACT;
- przełożenie kryteriów na skale ilościowe (optymalnie czterostopniowe), z wyjaśnieniem i krótkim opisem jak miałby wyglądać projekt, by osiągnąć dany poziom skali;
- przypisanie większej wagi do kryteriów merytorycznych "Efektów", "Wartości dodanej" oraz „komplementarności”;
- oparcie oceny głównie na asesorach i ekspertach, z możliwością włączenia w proces oceny głównych interesariuszy;
- ograniczenie wpływu Komitetów Sterujących na ostateczny ranking projektów, dopuszczamy przesunięcia na liście liderów, ale powinny one być one zawężone i ujęte w jasne i przejrzyste ramy.

Tworzenie dobrego systemu wyboru projektów jest procesem stopniowym. Operatorzy programu powinni więc pamiętać o regularnej refleksji i wyciąganiu wniosków z kolejnych konkursów. Wnioski z takich dyskusji powinny być uwzględniane w kolejnych konkursach.

Na zakończenie warto też podkreślić że, w całym procesie naboru, oceny i wyboru łatwo zatracić się w szczegółach technicznych i procedurach. **Nie wolno nam jednak tracić z oczu celu i sensu działań współpracy transgranicznej.** Pytanie o sens,

o celowość i zakładaną pozytywną zmianę, którą mamy osiągnąć dzięki projektom i programowi powinno stać zawsze w centrum działań i rozwiązań proceduralnych.

SUMMARY IN ENGLISH

The goal of this study is to develop new approaches to cross-border programmes, which provides the Programmes with new goals, in line with development strategies on the level of EU and Member States. Suggested solutions are to strengthen the synergies, stability and usefulness cross-border programmes.

We identify three main pillars, on which a model of functioning cross-border co-operation for the 2014-2020 period should be based. These are (1) spatial delimitation and beneficiaries' eligibility rules, (2) new goals and scope of programmes, and (3) modified mechanisms of programme implementation. The study suggests that these three pillars can give European Territorial Co-operation programmes a cross-border character, and better align these programmes within new paradigms of development. These characteristics are a requirement to support raising the competitiveness of the country and creating an optimal environment for the development of innovation in all spheres.

PILLAR 1: SPATIAL DELIMITATION AND ELIGIBILITY OF BENEFICIARIES

The programmes implemented in 2007-2013 serve as a starting point for establishing the geographical scope of new programmes. The study considered three additional factors in the analyses. First, the reach of NUTS III in Poland underwent major corrections in 2009: some older NUTS III were divided into two smaller ones, also the borders of others were altered.

Second, according to demands of the Committee of the Regions in defining areas of support, it is important to use the spatial reach of NTS III or (in some cases) NTS II. This means that cases of attaching territorial units on the NTS IV level to a general area of support will not be possible. This rule can only be omitted in some cases, where the border of the NUTS III area lies very close to the border but does not adjoin with it.

Third, in our opinion, the rule of thematic concentration has to be related to the rule of spatial concentration. By this, we mean that support should be directed to the 'real' cross-border area.

The spatial limitation that the study suggests for three cross-border programmes: Polish – Czech, Polish – Slovak and Polish – Lithuanian is a continuation of programmes areas from 2007 – 2013. The cases of the cross-border co-operation on the Polish – German border and Southern Baltic differ and the study provides alternative versions of areas of support as part of these co-operation areas.

As far as the **Polish – German** border is concerned, the study suggests one variant that could replace three existing programmes. This variant includes the implementation of one programme for the 2014 – 2020 period. As for the **Southern Baltic** programme, the proposal is to limit the current area of support to *Danish, Swedish, Lithuanian and Polish subregions*. Simultaneously, a proposal is set out to maintain the status of the area of support by the Stargard subregion, which, due to a change in subregion borders (NUTS III) implemented in Poland in 2008, was isolated from the *Gdańsk subregion*, which directly adjoins the sea (border).

Withdrawal from adjoining areas could be compensated by **a new way to designate the eligibility of partners and leading partners**. The study suggests retaining the rule that only institutions with their registered office in the area of support can be beneficiaries (applicants and partners) in cross-border programmes. Applicants from outside the area of support could apply for resources from cross-border programmes without any limits, on the condition that projects carried out by them would only cover current areas of support and be cross-border in nature. This solution would allow for a broad transfer of know-how and knowledge from strong centres of growth that lie beyond the area. Including institutions from outside the area will allow the list of beneficiaries to expand by including subjects from strong academic centres (universities, non-governmental organizations, entrepreneurs) that have ideas and potential to realise innovative projects.

PILLAR 2: DIAGNOSIS, GOALS AND THE SCOPE OF EUROPEAN TERRITORIAL CO-OPERATION PROGRAMMES

The scope of individual programmes of cross-border co-operation was also considered as part of the study. Every description of the programme begins with a detailed diagnosis of the area of support, including available data and a bibliography concerning the topic. SWOT analyses are a key part of these assessments. They are the basis of the proposals concerning the subject and scope of individual programmes.

Each of these descriptions contains a list of thematic goals and investment priorities, which should be the main concern of programme's activities. In most cases, a rule was established that first four thematic goals correspond to the first four priority axes of the Programmes and 80% of Programme's resources will be allotted to them. The final, usually fifth, priority axis of the future programme (with 20% of resources allotted) can include projects resulting from the remaining seven thematic goals and their investment priorities². After presenting the general thematic structure of the Programmes, there are descriptions of particular priority axes. These descriptions contain key points on thematic goal or goals, key investment priorities, a list of indicative projects that are eligible for implementation, a justification of the choice of the support instruments and identify possible challenges.

PILLAR 3: MECHANISMS OF SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF EUROPEAN TERRITORIAL CO-OPERATION PROGRAMMES

In the new programming period, the study introduces the following solutions to the European Territorial Co-operation programmes:

- build a system of advance payments for realising projects, which will serve as an encouragement for participation in European Territorial Co-operation programmes by a larger number of actors;
- reinforce the role of social partners in the process of programming and implementing a programme;
- extend the range of institutions participating in the territorial co-operation to enterprises, which will help spread innovation and, in consequence, strengthen development programmes in regions;
- involve a broader number of beneficiaries – academic centres, entrepreneurs, development centres located outside the eligible area (e.g. from Cracow, Wrocław, Katowice, Berlin, Prague, Stockholm), universities, institutes and other research units, etc.; and
- include the network of European Social Fund Regional Institutions in the process of implementing European Territorial Co-operation programmes in order to sup-

²Art. 5 and 6 of the Regulation on European Territorial Co-operation on account art. 4 let a) of the Regulation on European Regional Development Fund.

port and animate the process of building partnerships, preparing and helping in realizing partnership and cross-border projects;

These solutions will directly translate into improved efficiency of the implementation process.

In relation the process of **selecting and choosing projects**, the study argues that it is important to use different solutions and the selection strategy should be modified in time, based on the analysis of programme implementation progress.

A first call would focus on all thematic fields of given programmes. The Programme's institutions could orient themselves towards the real areas of interest for potential beneficiaries and the 'application potential' of the programme area.

After analysing results of the first call, a closed call could then be used –a call for specific types of projects. This would allow beneficiaries' interests to be properly directed, and it would be possible to apply particular care in realising strategic goals of the programme.

It is worth implementing specific approaches for a Small Project Fund, as well as tailored solutions concerning Flagship Projects. The former will help develop local potential and include NGOs in the programme, as their activity on Polish borderlands is established. The latter will allow for stronger involvement of beneficiaries and partners, and direct their dialogue to a truly cross-border activities.

The issue of a two-stage calls is to be discussed, especially the opportunity to provide feedback and improve ideas concerning promising projects. Applying this approach depends on the scope of the programme and its possibilities, as well as skills of programme institutions (mainly front offices).

Moving on to the issue of assessment and assessment criteria, approaches should be developed that provide clarity and predictability of to the Programme's activities, as well as fair competition between potential beneficiaries. Key points are:

- ensure the predictability of the process through publishing stages of selection, rules;
- implement templates in applications, that force applicants to articulate project effects in the form of a positive change, which the project is supposed to reach;

- clearly define project selection criteria and publish this definition for applicants, supplement these definitions with guidelines for evaluators, as well as examples of interpretation;
- accept evaluation criteria suggested by INTERACT as a starting point;
- translate criteria to quantitative scales (optimally, 4-step) with an explanation and a short description of what would the projects have to cover to reach a given step of a scale;
- attach more weight to substantial criteria of “Effects”, “Added value” and “Complementarity”;
- base the evaluation mostly on assessors and experts, including the possibility to involve main beneficiaries in the process of evaluation; and
- limit the influence of Steering Committees on the final ranking of projects, allow for shifts on the list of leaders, but they should be limited and clearly defined.

Creating a good system of selecting projects is a gradual process. Programme managers should undertake regular reviews of progress and use these to draw conclusions for future calls/competitions.

Finally, it is worth mentioning that in the whole process of calls, evaluation and selection, it is easy to get lost in technical details and procedures. **Programmes must not lose sight of its goals and their key of activities concerning cross-border co-operation.** The main aims goals and targets of the Programme sense should always be in the centre of activities and procedural solutions.

ZUSAMMENFASSUNG IN DEUTSCHER SPRACHE

Das Ziel des Gutachtens ist das Vorschlagen einer neuer Herangehensweise an grenzüberschreitende Programme, die sie auf die Ziele neuer Entwicklungsstrategien auf der Ebene der EU und der Mitgliedsstaaten richtet. Die vorgeschlagenen Lösungen sollen den Effekt der Synergie, der Dauerhaftigkeit und der Nützlichkeit der umzusetzenden grenzüberschreitenden Projekte stärken.

In unserem Gutachten haben wir drei Hauptsäulen identifiziert, auf die sich das Modell für das Funktionieren von Programmen der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im neuen Programmierungszeitraum stützen sollte. Es sind dies: (1) die Grundsätze der räumlichen Abgrenzung und der Qualifizierbarkeit der Begünstigten, (2) die neuen Ziele und der neue Umfang der Programme sowie (3) die modifizierten Mechanismen für das Umsetzen der Programme. Unserer Meinung nach haben diese drei Säulen die Chance, den grenzüberschreitenden Charakter der ETG-Programme zu sichern und diese Programme ebenfalls in neue Entwicklungsparadigmen besser einzufügen – es handelt sich dabei vor allem um das Erfordernis der Erhöhung der Konkurrenzfähigkeit des Landes und um die Schaffung optimaler Bedingungen für die Entwicklung der Innovation in allen Bereichen des gesellschaftlichen Lebens.

SÄULE 1: RÄUMLICHE ABGRENZUNG UND QUALIFIZIERBARKEIT DER BEGÜNSTIGTEN

Unser Hauptpostulat ist es, dass der Ausgangspunkt bei der Bestimmung des geographischen Umfangs neuer Programme die Fortsetzung der Programme sein soll, die in der Perspektive 2007-2013 umgesetzt werden.

Darüber hinaus haben wir im Rahmen unserer Analysen drei zusätzliche Faktoren berücksichtigt. Erstens: der Umfang der NUTS III-Regionen in Polen wurde im Jahre 2009 bedeutenden Korrekturen unterzogen: einige der früheren NUTS III-Regionen wurden in zwei kleinere Regionen unterteilt und die Grenzen mancher anderen Regionen wurden geändert.

Zweitens: gemäß den Postulaten des Komitees der Regionen ist bei der Definierung der Förderungsgebiete der räumliche Umfang der NUTS III-Regionen oder (in Ausnahmefällen) der räumliche Umfang der NUTS II-Regionen zu verwenden. Dies bedeutet, dass

Fälle des Anschließens einzelner Landkreise oder Städte mit Landkreisrechten (auf der Ebene der NTS IV) an das grundsätzliche Förderungsgebiet praktisch nicht möglich sein werden. Von diesem Grundsatz darf man nur in bestimmten Ausnahmefällen abweichen: diese betreffen solche Situationen, in denen die Grenze des Gebietes einer NUTS III-Region sehr nahe an der Staatsgrenze verläuft, aber sich nicht damit deckt.

Drittens: unserer Meinung nach sollte der Grundsatz der thematischen Konzentration mit dem Grundsatz der räumlichen Konzentration verbunden sein. Es geht uns darum, dass die Förderung tatsächlich auf das grenzüberschreitende Gebiet gerichtet werden soll.

Die endgültige von uns vorgeschlagene räumliche Abgrenzung bildet im Falle dreier grenzüberschreitender Programme – des polnisch-tschechischen Programms, des polnisch-slowakischen Programms und des polnisch-litauischen Programms – eine treue Fortsetzung der Programme aus dem Zeitraum 2007-2013. Eine gewisse Ausnahme bildet für uns die grenzüberschreitende Zusammenarbeit an der deutsch-polnischen Grenze und im Gebiet der südlichen Ostsee, für die wir alternative Vorschläge der Förderungsgebiete vorgestellt haben.

Bezüglich des **polnisch-deutschen** Grenzgebietes stellen wir anstelle der drei bisherigen Programme eine Variante vor, die die Umsetzung nur eines Programms in der Perspektive 2014-2020 umfasst. Für das Programm „**Südliche Ostsee**“ wiederum betrifft der alternative Vorschlag die Einschränkung des bisherigen förderungsberechtigten Gebietes auf die *dänischen, schwedischen, litauischen und polnischen Unterregionen*. Gleichzeitig wurde die Aufrechterhaltung des Status eines förderungsberechtigten Gebietes im Rahmen des Programms für die Unterregion Starogard (Wojewodschaft Pommern) vorgeschlagen, die im Ergebnis der im Jahre 2008 in Polen durchgeführten Änderung der Grenzen der *Unterregionen (NUTS III)* ausgegliedert wurde, während sie früher einen Teil der *Unterregion Gdańsk* gebildet hatte, die unmittelbar an die See (die Staatsgrenze) angrenzt.

Der Verzicht auf die Absteckung angrenzender Gebiete würde durch **eine neue Art und Weise der Qualifizierung der führenden Partner und der Partner** kompensiert werden. Unser Vorschlag beruht auf dem Verzicht auf den Grundsatz, dass Begünstigte (Antragsteller und Partner) in grenzüberschreitenden Programmen nur Einrichtungen sein dürfen, die ihren Sitz im Förderungsgebiet haben. Antragsteller von außerhalb des

Förderungsgebietes dürften sich im Rahmen grenzüberschreitender Programme uneingeschränkt um Mittel bewerben, vorausgesetzt, dass die von ihnen durchzuführenden Projekte ausschließlich die geltenden Förderungsgebiete betreffen und einen grenzüberschreitenden Charakter haben. Die Einführung dieser Lösung würde die Möglichkeit für einen breiten Transfer von Know-how und Wissen aus starken Wachstumszentren schaffen, die sich außerhalb dieses Gebietes befinden. Die Einbeziehung von Einrichtungen von außerhalb des Gebietes wird es ermöglichen, die Liste der Begünstigten um Einrichtungen aus starken akademischen Zentren (Universitäten, Nichtregierungsorganisationen, Unternehmer) zu erweitern, die über Ideen und Potential für die Umsetzung innovativer Projekte verfügen.

SÄULE 2: DIAGNOSE, ZIELE UND UMFANG DER ETG-PROJEKTE

Im Rahmen des vorliegenden Gutachtens wurde der Umfang der einzelnen Programme der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit erarbeitet. Jede Beschreibung eines Programms beginnt mit einer ausführlichen Diagnose der Förderungsgebiete unter Berücksichtigung der verfügbaren Daten sowie der einschlägigen Literatur. Ein Schlüsselement der Diagnosen sind die SWOT-Analysen. Sie sind zur Grundlage unserer Vorschläge bezüglich des sachlichen Umfangs der einzelnen Programme geworden.

Jede solche Beschreibung enthält eine Liste der thematischen Ziele sowie der Investitionsprioritäten, auf die es sich unserer Meinung nach lohnt, die Maßnahmen des Programms zu richten. In den meisten Fällen wurde dabei der Grundsatz angenommen, dass die ersten vier thematischen Ziele gleichzeitig die ersten zukünftigen vorrangigen Achsen des Programms bilden und dass dafür 80% des Wertes des Programms bestimmt werden. Die letzte, in der Regel fünfte vorrangige Achse eines zukünftigen Programms (mit einer Allokation von 20%) kann Projekte umfassen, die sich aus den restlichen sieben thematischen Zielen und aus ihren Investitionsprioritäten ergeben³. Nach einer Präsentation der allgemeinen thematischen Struktur des Programms befinden sich dort Beschreibungen der einzelnen vorrangigen Achsen. Diese Beschreibungen beinhalten eine Erinnerung an das thematische Ziel oder an die thematischen Ziele, eine Bestimmung der Investitionsprioritäten, eine Liste der durchführbaren indikativen Projek-

³ Art. 5 und Art. 6 des Entwurfs der Verordnung über die ETG in Verbindung mit Art. 4 lit. a) des Entwurfs der Verordnung über den EFRE

te, eine Begründung für die Auswahl solcher Förderungsinstrumente sowie Gegenargumente gegen deren Annahme.

SÄULE 3: MECHANISMEN FÜR EINE WIRKSAME UMSETZUNG DER ETG-PROGRAMME

Wir schlagen vor, im neuen Programmierungszeitraum in den ETG-Programmen folgende Lösungen einzuführen:

- Aufbau eines Systems von Vorschüssen für die Umsetzung der Projekte, das einen Anreiz zur Teilnahme an ETG-Programmen für eine größere Anzahl von Akteuren bilden wird;
- Stärkung der Rolle der sozialen Partner beim Prozess der Programmierung und der Umsetzung der Programme;
- Erweiterung des Katalogs der Einrichtungen, die an Programmen der territorialen Zusammenarbeit teilnehmen dürfen, um Unternehmen, was die Verbreitung von Innovationen begünstigen wird und in der Folge die Entwicklungsprozesse in den Regionen stärken wird;
- Einbeziehung einer breiteren Gruppe von Begünstigten – akademische Zentren, Unternehmer, Entwicklungszentren, die sich außerhalb des qualifizierbaren Gebietes befinden (z.B. in Kraków, Wrocław, Katowice, Berlin, Prag, Stockholm), Hochschulen, Institute und andere Forschungseinrichtungen u.Ä.;
- Einbeziehung des Netzwerkes der Regionalen Institutionen der ETG in den Prozess der Umsetzung der ETG-Programme; Ziel dieser Einbeziehung wäre Unterstützung und Animierung des Prozesses des Aufbaus von Partnerschaften sowie Vorbereitung von und Hilfe bei der Durchführung von Projekten mit partnerschaftlichem und grenzüberschreitendem Charakter.

Unserer Meinung nach werden die oben genannten Lösungen in einer erhöhten Effektivität des Umsetzungsprozesses ihren Ausdruck finden.

Bezüglich des Prozesses der Auswahl von Projekten scheint es uns, dass man zu verschiedenen Lösungen greifen sollte und dass mit der Zeit die Bewerbungsstrategie selbst in Anlehnung an eine Analyse der Fortschritte bei der Umsetzung des Programms angepasst werden sollte.

Die ersten Bewerbungen könnten somit Bewerbungen für alle thematischen Felder der jeweiligen Programme sein. Dadurch werden sich die Institutionen des Programms einen Überblick über die tatsächlichen Richtungen der Interessen der potentiellen Begünstigter sowie über das Bewerbungspotential des durch das Programm umfassten Gebietes verschaffen können.

Nach einer Analyse der Ergebnisse der ersten Bewerbung empfehlen wir jedoch die Anwendung geschlossener Bewerbungsprozesse, die als Bewerbungsprozesse für bestimmte Projekttypen verstanden werden. Dadurch wird es möglich sein, das Interesse der Begünstigten entsprechend zu steuern und für die Umsetzung der strategischen Ziele des Programms zu sorgen.

Empfehlenswert sind sowohl die Formeln des Fonds kleiner Projekte als auch die Lösungen, die Flaggenprojekte betreffen. Die ersteren werden es ermöglichen, das lokale Potential in Bewegung zu setzen und die Nichtregierungsorganisationen in das Programm einzubeziehen. Ihre Tradition in den polnischen Grenzgebieten ist auch etabliert. Die letzteren werden es ermöglichen, die Hauptinteressenten und die Hauptpartner stärker einzubeziehen sowie ihren Dialog auf eine wirklich grenzüberschreitende Wahrnehmung der Maßnahmen zu richten.

Zu überlegen bleibt die Frage der zweistufigen Bewerbung, besonders der Variante, die die Rückmeldungen und die Vervollkommnung von Ideen für vielversprechende Projekte betrifft. Die Anwendung dieser Variante hängt von der Skala des Programms sowie von den Möglichkeiten und Fähigkeiten der Programminstitutionen (hauptsächlich der Sekretariate) ab.

Was die Frage des Beurteilungsprozesses und der Beurteilungskriterien betrifft, empfehlen wir, Lösungen zu wählen, die Transparenz und Vorhersehbarkeit der Programmmaßnahmen sowie lauterer Wettbewerb zwischen den potentiellen Begünstigten sichern:

- Sicherung der Vorhersehbarkeit des Prozesses durch Veröffentlichung der Etappen, der Grundsätze und der Regeln der Auswahl;
- Einführung von Schablonen in die Anwendungen, die es erfordern, die Effekte des Projektes in Form einer positiven Veränderung, die das Projekt bewirken soll, zu artikulieren;

- klare Definierung der Kriterien für die Auswahl der Projekte und Bereitstellung dieser Definitionen an die Bewerber sowie Versehung dieser Definitionen mit Anweisungen für die Beurteiler und mit Interpretationsbeispielen;
- Annahme der Typen der Beurteilungskriterien, die von INTERACT vorgestellt wurden, als Ausgangstypen der Beurteilungskriterien;
- Übertragung der Kriterien in (optimal vierstufige) Mengenskalen mit einer Erläuterung und einer kurzen Beschreibung, wie ein Projekt aussehen soll, um das jeweilige Niveau der Skala zu erreichen;
- Zuweisung eines höheren Gewichtes an die inhaltlichen Kriterien der „Effekte“, des „Mehrerts“ sowie der „Komplementarität“;
- Stützung der Beurteilung hauptsächlich auf Beurteiler und Experten mit der Möglichkeit, die Hauptinteressenten in den Beurteilungsprozess einzubeziehen;
- Einschränkung des Einflusses der Steuerungskomitees auf das endgültige Ranking der Projekte; wir lassen Verschiebungen auf der Liste der Leader zu, aber sie sollten eingegrenzt und in einen klaren Rahmen gefasst sein.

Die Schaffung eines guten Auswahlsystems der Projekte ist ein allmählicher Prozess. Die Betreiber des Programms sollten deshalb daran denken, regelmäßig darüber zu reflektieren und aus den aufeinanderfolgenden Wettbewerben Schlussfolgerungen zu ziehen. Die Schlussfolgerungen aus solchen Diskussionen sollten bei den folgenden Wettbewerben berücksichtigt werden.

Zum Schluss lohnt es sich zu betonen, dass es leicht ist, sich in den technischen Einzelheiten und in den Verfahren des ganzen Bewerbungs-, Beurteilungs- und Auswahlprozesses zu verlieren. **Wir dürfen aber nicht das Ziel und den Sinn der Maßnahmen der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit aus den Augen verlieren.** Die Frage nach dem Sinn, nach der Zweckmäßigkeit und nach der vorausgesetzten positiven Veränderung, die wir durch die Projekte und durch das Programm erzielen wollen, sollte immer im Mittelpunkt der Maßnahmen und der verfahrensmäßigen Lösungen stehen.

,

1 WSTĘP

1.1 CELE EKSPERTYZY

Celem ekspertyzy było opracowanie nowego modelu programów transgranicznych, który prowadziłby do zwiększenia wartości dodanej programów poprzez odejście od tradycyjnych działań wspieranych w ramach programów na rzecz ukierunkowania ich priorytetów na cele nowych strategii rozwojowych na poziomie UE i krajów członkowskich.

Dodatkowymi korzyściami dla programów są więc wypracowane rozwiązania, które wzmocnią efekt synergii, trwałości i widoczności realizowanych projektów.

1.2 METODYKA BADANIA

Projektując naszą koncepcję badawczą uwzględniliśmy: (1) materiały dostarczone przez Zlecającego na temat aktualnych ram prawnych procesu programowania, (2) harmonogram badania oraz metody i narzędzia zaproponowane w naszej ofercie. Aktualną koncepcję budowaliśmy oczywiście na pytaniach badawczych i hipotezach przedstawionych w ofercie.

Zdecydowaliśmy się na przeprowadzenie badania według 7 kroków badawczych. Przedstawiliśmy je na poniższym schemacie. Prezentuje on zarówno zakres kolejnych etapów badania, jak i podział zadań pomiędzy zespołem EGO s.c. i naszego partnera – European Policies Research Centre (EPRC).

1.3 WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW I NAZW

B+R – Badania i Rozwój

EFRR – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego

ENI (ang. European Neighbourhood Instrument) – Europejski Instrument Sąsiedztwa

EWT – Europejska Współpraca Terytorialna

KE – Komisja Europejska

KR – Komitet Regionów

NTS (fr. *NUTS*) – Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (w tekście stosujemy wymiennie terminy NTS i NUTS)

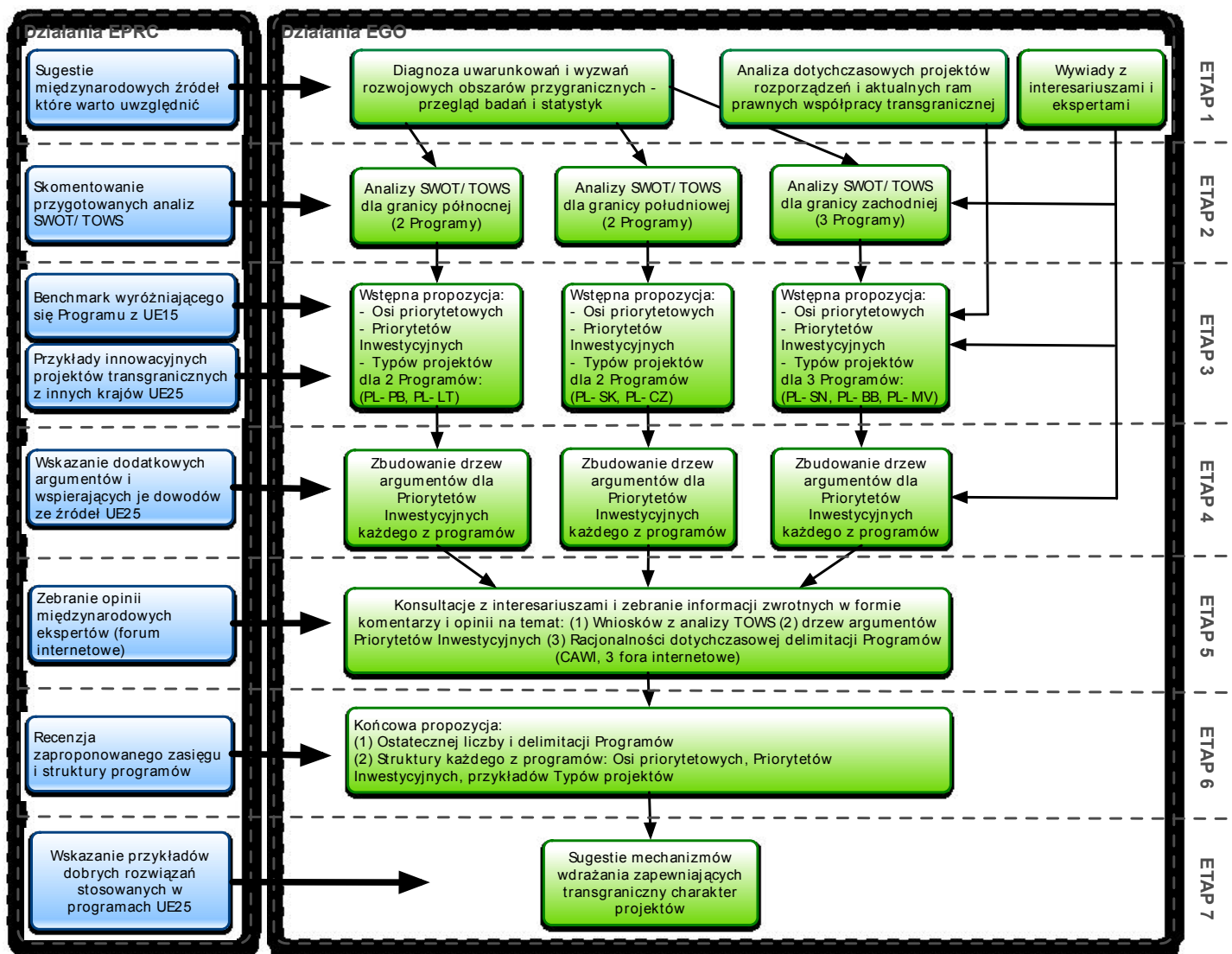
PCz – Państwa Członkowskie

PE – Parlament Europejski

Przyjęliśmy też wstępnie nazewnictwo dotyczące struktury programów – poszczególnych poziomów ich celów i relacji z terminologią zastosowaną w projekcie Rozporządzenia. Prezentuje je poniższa tabela.⁴

Termin użyty w Rozporządzeniu	Propozycja nazw dla Programów EWT
Cel tematyczny (ang. <i>Thematic Objective</i>)	Oś priorytetowa (ang. <i>Priority Axis</i>)
Priorytet Inwestycyjny (ang. <i>Investment Priority</i>)	Priorytety Inwestycyjne (ang. <i>Investment Priority</i>)
Szczegółowe opisy priorytetów inwestycyjnych	Typy projektów

⁴ Zdajemy sobie sprawę, że kwestie nazewnictwa i relacji między strukturą programów a rozporządzeniami UE nie zostały jeszcze rozstrzygnięte. Na potrzeby ekspertyzy musieliśmy jednak przyjąć pewne założenia.

2 KONTEKST I RAMY FUNKCJONOWANIA PROGRAMÓW EWT

2.1 UWARUNKOWANIA ROZWOJOWE OBSZARÓW TRANSGRANICZNYCH

Kluczowe mechanizmy rozwoju współczesnych układów przestrzennych

Świat, wraz z Polską, jest na różnych, na ogół jednak zaawansowanych, etapach przechodzenia od gospodarki przemysłowej do gospodarki postindustrialnej (opartej na wiedzy) i towarzyszącego mu społeczeństwa ponowoczesnego lub informacyjnego. Przemiany te mają silny wymiar przestrzenny, wpływając na zmiany rozlokowania ośrodków aktywności ekonomicznej, a tym samym na szanse rozwojowe poszczególnych obszarów. Co nie oznacza determinizmu geograficznego: nowe czynniki rozwoju pozwalają na aktywne dostosowanie do zmian przez budowę nowoczesnej oferty, choćby i niszowej. Generalnie jednak jednym z najbardziej widocznych trendów o ewidentnych skutkach przestrzennych jest tendencja do koncentracji aktywności na obszarach zurbanizowanych, zwłaszcza metropolitalnych, co przyczynia się do procesów migracyjnych i wyludniania obszarów peryferyjnych, słabo rozwiniętych, zatem i dalszej ich marginalizacji. Osadnicze układy policentryczne już nie przystają do rzeczywistości 21 wieku. Metropolie są szczególnie ważne, ponieważ to w nich następuje największe nasycenie pozostałymi czynnikami rozwoju.

Pośród nowych czynników wymienianych w literaturze światowej zwraca się uwagę przede wszystkim na kilka kluczowych: innowacja, konkurencyjność, globalizacja, metropolizacja, kapitał ludzki i społeczny, terytorializacja, sieci współpracy. Czynniki te wykazują liczne powiązania. Nie oznacza to utraty ważności np. kapitału finansowego czy infrastruktury, znaczy jednak, że ani kapitał finansowy, ani infrastruktura techniczna w gospodarce opartej na wiedzy i w społeczeństwie informacyjnym nie są już czynnikami sprawczymi, samoistnie stymulującymi rozwój.⁵ Pieniądze i infrastruktura to nie dość, by uruchomić procesy rozwojowe (zob. b. NRD).

Zasadniczym, niezwykle **złożonym czynnikiem zmieniającym warunki funkcjonowania gospodarek jest globalizacja** rozumiana jako proces powstawania otwartego rynku światowego, na którym działają takie same czynniki wyznaczające szanse sukcesu

⁵ O cechach nowego paradygmatu zob. np. Gorzelak G., 2007, *Rozwój-region-polityka*, w G. Gorzelak, A. Tucholska (red.), *Rozwój, region, przestrzeń*, MRR i EUROREG.

rynkowego firm, krajów i regionów. Wobec daleko idącego zróżnicowania poziomu dochodu i rozwoju, **warunkiem powodzenia krajów lepiej rozwiniętych jest oparcie rozwoju nie na przewagach komparatywnych, ale konkurencyjnych.** Ceną nie da się wygrać z producentami z państw o niskim koszcie robocizny, z kolei państwa o niskich kosztach robocizny, by dołączyć do wyżej rozwiniętych muszą prędzej czy później podjąć równorzędną konkurencję jakościową, nie cenową. **Jedyny współcześnie czynnik pozwalający podnieść konkurencyjność globalną to innowacja.** W przypadku układów terytorialnych definiowana jako zdolność na poziomie społecznym, gospodarczym i instytucjonalnym do absorpcji i proliferacji innowacji. **Funkcją państwa jest tu nie bezpośredni udział w życiu gospodarczym, ale przede wszystkim jego regulacja, tak, by tworzyć optymalne warunki dla innowacyjności we wszystkich sferach życia społecznego.** Za bardzo ważny czynnik uznaje się **metropolizację rozwoju**, to jest tendencję do koncentracji aktywności gospodarczej w wielkich aglomeracjach, powiązanych w sieci współpracy i konkurencji. Metropolie odznaczają się największym nasyceniem czynnikami poszukiwanymi przez inwestorów, jak też zdolnością do generowania innowacji dzięki znacznej gęstości instytucjonalnej, podaży i popytowi.

Metropolie są kluczowymi węzłami komunikacyjnymi świata, dysponują dobrze wykształconą, elastyczną i zróżnicowaną siłą roboczą, zapewniają dostęp do instytucji otoczenia biznesu, szkół wyższych i badawczo-rozwojowych, instytucji finansowych i doradczych etc. Nietrudno zauważyć, że metropolie dysponują najwyższej jakości kapitałem ludzkim, zdolnym do zarządzania najbardziej złożonymi układami gospodarczymi. Co więcej, metropolia stanowi największy i relatywnie najbogatszy rynek konsumencki, o który walczą wszyscy przedsiębiorcy.

Istotnym elementem budowania konkurencyjności jest odpowiednio wysoki kapitał społeczny, warunkujący wydajną współpracę na rzecz osiągania celów rozwoju. Trudno zoperacjonalizować kapitał społeczny, ale na ogół za jego wskaźniki przyjmuje się poziom zaufania do innych lub aktywność społeczną. Oba czynniki uznaje się za istotne dla współpracy.

Odrębnym czynnikiem jest obserwowana od kilkadziesiąt lat terytorializacja, będąca odpowiedzią gospodarek lokalnych na globalizację i osłabienie roli państwa. Terytorializacja polega na zakorzenieniu przedsiębiorstw, związaniu ich z określonym ob-

szarem rozumianym funkcjonalnie, stworzeniu sieci powiązań z lokalnymi instytucjami, które pozwalają lepiej konkurować z globalnym otoczeniem. Oznacza to także często deklarowany wzrost znaczenia zasobów endogenicznych jako podstawy rozwoju, jednakże udany rozwój polega na optymalnym w danych warunkach wykorzystaniu wszelkich dostępnych zasobów. Współwystępowanie wyżej wskazanych czynników oznacza poprawę efektywności działania we wszystkich sferach (ekonomicznej, społecznej, instytucjonalnej) i konsekwentne zastępowanie struktur społeczno-gospodarczych o niskiej produktywności układami o produktywności wyższej, zatem bardziej konkurencyjnej. Niekoniecznie sprzeczna z koncepcją terytorializacji, a raczej ją uzupełniająca jest upowszechniona przez Castellsa⁶ koncepcja rozwoju przez sieci współpracy budowane coraz bardziej z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Udział (lub brak udziału) w nich ma determinować losy jednostek, obszarów, a nawet krajów. Wreszcie we wszystkich tych wymiarach istotnym czynnikiem jest wykorzystanie postępu technologicznego, zwłaszcza ICT (technologii informacyjnych i komunikacyjnych), które przyspieszyły proces globalizacji, a w pewnym stopniu nawet go umożliwiły.

Warunkiem sprawności i skuteczności polityk prorozwojowych jest oparcie ich na wyżej wymienionych czynnikach i mechanizmach rozwoju społeczno-gospodarczego, także w wymiarze przestrzennym. W praktyce oznacza to potrzebę odrzucenia dawnych założeń i twierdzeń, wypracowanych w dobie przemysłowej, lecz już nie odpowiadających współczesności, gdy inne czynniki, wcześniej nieznane, grają pierwszorzędą rolę. Nie jest to, jak dowodzi praktyka słabiej rozwiniętych państw członkowskich, proces łatwy. Niepowodzenie Strategii Lizbońskiej można przypisać oporowi wielu społeczeństw i grup wobec nowego paradygmatu, nierozumianego i nieakceptowanego.⁷ Dlatego dziś do głównych zagrożeń rozwojowych państw (obszarów) słabiej rozwiniętych należy zaliczyć barierę mentalną, przywiązanie do dawnych czynników rozwoju i niewiara w sprawcze działania nowych czynników. Może to prowadzić do niewłaściwej alokacji zasobów. W efekcie budowa nowoczesnych polityk prorozwojowych, bazujących na nowych czynnikach rozwoju i dostosowanych do potrzeb konkurencji na rynku globalnym napotyka liczne przeszkody. Zmiana podejścia, zarówno przez upo-

⁶ Castells M., 2008, *Społeczeństwo sieci*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa

⁷ O ile średnio w Polsce środki polityki spójności zostały przeznaczone w 64% na tzw. działania lizbońskie, to w programach opracowywanych przez województwa odsetek ten wahał się od 36 do 43%.

wszechnianie wiedzy, jak i bardziej zdecydowane podporządkowanie polityk rozwojowych nowym czynnikom (paradygmatowi) stanowi warunek *sine qua non* uruchomienia nowej, opartej na innowacjach aktywności społeczno-gospodarczej, mogącej służyć podniesieniu konkurencyjności. Rozwój infrastruktury nie powinien być, jak dotąd w krajach Kohezyjnych, podstawą planów ich restrukturyzacji i rozwoju. Cechą charakterystyczną nowego paradygmatu jest budowanie konkurencyjności z wykorzystaniem „miękkich” czynników, co wymaga znacznie bardziej finezyjnego zarządzania rozwojem, niż kiedykolwiek wcześniej. W praktyce polityk rozwojowych nakazuje to między innymi:

- koordynację i integrację działań w ujęciu sektorowym i terytorialnym,
- koncentrację tematyczną,
- wzmocnienie podejścia funkcjonalnego,
- większą rolę pełnioną przez politykę miejską,
- bardziej zintegrowane podejście,
- wyższe wymagania jakościowe wobec projektów i inicjatyw.

Oznacza także potrzebę odstąpienia od wyłącznie administracyjnego definiowania obszaru objętego interwencją dla umożliwienia udziału w niej sąsiednich ośrodków (np. dużych aglomeracji, metropolii) funkcjonalnie powiązanych i mających udowodnione duże znaczenie dla działań rozwojowych danego obszaru. Cele polityk powinny uwzględniać czynniki nowego paradygmatu, zaś sposób zarządzania być dostosowany do potrzeb związanych z ich realizacją.

Współczesne paradygmaty rozwoju w strategiach UE oraz w nowych zapisach regulacji dotyczących kształtu współpracy terytorialnej

Pierwsze próby wdrożenia w strategiach rozwoju elementów nowego paradygmatu podjęto w 2000 pod wpływem pogarszającej się pozycji konkurencyjnej UE na rynku globalnym. Strategia Lizbońska (2000) miała być podstawą polityk rozwojowych i uczynić z Unii w ciągu dekady najbardziej konkurencyjną i najsilniejszą gospodarkę świata. Marginalizowana od początku Strategia nie osiągnęła żadnego ze swych celów. Jej następczynią jest Europa 2020, stawiająca bardzo konkretne, mierzalne, opatrzone wskaźnikami, cele i wyposażona po raz pierwszy w instrumenty dyscyplinujące państwa

członkowskie (w drodze warunkowości mikro- i makroekonomicznej projektowanej w polityce spójności na lata 2014-2020). Wymienione w niej wskaźniki w zdecydowanej większości dotyczą bezpośrednio czynników nowego paradygmatu (rozwój inteligentny, zrównoważony, inkluzyjny). Przejawem nowego paradygmatu jest też zaczerpnięta z prac rozpoczętych w ramach ESDP (European Spatial Development Perspective) oraz z raportu F. Barca⁸ (2009) koncepcja podejścia terytorialnego (*place based approach*) i konsekwentne wprowadzanie wymiaru terytorialnego do prawa pierwotnego (Traktat Lizboński) i dokumentów unijnych oraz celów polityki spójności. Raport Barca zawierał szereg postulatów dotyczącej np. poprawy koordynacji. Nawet kojarzone ze Wspólną Polityką Rolną fundusze EFRROW i EFMR zostały poddane wspólnym zasadom w ramach CSF (Community Strategic Framework, czyli Wspólne ramy strategiczne; projekt). Świadectwem konsekwentnego promowania elementów nowego paradygmatu tego jest też kluczowy dokument wypracowany przez ministrów odpowiedzialnych za rozwój regionalny i planowanie przestrzenne pt. *Territorial Agenda*⁹, a wreszcie przygotowany na zlecenie polskiej prezydencji raport¹⁰ analizujący możliwość maksymalizacji synergii tegoż ze strategią Europa 2020. Jednocześnie odnotować należy dynamiczny (trzykrotny) wzrost unijnego budżetu na programy B+R (7 Program Ramowy)¹¹, zachodzący niezależnie od zmian w polityce spójności. Program ten ma służyć wzmocnieniu technologicznej i naukowej bazy gospodarki europejskiej oraz podnieść jej konkurencyjność poprzez badania wspierające polityki unijne.

Projekt nowego rozporządzenia PE i Rady w sprawie EWT na lata 2014-2020 (wersja z 14 marca 2012)¹² już w uzasadnieniu podkreśla, że kierunkiem zmian jest skoncen-

⁸ F. Barca, *An agenda for a Reformed Cohesion Policy. Place based approach to meeting European Union challenges and expectations*, April 2009, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf, [dostęp 4.09.2012]

⁹ Pełna nazwa: *Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions*, Godollo, Hungary 2007. Istnienie wspólnej polityki terytorialnej, a przynajmniej wytycznych w tym zakresie jest uznawane za jeden z koniecznych warunków powodzenia polityk rozwojowych

¹⁰ Boehme K. et al, *Report based on the Territorial Agenda*, Warsaw, September 2011, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges2020/2011_territorial_dimension_eu2020.pdf, [dostęp 3.09.2012]

¹¹ Budżet na lata 2002-2006 wynosił 19,1 mld euro (czyli 3,82 mld rocznie), podczas gdy na lata 2007-2013 – 53,2 mld, to jest 7,6 mld rocznie. To dwukrotny wzrost budżetu.

¹² Rozporządzenie PE i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach celu „Europejska współpraca terytorialna” http://www.wrpo.wielkopolskie.pl/attachments/article/2188/Projekt_Rozporzadzenia_PE_i_Rady_dotyczacy_wsparcia_z_EFRR_w_ramach_celu_Europejska_wspolpraca_terytorialna.pdf, [dostęp 14.08.2012]

trowanie środków na mniejszej liczbie priorytetów ściśle powiązanych z celami strategii Europa 2020, lepsze zintegrowanie działań, a przez to poprawa skuteczności EWT. Poprawa jakości planowania umożliwiłaby też uproszczenie procedur. Rozporządzenie generalnie opiera się na projekcie Rozporządzenia dawniej zwanego Ramowym, a dziś ustanawiającym wspólne przepisy... , jednakże uwzględnia w niezbędnym stopniu specyfikę programów EWT i **potrzebę ciągłości w realizacji przedsięwzięć zapoczątkowanych w okresie 2007-2013.**

Za przejawy uwzględnienia elementów nowego paradygmatu w projekcie Rozporządzenia o EWT należy uznać przede wszystkim:

- koncentrację tematyczną (art. 5);
- określenie (związanych ze Strategią Europa 2020) priorytetów inwestycyjnych (art. 6);
- wymóg formułowania strategii przyczyniania się do realizacji głównych celów Europa 2020, nakaz zdefiniowania wkładu w zintegrowaną strategię rozwoju terytorialnego oraz koordynowania działań z innymi niż EFRR funduszami, przyjęcie mechanizmów służących efektywnemu wykorzystaniu środków itp. (art. 7);
- wymóg określenia odpowiedzialności za realizowane operacje (art. 12 i inne);
- zdefiniowanie wskaźników EWT – w zgodzie z rozporządzeniem ustanawiającym wspólne przepisy... (art. 15).

Rozwiązania dotyczące zaostrezenia i lepszego zdefiniowania obowiązków zarządzających i beneficjentów, które są o tyle ważne, że sprzyjają sprawności realizacji EWT, a tym samym powinny ułatwić wprowadzenie zmian zmierzających ku ściślejszemu powiązaniu EWT ze strategią Europa 2020, a zatem większemu uwzględnieniu nowego paradygmatu w rozwoju współpracy transgranicznej. Inaczej EWT nie będzie ani *smart*, ani *sustainable*, ani *inclusive* w stopniu zadowalającym.

2.2 AKTUALNE RAMY PRAWNE PROCESU PROGRAMOWANIA EWT

Obecnie trwają prace nad ostatecznym kształtem rozporządzeń regulujących zasady wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), w tym w ramach celu: „Europejska Współpraca Terytorialna” (EWT). Do projektów rozporządzeń opublikowanych przez KE w październiku 2011 oraz po *corrigendum* do nich w marcu 2012, w Parlamencie Europejskim (PE), Komitecie Regionów (KR), w państwach członkowskich oraz wśród praktyków współpracy transgranicznej trwa dyskusja nad kluczowymi aspektami przyszłych programów EWT. Negocjacje zapoczątkowane przez polską prezydencję i kontynuowane według tego samego schematu przez prezydencję duńską, a od 1 lipca 2012 r. cypryjską, toczą się w podziale na bloki tematyczne dotyczące poszczególnych aspektów realizacji polityki spójności w sposób przekrojowy. Oznacza to, że negocjacje dotyczą podobnych przepisów we wszystkich projektach rozporządzeń dot. polityki spójności UE. Proces uzgodnień i wprowadzania zmian jest zatem wielowątkowy i wielopłaszczyznowy. Z jednej strony umożliwia przekrojowe i skoordynowane podejście do różnych funduszy UE, które mają składać się na realizację Strategii Europa 2020¹³. Z drugiej jednak może powodować nadmierne uogólnienia i brak technicznego podejścia do każdego z instrumentów finansowych i wyzwań, wynikających z ich specyfiki. Grupy praktyków skupione wokół programu INTERACT oraz przedstawiciele regionów UE wskazują wiele praktycznych implikacji rozwiązań opracowanych przez KE.

W projektach rozporządzeń KE zaproponowała szereg zmian w stosunku do okresu programowania 2007-2013, ukierunkowanych m.in. na realizację założeń Strategii Europa 2020. Kluczowe zagadnienia, mające wpływ na zdefiniowanie zakresu tematycznego i regionalnego programów transgranicznych na wewnętrznych granicach UE z udziałem Polski, obejmują zapisy projektów aktów normatywnych dotyczące zasad ustalania zasięgu terytorialnego programów współpracy transgranicznej i wprowadzenia koncentracji tematycznej. Istotne znaczenie dla osi priorytetowych przyszłych programów będzie też miało zintegrowane podejście do rozwoju danego obszaru transgranicznego i koordynacja z innymi funduszami i programami. Zgodnie z zapisami projektów rozporządzeń (ogólnego dot. EFRR, EWT), wskaźniki rezultatu i produktu przyjęte na poziomie programowania będą weryfikowane dwa razy w trakcie

¹³ Komunikat Komisji: EUROPA 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. COM (2010) 2020 wersja ostateczna, 3.3.2010.

realizacji programów: w r. 2017 oraz 2019 r., co ma pozwolić na odpowiednią analizę efektów i znaczenia programu.

Kolejne kluczowe zagadnienia związane z efektywnością realizacji celów tematycznych, określonych priorytetów inwestycyjnych w ramach osi priorytetowych programów operacyjnych obejmują: poziom dofinansowania projektów transgranicznych, kwestie związane ze sposobem określania alokacji programowych (na poziomie KE dla danego programu, czy dla danego kraju członkowskiego, a następnie na poziomie krajowym dla danego programu), a także zagadnienia związane z wprowadzeniem do programów nacisku na realizację projektów innowacyjnych. Poniżej przedstawiamy analizę stanu obecnego zapisów dostępnych projektów regulacji prawnych, projektów zmian i ustaleń.

2.2.1 Koncentracja tematyczna, priorytety inwestycyjne programów

Koncentracja tematyczna interwencji funduszy UE miała na celu wprowadzenie przejrzystej logiki interwencji przy realizacji Strategii Europa 2020. Cele tematyczne(ang. *Thematic Objectives*) dla perspektywy finansowej 2014-2020 przedstawiliśmy w poniższej ramce²

Cele tematyczne:

-
1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji.
 2. Zwiększenie dostępności, stopnia i jakości technologii informacyjnych i komunikacyjnych.
 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw.
 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę o niskiej emisji we wszystkich sektorach.
 5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.
 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów.
 7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych.
 8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników.
 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.
 10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne,
 11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej
-

Rozporządzenie określa również Priorytety Inwestycyjne (ang. *Investment Priorities*), które są uszczegółowieniem poszczególnych Celów tematycznych (patrz: art. 5

rozporządzenia EFRR). Dodatkowo, oprócz listy Priorytetów Inwestycyjnych EFRR, dla programów EWT dopuszczalne są 4 dodatkowe Priorytety Inwestycyjne (Art. 6 rozporządzenia EWT).

W praktyce prawdopodobnie będzie to oznaczało następującą opcję wyboru w ramach każdego programu współpracy transgranicznej: wybór nie więcej niż 4 celów tematycznych, jako osi priorytetowych programu i przeznaczenie na nie 80 % alokacji. Oś priorytetowa ma obejmować co najmniej jeden priorytet inwestycyjny danego celu tematycznego. Konieczne jest więc powiązanie działań programu z konkretnymi priorytetami inwestycyjnymi danego celu (z listy 37 priorytetów inwestycyjnych EFRR oraz 4 dodatkowych priorytetów inwestycyjnych EWT).

Powyższe propozycje zasad wywołały wielostronne dyskusje. Wypowiadali się praktycy współpracy transgranicznej¹⁴ skupieni wokół programu INTERACT, postulując zwiększenie liczby możliwych do realizacji celów tematycznych ze względu na różnorodność i wieloaspektowość programów EWT, wskazywali na brak tradycyjnych obszarów interwencji – wsparcia turystyki i zarządzania dziedzictwem naturalnym i kulturowym, a także finansowaniem działań zw. z dostępnością i transportem na obszarach transgranicznych.

Zmiany w tym samym kierunku postulował Rząd RP, proponując elastyczne rozwiązanie – możliwość alokowania do 80% budżetu programu na czterech obszarach, pozostałe 20% programy mogłyby przeznaczyć na inne cele tematyczne, aby urozmaicić tematykę programów. Takie kompromisowe podejście prezentuje również Prezydencja duńska¹⁵.

W propozycji poprawek do Art. 7 rozporządzenia EWT, Prezydencja wprowadza zapis umożliwiający w uzasadnionych przypadkach wprowadzenie do osi priorytetowej jednego lub więcej priorytetów inwestycyjnych z różnych celów tematycznych, jeżeli okaże się to konieczne do uzyskania większego oddziaływania i efektywności w ramach spójnego zintegrowanego podejścia do realizacji strategii unijnej wzrostu inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu.

¹⁴ INTERACT, Summary of Inputs to the Draft Legal Framework for ETC, January 2012

¹⁵ Presidency: Cohesion Policy legislative package – Presidency compromise on thematic concentration, Brussels, 8 June 2012, Chapter III

Komitet Regionów (KR) proponuje umożliwienie wprowadzenia w 4-5 celów tematycznych, dzięki czemu transgraniczne regiony peryferyjne otrzymają możliwość współpracy we wszystkich sferach życia. KR podkreśla, że kluczowe znaczenie ma ustanowienie szerokiego wachlarza działań kwalifikowanych do dofinansowania ze względu na różnorodność potencjalnych i tradycyjnych sfer współpracy transgranicznej. Ponadto, zdaniem KR, koncentracja tematyczna nie powinna być automatycznie zastosowana w programach EWT, powinna istnieć specjalizacja terytorialna, zaś cele tematyczne ustalane w zależności od lokalizacji regionów. Kluczowe jest w tym kontekście zdefiniowanie potencjału rozwojowego każdego obszaru transgranicznego, zamiast bezpośredniej realizacji Strategii Europa 2020 wskazuje się tutaj potencjał współpracy transgranicznej do stworzenia warunków do jak najszerszego jej wdrażania w wymiarze pan-europejskim i szczególny charakter i rolę programów transgranicznych.

Parlament Europejski (PE) proponuje wprowadzenie do pięciu celów tematycznych do programów współpracy transgranicznej¹⁶, wskazując wprost na konieczność bardziej elastycznego podejścia do zakresu osi priorytetowych przyszłych programów operacyjnych.

Kolejnym ważnym aspektem w dyskusji nad tematyką przyszłych programów współpracy w ramach EWT stało się wsparcie rozwoju lokalnej infrastruktury o charakterze transgranicznym. Na konieczność wprowadzenia tego tradycyjnego pola interwencji programów apelowały kraje członkowskie (w tym Polska w ramach stanowiska Rządu RP), KR¹⁷ oraz PE, wpisując do projektu rozporządzenia poprawkę, dzięki której do priorytetów inwestycyjnych zostaną dodane działania wspierające dostępność transportową, usuwanie tzw. wąskich gardeł w sieci transportowej, infrastrukturę związaną ze wsparciem współpracy i inwestycjami w działania służb granicznych, ochrony zdrowia, integracji systemów transportowych¹⁸.

Obecnie projekty dokumentów w wersjach niemal ostatecznych znacznie różnią się od początkowej propozycji KE, zarówno jeśli chodzi o liczbę możliwych priorytetów inwestycyjnych w dokumentach programów operacyjnych (różnorodne priorytety

¹⁶ Draft Report on the proposal of a regulation of the for a regulation of the European Parliament and of the Council on specific provisions for the support from the European Regional Development Fund to the European territorial cooperation goal, (COM(2011)0611/2 – C7-0326/2011 – 2011/0273(COD), 24.05.2012

¹⁷ Op. Cit. Amendment 5

¹⁸ Op.cit. Amendment 19, 20,21

w ramach jednego programu), jak i zakresu tematycznego. Wydaje się, że próba zawężenia i ukierunkowania strategicznego programów współpracy transgranicznej w celu realizacji Strategii Europa 2020 została znacznie utrudniona. W ramach nowych programów będzie zatem ponownie możliwość finansowania inwestycji w infrastrukturę transportową, ochrony środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz turystyczną, itp.

2.2.2 Koordynacja z innymi funduszami i programami

Ewaluacja ex-post programów INTERREG 2000-2006¹⁹ zaleca wprowadzenie ciągłego i aktywnego współdziałania z programami konwergencji i konkurencyjności i innymi programami współpracy terytorialnej działającymi na obszarze objętym działaniem programu w celu zapewnienia komplementarności, koordynacji i synergii. W ocenie zalecono opracowanie zintegrowanego i komplementarnego podejścia na okres po 2013 r.

Stanowisko KE w projekcie rozporządzenia EWT wskazuje wprost na konieczność przedstawienia powiązań, synergii i koordynacji programów operacyjnych z poszczególnymi politykami, instrumentami finansowymi, funduszami i strategiami rozwoju²⁰. Dzięki tak szczegółowemu opisowi połączeń między programem współpracy transgranicznej z istniejącymi mechanizmami finansowania i rozwoju, powstaje możliwość opracowania dokładniejszego zakresu realizacji działań w ramach programów CBC, wyznaczenia im konkretnego miejsca w zintegrowanym podejściu do rozwoju UE w ramach Strategii Europa 2020.

PE również podkreśla konieczność wprowadzenia mechanizmów koordynacyjnych – dopisując do celów tematycznych m.in. rozwój infrastruktury transportowej, wzywa jednocześnie do wzmocnienia koordynacji pomiędzy projektami TEN w dziedzinie transportu, energii i infrastruktury transgranicznej. Zaznacza również kolejny ważny obszar do koordynacji, który wymaga zmian i poprawy, a mianowicie synergię w działaniach KE w odniesieniu do wewnętrznych i zewnętrznych polityk UE w celu ich wzajemnego uzupełniania się²¹. Zdaniem PE konieczne jest uwzględnienie również

¹⁹ „INTERREG III Community Initiative (2000-2006) Ex Post Evaluation”, Panteia and Partners, Maj 2010

²⁰ KE, projekt Rozporządzenia EWT, Art. 7c.

²¹ PE, op. cit, Amendment 4, Amendment 28.

praktycznego wymiaru wdrażania elementów finansowanych ze środków zewnętrznych (ENI, IPA) w ramach programów operacyjnych EWT.

Koordinacja i wprowadzanie zintegrowanego podejścia do realizacji programów współpracy transgranicznej powinno zatem mieć dwa wymiary: 1. koordynacja na poziomie KE w zakresie ustalania procedur, wytycznych i innych dokumentów zw. z wdrażaniem programów finansowanych ze środków wewnętrznych i zewnętrznych oraz 2. na poziomie Państw Członkowskich (PCz), które oprócz określenia optymalnej synergii między projektami realizowanymi w ramach programów EWT i środków zewnętrznych powinny jasno oddzielić, które działania będą realizowane w ramach programów regionalnych i działań sektorowych, a które, np. inwestycje w dostępność transportową, będą finansowane ze środków współpracy transgranicznej.

Zdaniem KR Komisja Europejska powinna optymalizować synergię z innymi funduszami i instrumentami polityki spójności zarówno na poziomie własnych działań, jak i na poziomie wdrażania programów przez Państwa Członkowskie. KR apeluje również do KE o opracowanie metodologii koordynacji programów. Wskazuje na konieczność skoordynowania działań programów EWT i EFS, które w wielu przypadkach mają podobne cele zw. z rynkiem pracy czy problemami społecznymi; powinna zostać zatem stworzona możliwość finansowania z EWT działań zbliżonych tematycznie do EFS w wymiarze transgranicznym. KR podkreśla także konieczność koordynacji z nowym Instrumentem „Łącząc Europę”, w ramach którego będą realizowane projekty inwestycyjne, które uzupełniają brakujące połączenia w europejskiej strukturze energetycznej, transportowej i cyfrowej oraz eliminują tzw. wąskie gardła.

Konieczność wprowadzenia mechanizmów koordynacji i określenia komplementarności względem innych programów i instrumentów finansowych zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych UE może mieć bezpośredni wpływ na jakość zarządzania programami oraz ustalanie zakresu tematycznego przyszłych programów, pozwoli uniknąć nakładania się na siebie interwencji różnych programów w tych samych aspektach oraz pomoże zlokalizować luki inwestycyjne w obszarach transgranicznych. Większa koordynacja między programami współpracy transgranicznej na zewnętrznych i wewnętrznych granicach UE z pewnością będzie korzystna dla beneficjentów programów, którzy niejednokrotnie stykali się ze sprzecznymi zapisami dot. kwalifikowalności, rozliczeń i typów działań finansowanych w ramach projektów. Oddzielne rozważania

powinny zostać poświęcone kwestiom związanym z zasadami kwalifikowalności wydatków dla partnerów z UE i spoza niej – partnerzy unijni często podlegają restrykcyjnym wytycznym narodowym, podczas gdy wobec beneficjentów spoza UE stosowane są odmienne zasady kwalifikowalności, gdyż nie są oni związani ograniczeniami na poziomie krajowym.

2.2.3 Monitoring wdrażania programów

KE planuje wprowadzenie zmian na poziomie monitorowania postępów realizacji programów. Informacje dotyczące postępu finansowego mają być przekazywane częściej (4 razy w roku), oraz 2 razy w roku do KE programy powinny przekazywać prognozę wydatkowania środków. Ponadto, w latach 2017 oraz 2019 Instytucje Zarządzające będą zobowiązane do przygotowania rozbudowanych raportów. Należy zwrócić uwagę na dodatkowe obciążenie programów oraz na skrócony termin składania raportów rocznych (30 kwietnia zamiast 30 czerwca), zgodnie z Art. 13 rozporządzenia EWT.

Stanowisko Rządu RP²² popiera propozycję KE co do określenia celów pośrednich i końcowych dla programów EWT, nie zgadza się jednak, aby podlegały one sankcjom finansowym w razie porażki w osiąganiu wyznaczonych wskaźników. Głównym argumentem wspierającym ten postulat jest międzynarodowy charakter programów współpracy, ich wdrażanie wspólnie z innymi państwami, które uniemożliwia jednoznaczne określenie odpowiedzialności za sukces czy porażkę w realizacji wskaźników.

Recenzenci i komentatorzy projektu rozporządzenia EWT zgodnie stwierdzają, że przedstawiony w aneksie zestaw wskaźników nie powinien być obowiązującym w ramach programów transgranicznych w l. 2014-2020. Zarówno KR, jak i PE, uważają, że wskaźniki zalecane przez KE powinny być traktowane jedynie jako przykładowe, ponieważ nie odpowiadają specyfice współpracy transgranicznej i międzynarodowej, mogą mieć zastosowanie w programach krajowych. PE zobowiązał KE do opracowania aktu

²² Stanowisko Rządu RP dot. wniosku Komisji ws. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1083/2006, przyjęte w dn. 19 stycznia 2012 r., warunkowość oparta na wynikach i rezerwa wykonania, s.9

prawnego zawierającego listę wskaźników dla programów EWT²³, wartość bazowa tych wskaźników powinna wynosić zero, osiągnięcie docelowych wartości powinno być mierzone w 2022 r.

Ustalenie wiarygodnych i racjonalnych wskaźników na poziomie programów operacyjnych będzie kluczowym zadaniem, przed którym stoją specjaliści w międzynarodowych grupach roboczych. Zgodnie z założeniami KE wartość wskaźników i postępu realizacji programów transgranicznych będzie weryfikowana dwukrotnie w czasie realizacji – a zatem dobór wskaźników do wyznaczonych obszarów tematycznych będzie miał kluczowe znaczenie dla jakości realizacji i zarządzania programami.

2.2.4 Poziom dofinansowania projektów EWT

Propozycja KE wprowadzenia dofinansowania projektów EWT na poziomie do 75% kosztów kwalifikowanych²⁴ spowodowała żywe reakcje zarówno ze strony PCz, Prezydencji, jak i KR. Interesariusze wskazują na konieczność utrzymania dofinansowania projektów transgranicznych na poziomie 85%.

Zarówno Rząd RP w stanowisku dot. pakietu propozycji legislacyjnych KE dla polityki spójności w l. 2014-2020²⁵, jak i Parlament Europejski wskazują na konieczność utrzymania dotychczasowego poziomu współfinansowania (85%) projektów realizowanych w ramach EWT.

KR oraz eksperci programu INTERACT związani z programami EWT prezentują takie samo stanowisko, zwracając uwagę, że przy wprowadzeniu progu 75% projekty EWT na obszarach peryferyjnych będą mniej atrakcyjne od projektów w ramach celu: Wzrost i praca. Decyzja taka nie ma merytorycznego uzasadnienia, zatem poziom dofinansowania w programach EWT powinien zostać utrzymany na poziomie 85%. Ponadto programy operacyjne powinny mieć możliwość ustalania samodzielnie progu dofinansowania poszczególnych osi priorytetowych, aby zachęcić beneficjentów do rozwoju konkretnych działań strategicznych. Ponadto, obniżenie poziomu dofinansowania projektów współ-

²³ PE, op. cit, Amendment 36

²⁴ Projekt rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów – RWP, nr.... /2012 (...) uchylające rozporządzenie 1083/2006

²⁵ Polityka Spójności 2014-2020, Stanowiska Rządu Rzeczypospolitej Polskiej do pakietu propozycji legislacyjnych Komisji Europejskiej dla polityki spójności 2014-2020, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

pracy terytorialnej może spowodować zniechęcenie beneficjentów do realizacji skomplikowanych projektów współpracy transgranicznej.

2.2.5 Alokacje na programy EWT

Zgodnie z propozycją, zawartą w art. 4.3 drugi akapit projektu rozporządzenia EWT, alokacja na programy transgraniczne i transnarodowe zostanie dokonana analogicznie do perspektywy 2007-2013, tzn. alokacja budżetów poszczególnych programów przez państwa na podstawie kopert narodowych. Pierwotna propozycja legislacyjna zakładała wskazywanie przez KE wysokości środków przeznaczonych na dany program współpracy przez KE.

Wprowadzona poprawka jest zgodna ze stanowiskiem prezentowanym przez Rząd RP²⁶, który postulował, aby decyzja dotycząca alokowania środków do budżetów poszczególnych programów transgranicznych i transnarodowych była podejmowana na poziomie PCz. Określanie wysokości budżetów programów bezpośrednio przez KE zostało uznane za przejaw niepotrzebnej centralizacji.

Komitet Regionów (KR)²⁷ natomiast zdecydowanie wypowiada się za alokacją środków na dany program, zauważając, że obecny system podziału środków na PCz (umożliwiający PCz podział alokacji na poszczególne regiony) niesie ze sobą ryzyka nierównowagi alokacji krajowych do programów (jak w przypadku programu PL-SN: 70 do ok. 35 mln EUR) oraz wprowadzenia zasady zwrotu środków, mobilizującej PCz do uzyskania wartości finansowej projektów w wysokości co najmniej włożonych środków.

²⁶ Stanowisko Rządu RP, op.cit,

²⁷ Komitet Regionów, op.cit.

2.3 PROPOZYCJA DELIMITACJI OBSZARÓW PROGRAMÓW EWT

Projekt rozporządzenia dotyczący Europejskiej Współpracy Terytorialnej nie wprowadza istotnych zmian w metodzie ustalania obszaru kwalifikowanego do wsparcia w ramach programów współpracy transgranicznej.

Za obszar objęty programem transgranicznym są obszary NUTS III wzdłuż wszystkich wewnętrznych i zewnętrznych granic lądowych oraz wybrzeży morskich. Tę zasadę przyjęliśmy jako kluczową i najważniejszą w wytyczaniu granic programów współpracy transgranicznej z udziałem Polski, na okres 2014-2020.

Zgodnie ze stanowiskiem Rządu RP dot. Rozporządzenia EWT, punktem wyjścia przy ustalaniu zakresu geograficznego nowych programach powinna być kontynuacja programów wdrażanych w perspektywie 2007-2013²⁸, za wyjątkiem współpracy transgranicznej na granicy polsko-niemieckiej.

Niemniej jednak ten punkt wyjścia musi zostać istotnie zmodyfikowany, a to z kilku powodów:

- 1) Zasięg NUTS III w Polsce uległ znacznym korektom w 2009 r.: część dawnych NUTS III zostało rozdzielonych na dwa mniejsze, zmieniły się granice niektórych pozostałych. Ma to w przypadkach niektórych programów istotny wpływ na przebieg granicy wsparcia;
- 2) Komitet Regionów w zestawieniu komentarzy do projektu rozporządzenia EWT²⁹ postuluje możliwość przyłączania do obszaru programów również regionów przyległych na poziomie NUTS III, NUTS II oraz wprowadza poprawkę, umożliwiającą współpracę transgraniczną na granicach morskich oddalonych od siebie o 300 km (wobec początkowej propozycji KE, ustalającej tę odległość na poziomie maksymalnie 150 km). Oznacza to, iż przypadki dołączania pojedynczych powiatów lub miast na prawach powiatu (na poziomie NTS IV) do zasadniczego obszaru wsparcia nie będą praktycznie możliwe. W definiowaniu obszarów wsparcia należy zatem posługiwać się zakresem przestrzennym NTS III lub (w wyjątkowych przypadkach) NTS II;

²⁸ Stanowisko Rządu RP dot. Wniosku rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach celu "Europejska Współpraca Terytorialna", przyjęte w dn. 19 stycznia 2012 r.

²⁹ Draft Opinion of the Committee of the Regions: Proposal for a regulation on European Territorial Cooperation, COTER-V-21, July 2012, Amendment 1.

3) Naszym zdaniem, potwierdzonym jeszcze przez wyniki wywiadów z ekspertami i regionalistami należy rezygnować co do zasady z wytyczania obszarów przyległych do tych obszarów NTS III, które bezpośrednio przylegają do granicy. Od zasady tej można odejść tylko w pewnych wyjątkach: dotyczą one takich sytuacji, gdy granice obszaru NUTS III przebiega bardzo blisko granicy, ale do niej nie przylega. Trudno bowiem zaakceptować sytuację, w której obszar taki, zbliżający się na odległość np. 10 km od granicy, ze względów administracyjnych nie jest zakwalifikowany do programu; W konsekwencji takie rozwiązanie przyjęliśmy tylko w przypadku programu CZ-PL, wobec NTS III tyńskiego.

4) Odstąpienie od wytyczania obszarów przyległych zostanie skompensowane przez nowy sposób kwalifikowania partnerów wiodących i partnerów, którzy mogą uczestniczyć w danym programie. Kwestia ta zostanie omówiona szerzej po przedstawieniu prezentacji nowych granic programów w podrozdziale 2.4 niniejszej ekspertyzy. W tym miejscu zasygnalizujemy tylko, iż **nasza propozycja polega na odejściu od zasady, że beneficjentami (wnioskodawcami i partnerami) w programach transgranicznych mogą być tylko instytucje, mające siedzibę na obszarze wsparcia;**

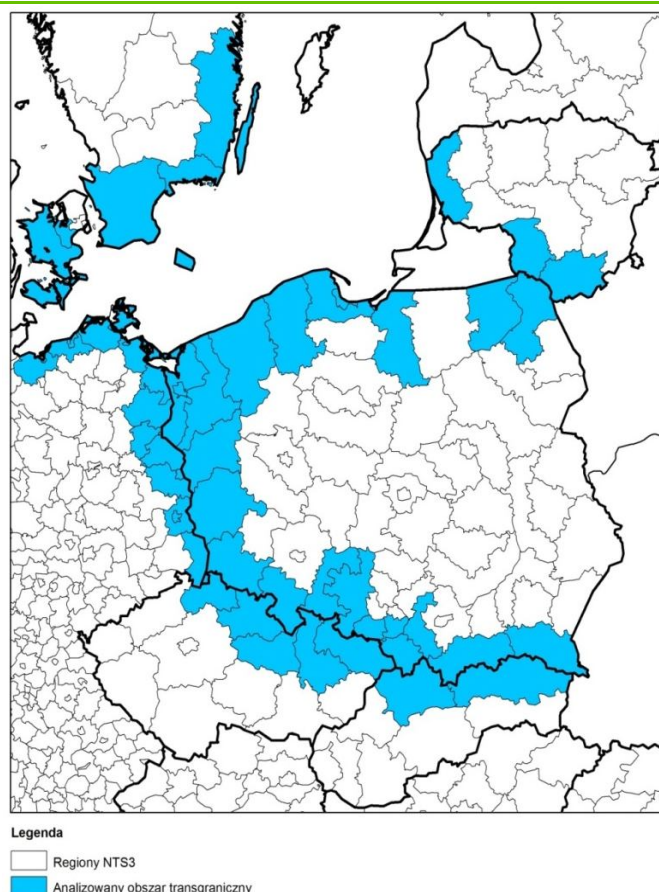
5) Naszym zdaniem zasada koncentracji tematycznej musi być powiązana z zasadą koncentracji przestrzennej. Chodzi nam o to, by wsparcie było skierowane rzeczywiście na obszar transgraniczny. Wyniki ewaluacji programów INTERREG IIIA pokazują ścisłe zależności między rozproszeniem liczby projektów i ich wielkości, mierzonej wartością finansową. Analiza rozkładu kartograficznego projektów pokazuje dwa przeciwstawne zjawiska: z jednej strony jest widoczne skupienie projektów (zwłaszcza infrastrukturalnych) bezpośrednio przy granicy, z drugiej zaś strony, istotna koncentracja projektów (przede wszystkim miękkich) widoczna jest w dużych ośrodkach miejskich, które znajdują się w znacznym oddaleniu od granicy³⁰. Według nas, pierwsze zjawisko jest pozytywne, drugie zaś negatywne (szerzej o tym w podrozdziale 3.4), na przykład analiza rozkładu przestrzennego projektów na granicy zachodniej wskazuje wyraźnie, iż im mniejszy obszar wsparcia, tym koncentracja środków finansowych oraz liczby projektów jest większa.

³⁰ T. Klimczak (red.), Efekty transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006, MRR: Warszawa 2010, s. 41, mapa 3

6) Zakładamy, iż o możliwości dotarcia projektu do grup docelowych i uzyskania zasadniczych transgranicznych efektów w terenie decyduje nie tyle lokalizacja siedziby instytucji, ale właściwe miejsce realizacji projektu³¹. Przedstawiona przez nas zasada koncentracji przestrzennej jest ściśle powiązana z rzeczywistym, transgranicznym charakterem poszczególnych projektów, a tym samym także programów. Pozwala bowiem skierować większy strumień środków na projekty, realizowane wobec wąsko zdefiniowanego pasa transgranicznego i tym samym uzyskać efekty wobec społeczności lokalnych i sublokalnych, które mają powiązania ekonomiczne, społeczne, edukacyjne i kulturalne ze swoimi sąsiadami za granicą.

Ostateczny, zaproponowany przez nas obszar objęty wsparciem przedstawia się następująco:

Rysunek 1. Zasięg przestrzenny analizowanych obszarów transgranicznych

Źródło: Opracowane A. Płoszaj

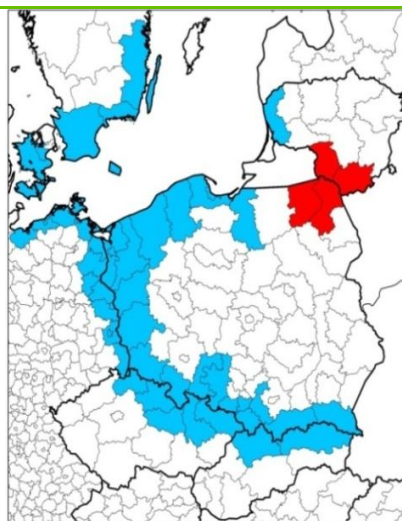
³¹ Wobec braku badań ewaluacyjnych na granicy wewnętrznej UE, jednym z argumentów na rzecz tej tezy są wyniki badań: K. Cymbarewicz, P. Kościelecki, Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina INTERREG IIIA/Tacis CBC 2004-2006 jako instrument rozwoju polsko-ukraińskiej współpracy na szczebli lokalnym. Ewaluacja on-going działania 2.2 Wsparcie inicjatyw społeczności lokalnych realizowanego w województwie podkarpackim, Warszawa-Rzeszów 2007, s. 23, ryc. 4 i s. 24, ryc. 25

W przypadku trzech programów transgranicznych (dwustronnych): propozycje zespołu badawczego nie wzbudziły wśród ekspertów i regionalistów kontrowersji co do zdefiniowania obszaru wsparcia po obu stronach granicy. Consensus dotyczył programu polsko-czeskiego, polsko-słowackiego oraz programu polsko-litewskiego. W konsekwencji, wobec tych trzech programów nasze propozycje limitacji przestrzennej są następujące (rys. poniżej).

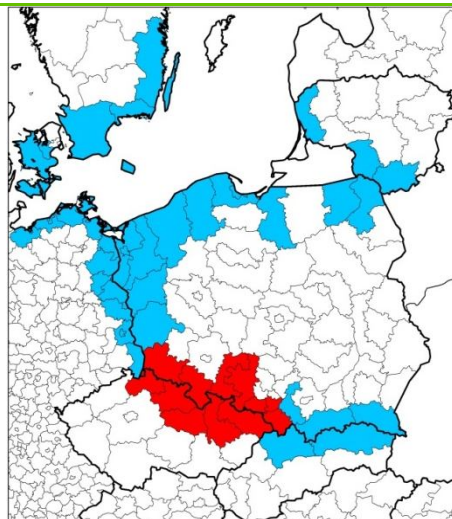
Rysunek 2. Zasięg przestrzenny obszarów transgranicznych na pograniczu polsko-litewskim, polsko-czeskim i polsko-słowackim

Program Litwa-Polska

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III suwalski i NUTS III ełcki. Po stronie litewskiej: powiaty Marjampole i Alytus

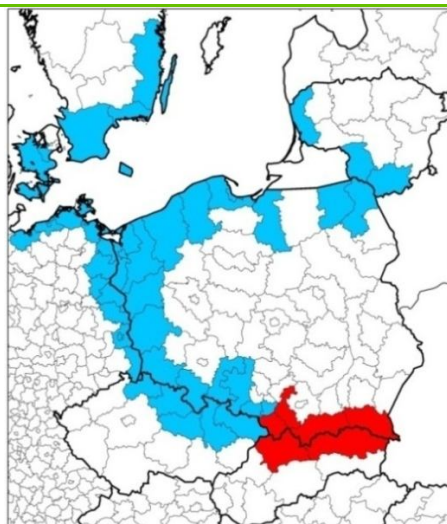

Program Republika Czeska- Polska. Program obejmuje po stronie polskiej NUTS III: tyczyński, białski, rybnicki, nyski, opolski, wałbrzyski i jeleniogórski, zaś po stronie czeskiej obszar nie zmienia się i obejmuje kraje: Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Olomoucký i Moravskoslezský

Program Polska-Republika Słowacka

Obszar wsparcia obejmować będzie po stronie polskiej: NUTS III krośnieński, NUTS III nowosądecki, NUTS III oświęcimski oraz NUTS III bielski. Po stronie słowackiej obszar wsparcia nie zmienia się i obejmuje kraj samorządowy preszowski i kraj samorządowy ziliński

Odrębnego omówienia wymaga przyszłość współpracy transgranicznej na **pograniczu polsko-niemieckim oraz Programu południowy Bałtyk**.

Nasze koncepcje i propozycje określenia granic tych programów są niezgodne z postulatami części regionalistów, ekspertów oraz przedstawicieli samorządów terytorialnych. Ze względu na skalę rozbieżności poniżej prezentujemy alternatywne rozwiązania, jednocześnie prezentując opinie przemawiające za przyjęciem każdego z wariantów.

Odnośnie pogranicza **polsko-niemieckiego**, w miejsce trzech dotychczasowych programów przedstawiamy wariant A, obejmujący wdrażanie w perspektywie 2014-2020 jednego programu. Za przyjęciem tego rozwiązania przemawia 5 kluczowych argumentów:

- Po pierwsze większość celów tematycznych, zidentyfikowanych w trakcie naszego badania, a które naszym zdaniem powinny być wdrażane na pograniczu polsko-niemieckim jest podobna dla wszystkich obszarów wspomnianego pogranicza; tym samym mając trzy programy wdrażalibyśmy trzy bardzo podobne zakresy wsparcia. Osie priorytetowe i proponowane typy projektów są do siebie zbliżone ze względu na fakt, że wszystkie omawiane obszary transgraniczne na granicy polsko-niemieckiej można zidentyfikować jako obszary peryferyjne,
- Po drugie argumentem za połączeniem trzech programów jest fakt, iż w przypadku jednego programu można spodziewać się niższych kosztów zarządzania. Realizacja jednego programu na jednej granicy zdecydowanie upraszcza

bowiem system wdrażania, szczególnie z punktu widzenia całości polityki regionalnej państwa oraz całego systemu wdrażania funduszy unijnych.

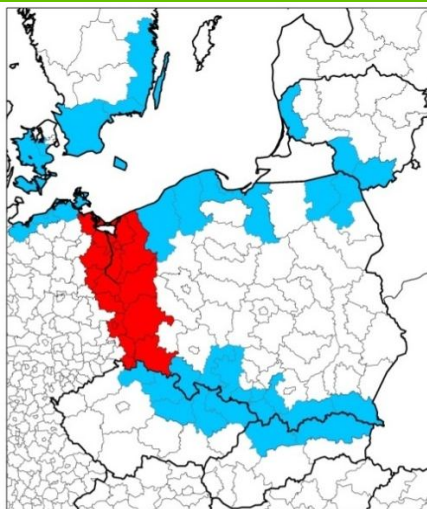
- Po trzecie wprowadzenie jednego programu zniesie ograniczenia o charakterze formalno – administracyjnym uniemożliwiające współpracę pomiędzy instytucjami położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie a należącymi do dwóch różnych programów,
- Po czwarte realizacja jednego programu stworzy możliwość wyodrębnienia wspólnie z partnerami regionalnym działań flagowych, istotnych dla całej granicy polsko-niemieckiej,
- Wreszcie po piąte odejście od dotychczasowych ograniczonych obszarów trzech programów pozwoli na wymianę doświadczeń i dobrych praktyk pomiędzy instytucjami, beneficjentami z obszaru całej granicy polsko-niemieckiej.

W konsekwencji **wariant a** przedstawia się następująco (rys. poniżej)

Rysunek 3. Zasięg przestrzenny programów transgranicznych na pograniczu polsko-niemieckim (wariant A)

Program Polska- Niemcy

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III szczeciński, NUTS III stargardzki, Miasto Szczecin, całe województwo lubuskie i NUTS III jeleniogórski, po stronie niemieckiej zaś: okręg (kreis) Vorpommern-Greifswald, Uckermark, Barnim, Markisch-Oderland, Oder-Spree, Spree-Neisse i Frankfurt an der Oder, Görlitz

Istnieje jednakże szereg argumentów, wnoszonych przez środowiska eksperckie oraz uczestników dotychczasowych programów za utrzymaniem poprzednich programów o niemal identycznym zasięgu przestrzennym, jak programy z okresu 2007-2013:

- Utrzymanie trzech programów pozwala na ich różnicowanie. Nie można wykluczyć, że w toku dyskusji z interesariuszami ostateczne programy zostałyby bardziej sprofilowane, dostosowane do poszczególnych obszarów pogranicza – w przypadku jednego programu będzie to trudne lub niemożliwe,

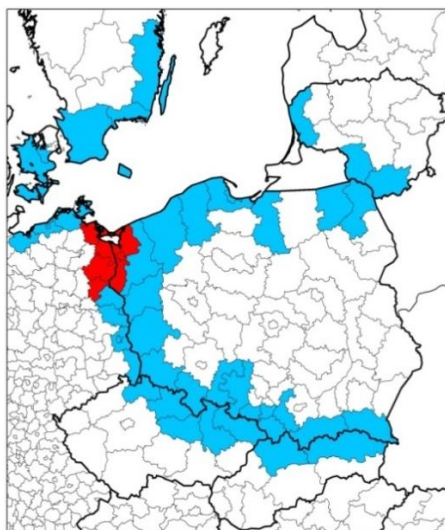
- Należy uwzględnić odmienną specyfikę społeczno-gospodarczą trzech obszarów, w tym ich różną konkurencyjność. Jak wskazują raporty ewaluacyjne współpraca polsko-niemiecka posiada różne natężenie i cechy jakościowe na każdym odcinku granicy, w zależności od województwa po stronie polskiej i landu po stronie niemieckiej,
- Istniejące struktury organizacyjne związane z wdrażaniem trzech obecnych programów zapewniają płynne przejście do nowego okresu programowania. Z kolei tworzenie struktury organizacyjnej wdrażania jednego połączonego programu polsko-niemieckiego może być trudne (potrzeba uwzględnienia różnych interesów województw, landów itp.) oraz czasochłonne (może wpłynąć na opóźnienie rozpoczęcia wdrażania),
- Transgraniczny charakter współpracy w ramach tych programów wymaga skupienia się na relacji z najbliższymi sąsiadami z drugiej strony granicy, a nie poszukiwania partnerów bardziej odległych, np. Zittau-Szczecin (należy wspomnieć, że współpraca między bardziej odległymi partnerami jest możliwa w ramach INTERREG B i C, oraz innych inicjatyw). Wspieranie odległych partnerstw w przypadku programów transgranicznych wydaje się niecelowe,
- Stworzenie jednego programu, nie rozwiąże też problemów związanych z niskim poziomem zainteresowania beneficjentów po stronie niemieckiej (np: Polska-Saksonia). Powstanie jednego programu, nie wpłynie za zwiększenie realizacji projektów na pograniczach o słabszym potencjale, zadziała przeciwny mechanizm, który spowoduje, że większość środków programu zostanie rozdysponowana na obszarach o większym potencjale pozostawiając na obszarach takich jak Polska –Saksonia „duże obszary bez wsparcia”.

W rezultacie uwzględnienia tych argumentów wyłania się **wariant B**, obejmujący trzy programy współpracy transgranicznej na obszarze polsko-niemieckim (rys. poniżej)

Rysunek 4. Zasięg przestrzenny programów transgranicznych na pograniczu polsko-niemieckim (wariant B)

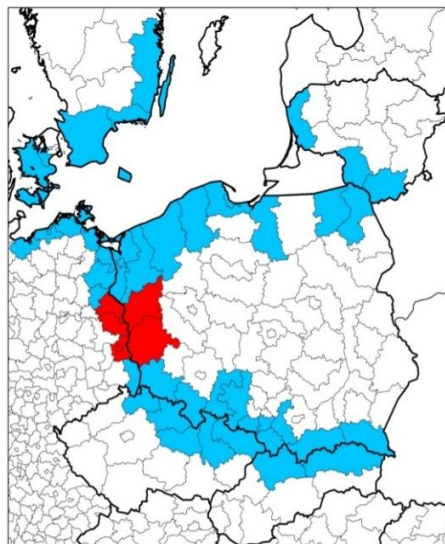
Program Polska-Meklemburgia- Pomorze Przednie/Brandenburgia

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III szczeciński, Miasto Szczecin, po stronie niemieckiej zaś: okręg (kreis) Vorpommern-Greifswald, Uckermark i Barnim

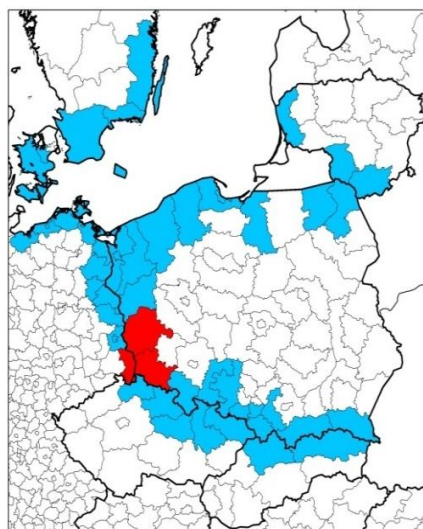
Program Polska-Brandenburgia

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej całe województwo lubuskie, zaś po stronie niemieckiej: kreis Markisch-Oderland, Oder-Spree, Spree-Neisse i Frankfurt an der Oder

Program Polska-Saksonia

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III zielonogórski i NUTS III jeleniogórski, zaś po stronie niemieckiej: NUTS Görlitz

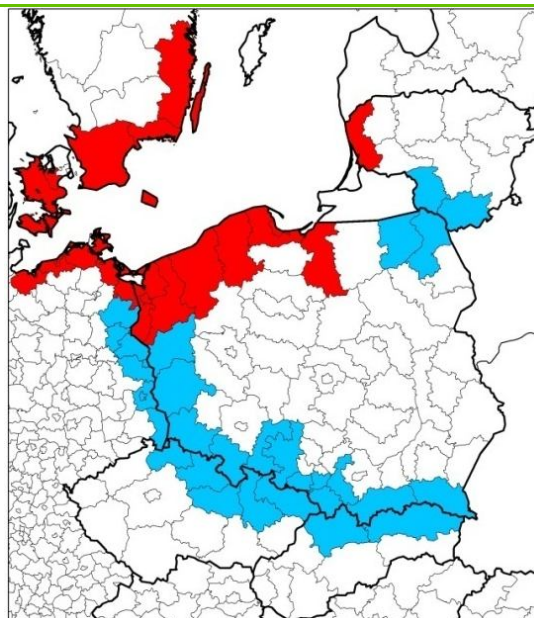

W odniesieniu do programu Południowy Bałtyk: **wariant a** uwzględnia zasadę, iż program stanowi kontynuację obecnego programu (z zastrzeżeniami poczynionymi na początku podrozdziału). W efekcie kształt zasięgu programu wygląda następująco (rys. poniżej):

Rysunek 5. Zasięg przestrzenny programu Południowy Bałtyk (wariant A)

Program Południowy Bałtyk

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III Koszaliński, Stargardzki, Miasto Szczecin, Szczeciński, Elbląski, Słupski, Trójmiejski, Gdański. Po stronie litewskiej: NUTS III Klaipėdos apskritys. Po stronie niemieckiej: NUTS III Greifswald, Kreisfreie Stadt, Rostock, Kreisfreie Stadt, Stralsund, Kreisfreie Stadt, Wismar, Kreisfreie Stadt, Bad Doberan, Nordvorpommern, Nordwestmecklenburg, Ostvorpommern, Rügen, Uecker-Randow. Po stronie duńskiej: NUT III Bornholm, Østsjælland, Vest- og Sydsjælland. Po stronie szwedzkiej Kalmar län, Blekinge län, Skåne län

Zaproponowana przez grono ekspertów, zarówno ze środowisk naukowych, jak i strony samorządowej alternatywna propozycja dotyczy ograniczenia dotychczasowego obszaru uprawnionego do wsparcia do podregionów duńskich, szwedzkich, litewskich i polskich. Jednocześnie, zaproponowano utrzymanie statusu obszaru uprawnionego do wsparcia w ramach Programu przez podregion starogardzki (pomorskie), który w wyniku wprowadzonej w Polsce w 2008 roku zmiany granic podregionów (NUTS III) został wyodrębniony, wchodząc wcześniej w skład podregionu gdańskiego, bezpośrednio przylegającego do morza (granicy).

Wysunięto kilka argumentów za tą koncepcją:

- Początkowa koncepcja ekspercka Programu obejmowała Danię, Szwecję, Litwę i Polskę, a więc terytorium działania Euroregionu Bałtyk, który jest obszarem ugruntowanej współpracy interesariuszy.
- Program w okresie 2007-2013 miał charakter pilotażowy, powinien zatem zostać w kolejnym okresie programowania efektywnie skoncentrowany, zarówno tematycznie, jak i przestrzennie. Przy tak znacznej liczbie państw-interesariuszy wy-

stąpiły trudności w ustaleniu wspólnych celów rozwojowych, co doprowadziło do rozproszenia tematycznego interwencji.

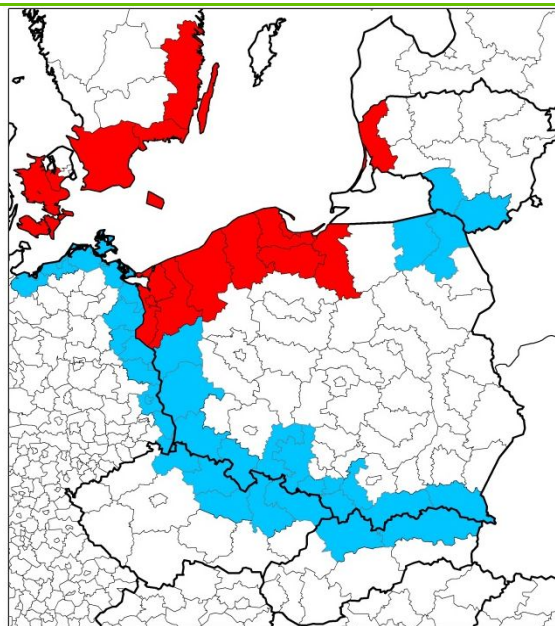
- Część projektów realizowanych w Programie nie koncentrowała się na morskim efekcie transgranicznym. Beneficjenci wykorzystywali program do budownia powiązań w relacji wschód-zachód (Polska-Niemcy), dublując tym samym obszar wsparcia innych programów transgranicznych (np. Polska Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia).
- Wykluczenie podregionu starogardzkiego miałooby charakter wyłącznie administracyjny, nie odnoszący się do kwestii merytorycznych lub powiązań funkcjonalnych, zważywszy na jego bliskość do morza.

W konsekwencji **wariant B** dla programu Południowy Bałtyk przedstawia się następująco (rys. poniżej):

Rysunek 6. Zasięg przestrzenny programu Południowy Bałtyk (wariant B)

Program Południowy Bałtyk

Obszar wsparcia obejmuje po stronie polskiej: NUTS III Koszaliński, Stargardzki, Miasto Szczecin, Szczeciński, Elbląski, Słupski, Trójmiejski, Gdański i Starogardzki Po stronie litewskiej: NUTS III Klaipėdos apskritis.. Po stronie duńskiej: NUT III Bornholm, Østsjælland, Vest- og Sydsjælland. Po stronie szwedzkiej Kalmar län, Blekinge län, Skåne län

2.4 PROPOZYCJA DEFINIOWANIA BENEFICJENTÓW PROGRAMÓW EWT

Z definiowaniem poszczególnych obszarów programów **ściśle powiązana jest zasada kwalifikowalności beneficjentów.**

W tym miejscu należy rozróżnić dwa zasadnicze zagadnienia, związane z kwalifikowalnością beneficjentów, mianowicie kwalifikowalnością terytorialną (przestrzenną) i instytucjonalną. Pod tym pierwszym pojęciem rozumiemy możliwość uczestnictwa w danym programie transgranicznym instytucji, ze względu na umiejscowienie jej siedziby, w drugim zaś ze względu na jej status formalno-prawny. Podrozdział ten w całości jest poświęcony pierwszemu rodzajowi kwalifikowalności i powiązany logicznie i tematycznie z podrozdziałem poprzednim. Zagadnienie kwalifikowalności instytucjonalnej i możliwości włączania nowych kategorii beneficjentów jest przedmiotem analizy w podrozdziale 4.1 naszej ekspertyzy.

Dotychczas we wszystkich programach współpracy transgranicznej, z kilkoma wyjątkami od 2004 r. przyjmowano zasadę, iż do udziału w programie kwalifikują się jedynie te instytucje, które mają siedzibę na obszarze wsparcia. W okresie 2004-2006 przyjęto taką zasadę w odniesieniu do Programu Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina 2004-2006, zaś w okresie programowania 2007-2013 w programach współpracy transgranicznej Niemcy (Saksonia)-Polska, Niemcy (Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia)-Polska, Litwa-Polska, Czechy-Polska oraz Polska- Słowacja (ale zasada ta nie dotyczy FMP). **Warto przy tym wskazać, iż beneficjenci tacy byli dopuszczani na zasadach wyjątku, przy czym pojęcie wyjątkowości takiej sytuacji nie było odpowiednio sprecyzowane**³².

³² Por. Program Współpracy Transgranicznej Litwa-Polska 2007-2013, Podręcznik beneficjenta: ***Jako zasadę ogólną przyjmuje się, że w projekcie mogą uczestniczyć jedynie partnerzy z obszaru Programu. W należycie uzasadnionych wyjątkowych przypadkach mogą być zakwalifikowani partnerzy spoza obszaru kwalifikowalnego, jeżeli bez udziału tego partnera trudno byłoby osiągnąć cele projektu i jedynie wówczas, gdy jest to niezbędne dla realizacji działań projektu (z Polski mogą uczestniczyć jedynie partnerzy z województw warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego, zaś z Litwy partnerzy z całego kraju). Przed włączeniem partnera spoza kwalifikowalnego obszaru beneficjentom zaleca się zwrócić do WST w sprawie ustaleń dotyczących kontroli pierwszego stopnia dla tych partnerów (s. 25); Program współpracy transgranicznej INTERREG IV a Niemcy (Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia)-Polska 2007-2013, Wytyczne Komisji Konkursowej: c) Realizacja projektu poza obszarem wsparcia / udział Partnera spoza obszaru wsparcia. Co do zasady projekt powinien być realizowany na obszarze wsparcia Programu. **Dopuszczalna jest jednak możliwość, iż część projektu realizowana jest poza obszarem wsparcia lub z udziałem Partnera pochodzącego spoza obszaru** (s.4-5); Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Polska 2007-2013. Podręcznik wnioskodawcy: *Pod względem korzystania z Programu decydujące jest miejsce realizacji, ewentualnie oddziaływania projektu, a nie siedziba partnerów* (s. 81); Program Współpracy Transgranicznej Polska-Republika Słowacka 2007-2013. Podręcznik beneficjenta: **Głównym*****

Zatem generalnie przyjmowano *a priori* zasadę, iż beneficjenci programu muszą mieć w pierwszej kolejności siedzibę na terytorium wsparcia, mimo iż takie zastrzeżenie nie wynikało, ani nie wynika z przepisów wspólnotowych. Przepisy wspólnotowe obecnie obowiązujące wyraźnie wskazują na fakt limitacji przestrzennej na poziomie NTS III³³, zaś w odniesieniu do beneficjentów posługują się pojęciem państwa³⁴, które uczestniczy w programie. Zatem regulacje wspólnotowe wyraźnie oddzielają kwestie kwalifikowalności terytorium oraz kwalifikowalności beneficjentów.

Nasza propozycja dotyczy zerwania z ową „tradycją”, której skuteczność, użyteczność i efektywność nie została potwierdzona żadnymi badaniami, a która naszym zdaniem stanowi wyłącznie pewien powtarzany schemat myślowy, w dodatku kontrproduktywny dla uzyskiwania pozytywnych efektów dla programów współpracy transgranicznej. Naszą naczelną intencją jest dopuszczenie podmiotów spoza obszaru wsparcia do uczestnictwa w programach CBC nie na zasadach wyjątkowości, ale na zasadach równorzędnych z innymi beneficjentami i rozszerzeniu tej zasady na mikro-projekty. Wszystkie zasady uczestnictwa instytucji spoza obszaru wsparcia powinny być takie same, jak dla beneficjentów, mających siedzibę na terenie programu. Dotyczy to zarówno wnioskodawców, jak partnerów projektowych.

warunkiem kwalifikującym Partnera Wiodącego i pozostałych partnerów jest ich umiejscowienie na obszarze wsparcia[...]Kwalifikują się również ci partnerzy, umiejscowieni poza obszarem objętym projektem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej, których współudział w projekcie jest konieczny ze względu na szczególny charakter podejmowanej przez nich działalności lub wykonywanych zadań, szczególnie w zakresie ekologii, środowiska i turystyki. W innych programach kwestia ta w ogóle nie podlegała regulacji

³³ Art. 7 ust. 1 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz. U. UE L210, s. 25-77): *Do celów współpracy transgranicznej, do finansowania kwalifikują się regiony Wspólnoty poziomu NUTS 3 położone wzdłuż jej wszystkich wewnętrznych i niektórych zewnętrznych granic lądowych oraz wszystkie regiony Wspólnoty poziomu NUTS 3 położone wzdłuż granic morskich, które dzieli, co do zasady, odległość do 150 kilometrów, z uwzględnieniem możliwych dostosowań niezbędnych dla zapewnienia spójności i ciągłości współpracy*

³⁴ Art. 19 ust. 1 Rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1783/1999 (Dz. U. L210, s. 1-11): *Operacje wybrane do programów operacyjnych mających na celu rozwój działalności transgranicznej, określone w art. 6 pkt 1 [...], obejmują beneficjentów z co najmniej dwóch państw, z których przynajmniej jedno jest państwem członkowskim, którzy współpracują przy każdej operacji na co najmniej dwa z poniższych sposobów: wspólne przygotowanie, wspólna realizacja, wspólny personel i wspólne finansowanie*

Utrzymanie w dalszy sposób zasady ograniczeń wobec beneficjentów spoza obszarów wsparcia blokuje szeroką możliwość szerokiego transferu know-how i wiedzy z silnych ośrodków wzrostu, które znajdują się poza tym terenem. Włączenie instytucji spoza obszaru wsparcia na równych zasadach wobec beneficjentów z obszaru pozwala na rozszerzanie listy beneficjentów o te podmioty: administrację i agendy rządowe, które mają siedzibę poza obszarem wsparcia, a realizują na nim swoje zadania, a także silne ośrodki akademickie, NGO i przedsiębiorców, którzy dysponują pomysłami i potencjałem na realizację nowatorskich projektów. Tym samym, rozszerzenie listy beneficjentów spowoduje, iż mogą pojawić się nowe innowacyjne pomysły na projekty, które generowane są głównie przez organizacje i instytucje z silnych ośrodków wzrostu. Ponadto potencjalni beneficjenci z obszaru wsparcia będą mogli korzystać z zaplecza intelektualnego i organizacyjnego oraz finansowego instytucji z zewnątrz: tym samym będą mogły realizować lepsze, ciekawsze i większe projekty. Partnerzy z obszarów wsparcia będą mogli korzystać z sieci kontaktów instytucjonalnych partnerów z zewnątrz: w konsekwencji może osłabiać się syndrom „zamykania się” środowisk transgranicznych i powielania ciągle tych samych pomysłów. Podobny efekt można by uzyskać uczestnicząc w projektach transnarodowych. Chodzi o to, aby poprzez uelastycznienie kwalifikowalności beneficjentów, wzmacniać powiązania instytucjonalne organizacji z obszaru transgranicznego na potrzeby rozwiązywania problemów i mierzenia się z wyzwaniami w skali takiego obszaru. Skala projektów transnarodowych i międzyregionalnych może nie uwzględniać w dostatecznym stopniu specyfiki obszarów, leżących po obu stronach jednej granicy państwowej.

Alternatywne rozwiązanie, jakim jest sztuczne włączanie obszarów z silnymi ośrodkami wzrostu bezpośrednio do obszarów kwalifikowanych powoduje zagrożenie, iż lokalizacja właściwych działań projektowych nastąpiłaby w dużych miastach, zaś przenoszenie wiedzy, know-how i efektów projektów na właściwy obszar wsparcia nastąpiłoby w niewielkim zakresie³⁵. W konsekwencji następuje natężenie konkurencji o środki wewnątrz obszaru. Dotyczy to zwłaszcza finansowania dużych projektów miękkich.

³⁵ Syndrom zasysania środków, widoczne przez liczbę i wielkość środków przeznaczonych na projekty transgraniczne doskonale ilustruje mapa w: T. Klimczak (red.), Efekty transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006, MRR: Warszawa 2010, s. 41, mapa 3. Wynika z niej wyraźnie, iż im mniejszy obszar transgraniczny, tym większa koncentracja liczby projektów i środków na nim; Ponadto duże ośrodki (w tym stolice województw), znajdujące się na obszarach elastyczności 20 % (obszarach przyległych) charakteryzują się dużą liczbą projektów, a tym samym ściągają duże środki, które powinny pozostać na właściwym obszarze wsparcia.

Warto wskazać, iż realizacja projektów w dużych miastach na obrzeżach obszaru wsparcia powoduje, iż wydarzenia w ramach tych projektów i koszty z nimi związane (wynajem sal, sprzętu, noclegi, tłumaczenia) byłyby ponoszone tylko w tych miastach, co spowodowałoby, iż przedsiębiorcy z sektora usług z obszaru blisko granicy nawet nie mieliby szans na walkę o tego typu kontrakty.

Obserwacja programów, w których takie możliwości wprowadzono wskazuje, iż nie nastąpiła konkurencja między instytucjami zewnątrz obszarów wsparcia, a instytucjami mającymi swoje siedziby w ich obrębie. Nieliczne zaś projekty z zewnątrz charakteryzowały się nowatorskimi rozwiązaniami i innowacyjnością³⁶.

Podsumowując nasze podejście sugerujemy, że instytucje spoza obszaru wsparcia mogłyby uczestniczyć w programie pod pewnymi warunkami:

- po pierwsze wszystkie działania merytoryczne muszą być realizowane na obszarze wsparcia i go dotyczyć,
- po drugie partner wiodący spoza obszaru wsparcia powinien mieć przynajmniej jednego partnera po stronie własnego kraju (niekoniecznie z obszaru wsparcia) i przynajmniej jednego partnera po drugiej stronie granicy,
- po trzecie instytucje spoza obszaru wsparcia mogą realizować projekty zarówno, jako partnerzy wiodący oraz jako partnerzy zwykli,
- po czwarte wszyscy beneficjenci ostateczni muszą pochodzić z obszaru wsparcia: nie można do nich zaliczać osób spoza tego obszaru, zwłaszcza z siedziby partnera spoza obszaru,
- po piąte podmiotem koordynującym, kontrolującym beneficjentów spoza obszaru wsparcia byłyby instytucje zarządzające/sekretariaty techniczne odpowiedzialne za dany program,

³⁶ Por. Projekt Instytutu Ochrony Środowiska w Warszawie, Budowa polsko-białorusko-ukraińskiej polityki wodnej w zlewni Bugu (nr projektu NEB/PL/LUB/2.1/06/66 oraz Instytutu Nafty i Gazu z Krakowa, Polsko-Ukraińskie Centrum Współpracy w zakresie kontroli gazu składowiskowego (PL/NEB.PDK/2.1/05/268), Projekt RDLP w Katowicach, „*Rewitalizacja beskidzkich lasów na polsko - słowackim pograniczu, w celu poprawy ich społecznych, ekologicznych i przeciwpowodziowych funkcji*” (realizowany w ramach programu PL-SK 2007-2013), projekt Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu wspólnie z partnerami niemieckimi (także spoza obszaru wsparcia): EkoConnect e.V., Dresden i Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie, Dresden, Dolnośląsko-Saksońska Akademia Rolnictwa i Ochrony Środowiska (realizowany w ramach programu SN-PL 2007-2013).

3 DIAGNOZA, CELE I ZAKRES PROGRAMÓW EWT W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ 2014-2020

Niniejszy rozdział obejmuje zasadnicze rozważania w naszej ekspertyzie. Podzieliśmy go na dwie zasadnicze duże części.

W pierwszej części zawarto ogólną charakterystykę całego obszaru uwzględniającą wybrane aspekty możliwe do przedstawienia w postaci map. Należy podkreślić, iż zakres porównywalnych danych dostępnych na poziomie NTS3 dla całego analizowanego obszaru jest bardzo ograniczony, a mapy obszarów poszczególnych programów (w nowym kształcie) niedostępne. Tym samym do analiz posłużyły nam opracowania kartograficzne w dokumentach dotyczących całych krajów, ewentualnie poszczególnych regionów, wchodzących w skład poszczególnych obszarów EWT.

W drugiej części omówiono poszczególne programy współpracy transgranicznej. Każdy opis programu rozpoczyna się od szczegółowej diagnozy obszaru wsparcia z uwzględnieniem dostępnych danych oraz piśmiennictwa przedmiotu. Kluczowym elementem diagnoz są analizy SWOT. Stały się one podstawą naszych propozycji odnośnie do zakresu rzeczowego poszczególnych programów.

Każdy z takich opisów zawiera listę celów tematycznych oraz priorytetów inwestycyjnych, które powinny być wdrażane w programie. Przyjęto przy tym w większości przypadków zasadę, iż pierwsze cztery cele tematyczne stanowią jednocześnie pierwsze cztery przyszłe osie priorytetowe programu i zostanie na nie przeznaczone 80 % wartości programu. Ostatnia, z reguły piąta oś priorytetowa przyszłego programu (o alokacji 20 %) może zawierać projekty, które wynikają z pozostałych siedmiu celów tematycznych i ich priorytetów inwestycyjnych³⁷.

Po prezentacji ogólnej struktury tematycznej programu. Czytelnicy znajdą szczegółowe opisy poszczególnych osi priorytetowych. W opisach tych znajdzie się przypomnienie celu lub celów tematycznych, określenie priorytetów inwestycyjnych, lista indykatorywnych projektów, możliwych do realizacji, uzasadnienie wyboru takich instrumentów wsparcia oraz kontrargumenty za ich przyjęciem. Argumentacja ta została oparta na piśmiennictwie przedmiotu. Na marginesie, należy zwrócić uwagę, iż baza źró-

³⁷ Art. 5 i 6 projektu rozporządzenia dot. EWT w związku z art. 4 lit a) projektu rozporządzenia dot. EFRR.

dłowa dla poszczególnych obszarów wsparcia jest zróżnicowana, ale ogólnie rzecz ujmując widoczny jest w tym obszarze deficyt dostępnej wiedzy. Podstawową barierą jest przede wszystkim dotkliwy brak badań ewaluacyjnych programów EWT z udziałem Polski, brak syntez i badań porównawczych obu stron granicy oraz „przyczynkarskość” wielu opracowań, które przez to nie dają się wykorzystywać w naszym badaniu.

Przy doborze poszczególnych celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych oraz tworzeniu indykatywnych list projektów kierowaliśmy się następującymi przesłankami:

(1) obszary przygraniczne są obecnie uznawane za peryferyjne w co najmniej dwóch układach funkcjonalno-przestrzennych: ogólnopolskim oraz regionalnym. Wymagają więc odpowiedniego wsparcia, ograniczającego oddziaływanie niekorzystnych aspektów rozwoju, wskazujących na ich peryferyjność, rozumianą w szerokim kontekście jako oddalenie geograficzne, organizacyjne i technologiczne od krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu;

(2) kierunki interwencji publicznych, zgodnie z aktualnie obowiązującym paradygmatem rozwoju, powinny wzmacniać endogenne czynniki rozwoju, umożliwiając obszarom przygranicznym rozwój „od dołu”, stymulowany działaniami proaktywnymi, podejmowanymi przez społeczności lokalne;

(3) w sprzyjających warunkach kierunki interwencji mogą przyczyniać się na tych obszarach do kształtowania regionu transgranicznego o charakterze funkcjonalnym, zdolnego nawiązać pozytywne relacje z innymi obszarami, w szczególności obszarami metropolitalnymi, znajdującymi się we względnie niewielkiej odległości od obszaru wsparcia;

(4) niektóre z celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych nie mogą być realizowane przez programy współpracy transgraniczne. Wynika to z charakteru danej interwencji oraz wielkości środków finansowych, które trzeba przeznaczyć na ich realizację, a także nie-transgranicznego charakteru interwencji.

Poniżej w tabeli zaprezentowano zestawienie poszczególnych celów tematycznych i priorytetów wraz ze wskazaniem źródeł ich finansowania w podziale na programy krajowe centralne/sektorowe, programy krajowe regionalne oraz programy EWT.

Tabela 1. Cele tematyczne i priorytety EWT

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
1 Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	a) udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...] i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy	☑	☑	wyłącznie w małej skali
	b) promowanie inwestycji[...] przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi, a w szczególności rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...]wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu	☑	☑	wyłącznie w małej skali
2.Zwiększenie dostępności, stopnia i jakości technologii informacyjnych i komunikacyjnych,	a) poszerzanie zakresu łączności szerokopasmowych oraz wprowadzanie szybkich sieci internetowych, wspieranie procesu przyjmowania pojawiających się technologii i sieci na rzecz gospodarki cyfrowej	☑	☑	
	b) rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznego oraz zwiększanie	☑	☑	☑

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
	zapotrzebowania na TIK			
	c) wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia	☑	☑	☑
3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw,	a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, włącznie poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości	☑	☑	☑
	b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji	☑	☑	☑
	c) wspieranie tworzenia i zwiększenia zaawansowanych zdolności do rozwijania produktów i usług	☑	☑	☑
	d) wspieranie zdolności rynkowych MŚP w celu ich wzrostu i zwiększania innowacyjności	☑	☑	☑
4. Wspieranie przejścia na gospodarkę o niskiej emisji we wszystkich sektorach	a) promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii	☑	☑	wyłącznie w małej skali
	b) promowanie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach	☑	☑	
	c) wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturach publicznych, włącznie z budynkami publicznymi i sektorze mieszkaniowym	☑	☑	
	d) opracowanie i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji prądu o niskim i średnim napięciu	☑	☑	

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
	e) promowanie strategii niskoemisyjnych na wszystkich typach obszarów, w szczególności miejskich, włączając w to promocję zrównoważonego transportu miejskiego i łagodzenie skutków działań adaptacyjnych	☒	☒	
	f) promocja badań, innowacji i wdrażania technologii niskoemisyjnych	☒	☒	
	g) promocja wykorzystania wysokiej efektywności współwytwarzania ciepła i energii opartej na wykorzystaniu ciepła	☒	☒	
5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	a) wspieranie wyspecjalizowanych inwestycji służących dostosowaniu do zmiany klimatu	☒	☒	
	b) promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi	☒	☒	☒
6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów	a) zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze odpadów w celu spełnienia wymogów unijnego dorobku prawnego dotyczącego środowiska	☒	☒	wyłącznie w małej skali
	b) zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze wodnym w celu spełnienia wymogów unijnego dorobku prawnego dotyczącego środowiska	☒	☒	
	c) ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego	☒	☒	☒
	d) ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług eko-	☒	☒	☒

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
	systemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury			
	e) działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza	☑	☑	
	f) promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza	☑	☑	wyłącznie w małej skali
	g) wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu	☑	☑	wyłącznie w małej skali
7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	a) wspieranie multimodalnego jednolitego europejskiego obszaru transportu poprzez inwestowanie w transeuropejską sieć transportową (TEN-T)	☑		
	b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T		☑	wyłącznie w małej skali
	c) rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włącznie z transportem rzeczny i morskim, portami, powiązaniami multimodalnymi oraz promowanie mobilności miejskiej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju	☑	☑	wyłącznie w małej skali
	d) rozwój i modernizacja kompleksowego, jakości interoperacyjnego systemu kolejowego o wysokiej jakości	☑	☑	

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
	e) rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu i energii	☒	☒	
8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników	a) rozwój inkubatorów przedsiębiorczości oraz wsparcie inwestycyjne samozatrudnienia, mikroprzedsiębiorstw i tworzenia przedsiębiorstw	☒	☒	☒
	b) wspieranie rozwoju przyjaznego zatrudnieniu poprzez rozwój wewnętrznego potencjału (jako część strategii dla obszarów szczególnych), włączając w to przekształcanie upadających regionów przemysłowych, wzmocnienie dostępności do specyficznych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój.	☒	☒	
	c) lokalne inicjatywy rozwoju i pomoc dla instytucji świadczących usługi sąsiedzkie w celu tworzenia nowych miejsc pracy (dotyczy takich inicjatyw, które nie są wymienione w Rozporządzeniu (EU) No [...] /2012 [ESF];		☒	
	d) inwestowanie w infrastrukturę dla publicznych służb zatrudnienia		☒	
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	integracja transgranicznych rynków pracy, w tym transgraniczna mobilność, wspólne lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspólne szkolenia (dotyczy EWT)			☒
	inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokal-	☒	☒	☒

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu		
		Programy krajowe centralne	Programy krajowe regionalne	Programy EWT (CBC)
	nach			
	wsparcie rewitalizacji materialnej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich		☑	
	wsparcie na rzecz przedsiębiorstw społecznych	☑	☑	☑
	Promocja równości płci i równości szans ponad granicami, jak również promowanie włączenia społecznego ponad granicami (dotyczy EWT)			☑
Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia (dotyczy EWT)			☑
Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami (dotyczy EWT)			☑

Źródło: Opracowanie własne

(5): W opracowaniu przedstawiamy kolejno proponowane Cele Tematyczne a w ich ramach konkretne Priorytety Inwestycyjne, motywując ich znaczenie w kształtowaniu endogenicznego potencjału obszaru wsparcia, w tym budowaniu pozytywnych relacji funkcjonalnych z ośrodkami wzrostu oraz likwidacji istniejących barier i deficytów. Dobór celów i priorytetów poparty jest argumentami, zaczerpniętymi z różnych źródeł w ramach przeprowadzonego badania: literatury przedmiotu, wywiadów z ekspertami, wyników analiz statystycznych ujętych w Diagnozach i analizach SWOT/TOWS. Wskazane Priorytety Inwestycyjne uzupełnione są o przykłady typów projektów, zidentyfikowanych na podstawie dobrych praktyk w innych programach EWT, opinii ekspertów z różnych dziedzin, wywiadów pogłębianych etc.

(6): Indykatywne listy projektów w poszczególnych celach tematycznych i priorytetach inwestycyjnych są w programach transgranicznych do siebie po-

dobne³⁸. Warto tu wspomnieć, iż jeśli mowa o podobieństwie, mamy na myśli formy wsparcia i rodzaje działań wewnątrz projektu (inwestycje, studia, analizy, szkolenia, konferencje etc.). Między poszczególnymi programami różni je często tylko specyfika obszaru i zakres tematyczny odnoszący się do potrzeb danej społeczności lokalnej lub regionalnej w kontekście transgranicznym. Można więc pokusić się o tworzenie uniwersalnych list takich projektów.

W związku z powyższym, w trakcie pracy nad ekspertyzą dla każdego z celów tematycznych, które znalazły się w programach EWT przygotowaliśmy uniwersalny moduł projektów. Staraliśmy się przy tym, aby moduł ten uwzględniał jak najszersze i jak najbardziej elastyczne formy działania. Naszą intencją było pozostawienie beneficjentom i ich partnerom dużych możliwości „wpasowywania” swoich pomysłów na projekty „transgraniczne”. Jednocześnie, przy opisie poszczególnych celów tematycznych w poszczególnych programach zespół mógł rezygnować z konkretnych propozycji projektów, zawartych w module i dopisywać projekty nowe. Takie sytuacje następowały, gdy wymagała tego specyfika danego programu. W konsekwencji zastosowania takiego zabiegu, opisy indykatywnych projektów powtarzają się przy omawianiu poszczególnych programów.

(7): W trakcie tworzenia struktury poszczególnych programów zrezygnowaliśmy z tworzenia osobnej osi priorytetowej, która dotyczyłaby wdrażania FMP. Fundusz taki może być wyodrębniony w każdej osi priorytetowej w każdym z programów.

Analiza zakresu mikro-projektów w poszczególnych programach EWT współpracy transgranicznej z udziałem Polski wskazuje, iż zakres tematyczny mikro-projektów i pozostałych form wsparcia praktycznie się nie różni. Wyjątek stanowią tutaj tylko projekty inwestycyjne, polegające na wykonywaniu budów (modernizacja dróg, infrastruktura ochrony środowiska etc.) i dużych dostaw sprzętu. Niezależnie od formułowanych celów priorytetów, dotyczących FMP, projekty miękkie (nawet z udziałem niewielkich komponentów inwestycyjnych) od mikro-projektów dzieli praktycznie wyłącznie poziom dofinansowania (co za tym idzie skala realizacji projektów i czas trwania) oraz odmienna struktura zarządzania FMP (kluczową rolę pełnią poszczególne Euroregiony).

³⁸ Wynika to z przeanalizowania i zestawienia ze sobą opisów indykatywnej listy projektów w poszczególnych osiach tematycznych i działaniach realizowanych w tej chwili programów współpracy transgranicznej z udziałem Polski.

Również lista beneficjentów pozostaje niemal dokładnie taka sama. Różnica polega tylko na tym, iż z FMP nie mogą korzystać beneficjenci spoza obszaru wsparcia.

Drugi poważny argument za przyjęciem takiego rozwiązania to kwestie formalne. Jak już wspomniano, FMP zawierały dotychczas (to jest w okresach programowania przed 2014 r.) „wiązki” projektów o bardzo różnym zakresie tematycznym. Gdyby próbować zdefiniować zakres przedmiotowy tych przedsięwzięć musiałby one dotyczyć ponad połowy celów tematycznych, określonych przez Komisję dla okresu programowania 2014-2020. Propozycje rozporządzania dot. EWT wyraźnie wskazuje, iż podział na osie priorytetowe programów jest tożsamy z podziałem na cele tematyczne, zaś możliwości stworzenia osi, która zawiera w sobie więcej niż jeden taki cel są mocno ograniczone.

Istota dotychczasowego wyodrębniania FMP polegała na tym, że stanowiły one swoiste powtórzenie rodzajów projektów z innych priorytetów (osi priorytetowych), tyle że z wyłączeniem komponentów infrastrukturalnych i z realizacją w mniejszej skali. Dla perspektywy 2014-2020 wybór jednego z celów tematycznych i przypisanie mu celu priorytetowego programu oznacza de facto brak możliwości powtórzenia go w ramach odrębnego FMP. To oznacza tylko jedno: jeżeli mikro-projekty mają się utrzymać jako pewna forma wsparcia, dla każdego z priorytetów musi być wydzielony zestaw mikro-projektów³⁹. Takie rozwiązanie nazwaliśmy roboczo wariantem „horyzontalnym”.

Wobec powyższego ostatecznie proponujemy, aby FMP mógł być wyodrębniany w każdej osi priorytetowej, zaś zasadniczą linią demarkacyjną pozostawałaby dalej maksymalna kwota dofinansowania. Proponujemy także, aby poszerzyć dostęp do FMP dla beneficjentów i partnerów spoza obszaru. Argumentacja za podjęciem takiego kroku jest analogiczna jak dla projektów „dużych” (por. podrozdział 2.4).

W tym rozdziale przedstawiona jest charakterystyka obszarów transgranicznych będących przedmiotem niniejszej ekspertyzy. Rozdział rozpoczyna ogólna charaktery-

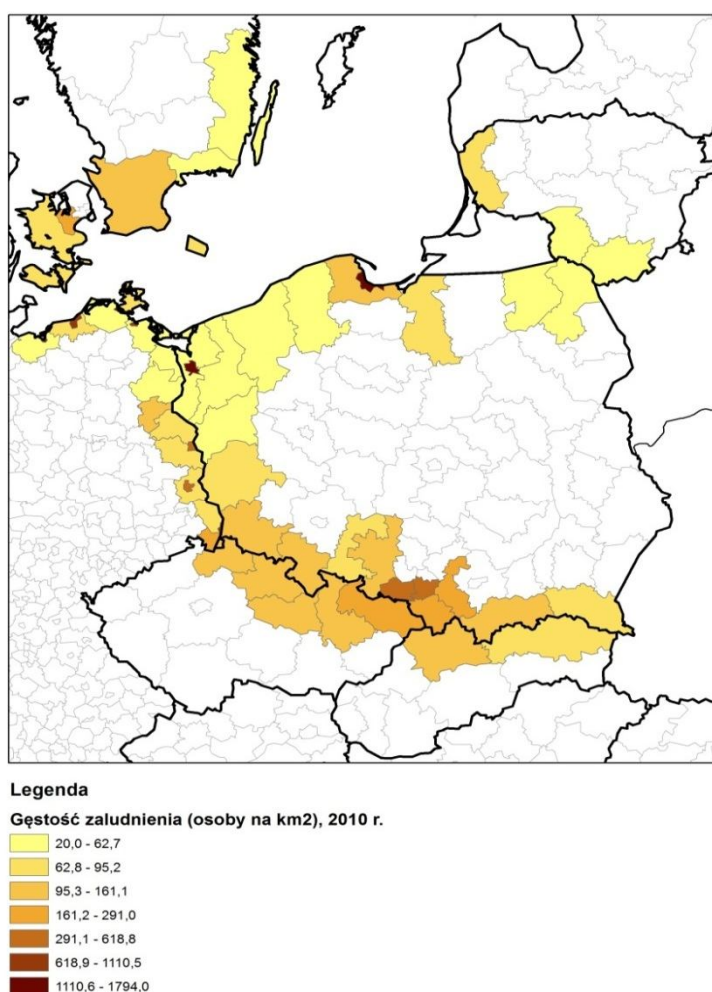
³⁹ W trakcie pracy nad ekspertyzą zespół rozważał wariant, czy FMP nie dałby się wpisać w szeroko rozumiany cel tematyczny 11 *Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej*. Jednak w trakcie pracy zaistniały wątpliwości co do bardzo szerokiego rozumienia zakresu tego celu, w tym także zakresu zaproponowanego w projektach rozporządzeń specjalnego pakietu projektów, który w programach CBC mógłby taki cel realizować: *Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami*. Mimo, iż cel ten jako jedyny nie formułuje konkretnie zakresu tematycznego projektów (współpraca może dotyczyć wszystkich aspektów, wymienionych enumeratywnie w celach 1-10), to jednak położenie w nim nacisku na administrację i relacje innych podmiotów z ową administracją znacznie ogranicza dotychczasową elastyczność tematyczną i różnorodność FMP (np. wyklucza to małe projekty, samodzielnie wdrażane przez organizacje pozarządowe).

styka całego obszaru uwzględniająca wybrane aspekty możliwe do przedstawienia w postaci map (zakres porównywalnych danych dostępnych na poziomie NTS3 dla całego analizowanego obszaru jest bardzo ograniczony). Bardziej szczegółowe diagnozy przedstawiono w podziale na poszczególne obszary wsparcia. Kluczowym elementem diagnoz są analizy SWOT, które z kolei stały się podstawą propozycji priorytetów inwestycyjnych przedstawianych w dalszej części opracowania.

3.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANEGO OBSZARU

Analizowany obszar jest bardzo zróżnicowany pod względem gęstości zaludnienia. Duża część regionów NTS3 cechuje się bardzo słabym zaludnieniem wynoszącym poniżej 60 osób na km². Dotyczy to w szczególności pogranicza polsko-litewskiego, a także północno zachodniej Polski oraz większości analizowanych jednostek z Meklemburgii i południowej Szwecji. Zdecydowanie większa gęstość zaludnienia występuje na pograniczu południowym (z wyjątkiem wschodniego krańca pogranicza polski-słowackiego). Szczególnie wysokie jest zaludnienie w obszarze Górnego Śląska. Najwyższą gęstością cechują się – z oczywistych względów – podregionu składające się z dużych miast (por. mapa niżej).

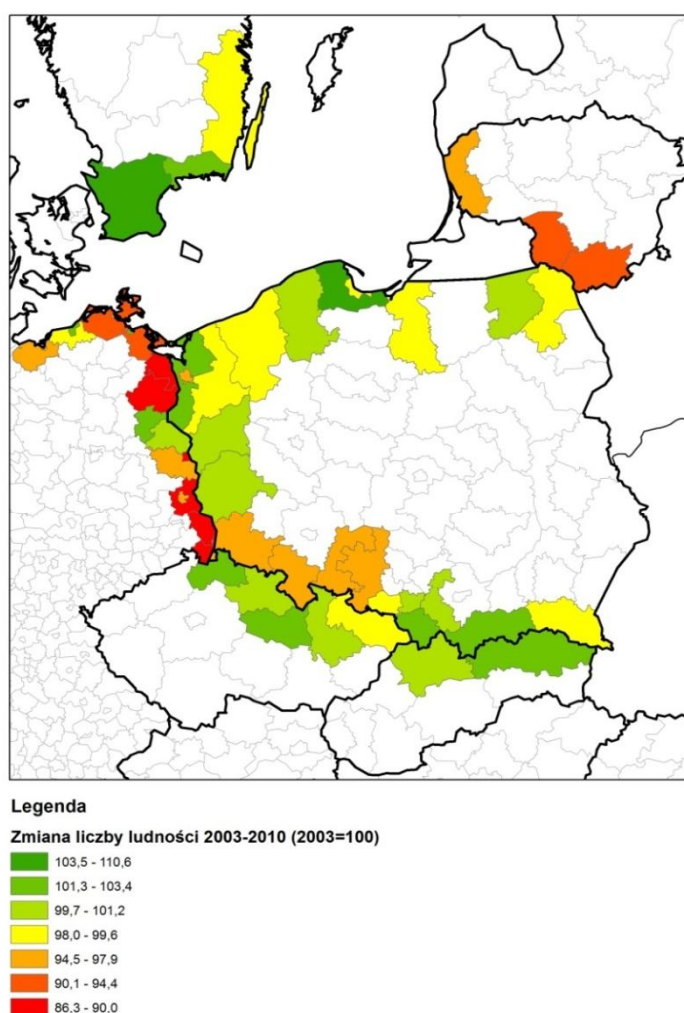
Rysunek 7. Gęstość zaludnienia w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Kolejnym wymiarem silnych zróżnicowań analizowanego obszaru jest zmiana liczby ludności. Dane dla okresu 2003-2010 pokazują, że sytuacja demograficzna na analizowanych pograniczach była bardzo zróżnicowana. Z jednej strony mamy podregiony, w których nastąpił wyraźny wzrost liczby ludności (w szczególności szwedzka Skania oraz podregion gdański). Z drugiej, na niektórych obszarach widać wyraźne procesy depopulacyjne. Dotyczy to w szczególności niektórych NTS3 pogranicza niemieckiego oraz litewskiego. W przypadku Polski największa depopulacja odnotowywana jest w obu podregionach województwa opolskiego oraz w wałbrzyskim i jeleniogórskim) (por. mapa niżej).

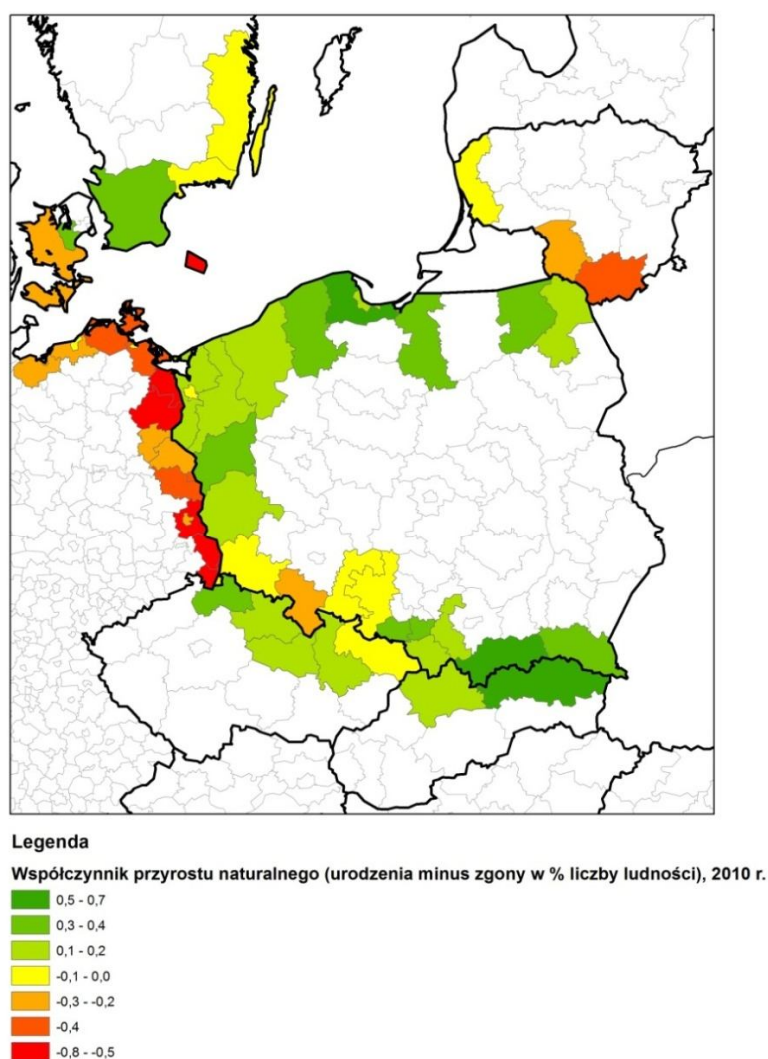
Rysunek 8. Zmiana liczby ludności w latach 2003-2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Odmienne dynamiki zmiany liczby ludności związane są z różnicami we wskaźnikach przyrostu naturalnego. Najgorsza sytuacja pod tym względem występuje w niemieckiej i litewskiej części pogranicza niemieckim. Wyraźnie ujemny przyrost naturalny dotyczy także Bornholmu oraz Vest- og Sydsjælland. Na tym tle polskie pogranicze wypada dość dobrze, z wyjątkiem jeleniogórskiego, wałbrzyskiego oraz woj. opolskiego. Pogranicze słowackie notuje dobre wskaźniki przyrostu naturalnego, nieco gorszą sytuacją obserwujemy na pograniczu czeskim (por. mapa niżej).

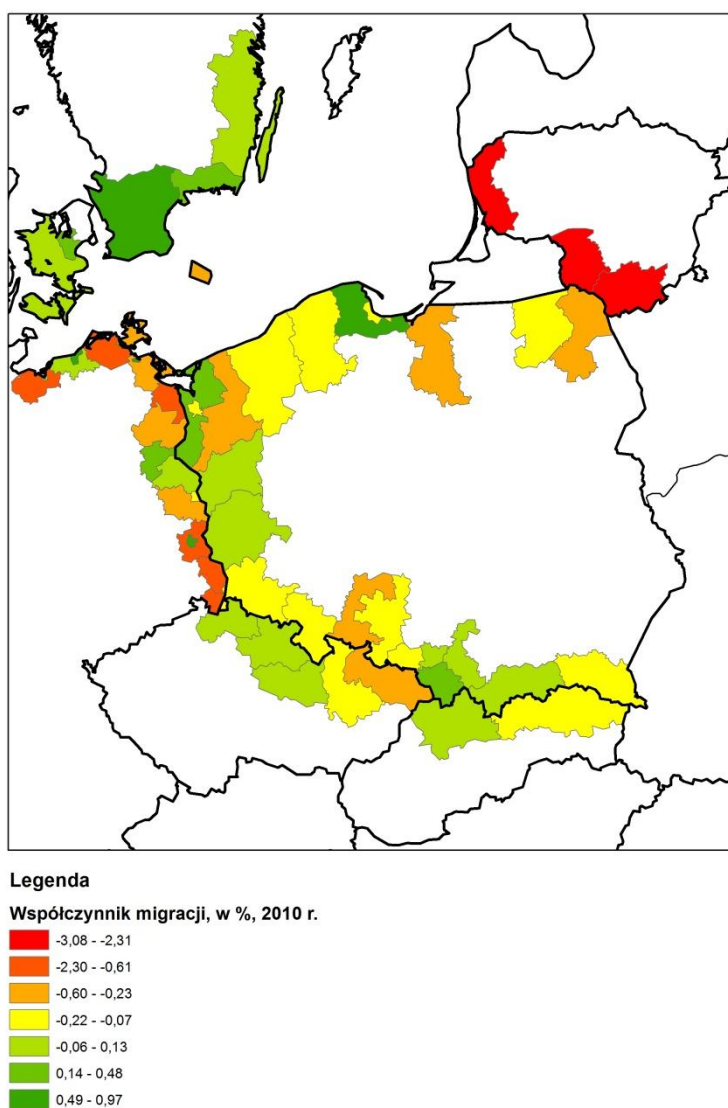
Rysunek 9. Współczynnik przyrostu naturalnego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Pod względem migracji analizowany obszar jest bardzo zróżnicowany. Największy odpływ migracyjny dotyczy podregionów litewskich, oraz niektórych podregionów niemieckich. Największy napływ migracyjny notują natomiast podregiony ze Szwecji i Danii. Polski, czeski i słowacki obszar analizy sytuują się pomiędzy tymi dwoma skrajnościami, przy czym sytuacja na polskim pograniczu jest bardzo zróżnicowana. Z jednej strony są regiony z wysokim odpływem (np. elbląski, stargardzki, nyski, suwalski), z drugiej są takie, które notują dodatnie saldo migracji (gdański, szczeciński, bielski) (por. mapa niżej).

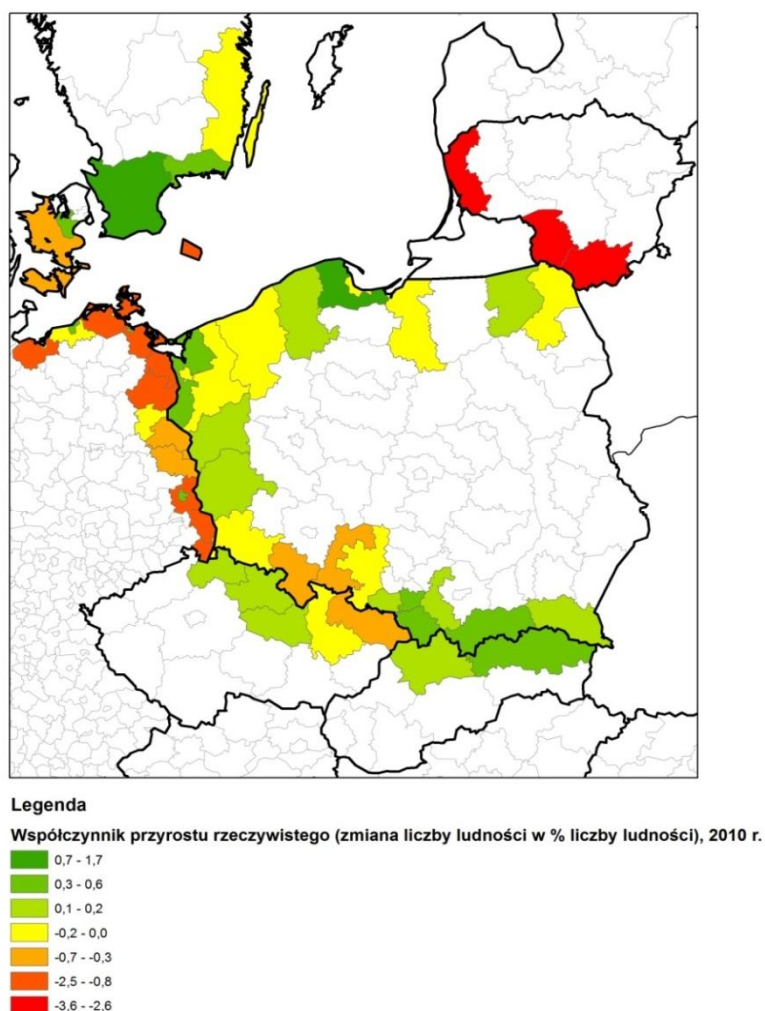
Rysunek 10. Współczynnik migracji w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Uwzględnienie wpływ migracji na zmianę liczby ludności regionów – wskaźnik przyrostu rzeczywistego – pokazuje nieco inny obraz trendów demograficznych w analizowanym obszarze. W tym ujęciu zdecydowanie najgorsza jest sytuacja pogranicza litewskiego – niski przyrost naturalny oraz odpływ migracyjny przekłada się na dużą skalę procesów depopulacyjnych. Uwzględnienie czynnika migracyjnego powoduje, że sytuacja polskiego pogranicza okazuje się gorsza niż w przypadku analizy samego przyrostu (ubytku) naturalnego. Odmienną tendencję obserwujemy na pograniczu niemieckim – w przypadku niektórych miast (Cottbus, Greifswald, Stralsund, Rostock) dodatnie saldo migracji niweluje ubytek naturalny. Niemniej jednak w przypadku niemieckich podregionów niemieckich obserwujemy dość wyraźną depopulację (por. mapa niżej).

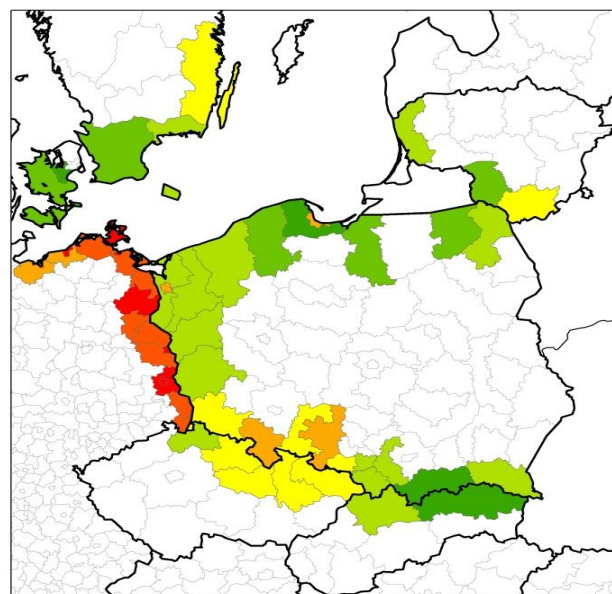
Rysunek 11. Współczynnik przyrostu rzeczywistego w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

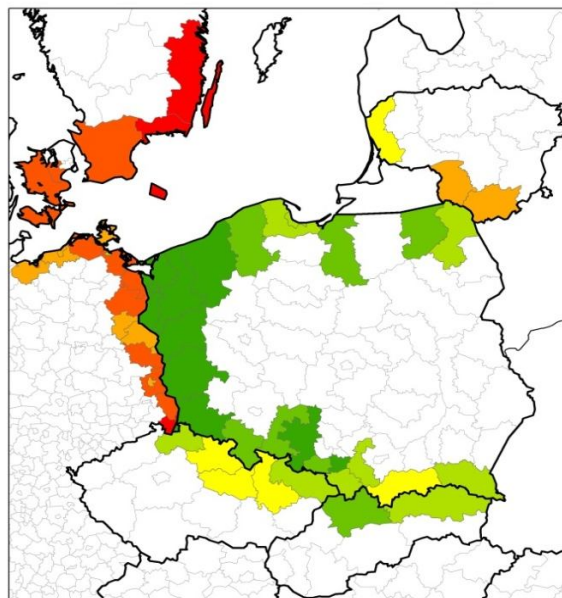
Analizowane obszary różnią się także ze względu na strukturę wiekową ludności. Najmniejszy udział osób w wieku przedprodukcyjnym (do 14 lat) obserwujemy na pograniczu niemieckim. Relatywnie niskie udziały tej grupy wiekowej dotyczą także pogranicza polsko-czeskiego. Pogranicze niemieckie wyróżnia się również najniższymi udziałami ludności w wieku produkcyjnym. W tym przypadku niskie wskaźniki notują także regiony ze szwedzkiego oraz duńskiego obszaru analizy. Polskie pogranicza cechują wysokie na porównywanym tle udziały osób w wieku produkcyjnym oraz niski udział osób w wieku poprodukcyjnym. Największy odsetek osób w wieku poprodukcyjnym notują natomiast regiony pogranicza niemieckiego, duńskiego, szwedzkiego i litewskiego (por. mapa niżej).

Rysunek 12. Struktura wiekowa ludności w 2010 r. (odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym)

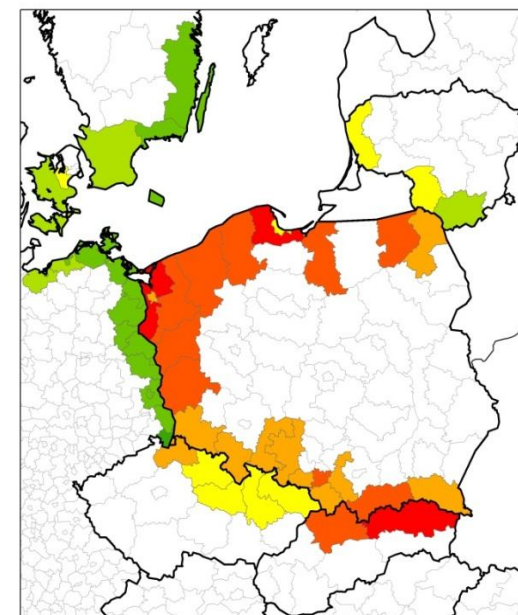
Legenda

Struktura wiekowa ludności - % ludności w wieku do 14 lat, 2010 r.

Legenda

Struktura wiekowa ludności - % ludności w wieku od 15 do 64 lat, 2010 r.

Legenda

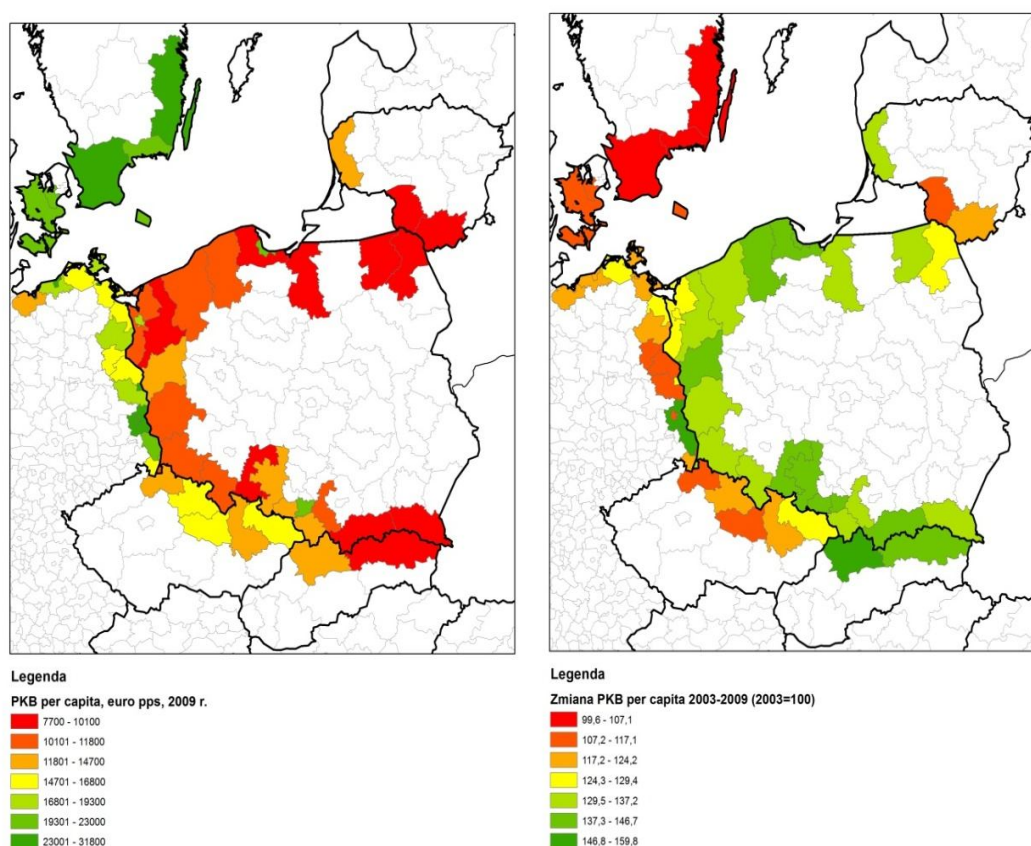
Struktura wiekowa ludności - % ludności w wieku powyżej 65 lat, 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT.

Pod względem rozwoju gospodarczego, mierzonego PPKB per capita, wyraźnie najlepszą sytuacją charakteryzuje się pogranicze szwedzkie, duńskie oraz niemieckie – choć w tym ostatnim przypadku sytuacja poszczególnych podregionów jest mocno zróżnicowana. W połowie stawiki jest pogranicze czeskie. Najniższy poziom PKB per capita notujemy natomiast w analizowanych polskich, słowackich i litewskich NTS3 (z wyjątkiem podregionów miejskich: Trójmiasta, szczecina oraz tyskiego). Podregiony w polskich częściach obszarów transgranicznych cechuje jednak wyróżniająca dynamika wzrostu PKB. To samo można powiedzieć o pograniczu słowackim, a także częściowo o południu pogranicza niemieckiego. Najślabszą dynamikę wzrostu PKB mają pogranicza szwedzkie, duńskie, czeskie oraz duża część analizowanego obszaru pogranicza niemieckiego i litewskiego (por. mapa niżej).

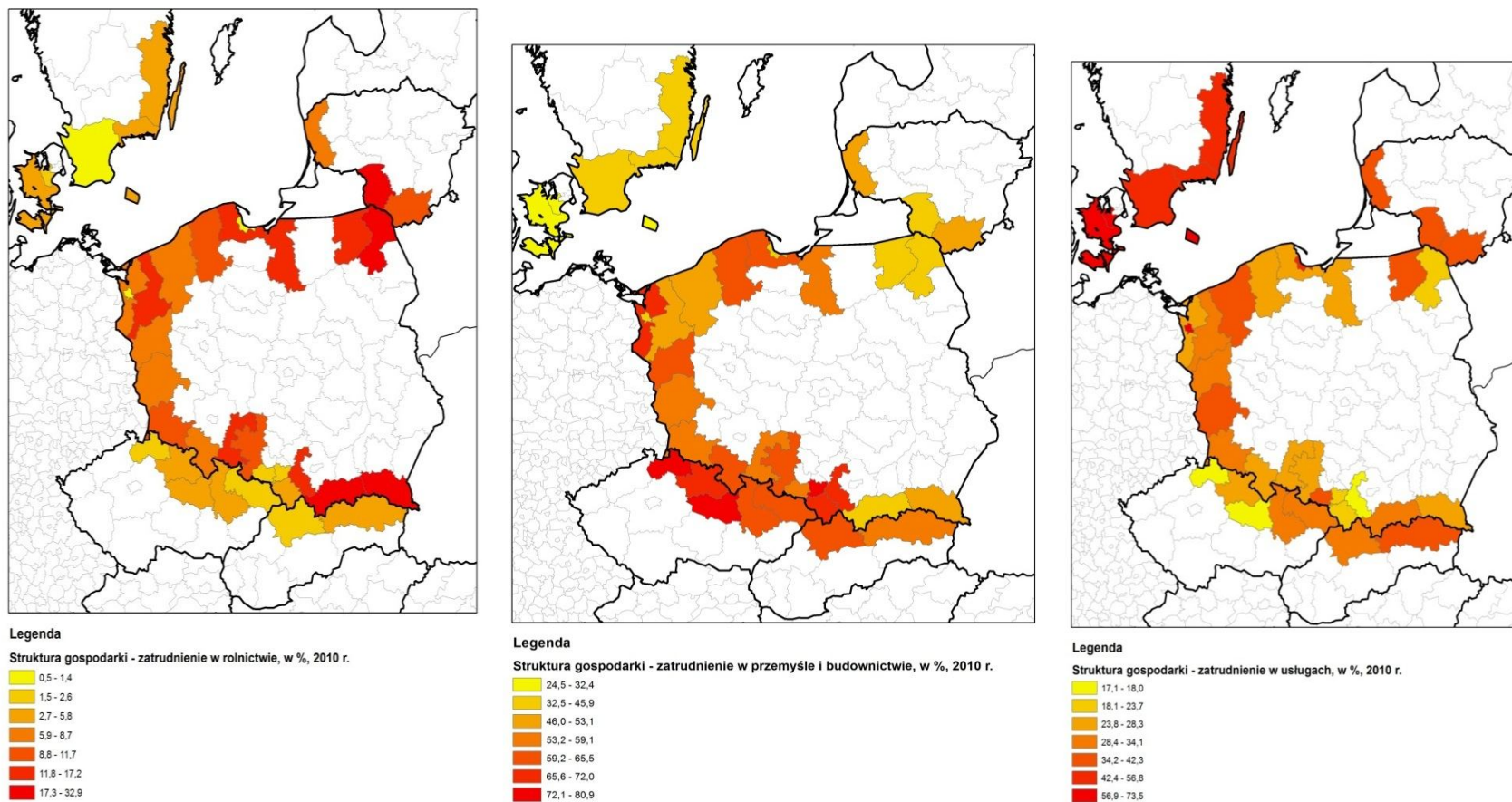
Rysunek 13. PKB per capita w 2009 r. (lewa mapa) i zmiana PKB per capita 2003-2009 (200=100) (prawa mapa)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

Najbardziej nowoczesną strukturą gospodarki, rozumianą jako wysoki odsetek osób zatrudnionych w sektorze usług, charakteryzują się regiony NTS3 w szwedzkiej i duńskiej części analizowanego obszaru transgranicznego. Podobnie korzystna sytuacja dotyczy regionów niemieckie (nieprzedstawione na mapie z uwagi na brak porównywalnych danych dla analizowanego okresu). Są to zarazem regiony o niskim udziale zatrudnienia w rolnictwie. Z kolei największe zasoby pracy angażowane są przez sektor rolniczy w analizowanych polskich podregionach – z wyjątkiem podregionów województwa śląskiego oraz miast stanowiących NTS3 – oraz na pograniczu litewskim. W analizowanym obszarze udział zatrudnionych w przemyśle i budownictwie najwyższy jest na pograniczu czeskim, a także w niektórych podregionach polskiego obszaru transgranicznego – w szczególności podregiony województwa śląskiego. Niski udział zatrudnienia w przemyśle i budownictwie charakteryzuje analizowane regiony NTS3 ze Szwecji i Dani oraz pogranicze polsko-litewskie (por. mapa niżej).

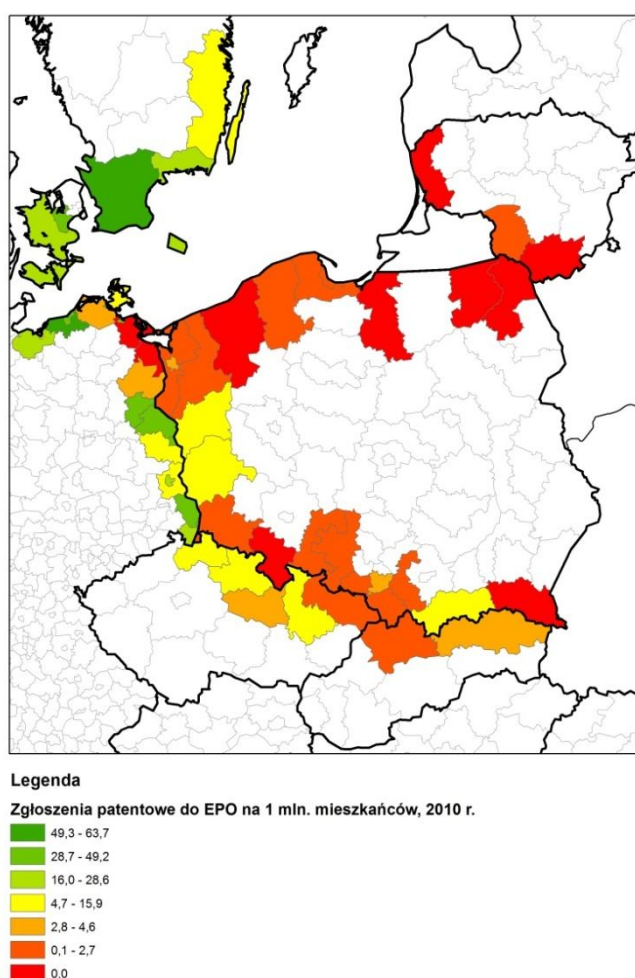
Rysunek 14. Struktura gospodarki w roku 2010 – zatrudnieni w % według sektorów: rolnictwo, przemysł i budownictwo, usługi

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT.

Biorąc pod uwagę działalność innowacyjną mierzoną dość niedoskonałym wskaźnikiem zgłoszeń patentowych do Europejskiego Urzędu Patentowego w przeliczeniu na 1 mln. mieszkańców obserwujemy bardzo duże zróżnicowanie. Omawiany wskaźnik przyjmuje wartości od 0 do ponad 60 patentów na milion mieszkańców. Najwyższe wartości wskaźnika notują niektóre regiony Szwecji, Dani i Niemiec – należy jednak zaznaczyć, że w przypadku pogranicza niemieckiego poszczególne NTS3 bardzo różnią się pod tym względem – z jednej strony Goerlitz, Frankfurt nad Odrą, Bad Doberan, Greifswald, Rostock notują wysokie wartości wskaźnika, z drugiej w wielu podregionach aktywność patentowa jest bliska zeru, np. Ostvorpommern, Uecker-Randow. Polskie podregiony w analizowanym polu wypadają zdecydowanie słabo – nieznaczenie wyróżniają się jedynie podregiony województwa lubuskiego oraz nowosądecki. Na tym tle sytuacja na pograniczu czeskim wydaje się być umiarkowanie korzystna, gorzej wypada pogranicze słowackie, a najgorzej litewskie (por. mapa niżej).

Rysunek 15. Zgłoszenia patentowe na 1 mln. mieszkańców w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

3.2 PROGRAM POLSKA – NIEMCY

3.2.1 Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Polska -Niemcy

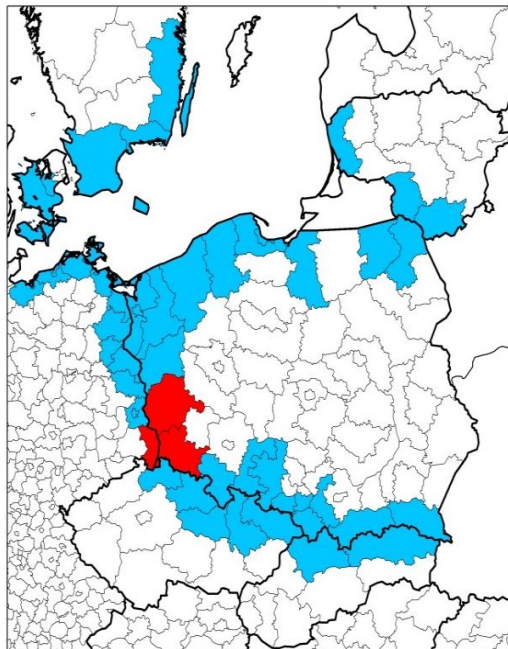
W ujęciu dotychczas obowiązującym w programach INTERREG/EWT polsko-niemieckie programy współpracy transgranicznej realizowane były odrębnie na trzech odcinkach granicy: południowym, który obejmował częściowo obszar województw lubuskiego i dolnośląskiego po stronie polskiej oraz Kraju Związkowego Saksonia po stronie niemieckiej; środkowym odcinku granicy, na którym współpraca przebiegała pomiędzy województwem lubuskim a Krajem Związkowym Brandenburgia, oraz północnym odcinku granicy, który obejmował obszar województwa zachodniopomorskiego po stronie polskiej oraz część Krajów Związkowych Brandenburgia i Meklemburgia Pomorze Przednie. Z tego względu analiza społeczno-gospodarcza obszaru transgranicznego Polska-Niemcy w tym podrozdziale prowadzona jest w „tradycyjnym” układzie trzech programów i trzech obszarów wsparcia.

Każdy z wymienionych obszarów wsparcia posiada pewną specyfikę społeczno-gospodarczą, jednak wiele problemów rozwoju jest wspólnych na całej granicy polsko-niemieckiej m.in. z uwagi na dzielące oba kraje różnice potencjałów gospodarek. Wszystkie obszary wsparcia można scharakteryzować również jako peryferyjne w sensie geograficznym, instytucjonalnym, a przede wszystkim ekonomicznym, gdy porównać ich parametry względem średnich wartości wskaźników rozwoju w obu krajach. Wspólnych cech sytuacji społeczno-gospodarczej można doszukiwać się także w ujęciu wewnątrz krajowym- na poziomie makroregionalnym- jeśli przygraniczne obszary niemieckie interpretować w kontekście makroregionu Niemcy Wschodnie, a obszary po stronie polskiej ująć w ramy makroregionu Polska Zachodnia. Zarówno różnice jak i podobieństwa problematyki rozwoju społeczno-gospodarczego zostały ujęte w niniejszym podrozdziale podzielonym na trzy części. Analiza ta powinna wnieść wkład do weryfikacji i wniosków odnośnie możliwego zasięgu terytorialnego i adekwatnej liczby (jednego czy trzech?) przyszłych programów transgranicznych funkcjonujących na granicy polsko-niemieckiej, co stanowiło jeden z głównych celów badawczych całego opracowania.

Diagnoza i analiza swot dla obszaru transgranicznego Polska -Saksonia

W latach 2007-20013 obszar wsparcia programu Polska-Saksonia obejmował po stronie niemieckiej powiat ziemski (Landkreis) Görlitz⁴⁰ bezpośrednio graniczący z Polską, a dodatkowo uwzględniał nie graniczący z Polską powiat Bautzen, objęty w programie klauzulą 20% zgodnie z zasadą elastyczności. Po stronie polskiej obszar wsparcia uwzględniał trzy podregiony: jeleniogórski i wałbrzyski w województwie dolnośląskim oraz podregion zielonogórski w województwie lubuskim⁴¹. Oddzielony w 2008 r. od obszaru jeleniogórskiego podregion wałbrzyski nie graniczy bezpośrednio z Niemcami i jest położony relatywnie daleko względem tej granicy tj. w odległości ok. 100 km. Wraz z dużą dysproporcją powierzchni pomiędzy polskim i niemieckim obszarem wsparcia, stanowi to przesłankę na rzecz wyłączenia tego podregionu. Mapa poniżej prezentuje postulowany zakres terytorialny na obszarze wsparcia, jednak tekst poniższej analizy będzie odnosił się do obszaru funkcjonującego w latach 2007-2013, stanowiąc wsparcie merytoryczne dla argumentacji na rzecz zmian terytorium obszaru, w szczególności jego zmniejszenie po stronie polskiej.

Rysunek 16. Postulowany obszar transgraniczny Polska-Saksonia

Źródło: opracowanie własne.

⁴⁰Powiat ten funkcjonuje od 1 sierpnia 2008, a jego zasięg administracyjny obejmuje obszary dawnych powiatów ziemskich Löbau-Zittau, Niederschlesischer Oberlausitzkreis oraz powiatu grodzkiego Görlitz.

⁴¹ W wyniku przeprowadzonej w 2008 r. reformy NTS 3. Wcześniej obszar wsparcia po polskiej stronie uwzględniał ????

Całkowita powierzchnia obszaru wsparcia w latach 2007-2013 wynosiła 23 tys. km², przy czym ok. 80% jego powierzchni leży po polskiej stronie⁴². Znajdowało to odzwierciedlenie m.in. w dysproporcji liczby miast w sieciach osadniczych po obu stronach granicy. Po stronie niemieckiej na obszarze wsparcia występowało 30 miast, a największymi ośrodkami były: Görlitz (56 tys.), Bautzen (40 tys.), Hoyerswerda (38,2 tys.), Zittau (29 tys.) i Weißwasser (20,2 tys.). Po stronie polskiej ulokowanych było 87 miast, w tym: Wałbrzych (120 tys.), Zielona Góra (117 tys.), Jelenia Góra (84 tys.), Świdnica (60 tys.), Nowa Sól (39,8 tys.), Żary (38. tys.), Bolesławiec (38 tys.), Dzierżoniów (34 tys.), Zgorzelec (31,5 tys.), Bielawa (31 tys.), Kłodzko (28,5 tys.), Żagań (26 tys.), Nowa Ruda (24,5 tys.), Świebodzice (22 tys.), Lubań (21,5 tys.), Kamienna Góra (20,4 tys.)⁴³. Korzystnym aspektem sieci osadniczej na tym obszarze jest funkcjonowanie dwóch **miast bliźniaczych jako ośrodków współpracy transgranicznej**: Zgorzelec-Görlitz i Łęknica-Bad Muskau, charakteryzujących się dużymi walorami turystycznymi. W pierwszym przypadku zabytkowe centrum miasta i większy potencjał ludnościowy umiejscowione są po niemieckiej stronie granicy, drugi przypadek charakteryzuje się względną równowagą ciężarów w wymiarze przestrzennym i ludnościowym. **Bardzo korzystnym w skali europejskiej aspektem transgranicznej sieci osadniczej na tym terenie jest przemysłowa konurbacja Bogatynia-Zittau-Hradek nad Nisou z osiedlami miejskimi Porajów i Sieniawka, stanowiąca zwarty obszar osadniczy i bardzo ważny ośrodek wydobywczo-produkcyjny na obszarze Turoszowskiego Zagłębia Węgla Brunatnego⁴⁴.** Pozytywnym aspektem są odnotowane projekty współpracy. Strategia KPZK 2030 postuluje **zwiększanie potencjału miast bliźniaczych poprzez współpracę w zakresie koordynacji działań dotyczących komplementarności usług publicznych podstawowych i specjalistycznych oferowanych po obu stronach granicy.**

Główne miasta sieci osadniczej po polskiej stronie dotychczasowego obszaru wsparcia położone były relatywnie daleko od granicy (w rozumieniu najbliższego przejścia drogowego). Najdalej położone to: Wałbrzych- ok. 130 km, Kamienna Góra- 106 km, Nowa Sól- 90 km i Jelenia Góra- 70 km. W odległości 60 km znajduje się Zielona Góra, a 40 km bipolarny ośrodek Żary- Żagań.. Dużo lepiej sytuacja kształtowała się po

⁴² Por. Ocena ex-ante POWT Saksonia Polska, 2007. Institut für Strukturpolitik und Wirtschaftsförderung

⁴³ Dane o liczbie mieszkańców miast za 2010 r. jaka liczba? Faktycznie zamieszkałych? Zameldowanych? Z 31 grudnia?

⁴⁴ Po stronie polskiej zlokalizowane są dwie kopalnie odkrywkowe i druga co do wielkości w Polsce elektrownia cieplna, natomiast po niemieckiej – elektrownia i zakłady chemiczne.

niemieckiej stronie obszaru wsparcia, gdzie najdalej położone miasto to Bautzen, leżące w odległości 50km od najbliższego przejścia drogowego.

Korzystnym czynnikiem w ocenie lokalizacji dotychczasowego obszaru wsparcia jest fakt, że przez jego obszar przebiega **trasa międzynarodowa E40 i E36 jako łącznik z korytarzem E30 (Wrocław-Berlin), co sprawia, że dostępność komunikacyjną do ośrodków metropolitalnych Drezna i Wrocławia należy uznać za bardzo dobrą**: Görlitz-Zgorzelec położone są w odległości 110 km od Drezna, dostępnego w ciągu 1 godz. 15 min, oraz ok. 170 km od Wrocławia, dostępnego w ciągu 1 godz. 51 min⁴⁵. W miastach tych, stanowiących ośrodki o znaczeniu krajowym dostępne są m.in. międzynarodowe porty lotnicze. Bezpośrednio na obszarze wsparcia zlokalizowane jest lotnisko międzynarodowe Zielona Góra/ Babimost. Trasą kolejową o znaczeniu międzynarodowym jest dobrze zmodernizowana na obszarze wsparcia E30(TEN T 8), choć brak sieci trakcyjnej w części tej trasy na odcinku Węgliniec-Görlitz-Drezno oraz braki w zakresie taboru uniemożliwiają osiąganie pełnych prędkości i pogarszają czasową dostępność kolejową obszaru wsparcia po obu stronach granicy. Jedyne na południowym odcinku granicy polsko-niemieckiej zelektryfikowane kolejowe przejście graniczne Węgliniec-Horka jest nieużywane w trakcji elektrycznej z powodu braku sieci na odcinku niemieckim. Strona niemiecka nie planuje w najbliższych latach elektryfikacji odcinków kolejowych w Saksonii. Skrócenie czasu przejazdu i lepsza organizacja kolejowych przewozów pasażerskich relacji Polska-Niemcy powinna być priorytetem w tym zakresie. Dotychczasowy obszar wsparcia w części polskiej i niemieckiej zamieszkiwało ok. 2,46 mln. mieszkańców (stan na 31.12.2010), ale tylko ok. 600 tys. (24%) osób zamieszkiwało niemiecką część obszaru: 277 tys. w powiecie Gorlitz i 321. 5 tys. w powiecie Bautzen. 76 % mieszkańców zamieszkiwało obszar wsparcia po stronie polskiej: 577, 2 tys. w podregionie jeleniogórskim, 674,2 tys. osób w wałbrzyskim i 628,4 w subregionie zielonogórskim⁴⁶. Gęstość zaludnienia jest była tu ogólnie wyższa niż w przypadku innych obszarów na granicy polsko-niemieckiej i wynosiła 106 os./ 1 km², chociaż w kontekście średniej gęstości zaludnienia Saksonii 226 os./ 1 km² oraz Polski 122 os/1 km² wskaźnik ten można uznać za niski. Obszar wsparcia wykazuje ogólnie tendencje w kierunku depopulacji i starzenia się, jednak zjawiska te przebiegają znacznie intensywniej w niemieckiej części obszaru. Na przestrzeni lat 2004-2010 liczba ludności za-

⁴⁵ Por. www.googlemaps.com

⁴⁶ (razem w Polsce 1 879. 8).

mieszkująca obszar powiatu Gorlitz spadła o 10%, a powiatu Bautzen o 8% . Ubytek ludności w tych powiatach był znacząco wyższy niż średnio w Saksonii, w której liczba mieszkańców od 2004 r. zmniejszyła się o 4%. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym na obszarze dwóch niemieckich powiatów wynosiła: 11,5%, a w wieku produkcyjnym 60% (stan 31.12.2010). W polskiej części obszaru wsparcia liczba ludności w porównaniu z rokiem 2004 wzrosła jedynie w podregionie zielonogórskim (+0,11%), natomiast w podregionie jeleniogórskim zmalała o 2%, a wałbrzyskim o 3%. W polskiej części obszaru wsparcia średnia wieku ludności jest przeciętnie niższa, a liczebność grupy w wieku przedprodukcyjnym znacznie wyższa niż po stronie niemieckiej. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w polskiej części obszaru wsparcia wynosi 17,9% .

Procesy depopulacji mogą wpływać na wiele aspektów transgranicznego rozwoju regionalnego: zahamowanie wzrostu lokalnej przedsiębiorczości w związku ze spadkiem konsumpcji, przeobrażenie struktury usług- zwłaszcza zwiększenie udziału usług na rzecz osób starszych, zmiany w sferze szkolnictwa. Niektóre z tych aspektów mogą rzutować na sytuację mężczyzn i kobiet na rynku pracy. Poważnym problemem obszaru wsparcia jest bezrobocie. Najwyższa stopa bezrobocia w Saksonii w 2009 r. występowała właśnie na terenie powiatu Gorlitz 15,8%, a na terenie powiatu Bautzen była nieco niższa niż przeciętnie w Saksonii (12,9%) i wynosiła 12,1%. W powiecie Gorlitz notuje się także względnie wysoki udział liczby bezrobotnych kobiet w strukturze bezrobocia.

Obszar wsparcia w części polskiej i niemieckiej cechuje zbliżona konkurencyjność i podobnie dobre zagospodarowanie przemysłowe i energetyczne. Tereny położone w części niemieckiej wykazują wyższy poziom rozwoju i osiągają wyższe wskaźniki produktywności, co w dużej mierze wynika ze znacznej różnicy ogólnego potencjału gospodarczego Niemiec, wiodącej gospodarki w Europie i głównego partnera gospodarczego Polski. Mimo to w pewnych aspektach (np. poziom przedsiębiorczości, dynamika rozwoju gospodarczego) przewagę osiągają obszary położone po stronie polskiej. Struktura zatrudnienia na obszarze wsparcia jest niekorzystna, charakteryzująca się dużym udziałem zatrudnionych w przemyśle, szczególnie w części niemieckiej gdzie wynosi 43.8% wszystkich zatrudnionych osób. W polskiej części obszaru wsparcia zatrudnionych w przemyśle jest 37% czynnych zawodowo osób. W strukturze branżowej przedsiębiorstw niemieckiej części obszaru wsparcia dominuje branża metalowa, budowa ma-

szyn, produkcja tworzyw sztucznych i przemysł lekki. Po stronie polskiej dominują produkcja maszyn i pojazdów, przemysł meblarski, chemiczny i farmaceutyczny. Biorąc pod uwagę dobrze rozwiniętą sferę produkcyjną występującą na tym obszarze należałoby rozwijać inicjatywy klastrowe, zwiększające kooperację pomiędzy przedsiębiorstwami. Wizja strategiczna nakreślona w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przewiduje, że „obszary przygraniczne wykorzystują szanse rozwoju związane z kooperacją klastrów powstających po obu stronach granicy.

Dostęp do innowacji w ramach parków naukowo-technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz państwowych instytucji badawczych należy uznać za dobry. Na obszarze wsparcia zlokalizowane są liczne szkoły wyższe, które pełnią rolę ośrodków B+R i prowadzą współpracę naukową. W części niemieckiej obszaru zlokalizowana jest Szkoła Wyższa Techniki Gospodarki i Nauk Społecznych w Zittau/ Gorlitz, Akademia Zawodowa (Berufsakademie Sachsen) w Bautzen. Ponadto w części niemieckiej funkcjonują parki naukowo-technologiczne w Hoyerserdzie, Niesky oraz Centrum Badań Stosowanych w Zittau-Gorlitz. Bardzo dobrą infrastrukturą B+R dysponuje polska część obszaru wsparcia. Na tym obszarze funkcjonują: Uniwersytet Zielonogórski, PWSZ w Sulechowie, filie wrocławskiego Uniwersytetu Ekonomicznego i Politechniki Wrocławskiej w Jeleniej Górze, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, PWSZ w Wałbrzychu oraz kilka szkół prywatnych zlokalizowanych m.in. w Żarach, Jeleniej Górze i Wałbrzychu. Sieć parków technologicznych obejmuje instytucje w Nowej Rudzie, Wałbrzychu, Centrum Transferu Technologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, Dolnośląskie Centrum Zaawansowanych Technologii. Na badanym obszarze funkcjonuje sieć szkół wyższych Neisse University (Liberec, Wrocław, Zittau).

Mimo dobrej sytuacji w zakresie infrastruktury otoczenia biznesu **wyzwaniem pozostaje komercjalizacja wyników badań naukowych i zwiększenie potencjału B+R prywatnych przedsiębiorstw.** Szczególnym problemem może to być dla strony polskiej, gdzie w strukturze wielkościowej przedsiębiorstw dominują mikroprzedsiębiorstwa, a wręcz samozatrudnienie. Innowacyjne rozwiązania, które są z reguły kosztowne i ryzykowne, mają w strategiach mikroprzedsiębiorstw mniejsze znaczenie niż w większych firmach. Niski poziom innowacyjności mikroprzedsiębiorstw wiąże się głównie z barierami finansowymi, a najczęściej wykorzystywanym zewnętrznym źródłem finansowania innowacji są kredyty i pożyczki, kolejne miejsca zajmują dopiero

fundusze UE i leasing. Wskazuje to na potrzebę zwiększania dostępu do źródeł finansowania działalności proinnowacyjnej przedsiębiorstw. Badania wskazują także, że bardziej innowacyjne są przedsiębiorstwa branży usługowej aniżeli przemysłowej. Należy zauważyć istotne różnice w poziomie innowacyjności pomiędzy niemiecką a polską częścią obszaru wsparcia: część niemiecka Programu Polska-Saksonia, podobnie jak cała Saksonia charakteryzuje się znacznie wyższymi niż polska wskaźnikami poziomu innowacyjności (por. Diagnoza Strategiczna Polski Zachodniej, 2011).

Istotne jest znaczenie turystyki, a szczególnie turystyki uzdrowiskowej dla całego obszaru wsparcia. W 2009 r. liczba noclegów udzielonych na całym obszarze wsparcia wynosiła łącznie 5.376 tys. noclegów, z których 30% (1.618 tys.) udzielono po stronie niemieckiej. W powiecie Gorlitz udzielono 18,6% całkowitej liczby noclegów, a w powiecie Bautzen 11,4%. W polskiej części obszaru wsparcia najwięcej noclegów udzielono w podregionie jeleniogórskim 37%, wałbrzyskim 20%, a najmniej w podregionie zielonogórskim 12,3% całkowitej liczby noclegów. Podczas gdy w niemieckiej części obszaru wsparcia dominują turyści krajowi, po stronie polskiej turyści niemieccy stanowią widoczną grupę turystów zagranicznych. Obszar objęty dotychczas programem Polska-Saksonia cechują wybitne walory turystyczne, zarówno w sensie przyrodniczym jak i antropogenicznym. W polskiej części obszaru zlokalizowane są liczne kurorty i uzdrowiska, z których większość zlokalizowana w podregionie jeleniogórskim. Należą do nich: Karpacz, Szklarska Poręba, Jelenia Góra (Cieplice), Świeradów Zdrój, Duszniki Zdrój, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Łądek Zdrój, Międzylesie, Szczytna, Jedlina Zdrój, Sokołowsko Zdrój, Złoty Stok a także Łagów i Sława ()⁴⁷. Wg danych Instytutu Turystyki turyści niemieccy stanowią 20% kuracjuszy polskich uzdrowisk. W kolejnych latach można oczekiwać dalszego wzrostu tej liczby, gdyż niemieckie kasy chorych podpisały umowy z polskimi uzdrowiskami na leczenie pacjentów z Niemiec, a koszt kuracji jest w Polsce dwukrotnie niższy niż w uzdrowisku niemieckim (por. Ciok, 2008). Teren ten dysponuje także wieloma atrakcjami i zabytkowymi miastami, do których zaliczyć trzeba: Bytom Odrzański, Kozuchów, Sławę, Wschowę, Żagań, Brody czy Łagów Karpacz, Szklarską Porębę, Kudowę-Zdrój. Karkonoski Park Narodowy, Park Narodowy Gór Stołowych. Uzdrowiska zlokalizowane są także w niemieckiej części obszaru wsparcia (Bad Muskau, Johnsдорf), a Görlitz i Bautzen należą do niewielu nie-

mieckich miast tej wielkości niezniszczonych podczas II wojny światowej, a co za tym idzie posiadających niezaburzony układ przestrzenny i zabytki ze wszystkich epok historycznych.

Ze względu na swój przemysłowy charakter obszar wsparcia boryka się z wieloma wyzwaniami związanymi z ochroną środowiska. Konieczna jest lepsza współpraca, mająca na celu zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pochodzących z licznych kopalń i elektrowni bazujących na węglu brunatnym oraz przemysłu metalurgicznego, maszynowego i chemicznego, oraz minimalizacja negatywnych skutków działalności odkrywkowej prowadzonej na obszarze wsparcia powodującej powstawanie suszy. Istotnym problemem jest występujące na tym obszarze szczególnie duże zagrożenie powodzią. Szansą dla obszaru jest potencjał otwarcia na ekologiczne formy produkcji energii.

Współpraca polsko-niemiecka na szczeblu rządowym/ regionalnym jest dobra. W realizacji współpracy transgranicznej w ramach programu EWT największą przeszkodą jest niewielki obszar wsparcia po stronie niemieckiej, co obniża poziom aktywności transgranicznej w programie. W tym POWT występowała największa dysproporcja w zakresie powierzchni objętych wsparciem po obu stronach granicy, i co z tym związane sieci osadniczej, potencjału demograficznego etc. Podobnie jak w innych programach współpracy transgranicznej EWT obserwuje się nasycenie projektami w dziedzinach takich jak turystyka (14%), kultura (7%), infrastruktura oświaty (6%). Istotnym kierunkiem wsparcia w okresie 2007-2013 była także ochrona środowiska z 9% udziałem projektów w strukturze programu. Analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Wolny Kraj Związkowy Saksonia- Republika Polska w kontekście lat 2014-2020 pozwoliła na sformułowanie listy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń. Pierwsze dwa elementy dotyczą zjawisk, zaobserwowanych wewnątrz tego obszaru i wynikających z jego położenia (elementy konkurencyjne i komparatywne). Do szans i zagrożeń zakwalifikowano te wszystkie czynniki, które mogą wpływać na efektywność programowania, realizacji i wdrażania programu współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-niemieckim.

Obszar wsparcia pogranicza Saksonia-Polska można ocenić wstępnie jako mało adekwatny dla realizacji celów programu. Ze względów geograficznych i administracyjnych obszar ten cechuje wysoka nierównowaga w zakresie potencjału instytucjonalnego: obszar po polskiej stronie wsparcia stanowi 80% powierzchni objętej działaniami.

W obszarze wsparcia tkwi duży potencjał, choć podobnie jak w innych przypadkach obszarów transgranicznych, słabe strony nadal nieznacznie przeważają nad silnymi. Obszar wsparcia cechuje najbardziej zbliżony na całym pograniczu polsko-niemieckim poziom rozwoju społeczno-gospodarczego po obu stronach granicy, co uznano za silną stronę tego obszaru (10%). Mimo różnic w zakresie poziomu innowacyjności, wyrażających się przede wszystkim w niskich nakładach B+R przedsiębiorstw po stronie polskiej, co zakwalifikowano jako słabą stronę (20%), podobny poziom uprzemysłowienia (20%), wysoki udział turystyki (15%) i dobre zagospodarowanie całego terenu obszaru wsparcia (10%) daje możliwość dalszego rozwoju w postaci inicjatyw klastrowych. Korzystnym dla rozwoju aspektem są miasta bliźniacze i transgraniczna konurbacja przemysłowa w sieci osadniczej obszaru (35%), co daje możliwość zacieśniania współpracy transgranicznej w zakresie integracji funkcjonalnej obszarów miejskich (np. komplementarnych usług publicznych, rozwoju sieci tramwajowych integrujących oba obszary). Podobnie jak na innych odcinkach granicy pewnej poprawy wymaga nadal organizacja transportu zbiorowego w wymiarze transgranicznym, co umożliwiłoby mieszkańcom swobodne dojazdy do pracy w kraju sąsiadującym i powroty do domu.

Duże uprzemysłowienie może być traktowane jako słaba strona obszaru w kontekście zagrożeń, jakie stwarza dla środowiska naturalnego (15%), które charakteryzuje się wybitnymi walorami przyrodniczymi. Z drugiej strony obecność elektrowni stwarza potencjał do produkcji czystych form energii (5%), w tym opartych na biomasie oraz montażu instalacji ekologicznych pozwalających ograniczyć dużą emisję pyłów i innych zanieczyszczeń powietrza. Podobny poziom uprzemysłowienia umożliwia nawiązanie współpracy w ramach transgranicznych klastrów, których potencjał mogłby zniwelować niską aktywność przedsiębiorstw w zakresie współpracy transgranicznej.

Największym wyzwaniem i słabą stroną obszaru są podobnie jak na innych odcinkach granicy niekorzystne trendy demograficzne, zjawiska depopulacji i starzejące się społeczeństwo (25%), a zjawiska te występują szczególnie części niemieckiej. Kontekst zmian ma podłoże m.in. historyczne, jednak wskazuje na konieczność prowadzenia intensywnych działań na tym obszarze, podnoszących jego atrakcyjność. Trendy, jeśli zignorowane, mogą prowadzić do dalszej degradacji społecznej i ekonomicznej obszaru.

Dużym zagrożeniem dla stabilnego rozwoju na poziomie lokalnym są częste na tych terenach i wyniszczające w skutkach powodzie (15%). Ochrona przeciwpowodziowa

mimo stałej poprawy nie jest jeszcze zorganizowana na zadowalającym poziomie. Pewnym zagrożeniem dla rozwoju obszaru po stronie polskiej jest jego peryferyjne położenie i słaba dostępność względem stolicy kraju (10%), co osłabia pozycję tego regionu względem innych regionów polskich. Zagrożenie to traci nieco na znaczeniu w kontekście ogólnej dostępności obszaru położonego przy europejskiej sieci dróg. Korzystne położenie względem europejskich korytarzy transportowych, łączących obszar wsparcia z ważnymi ośrodkami Dreznem i Wrocławiem uznano właśnie za ważną szansę dla rozwoju obszaru (40%). Mogą one umożliwić dodatkowe impulsy i przepływ know-how z ośrodków akademickich spoza obszaru wsparcia (30%).

Zagrożeniem dla skutecznej i efektywnej realizacji wspólnych działań rozwojowych jest brak odpowiedniej spójności programów transgranicznych i programów regionalnych i sektorowych, które powinny się wzajemnie uzupełniać i dawać efekt synergii (30%). Negatywnym zjawiskiem jest widoczna dysproporcja w zakresie aktywności strony niemieckiej i strony polskiej wobec wspólnych planów zagospodarowania obszaru wsparcia. Harmonizacji tej nie sprzyjają odmienne struktury administracji i układ kompetencji po obu stronach granicy oraz wciąż istniejące bariery mentalne (20%).

Dodatkowymi zagrożeniami, mogącymi wpływać na koszty transakcyjne oraz efektywność działań jest wysoka bariera językowa szczególnie dla partnerów niemieckich (10%), oraz bariera walutowa o większym znaczeniu dla partnerów polskich (5%). Pewnym zagrożeniem dla obszaru wsparcia jest zjawisko kryzysu finansowego, które potencjalnie może osłabiać pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw z tradycyjnych branż przemysłowych oraz utrudnić i tak już trudny dostęp MŚP do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji (5%).

Tabela 2. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Polska-Saksonia

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Ośrodki współpracy transgranicznej: miasta bliźniacze Gorlitz-Zgorzelec , Bad-Muskau-Łęknica i konurbacja przemysłowa Zittau-Bogatynia	35	Potencjał powierzchniowy obszaru wsparcia (więc ludnościowy, administracyjny etc.) rozłożony nierównomiernie po obu stronach granicy o asymetrii wyraźnie niekorzystnej dla strony niemieckiej (skutkuje obniżeniem potencjału współpracy transgranicznej)	10
Zbliżona konkurencyjność obu części obszaru wsparcia, podobnie dobre zagospodarowanie przemysłowe	10	Nierównomierne położenie ośrodków wyższego rzędu względem granicy o asymetrii niekorzystnej dla strony polskiej	5
Dobrze rozwinięta sfera produkcyjna, stwarzająca możliwość nawiązania współpracy w ramach klastrów	20	Tendencje w kierunku depopulacji i starzenia się społeczeństwa o asymetrii szczególnie niekorzystnej dla strony niemieckiej	25
Względnie dobry dostęp do innowacji, szkół wyższych i parków technologicznych na obszarze wsparcia	20	Silne zróżnicowanie poziomu życia (dochody per capita) po obu stronach granicy	5
Walory turystyczne obszaru wsparcia (warunki naturalne) – potencjał do rozwoju różnorodnych form turystyki, w tym prognozowany rozwój turystyki uzdrowiskowej	15	Silnie zróżnicowany potencjał w zakresie generowania innowacji i nakładów B+R ponoszonych przez przedsiębiorstwa prywatne o asymetrii wyraźnie niekorzystnej dla strony polskiej	20
Potencjał w zakresie produkcji czystych form energii	5	Niskie zaangażowanie lokalnych przedsiębiorstw we współpracę transgraniczną	10
		Niskie zaangażowanie NGO we współpracę transgraniczną	10
		Zanieczyszczenie środowiska wywołane działalnością przemysłową	15
	100		100

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Relatywnie dobra dostępność do ośrodków wzrostu, położonych poza obszarem wsparcia, szczególnie aglomeracji Drezna i Wrocławia	40	Peryferyjne położenie obszaru wsparcia	10
Relatywnie duża dostępność komunikacyjna obszaru wsparcia (paneuropejskie korytarze transportowe), spodziewany wzrost ruchu tranzytowego	30	Duże zagrożenie powodzią/ klęskami żywiołowymi na terenie obszaru wsparcia	15
Wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich, w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich	30	Odmienna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy	5
		Zróźnicowanie aktywności we współpracy na szczeblu bilateralnym z przewagą inicjatyw niemieckich (grozi brakiem harmonijnego rozwoju, nierównomiernym potencjałem konkurencyjnym)	20
		Brak koordynacji i komplementarności współpracy transgranicznej z innymi programami pomocowymi na obszarze wsparcia, dublowanie się działań programów (m.in. działania transgraniczne z RPO) – składanie tego samego wniosku projektowego do różnych programów	30
		Bardzo wysoka bariera językowa	10
		Odmienna waluta (sprzyja wzrostowi kosztów transakcyjnych i strategiom konkurencji cenowej/ kosztowej)	5
		Kryzys na rynkach finansowych (zagrożenie szczególne dla obszarów o przemyśle tradycyjnym, zagrożenie dla obszarów o dominacji MŚP)	5

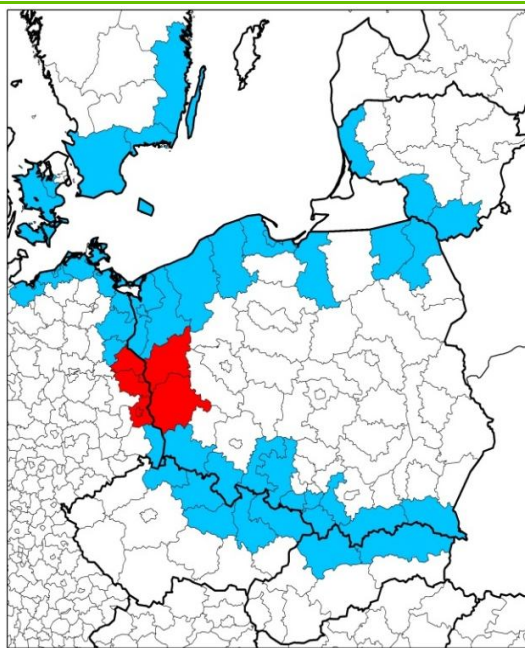
100

100

Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Polska-Brandenburgia

Obszar wsparcia programu Polska-Brandenburgia w latach 2007-20013 po stronie niemieckiej obejmował trzy powiaty ziemskie (Landkreis): Maerkisch- Oderland, Oder-Spree, Spree-Neisse oraz dwa powiaty grodzkie (Kreisfreiestaedte)- miasta Cottbus i Frankfurt nad Odrą. Po stronie polskiej obszar wsparcia obejmował terytorium województwa lubuskiego, składające się z dwóch podregionów: gorzowskiego i zielonogórskiego. W latach 2007-2013 podregion zielonogórski uczestniczył więc jednocześnie w dwóch programach współpracy transgranicznej z niemieckimi Krajami Związkowymi Brandenburgią i Saksonią. Mapa poniżej prezentuje postulowany zakres terytorialny wsparcia, który w przypadku środkowej części obszaru transgranicznego pokrywa się z dotychczasowym zakresem terytorialnym programu.

Rysunek 17. Postulowany obszar transgraniczny Polska-Brandenburgia

Źródło: opracowanie własne.

Całkowita powierzchnia obszaru wsparcia wynosi 20.314 km², przy czym 68% powierzchni całkowitej obszaru zajmuje część polska. Jest **to teren o bardzo małej gęstości zaludnienia** szczególnie w części polskiej (72,2/km²). Jego charakterystyczną cechą jest **bardzo duży udział kompleksów leśnych w strukturze użytkowania gruntów** wynoszący 48,8%, i będący najwyższym w Polsce, gdzie przeciętnie obszary leśne stanowią 28,9% całkowitej powierzchni. Pod tym względem nieco lepiej kształtuje się sytuacja w części niemieckiej w której wskaźnik gęstości zaludnienia (105/km²), przewyż-

sza przeciętną wartość dla Kraju Związkowego Brandenburgia (85 os/ 1 km²). Struktura osadnicza w części polskiej obszaru wsparcia jest relatywnie słabo rozwinięta, a gęstsza i lepiej zagospodarowana po stronie niemieckiej. Największymi ośrodkami miejskimi po stronie niemieckiej są: Cottbus (101.6 tys.), Frankfurt nad Odrą (60.6 tys.), Fürstenwalde (32.8 tys.), Eisenhüttenstadt (32.2 tys.), Strausberg (26.2 tys.), Spremberg (24.7 tys.) i Forst (20.9 tys.). Po stronie polskiej ulokowane są wprawdzie aż 42 miasta, ale tylko 6 z nich przekracza liczbę 20 tys. mieszkańców: Gorzów Wlkp. (125.4 tys.), Zielona Góra (117.5 tys.), Nowa Sól (39.8 tys.), Żary (38.7 tys.), Żagań (26.3 tys.) i Świebodzin (21.6 tys.). Gorzów Wlkp. i Zielona Góra z siedzibami administracji szczebla centralnego i regionalnego to ośrodki o znaczeniu regionalnym i krajowym. Ich rangę obniża jednak niepełny profil funkcjonalny i słabe skomunikowanie ze stolicą kraju. Miasta w niemieckiej części obszaru wsparcia położone są bliżej granicy niż polskie miasta objęte programem. Frankfurt n.O i Forst leżą przy samej granicy, podobnie Eisenhüttenstadt (choć nie ma bezpośredniego przejścia granicznego), a oprócz miasta Spremberg oddalonego o 60 km od granicy, pozostałe miasta niemieckie zlokalizowane są nie dalej niż 30 km od granicy z Polską. Najbliżej położone miasta po polskiej stronie obszaru wsparcia leżą w odległości ok. 40 km Gorzów Wlkp., Żary, a najdalej Świebodzin 70 km i Nowa Sól 90 km.

Korzystnym aspektem sieci osadniczej na tym obszarze jest funkcjonowanie dwóch miast bliźniaczych jako ośrodków współpracy transgranicznej: Gubin – Guben, Słubice – Frankfurt n. Odrą. Układ przestrzenny Gubina-Guben charakteryzuje względna równowaga ciężarów w wymiarze przestrzennym i ludnościowym, z tym że zabytkowe centrum miasta zlokalizowane jest po stronie polskiej, natomiast Słubice stanowią przedmieścia Frankfurtu nad Odrą. Miasta te prowadzą bardzo ożywioną współpracę transgraniczną, a za wzorową może uchodzić współpraca Guben-Gubin, które już w latach 90-tych stworzyły koncepcję Euromiasta i prowadzą wspólne prace w zakresie gospodarki przestrzennej oraz promocję. Strategia KPZK 2030 postuluje zwiększanie potencjału miast bliźniaczych poprzez współpracę w zakresie koordynacji działań dotyczących komplementarności usług publicznych podstawowych i specjalistycznych oferowanych po obu stronach granicy.

Mimo korzystnego położenia względem europejskich korytarzy transportowych II i III (Paryż-Berlin-Warszawa-Mińsk-Moskwa-Niznyj Novgorod oraz Berlin/Drezno- Wro-

claw- Lwów- Kijów) oraz poprawiającej się po polskiej stronie komunikacji wewnętrznej obszaru wsparcia na linii północ-południe (trasa S3), niekorzystne warunki fizyczno-geograficzne tj. fakt, że na całej długości granica przebiega na rzekach Nysie Łużyckiej i Odrze sprawia, że liczba przejść drogowych jest relatywnie niewielka a dostęp do nich nieco utrudniony w przypadku niektórych miast na niemieckim obszarze wsparcia. Budowa nowej infrastruktury jest jednak bardzo kosztowna (wiąże się m.in. z budową mostów na rzekach) i trudna w kontekście planistycznym, gdyż wymaga specjalnych uzgodnień międzyrządowych, a obszar nadgraniczny po stronie polskiej jest bardzo słabo zurbanizowany i zaludniony⁴⁸. Obszar wsparcia, tak w części niemieckiej jak i polskiej położony jest w zasięgu wpływu aglomeracji Berlina, a po polskiej stronie także Szczecina, Poznania i Wrocławia. Berlin jest największym i najbliższym położonym ośrodkiem. Drogowa dostępność do Berlina jest bardzo dobra: odległość z Słubic do Berlina wynosi 104 km (1 godz. 11 min), a do Szczecina 152 km (2 godz. 12 min), Poznania 183 km (2 godz. 31 min), Wrocławia 288 km (3 godz. 33 min).

Bliskość aglomeracji berlińskiej może być postrzegana jako szansa dla rozwoju tego obszaru, jeśli w wyniku kooperacji nastąpi korzystna dyfuzja impulsów rozwojowych: poprawi się innowacyjność przedsiębiorstw, wzrośnie poziom wymiany handlowej. Bliskość tej aglomeracji może oddziaływać także negatywnie na obszar wsparcia w wyniku zjawisk takich jak koncentracja inwestycji w aglomeracji Berlina, wymywanie zasobów pracy i klientów (popytu rynkowego) z tego obszaru. Zapewnienie odpowiedniego poziomu i efektywności powiązań funkcjonalnych poprzez szybkie połączenia drogowe i kolejowe ze stolicą Niemiec, dobrą kooperację przedsiębiorstw etc. mogłyby zapobiec odpływowi ludności z obszaru wsparcia, który może pozostać konkurencyjny wobec Berlina m.in. w aspekcie jakości życia tj. dobrych warunków wypoczynkowo-rekreacyjnych, nieprzetworzonego środowiska naturalnego, niższych cen nieruchomości i kosztów życia. Polska część obszaru wsparcia pozostaje także w zasięgu oddziaływań aglomeracji o znaczeniu krajowym: Wrocławia, Poznania i Szczecina. Te relacje również mogą stanowić pewne zagrożenie dla obszaru wsparcia, który nie dysponuje odpowiednim potencjałem GOW⁴⁹ (szczególnie uczelni wyższych) i przyczyniać się do odpływu osób młodych i dobrze wykształconych. Dużym wyzwaniem w obszarze poprawy relacji

⁴⁸ Obecnie przygotowywana jest szczegółowa prognoza do roku 2015 dotycząca rozwoju komunikacji na granicy brandenbursko-polskiej. Przewiduje ona znaczny wzrost ruchu osobowego i towarowego.

⁴⁹ GOW tj. Gospodarka Oparta na Wiedzy

funkcjonalnych tego obszaru w wymiarze transgranicznym pozostają połączenia kolejowe, których stan infrastrukturalny, ale przede wszystkim organizacyjny jest dramatyczny. Braki te są postrzegane przez mieszkańców jako wyjątkowo uciążliwe – w internetowym wydaniu Gazety Zielonogórskiej czytamy: „podróż z Berlina do Zielonej Góry na odcinku 150 km trwa nawet i 6 godzin, a podróżni zmuszeni są do wielokilometrowego marszu pomiędzy dworcami po obu stronach granicy (brak połączeń tramwajowych w miastach transgranicznych -przyp. red.), by przesiąść się na polskie autobusy. Od lat nie uruchomiono bezpośrednich pociągów z Berlina do Gorzowa. Na polskiej granicy urywa się schemat komunikacji zbiorowej rozwieszony na każdej stacji i w każdym brandenburskim i berlińskim pociągu, urywa się też precyzyjny system, w którym pociągi regionalne kursują co 30 lub 60 minut. Do Polski dojedziemy jedynie samochodem osobowym” (por. Czy depopulacja miast dotknie także Lubuskie? 2010). Brak połączeń wynikanie tylko z niedostatków finansowych, ale także barier mentalnych, stanowiących przeszkodę w nawiązywaniu relacji funkcjonalnych. Jak wskazuje Gazeta, połączenia takie postrzegane są jako „niebezpieczne” i grożą „wyjazdowi mieszkańców do Niemiec”. Podobnie jak na wszystkich odcinkach granicy polsko-niemieckiej ze względu na wagę przewozów towarowych na Odrze wyzwaniem w zakresie infrastruktury pozostaje odtworzenie potencjału żeglugowego rzek granicznych.

Obszar wsparcia w części polskiej i niemieckiej zamieszkuje ok. 1,676 mln. mieszkańców (stan na 31.12.2010), przy czym część niemiecką obszaru wsparcia zamieszkuje 40% (666,8 tys.) osób, w tym: 191 tys. w powiecie Märkisch-Oderland, 185 tys. w powiecie Oder-Spree, 128 tys. w powiecie Spree-Neiße, a 161 tys. w miastach na prawach powiatu. Po stronie polskiej mieszka 1.001 mln osób: podregion gorzowski zamieszkuje 382,7 tys., a zielonogórski 1,6 razy więcej mieszkańców - tj. 627 tys. osób. Na przestrzeni lat 2004-2010 całkowita liczba ludności zamieszkującej obszar wsparcia spadła o 2,7%, ale spadek ten wystąpił jedynie w niemieckiej części obszaru i był porównywalny do tendencji występujących generalnie na terenie Kraju Związkowego Brandenburgia (-2,74%). Liczba mieszkańców części niemieckiej zmniejszyła się w tym czasie o 39 tys. osób, ale najbardziej drastyczny był spadek mieszkańców Frankfurtu n.O, który wyniósł prawie 8 tys. osób (aż 11%). W polskiej części obszaru wsparcia sytuacja demograficzna jest stabilna. Liczba ludności w porównaniu z rokiem 2004 wzrosła, choć w bardzo niewielkim stopniu o ok. 2 tys. mieszkańców (+0,1%), przy czym liczba

mieszkańców podregionu gorzowskiego wzrosła o ok. 3 tys., a zielonogórskiego zmniejszyła się o 1 tys.

W polskiej części obszaru wsparcia średnia wieku ludności jest zbliżona do przeciętnej w kraju i jest niższa, a liczebność grupy w wieku przedprodukcyjnym (15.4%) znacznie wyższa niż po stronie niemieckiej. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym na terenie części niemieckiej stanowi tylko 10,7% ludności tej części Brandenburgii, i jest niższa niż średnio w Kraju Związkowym, w którym udział osób w wieku przedprodukcyjnym jest w ogóle najniższy w Niemczech i wynosi 11,6%. Niekorzystny jest także fakt, że struktura wieku w niemieckiej części obszaru wsparcia szczególnie źle prezentuje się w największych miastach tego obszaru: Cottbus (10% osób w wieku przed- a 22,7% w wieku poprodukcyjnym) i Frankfurt (odpowiednio: 10.6% i 22.6%). W związku z taką strukturą wieku wszystkie jednostki zlokalizowane przy granicy polskiej od lat notują ujemny przyrost naturalny, a szczególnie niekorzystny współczynnik przyrostu naturalnego występuje w powiecie Spree-Neiße, gdzie wynosi -0,6 (2010). Do obrazu sytuacji demograficznej przyczynia się także ujemne saldo migracji (poza Cottbus). **Tendencja depopulacyjna i niski udział dzieci i młodzieży szczególnie w niemieckich miastach przygranicznych tworzą bardzo niekorzystne perspektywy demograficzne na przyszłość. Procesy te mogą wpływać negatywnie na wiele aspektów transgranicznego rozwoju regionalnego: zahamowanie wzrostu lokalnej przedsiębiorczości w związku ze spadkiem konsumpcji, przeobrażenie struktury usług- zwłaszcza zwiększenie udziału usług na rzecz osób starszych, zmiany w sferze szkolnictwa. Niektóre z tych aspektów mogą rzutować na sytuację mężczyzn i kobiet na rynku pracy.**

W środkowej części pogranicza występują największe dysproporcje rozwojowe pomiędzy polską a niemiecką częścią obszaru wsparcia. Powiaty brandenburskie znacznie przewyższają pozycją konkurencyjną podregiony zlokalizowane w województwie lubuskim. Obszar po niemieckiej stronie granicy jest ogólnie lepiej rozwinięty i zagospodarowany, a na wysoką pozycję konkurencyjną powiatów niemieckich największy wpływ ma oddziaływanie aglomeracji Berlina i lokalizacja uczelni wyższych oraz parków technologicznych. Tereny położone w części niemieckiej wykazują wyższy poziom rozwoju i osiągają wyższe wskaźniki produktywności, co w dużej mierze wynika

ze znacznej różnicy ogólnego potencjału gospodarczego Niemiec, wiodącej gospodarki w Europie i głównego partnera gospodarczego Polski.

Wspólną cechą całego obszaru wsparcia zarówno po stronie polskiej jak i po stronie niemieckiej jest **relatywnie niski udział osób pracujących w rolnictwie, a względnie wysoki udział zatrudnionych w przemyśle**. Struktura zatrudnienia w niemieckiej części obszaru wsparcia jest jednak nieco bardziej korzystna i charakteryzuje się bardzo niskim udziałem zatrudnionych w rolnictwie (2,6%), przeciętnym udziałem zatrudnionych w przemyśle (24,6%), a wysokim udziałem zatrudnionych w usługach (72,8%)⁵⁰. Struktura zatrudnienia w polskiej części wyróżnia się na tle kraju niskim i stale zmniejszającym się udziałem zatrudnionych w rolnictwie (7,3%), choć ich odsetek jest dwukrotnie wyższy niż w części niemieckiej. Obszar po stronie polskiej cechuje ponadto bardzo duże zatrudnienie w przemyśle 57% oraz znaczne w usługach 35,3%.

Przemysł skoncentrowany jest głównie w dużych miastach obszaru, na terenie którego występują złoża zasobów: węgla brunatnego w okolicach Guben-Gubina i Cottbus, gazu ziemnego w północnej i środkowej części województwa lubuskiego (jeden z dwóch oddziałów PGNiG jest zlokalizowany w Zielonej Górze). Obok tradycyjnych branż przemysłowych występujących na całym obszarze wsparcia takich jak: metalurgia, budowa maszyn, przemysł samochodowy, przemysł lekki, chemiczny, drzewny, w niemieckiej części obszaru rozwijają się także branże oparte na wysokim nasyceniu wiedzą takie jak: biotechnologie i technologie przyjazne środowisku, mikroelektronika, technologie informacyjno-komunikacyjne. Wśród ośrodków przemysłowych zlokalizowanych po niemieckiej stronie pogranicza na uwagę zasługują takie miasta jak: Eisenhüttenstadt – węzeł wodny (port, stocznia) oraz siedziba huty stali zarządzanej przez spółkę w ramach światowego koncernu Arcelor Mittal; Cottbus- z elektrownią i siedzibami firm przemysłu wydobywczego (węgiel brunatny) oraz przedstawicielstwami koncernów Vattenfall Europe oraz Mining & Generation, Frankfurt nad Odrą jako ośrodek mikroelektroniki oraz systemów informatycznych i komunikacyjnych. Po polskiej stronie najważniejszymi ośrodkami przemysłu są Gorzów Wlkp., w którym jest zlokalizowany jest przemysł elektroniczny (fabryka ekranów, fabryka elektroniki samochodowej), chemiczny (Stilon S.A.), farmaceutyczny (fabryka leków weterynaryjnych), Zielona Góra z siedzibami firm informatycznych (dekodery do telewizji satelitarnej ADB Global, systemy GPS Hertz Sys-

⁵⁰ Dane dla całego obszaru Brandenburgii w roku 2010. Brak danych o charakterze regionalnym.

tems), produkcją alkoholi (V&S Luksusowa). Istotnym ośrodkiem są Żary z siedzibami firm Kronopol (przemysł drzewny), Magnaplast (systemy kanalizacyjne), Relpol (przełączniki elektromagnetyczne), Spomasz (konstrukcje stalowe i instalacje przemysłowe). W polskiej części obszaru wsparcia funkcjonuje Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna z podstrefami w Kostrzynie, Słubicach, Rzepinie, Gubinie, Gorzowie Wlkp., Barlinku, Nowej Soli, Lubsku, Kozuchowie i Międzyrzeczu (na terenie województwa lubuskiego)⁵¹. **Biorąc pod uwagę dobrze rozwiniętą sferę produkcyjną występującą na tym obszarze istnieje potencjał rozwoju inicjatyw klastrowych, zwiększających kooperację pomiędzy przedsiębiorstwami.** Wizja strategiczna nakreślona w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 przewiduje, że „obszary przygraniczne wykorzystują szanse rozwoju związane z kooperacją klastrów powstających po obu stronach granicy.

Cały obszar wsparcia cechuje względnie trudna sytuacja na rynku pracy, a wskaźniki bezrobocia po obu stronach granicy kształtują się na podobnym poziomie. Znaczna koncentracja zatrudnienia w sektorze przemysłu spowodowała, że w wyniku procesów restrukturyzacji (a także utraty polskich i radzieckich centrów wojskowych) na terenie wsparcia wystąpiły problemy związane z bezrobociem strukturalnym. Województwo lubuskie należy do grupy województw (obok warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i kujawsko-pomorskiego) notujących najwyższe wskaźniki bezrobocia w kraju. W 2010 r. stopa bezrobocia rejestrowanego na terenie województwa lubuskiego wynosiła 15,5%, przy czym 14,3% w podregionie gorzowskim, a 16,2% w podregionie zielonogórskim.

Stopa bezrobocia w Brandenburgii wynosiła w tym czasie 11,1% (wykazując od 2003 r. stałą tendencję spadkową), jednak powiaty zlokalizowane we wschodniej części Kraju Związkowego i wchodzące w skład obszaru wsparcia notowały nieznacznie wyższe bezrobocie niż średnio w Brandenburgii - ok. 13%, a Frankfurt n. Odrą znacznie wyższą od przeciętnej stopę bezrobocia w granicach ok. 16%.

Dostęp do innowacji w ramach parków naukowo-technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz państwowych instytucji badawczych jest bardzo zróżnicowany na terenie obszaru wsparcia: dobry w części niemieckiej, ale niezadowalający w części polskiej. We Frankfurcie nad Odrą siedzibę ma Uniwersytet Viadrina (Europa-

⁵¹ KSSE posiada podstrefy w województwie wielkopolskim oraz zachodniopomorskim.

Universität Viadrina), funkcjonujący we współpracy z ślubickim Collegium Polonicum (filia Uniwersytetu im. A. Mickiewicza), a także Instytut Innowacji w Mikroelektronice (Leibniz-Institut für innovative Mikroelektronik), wchodzący w skład Parku Technologicznego Wschodniej Brandenburgii. Dużym ośrodkiem akademickim jest Cottbus, w którym mieści się Politechnika Brandenburska (Brandenburgische Technische Universität Cottbus). W polskiej części obszaru wsparcia zlokalizowany jest (najmniej w Polsce) Uniwersytet Zielonogórski z Centrum Transferu Technologii, PWSZ w Sulechowie i Gorzowie Wlkp. oraz kilka szkół prywatnych w Żarach, Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. Oprócz niekorzystnej sytuacji w zakresie infrastruktury otoczenia biznesu wyzwaniem pozostaje komercjalizacja wyników badań naukowych i zwiększenie potencjału B+R prywatnych przedsiębiorstw. Odsetek innowacyjnych MŚP w województwie lubuskim należy do najniższych w Polsce. Niski poziom innowacyjności mikroprzedsiębiorstw wiąże się głównie z barierami finansowymi. Najczęściej wykorzystywanym zewnętrznym źródłem finansowania innowacji są kredyty i pożyczki, a kolejne miejsca zajmują fundusze UE i leasing. Wskazuje to na potrzebę zwiększania dostępu do źródeł finansowania działalności proinnowacyjnej przedsiębiorstw. Ogólnie województwo lubuskie należy do grupy słabo generujących i implementujących innowacje, co wskazuje na konieczność zdecydowanego zwiększenia działań na rzecz rozwoju potencjału innowacyjnego tej części obszaru wsparcia (por. Diagnoza Strategiczna Polski Zachodniej 2011, LRPO).

Obszar wsparcia po obu stronach granicy cechują dobre walory przyrodnicze i liczne parki narodowe i krajobrazowe⁵², dające podstawy do rozwoju takich form turystyki jak: wypoczynkowa, poznawcza (birdwatching, militarna, krajoznawcza, kulturowa, enoturystyka, ekoturystyka, kwalifikowana (piesza, kolarska, żeglarska, kajakowa, jeździecka, myśliwska), i inne. Ważnym aspektem integrującym obszar jest transgraniczny charakter niektórych obszarów chronionych (Park Krajobrazowy Łuk Mużakowa, obszary chronione w rejonie ujścia Nysy Łużyckiej, czy chronione murawy kserotermiczne w obszarze Górzycy po stronie polskiej i Lebus po stronie niemieckiej). Znaczenie turystyki na terenie całego obszaru wsparcia rośnie i może być istotne, jednak potencjał w zakresie infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej jest rozmieszczony nierów-

⁵² W odniesieniu do niemieckiej części regionu należy zwłaszcza wymienić wielkoobszarowe formy ochrony przyrody: Rezerwat Biosfery Spreewald, Park Przyrodniczy Barnim, Märkische Schweiz, Schlau-
betal oraz Dahme-Heideseen.

nomiennie po obu stronach granicy. W 2010 r. liczba noclegów udzielonych na całym obszarze wsparcia wynosiła łącznie 3.425 tys. noclegów, ale aż 80% (2.800 tys) noclegów udzielono w niemieckiej części obszaru wsparcia, gdzie w statystyce przodowały powiaty Oder-Spree (1. 113 tys.) i Maerkisch Oderland (770 tys.). Mimo cennych przyrodniczo i turystycznie obszarów położonych po polskiej stronie takich jak: Pojezierze Lubuskie, Park Narodowy Ujście Warty i fragment Drawieńskiego Parku Narodowego, 7 parków krajobrazowych, które zajmują łącznie prawie 40% powierzchni województwa lubuskiego, liczba noclegów udzielonych w polskiej części obszaru wsparcia wynosiła tylko 313.7 tys. w podregionie zielonogórskim oraz 312.2 tys. w podregionie gorzowskim. Liczbę obiektów zakwaterowania w polskiej części obszaru wsparcia można uznać za niewystarczającą w stosunku do potencjału turystycznego. Należy także zauważyć, że liczba ta spada⁵³ (por. Turystyka w Województwie Lubuskim w 2011 r., GUS).

Duże zalesienie obszaru wsparcia powoduje, że obszar wsparcia cechuje niskie zanieczyszczenie środowiska. Pewnym problemem w zakresie ochrony środowiska może być eksploatacja wyrobisk węgla brunatnego w niemieckiej części wsparcia (obniżanie się poziomu wód gruntowych, wysychanie studni). Inne problemy wynikają z niedostatków infrastruktury technicznej w zakresie podłączeń do sieci wodno-kanalizacyjnej na obszarze polskim. Przyczyny nierównomiernego dostępu do tej infrastruktury na pograniczu polsko-niemieckim mają jeszcze podłoże historyczne. Bardzo dobrze, najlepiej na całym obszarze transgranicznym Polski i Niemiec, przebiega natomiast współpraca w zakresie ochrony przeciwpowodziowej w ramach programu działań „Przyszłość i bezpieczeństwo dla dorzecza Odry” (Ciok, 2008).

Współpracę transgraniczną w analizowanym obszarze wsparcia można ocenić ogólnie jako najintensywniejszą na całym pograniczu polsko-niemieckim z uwagi na liczbę ważnych inicjatyw polsko-niemieckich finansowanych nie tylko w ramach programów INTERREG i EWT. Zarówno Województwo Lubuskie jak Kraj Związkowy Brandenburgia umieścili w swoich strategiach odpowiednie zapisy o korzyściach płynących ze współpracy transgranicznej. Na przestrzeni lat do szczególnych sukcesów zaliczyć można szereg udanych inicjatyw edukacyjnych, tj. niemiecko – polskich projektów szkolnych (Szkoły Europejskie Cottbus-Zielona Góra, Guben, Frankfurt nad Odrą) oraz na poziomie

⁵³ W roku 2011 odnotowano aż 6% spadek liczby obiektów w stosunku do roku poprzedniego.

uniwersyteckim pomiędzy Uniwersytetem Europejskim Viadrina a uczelnią polską Uniwersytetem im. A. Mickiewicza z filią w Słubicach. W obszarze współpracy transgranicznej współfinansowanej w ramach programów EWT 2007-2013 szczególną trudnością cechowały się projekty sieciowe, cieszące się najmniejszą popularnością. Podobnie jak w innych polsko-niemieckich programach EWT największym zainteresowaniem cieszyły się projekty turystyczne (13%), a także infrastruktura społeczna z aż 21% udziałem w strukturze projektów. Jako przeszkodę w skutecznej realizacji programu beneficjenci podawali niewielki obszar wsparcia po stronie niemieckiej, co obniżyło poziom aktywności transgranicznej w programie (por. Ocena skuteczności systemu wdrażania FMP..., 2010). Podobnie jak w innych programach współpracy obserwuje się nasycenie projektami w dziedzinach takich jak edukacja, kultura i sport, a niedobór projektów w zakresie współpracy przedsiębiorstw i podnoszenia ich innowacyjności. Na tę sytuację wpływ mają m.in. bariery językowe występujące głównie po niemieckiej stronie granicy.

Analiza SWOT dla obszaru wsparcia transgranicznego Polska(Województwo Lubuskie) – Kraj Związkowy Brandenburgia w kontekście okresu 2014-2020 pozwoliła na sformułowanie listy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń. Pierwsze dwa elementy dotyczą zjawisk, zaobserwowanych wewnątrz tego obszaru i wynikających z jego położenia (elementy konkurencyjne i komparatywne).Do szans i zagrożeń zakwalifikowano te wszystkie czynniki, które mogą wpływać na efektywność programowania, realizacji i wdrażania programu współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-niemieckim.

Obszar transgraniczny Polska-Brandenburgia można ocenić wstępnie jako adekwatny dla realizacji celów programu. Pod względem powierzchni niewielką przewagę uzyskują obszary po stronie polskiej, ale w kontekście zaludnienia, sieci osadniczej i ogólnej konkurencyjności obszaru większy potencjał wykazuje strona niemiecka. Można zatem wstępnie ocenić, że terytorium objęte programem jest ogólnie zbilansowane w zakresie potencjału instytucjonalnego , społecznego i gospodarczego.

Podobnie jak w przypadku większości obszarów transgranicznych (a wszystkich obszarów przygranicznych w Polsce), obszar wsparcia charakteryzuje się przewagą słabych stron nad silnymi, a zagrożeń nad szansami rozwoju. Obszar wsparcia na całym pograniczu polsko-niemieckim cechuje największa dysproporcja w rozwoju społeczno-gospodarczym po obu stronach granicy, co uznano za słabą stronę tego obszaru (15%).

Relacja ta wynika przede wszystkim z bliskości aglomeracji Berlina, oddziałującej pozytywnie na niemiecką część obszaru wsparcia, a słabego zagospodarowania polskiego obszaru przygranicznego. Wywołuje to konsekwencje w postaci silnego zróżnicowania dochodów ludności (na niekorzyść strony polskiej)-10%, ale też zróżnicowania w zakresie dostępu do ośrodków naukowych, parków technologicznych, a tym samym poziomu innowacyjności i nakładów na B+R-10%. Czynniki te zaliczono do słabych stron obszaru. Z drugiej strony korzystne położenie, czyli bliskość aglomeracji Berlina po stronie niemieckiej oraz ośrodków miejskich o znaczeniu krajowym po stronie polskiej (Poznań, Szczecin i Wrocław), może być uznane za szansę, mogącą korzystnie wpłynąć na rozwój obszaru wsparcia, pod warunkiem że zapewnione zostaną odpowiednie i efektywne relacje funkcjonalne (40%). W tym względzie silną stroną obszaru, jest poprawiająca się sieć autostrad i dróg ekspresowych, co przekłada się na wyższą dostępność czasową ośrodków (30%). Słabą stroną jest z kolei niewystarczająca infrastruktura i organizacja ruchu lokalnego (przede wszystkim kolejowego), która utrudnia codzienną mobilność mieszkańców obszaru wsparcia i w dużej mierze utrudnia im wykonywanie pracy w kraju sąsiednim z możliwością codziennego powrotu do domu. Takie zastrzeżenie dotyczy również integracji funkcjonalnej transgranicznych obszarów miejskich (np. komplementarnych usług publicznych, rozwoju sieci tramwajowych integrujących oba obszary), choć samo istnienie miast bliźniaczych zakwalifikowano jak silną stroną obszaru wsparcia.

Choć bliskość Berlina wywołuje wiele obaw o osłabienie pozycji konkurencyjnej obszaru wsparcia, teren ten dysponuje walorami, mogącymi zniwelować potencjalnie negatywne zjawiska. Do silnych stron obszaru należą przede wszystkim dobra jakość życia mieszkańców tj. dobre warunki wypoczynkowo-rekreacyjne i nieprzetworzone środowisko naturalne, a ponadto niższe ceny nieruchomości i koszty życia (5%). Zasoby te mogą pozwolić na zbudowanie przewag konkurencyjnych wobec dużych ośrodków miejskich.

Charakterystyczną cechą obszaru wsparcia jest wysokie zatrudnienie w przemyśle, co może być postrzegane zarówno jako słaba, ale odpowiednio wykorzystane także jako silna strona lokalnej gospodarki (20%). Dominacja tradycyjnego przemysłu skutkuje problemami w zakresie bezrobocia strukturalnego (15%), ale też stwarza możliwość rozwoju transgranicznych inicjatyw klastrowych, które mogą ożywić lokalną gospodar-

kę, budować potencjał do specjalizacji i pobudzić inwestycje sieci kooperantów. Potencjał inicjatyw klastrowych mógłby zniwelować niską aktywność przedsiębiorstw w zakresie współpracy transgranicznej, co w dużej mierze wynika ze specyfiki ich celów, nie nastawionych na współpracę a konkurencję.

Jednym z największych wyzwań stojących przed obszarem wsparcia są niekorzystne trendy demograficzne, zjawiska depopulacji i niekorzystna struktura wieku mieszkańców szczególnie części niemieckiej (15%). Kontekst tych zmian ma podłoże m.in. historyczne, jednak wskazuje na konieczność prowadzenia intensywnych działań na tym obszarze, podnoszących jego atrakcyjność. Trendy, jeśli zignorowane, mogą prowadzić do dalszej degradacji społecznej i ekonomicznej obszaru.

Do silnych stron obszaru zaliczyć można tradycje ożywionej współpracy transgranicznej, szczególnie w obszarze zagospodarowania przestrzennego i współpracy edukacyjnej (5%).

W kontekście zdiagnozowanych słabości, szansą może być wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń obszarów metropolitalnych, w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich spoza obszaru wsparcia (30%). Przepływ wiedzy, w tym także przepływ wykwalifikowanej kadry mogą umożliwić korzystne połączenia drogowe ułatwiające dostęp do ośrodków wzrostu położonych poza obszarem wsparcia (30%). W tym świetle mogą być one szansą utrzymania mieszkańców regionu, nawet w sytuacji gdy wykonują oni pracę poza miejscem zamieszkania (obszarem wsparcia). Wzdłuż korytarzy transportowych będą z kolei lokować się nowe inwestycje, co już zaczyna być odczuwalne. Do zagrożeń w kontekście integracji komunikacyjnej obszaru wsparcia zaliczono granicę naturalną, przebiegającą na rzece (20%). Powoduje ona, że budowa nowych przejazdów drogowych czy kolejowych jest niezwykle kosztowna.

Zagrożeniem dla skutecznej i efektywnej realizacji wspólnych działań rozwojowych jest brak odpowiedniej spójności programów transgranicznych i programów regionalnych i sektorowych, które powinny się wzajemnie uzupełniać i dawać efekt synergii (30%). Negatywnym zjawiskiem jest widoczna dysproporcja w zakresie aktywności strony niemieckiej i strony polskiej wobec wspólnych planów zagospodarowania obszaru wsparcia. Harmonizacji tej nie sprzyjają odmienne struktury administracji i układ kompetencji po obu stronach granicy oraz wciąż istniejące bariery mentalne.

Dodatkowymi zagrożeniami, mogącymi wpływać na koszty transakcyjne oraz efektywność działań jest wysoka bariera językowa szczególnie dla partnerów niemieckich (10%), oraz bariera walutowa o większym znaczeniu dla partnerów polskich (5%). Pewnym zagrożeniem dla obszaru wsparcia jest zjawisko kryzysu finansowego, które potencjalnie może osłabiać pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw z tradycyjnych branż przemysłowych oraz utrudnić i tak już trudny dostęp MŚP do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji (5%).

Tabela 3. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Polska-Brandenburgia

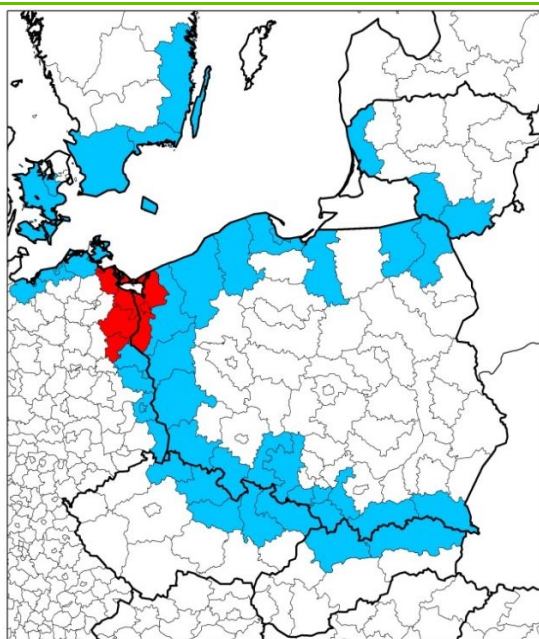
Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Ośrodki współpracy transgranicznej: miasta bliźniacze Gubin-Guben, Słubice – Frankfurt n. Odrą	25	Słabe zaludnienie, potencjał ludnościowy rozłożony nierównomiernie po obu stronach granicy o asymetrii niekorzystnej dla strony polskiej	5
Dobry potencjał w zakresie żeglugi śródlądowej i przewozu towarów	5	Nierównomierne położenie ośrodków wyższego rzędu względem granicy o asymetrii niekorzystnej dla strony polskiej	10
Wysoki udział osób zatrudnionych w usługach po obu stronach granicy	5	Niska integracja infrastruktury transportu zbiorowego na obszarze wsparcia	10
Dobrze rozwinięta sfera produkcyjna, stwarzająca możliwość nawiązania współpracy w ramach klastrów	20	Tendencje w kierunku depopulacji i starzenia się społeczeństwa o asymetrii szczególnie niekorzystnej dla strony niemieckiej	15
Transgraniczna współpraca edukacyjna w placówkach szkolnych oraz dydaktyczno-naukowa uczelni wyższych	30	Największe na pograniczu polsko-niemieckim dysproporcje w zakresie pozycji konkurencyjnych obu stron o asymetrii niekorzystnej dla strony polskiej	15
Bardzo dobra współpraca w zakresie ochrony środowiska i ochrony przeciwpowodziowej	5	Wysokie bezrobocie strukturalne wywołane restrukturyzacją przemysłu i likwidacją centrów wojskowych	15
Nieprzetworzone, czyste środowisko naturalne, stwarzające dobre perspektywy w zakresie jakości życia mieszkańców (potencjalna przewaga konkurencyjna obszaru)	5	Silne zróżnicowanie poziomu życia (dochody per capita) po obu stronach granicy	10
Dobre tradycje i duży potencjał do współpracy transgranicznej – nie tylko w ramach EWT ale także na poziomie JST oraz strategicznym	5	Silnie zróżnicowany potencjał w zakresie generowania innowacji i nakładów B+R ponoszonych przez przedsiębiorstwa prywatne o asymetrii wyraźnie niekorzystnej dla strony polskiej	10
		Niskie zaangażowanie lokalnych przedsiębiorstw we współpracę transgraniczną	5
		Niskie zaangażowanie NGO we współpracę transgraniczną	5
	100		100

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Relatywnie duża dostępność komunikacyjna regionów przygranicznych (paneuropejskie korytarze transportowe), spodziewany wzrost ruchu tranzytowego	30	Rzeki graniczne jako bariera naturalna rozwoju lokalnej sieci drogowej	20
Relatywnie dobra dostępność do ośrodków wzrostu, położonych poza obszarem wsparcia, szczególnie aglomeracji Berlina, Poznania i Szczecina	40	Odmienna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy	10
Wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich, w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich	30	Zróżnicowanie aktywności we współpracy na szczeblu bilateralnym z przewagą inicjatyw niemieckich (grozi brakiem harmonijnego rozwoju, nierównomiernym potencjałem konkurencyjnym)	20
		Brak koordynacji i komplementarności współpracy transgranicznej z innymi programami pomocowymi na obszarze wsparcia, dublowanie się działań programów (m.in. działania transgraniczne z RPO) – składanie tego samego wniosku projektowego do różnych programów	30
		Bardzo wysoka bariera językowa	10
		Odmienna waluta (sprzyja wzrostowi kosztów transakcyjnych i strategiom konkurencji cenowej/ kosztowej)	5
		Kryzys na rynkach finansowych (zagrożenie szczególne dla obszarów o przemyśle tradycyjnym, zagrożenie dla obszarów o dominacji MŚP)	5
	100		100

Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Polska-Meklemburgia

W latach 2007-2013 obszar wsparcia programu Polska-Meklemburgia Pomorze Przednie po stronie niemieckiej obejmował w swojej zasadniczej części cztery powiaty ziemskie (Landkreis). Dwa powiaty znajdowały się w granicach Kraju Związkowego Meklemburgia-Pomorze Przednie i były to utworzone w wyniku reformy administracyjnej z 2011 r.: Vorpommern-Greifswald (składający się z dawnych powiatów ziemskich Ostvorpommern, Uecker-Randow, grodzkiego Greifswald i części nieistniejącego powiatu Demmin) oraz powiat Vorpommern-Rügen (wcześniejsze powiaty ziemskie Rügen, Nordvorpommern i powiat grodzki Stralsund). Kolejne dwa powiaty znajdowały się w granicach Kraju Związkowego Brandenburgia i były to powiaty Uckermark i Barnim. Dodatkowo klauzulą wsparcia objęto wówczas część obecnego powiatu Mecklenburgische Seenplatte, obejmującą dawne powiaty Mecklenburg-Strelitz, Neubrandenburg (grodzki) i część powiatu Demmin. W latach 2007-2013 do obszaru wsparcia nie należał dawny powiat Müritzk, stanowiący obecnie część powiatu Mecklenburgische Seenplatte. Po stronie polskiej obszar wsparcia w latach 2007-2013 obejmował terytorium całego województwa zachodniopomorskiego, składający się obecnie z czterech podregionów: szczecińskiego, m. Szczecin, stargardzkiego i koszalińskiego. Przed reorganizacją systemu NTS 3 w 2008 r. na obszarze tym funkcjonowały dwa podregiony: szczeciński i koszaliński. Podregion koszaliński nie graniczył bezpośrednio z Niemcami. Podobnie jak w przypadku programu Polska-Saksonia, także w przypadku tego programu EWT postulujemy zmiany terytorialne, wynikające ze znacznego oddalenia geograficznego niektórych jednostek przestrzennych tj. w nowym układzie przestrzennym: podregionów stargardzkiego i koszalińskiego oraz powiatu Vorpommern-Rügen. Korektę tę umożliwiają opisane wyżej zmiany podziału terytorialnego w ostatnich latach. Mapa poniżej prezentuje postulowany zakres terytorialny na obszarze wsparcia, jednak tekst analizy będzie odnosił się do obszaru funkcjonującego w latach 2007-2013, stanowiąc wsparcie merytoryczne dla argumentacji na rzecz zmian terytorium obszaru.

Rysunek 18. Postulowany obszar transgraniczny Polska-Meklemburgia

Źródło: opracowanie własne.

Całkowita powierzchnia obszaru wsparcia w latach 2007-2013 wynosiła 38.318 km², przy czym 60% powierzchni całkowitej zajmowała część polska. Był to obszar bardzo słabo zaludniony tak w części niemieckiej (68 os/km²) jak i polskiej (74 os/km²) o wyraźnie dominującym charakterze rolniczym. Struktura osadnicza tego terenu była relatywnie słabo rozwinięta o zauważalnym braku integracji funkcjonalnej (por. KPZK 2030). Po stronie niemieckiej na obszarze wsparcia występowały 53 miasta. Największymi ośrodkami miejskimi są: Neubrandenburg (65,1 tys.), Stralsund (57,7 tys.), Greifswald (54,3 tys.), Eberswalde (41,1 tys.), Bernau bei Berlin (36,1 tys.), Schwedt/O. (34,5 tys.), Neustrelitz (21, 5tys.), Waren (21,1 tys.) oraz Prenzlau (20,1 tys.). Po stronie polskiej ulokowane były 63 miasta, z których tylko 11 przekraczało liczbę 20 tys. mieszkańców, jednak ich ranga w systemie osadniczym była zdecydowanie wyższa niż w części niemieckiej. Bardzo korzystnym aspektem, również mając na uwadze kontekst innych programów transgranicznych, jest występowanie na tym obszarze dużego ośrodka miejskiego o znaczeniu ponadregionalnym, tj. Szczecina (406 tys.), położonego w odległości 15 km od granicy z Niemcami. Szczególne znaczenie Szczecina i pełne wykorzystanie szans rozwojowych tego miasta jest podkreślane obecnie we wszystkich dokumentach i diagnozach strategicznych sporządzonych w zakresie polityki przestrzennej i regionalnej.

Szczecin jest jedynym obszarem aglomeracyjnym zlokalizowanym w południowej części wybrzeża M. Bałtyckiego pomiędzy Hamburgiem i Trójmiastem, a jednocześnie

najbardziej oddaloną i słabo skomunikowaną z Warszawą stolicą regionu, położoną blisko ważnych metropolii światowych – Berlina, Hamburga, i bipolarnej metropolii Øresund (Kopenhaga- Malmö), i lepiej z nimi połączoną przez europejski system autostrad. Pełnienie przez Szczecin roli transgranicznego obszaru metropolitalnego nie jest jeszcze przesądzone. Z jednej strony zarówno polska jak i niemiecka część potencjalnego transgranicznego regionu metropolitalnego znajduje się poza głównymi obszarami koncentracji ludności i kapitału swoich krajów, ale z drugiej -części te mimo obecnie swobodnego przepływu osób nadal stanowią dwa izolowane systemy społeczno-gospodarcze (por. Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej w Szczecinie, 2012). Naturalne zaplecze metropolitalne Szczecina zlokalizowane po niemieckiej stronie granicy poszukuje ośrodków ciężenia zlokalizowanych w Niemczech (Berlin, Rostock). Aglomeracja Berlina znajduje się w odległości jedynie 140 km (1 godz. 50 min). Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 zwraca uwagę na niepełny profil funkcjonalny Szczecina, utratę niektórych funkcji gospodarczych (np. przemysłu stocznioowego), ograniczony potencjał ludnościowy i rynkowy oraz słaby jak na miasto tej rangi rozwój sfery B+R (por. KPZK 2030, Ciok 2008). Bliskość aglomeracji berlińskiej może być postrzegana jako szansa dla rozwoju Szczecina jeśli relacja pomiędzy tymi metropoliami będzie charakter funkcjonalnie komplementarny, a nie konkurencyjny. Sprzyja temu fakt, że Berlin konkuruje z ośrodkami znacznie wyższego szczebla (Ciok, 2008). Szanse rozwojowe wynikające z zacieśniania więzi kooperacyjnych z Berlinem to m.in.: dyfuzja innowacji, wzrost wymiany handlowej, podnoszenie innowacyjności polskich firm.

Innymi znaczącymi ośrodkami miejskimi w polskiej części obszaru wsparcia w latach 2007-2013 były: Koszalin (108 tys.), Stargard Szczeciński (69,8 tys.), Kołobrzeg (45 tys.), Świnoujście (40,7 tys.), Szczecinek (39 tys.), Police (34 tys.). Wałcz (26 tys.), Białogard (24 tys.), Goleniów (22 tys.) i Gryfino (21 tys.). Korzystne jest położenie niektórych znaczących polskich ośrodków miejskich względem granicy, a szczególnie: Świnoujście (ważny port morski o znaczeniu handlowym i militarnym), Polic (znaczący ośrodek przemysłu chemicznego), Goleniowa (międzynarodowy port lotniczy, duży ośrodek meblarski), Gryfina (siedziby elektrowni Dolna Odra). Ośrodki te znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie granicy lub w niewielkiej od niej odległości. Najdalej od granicy zlokalizowane są ośrodki w podregionie koszalińskim: Szczecinek 180 km, Koszalin 160 km, Białogard 150 km, Wałcz 155 km.

Korzystne zmiany nastąpiły w sferze infrastruktury drogowej i dostępności komunikacyjnej obszaru wsparcia, którą można uznać za dobrą. Nowa autostrada A 20 jest ważnym połączeniem drogowym na osi Lubeka- Rostock-Szczecin. Ważnym połączeniem drogowym z Lubeki przez Schwerin, Neubrandenburg, Szczecin i dalej do Koszalina jest droga federalna B 104 i droga krajowa nr 6 (por. Ewalucja ex ante...). Ważną kwestią infrastrukturalną pozostaje natomiast współpraca w zakresie modernizacji szlaków wodnych w strefie Dolnej Odry (od ujścia Warty do Zalewu Szczecińskiego), będącej na dużym odcinku rzeką graniczną. Występuje tu wyraźna konkurencja pomiędzy stroną polską i niemiecką, gdyż strona niemiecka podejmuje aktywne działania służące budowie i rozbudowie portów przeładunkowych w pobliżu Szczecina (Ueckermünde, Schwedt, Eberswalde, Frankfurt, Eisenhüttenstadt), a w planach ma budowę równoległej do Odry drogi wodnej Hohensaaten–Friedrichsthaler–Wasserstrasse. Uważa się, że takie działania mogą prowadzić do osłabienia pozycji konkurencyjnej portu w Szczecinie oraz stanowić zagrożenie dla wykorzystania Odry jako alternatywnej drogi wodnej w ramach rządowego „Programu dla Odry 2006” (Ciok 2008, Czernik 2009). Za korzystny aspekt transgranicznej współpracy transportowej można uznać wspólne projekty badawcze podejmowane przez zespoły polsko-szwedzko-niemieckie, a mające na celu kształtowanie na tym obszarze nowoczesnego multimodalnego systemu transportowego optymalnego z punktu widzenia ekonomicznego i ekologicznego⁵⁴ (Ciok 2008, Diagnoza Strategiczna Polska Zachodnia).

W latach 2007-20013 obszar wsparcia w części polskiej i niemieckiej zamieszkiwało 2.800 tys. osób (stan na 31.12.2010). Część niemiecką zamieszkiwało ok. 1.107 tys. osób (tj. 40% całkowitej liczby mieszkańców), przy czym 800.8 tys. osób zamieszkiwało relewantne powiaty w Meklemburgii, a 306.5 tys. w Brandenburgii. Część polską zamieszkiwało 1,693 tys. osób: 727 tys. w m. Szczecin i podregionie szczecińskim, 591.5 tys. w podregionie koszalińskim oraz 374 tys. w podregionie stargardzkim.

Cały obszar wsparcia charakteryzowała rosnąca depopulacja, mimo to sytuacja demograficzna w polskiej części obszaru pozostała względnie stabilna: w porównaniu z 2004 r. liczba mieszkańców spadła o 113 osób, przy czym subregiony szczeciński i m. Szczecin odnotowały łączny wzrost liczby mieszkańców o 11.5 tys., a podregiony kosza-

⁵⁴ Por. np. projekt „TransLogis – wzmacnianie regionalnych struktur przestrzennych przez inteligentne multimodalne systemy transportowe”

liński i stargardzki odpływ mieszkańców w liczbie 4.3 tys. i 7.3 tys. Liczba mieszkańców w części niemieckiej obszaru wsparcia spadła w tym okresie o 53.3 tys. osób. W porównaniu z 2004 r. liczba mieszkańców powiatów brandenburskich spadła o 10 tys. mieszkańców, z tym że znaczący spadek liczby mieszkańców odnotował powiat Ueckermark (13 tys.), podczas gdy liczba mieszkańców powiatu Barnim wzrosła w tym czasie o 3,6 tys. mieszkańców. Znaczący spadek ludności nastąpił w objętych obszarem wsparcia powiatach Meklemburgii, wszystkie za wyjątkiem miasta Greifswald (+1,9 tys. mieszkańców) odnotowały spadek liczby mieszkańców.

W polskiej części obszaru wsparcia średnia wieku ludności jest przeciętnie niższa, a liczebność grupy w wieku przedprodukcyjnym znacznie wyższa niż po stronie niemieckiej. Dla porównania: udział ludności w wieku przedprodukcyjnym po polskiej stronie obszaru wsparcia wynosił 18,5%, a po niemieckiej blisko 12%. Dane ilustrujące sytuację demograficzną potwierdzają podtrzymywanie niekorzystnych trendów depopulacyjnych zachodzących szczególnie w części niemieckiej obszaru wsparcia. Bliższej analizie można by poddać znaczący odpływ ludności z obszarów peryferyjnych do dużych ośrodków miejskich.). Tendencja depopulacyjna i niski udział dzieci i młodzieży szczególnie w niemieckich miastach przygranicznych tworzą bardzo niekorzystne perspektywy demograficzne na przyszłość. Procesy te mogą wpływać negatywnie na wiele aspektów transgranicznego rozwoju regionalnego: zahamowanie wzrostu lokalnej przedsiębiorczości w związku ze spadkiem konsumpcji, przeobrażenie struktury usług, zwłaszcza zwiększenie udziału usług na rzecz osób starszych, zmiany w sferze szkolnictwa. Niektóre z tych aspektów mogą rzutować na sytuację mężczyzn i kobiet na rynku pracy.

Obszar wsparcia po obu stronach granicy uważany jest za problemowy i strukturalnie niedopasowany do wymogów nowoczesnej gospodarki (dominacja przemysłu tradycyjnego i rolnictwa wielkoobszarowego), czego wyrazem jest bezrobocie strukturalne i niski poziom aktywności gospodarczej i inwestycyjnej. Stopy bezrobocia notowane w polskiej części obszaru należały do najwyższych w kraju, osiągając w 2010 r. wartości 19,4% w podregionie szczecińskim i 22,6% w podregionie stargardzkim. Najlepsza sytuacja w polskiej części obszaru wsparcia panowała w Szczecinie, gdzie stopa bezrobocia nie przekroczyła 10%. Bezrobocie w części polskiej jest wyższe niż w części niemieckiej, w której wskaźnik ten kształtował się w 2010 r. na poziomie blisko

15%, czyli ponad 3% niższym niż w części polskiej. Bezrobocie wyższe niż przeciętnie dla niemieckiej części obszaru notowały powiaty Demmin (17,4%), Ueckermark (16,6%) i Uecker-Randow (16,3%).

Obie części obszaru wsparcia były zbliżone pod względem struktury funkcjonalnej, której podstawą jest działalność turystyczno-wypoczynkowa i gospodarka morską. Do najważniejszych gałęzi gospodarki polsko-niemieckiego obszaru wsparcia zaliczały się ponadto energetyka budownictwo, budowa okrętów, przemysł metalurgiczny przemysł chemiczny, produkcja papieru, obróbka drewna oraz przemysł spożywczy. Branże pro-rozwojowe generujące prace badawcze są słabo reprezentowane (por. Ewaluacja ex-ante...2007). Polska część obszaru wsparcia jest lepiej zagospodarowana w kontekście sfery produkcyjnej i przemysłowej, jednak w relacji pogranicze polskie – pogranicze niemieckie niewielka przewaga konkurencyjna leży po stronie niemieckiej. Wyraża się ona zwłaszcza w korzystnym udziale pracujących w III sektorze gospodarki oraz wyższym poziomie innowacyjności (por. Diagnoza Strategiczna Polski Zachodniej, 2011). Struktura zatrudnienia w niemieckiej części obszaru wsparcia kształtowała się w następujący sposób: 4% osób zatrudnionych jest w rolnictwie i leśnictwie, 16% w przemyśle a 80% w usługach. Zatrudnienie w sekcji usług finansowych i związanych w obsługą nieruchomości stanowi przeciętnie 17% osób zatrudnionych w III sektorze. Wysokie zatrudnienie w sektorze usług występujące szczególnie na obszarze powiatów meklemburskich przypisywane jest głównie branżom związanym z turystyką i wypoczynkiem, chociaż ocenia się, że turystyczne zagospodarowanie wybrzeża jest lepsze po stronie polskiej. W polskiej części obszaru wsparcia struktura gospodarki nie jest korzystna: 14% czynnych zawodowo osób zatrudnionych było w rolnictwie, a 57% w usługach. Tylko 6% zatrudnionych w usługach świadczy usługi dla biznesu czy obsługuje nieruchomości.

Dostęp do innowacji w ramach parków naukowo-technologicznych, inkubatorów przedsiębiorczości oraz państwowych instytucji badawczych jest bardzo zróżnicowany na terenie obszaru wsparcia: przeciętny w części niemieckiej i niezbyt zadowalający w części polskiej. Na obszarze wsparcia zlokalizowane są ośrodki akademickie w Szczecinie, Wałczu i Koszalinie, Greifswaldzie, Stralsundzie, Neubrandenburgu i Eberswalde. Jedną z największych przeszkód w absorpcji innowacji po stronie polskiej są trudności finansowe mikroprzedsiębiorstw i MŚP, których udział w strukturze wiel-

kościowej przedsiębiorstw jest dominujący, a w województwie zachodniopomorskim kształtuje się na poziomie przekraczającym średnią krajową.

Bardzo ważną branżą dla rozwoju gospodarki całego obszaru wsparcia jest turystyka, w tym pobyty na okres długi. Obszar ten charakteryzuje się bardzo dobrym zagospodarowaniem wybrzeża na cele turystyczne, a usługi hotelarskie i gastronomiczne już zajmują ważne miejsce w strukturze działalności gospodarczej na tym terenie. Turystyka stwarza dalsze możliwości restrukturyzacji gospodarki zorientowanej na działalność rolniczą. Sprzyjają temu bardzo korzystne warunki naturalne. Na obszarze wsparcia notuje się dużą powierzchnię obszarów chronionych- 9.092 km²(4.736 km² po polskiej i 4.356 km² po niemieckiej stronie). Po stronie polskiej to przede wszystkim Woliński Park Narodowy i Drawieński Park Narodowy, a po niemieckiej parki narodowe (Vorpommersche Boddenlandschaft Park, Jasmund i Park Narodowy Doliny Dolnej Odry), krajobrazowe i rezerваты przyrody, chroniące bioróżnorodność terenów m.in. biotop morski, łąki w dolinach rzecznych.

W obszarze współpracy transgranicznej współfinansowanej w ramach programów INTERREG przeszkodą była początkowo niska aktywność w FMP partnerów niemieckich zlokalizowanych na tym terenie, wyrażająca się w ich niskim udziale w realizacji działań projektowych. W okresie programowania 2004-2006 za znacznie poniżej średniej uważana była współpraca transgraniczna w ramach Funduszu Małych Projektów na szczeblu gmin oraz współpraca przedsiębiorstw (por. Badanie ewaluacyjne FMP..., 2008). Jednocześnie realizacja projektów dużych przebiegała w sposób zadowalający, a w kolejnym okresie programowania w ramach programu EWT na tym odcinku granicy zrealizowano wiele innowacyjnych przedsięwzięć w zakresie współpracy transgranicznej (np. projekty z zakresu telemedycyny). Najważniejszymi kierunkami wsparcia w programie EWT w latach 2007-2013 były rozwój infrastruktury kulturalnej (18%) oraz promocja walorów przyrodniczych (14% wszystkich projektów).

Analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska(Województwo Zachodniopomorskie) – Kraj Związkowy Meklemburgia Pomorze Przednie w kontekście lat 2014-2020 pozwoliła na sformułowanie listy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń. Pierwsze dwa elementy dotyczą zjawisk, zaobserwowanych wewnątrz tego obszaru i wynikających z jego położenia (elementy konkurencyjne i komparatywne). Do szans i zagrożeń zakwalifikowano te wszystkie

czynniki, które mogą wpływać na efektywność programowania, realizacji i wdrażania programu współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-niemieckim.

Podobnie jak w przypadku większości obszarów transgranicznych (a wszystkich obszarów przygranicznych w Polsce), obszar wsparcia charakteryzuje się przewagą słabych stron nad silnymi, a zagrożeń nad szansami rozwoju. Obszar wsparcia na tym odcinku granicy cechuje względna przewaga obszaru po stronie polskiej nad sąsiadującym obszarem niemieckim, która wynika przede wszystkim z lepszego zagospodarowania pod względem gospodarczym i gęstszej sieci osadniczej. Jednocześnie obszar w całości cechuje ogólnie słabe zaludnienie (5%) i niekorzystna struktura gospodarki z dominacją tradycyjnego przemysłu i wysokim udziałem rolnictwa, (10%) co skutkuje trudną sytuacją na lokalnym rynku pracy. Strony słabe przeważają nad silnymi na całym obszarze wsparcia (20%). Jednocześnie dużym bodźcem dla integracji funkcjonalnej całego obszaru jest wzmocnienie metropolitalnych funkcji Szczecina, który mógłby stanowić transgraniczne centrum wzrostu na tym obszarze i pełnić funkcje komplementarne do aglomeracji Berlina (40%). Sprzyjają temu korzystne połączenia drogowe, szczególnie w kontekście paneuropejskiej sieci drogowej, co zakwalifikowano jako szansę rozwoju obszaru wsparcia (40%). Przeszkodą w realizacji tej strategii mogą być obserwowane bariery mentalne. Bariery te wyrażają się w niskiej aktywności w zakresie współpracy transgranicznej oraz budowaniu strategii wzajemnie konkurencyjnych-30% (np. alternatywna droga wodna w zakresie żeglugi śródlądowej). Konkurencji sprzyja także podobna struktura gospodarki. Te czynniki zostały zakwalifikowane jako słabe strony obszaru wsparcia. Mimo lepszego dostępu do ośrodków B+R i uczelni wyższych cechującego polską stronę obszaru wsparcia, poziom innowacyjności na tym terenie pozostaje niski głównie z powodu niedoinwestowania działalności proinnowacyjnej MŚP. Pod tym względem sytuacja kształtuje się nieco lepiej po stronie niemieckiej, jednak ogólnie niską innowacyjność należy uznać za słabą stronę obszaru wsparcia (10%). Do zasobów obszaru wsparcia zaliczyć należy czyste środowisko naturalne (10%), stwarzające dobre warunki wypoczynkowo-turystyczne (20%) oraz potencjał w zakresie logistyki morskiej (20%). Jednym z największych wyzwań stojących przed obszarem wsparcia są niekorzystne trendy demograficzne, zjawiska depopulacji i niekorzystna struktura wieku mieszkańców szczególnie części niemieckiej (20%). Kontekst tych zmian ma podłoże m.in. historyczne, jednak wskazuje na konieczność prowadzenia intensywnych działań

na tym obszarze, podnoszących jego atrakcyjność. Trendy, jeśli zignorowane, mogą prowadzić do dalszej degradacji społecznej i ekonomicznej obszaru.

Szansą może być wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń obszarów metropolitalnych, w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich zlokalizowanych w polskiej części obszaru wsparcia a spoza obszaru wsparcia w części niemieckiej np. Schwerina czy Rostocku (60%). Pozytywnym efektem takiej współpracy może być także większe zaufanie i chęć do nawiązywania relacji partnerskich na tym terenie. Poprawa relacji funkcjonalnych jest możliwa dzięki dobrej sieci dróg i autostrad, łączących Szczecin z ośrodkami europejskimi. Do zagrożeń w kontekście integracji komunikacyjnej obszaru wsparcia zaliczono granicę naturalną, przebiegającą na rzece (10%). Powoduje ona, że budowa nowych przejść drogowych czy kolejowych jest niezwykle kosztowna. Przy obecnej liczbie przejść drogowych nie jest to już jednak czynnikiem o istotnym znaczeniu.

Zagrożeniem dla skutecznej i efektywnej realizacji wspólnych działań rozwojowych jest brak odpowiedniej spójności programów transgranicznych i programów regionalnych i sektorowych, które powinny się wzajemnie uzupełniać i dawać efekt synergii. Negatywnym zjawiskiem jest widoczna dysproporcja w zakresie aktywności strony niemieckiej i strony polskiej wobec wspólnych planów zagospodarowania obszaru wsparcia. Harmonizacji tej nie sprzyjają odmienne struktury administracji i układ kompetencji po obu stronach granicy oraz wciąż istniejące bariery mentalne (30%).

Dodatkowymi zagrożeniami, mogącymi wpływać na koszty transakcyjne oraz efektywność działań jest wysoka bariera językowa szczególnie dla partnerów niemieckich (10%), oraz bariera walutowa o większym znaczeniu dla partnerów polskich (5%). Pewnym zagrożeniem dla obszaru wsparcia jest zjawisko kryzysu finansowego, które potencjalnie może osłabiać pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw z tradycyjnych branż przemysłowych oraz utrudnić i tak już trudny dostęp MŚP do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji (5%).

Tabela 4. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Polska-Meklemburgia

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Szczecin jako ponadregionalny ośrodek o znaczeniu krajowym położony blisko granicy	40	Słabe zaludnienie, słabo wykształcona struktura osadnicza obszaru o wyraźnym braku integracji funkcjonalnej	5
Dobry potencjał w zakresie żeglugi śródlądowej i morskiej (zespół portowy Szczecin-Świnoujście)	20	Konkurencja (tworzenie alternatyw) dla szlaków wodnych w strefie Dolnej Odry	10
Atrakcyjność turystyczna obszaru pogranicza (warunki naturalne) – potencjał do rozwoju różnorodnych form turystyki	20	Zbliżona struktura gospodarki, której podstawą jest działalność turystyczno-wypoczynkowa i gospodarka morską, prowadząca do konkurencji po obu stronach granicy	10
Nieprzetworzone, czyste środowisko naturalne, stwarzające dobre perspektywy w zakresie jakości życia mieszkańców (potencjalna przewaga konkurencyjna obszaru)	10	Tendencje w kierunku depopulacji i starzenia się społeczeństwa o asymetrii szczególnie niekorzystnej dla strony niemieckiej	20
Potencjał szkół wyższych w Szczecinie i Greifswaldzie	10	Silnie zróżnicowany potencjał w zakresie generowania innowacji i nakładów B+R ponoszonych przez przedsiębiorstwa prywatne o asymetrii wyraźnie niekorzystnej dla strony polskiej niemieckiej	10
		Wysokie bezrobocie strukturalne wywołane bardzo istotnym znaczeniem rolnictwa (dawniej wielkoobszarowego) o asymetrii niekorzystnej dla strony polskiej	20
		Silne zróżnicowanie poziomu życia (dochody per capita) po obu stronach granicy	5
		Silnie zróżnicowany potencjał w zakresie generowania innowacji i nakładów B+R ponoszonych przez przedsiębiorstwa prywatne o asymetrii wyraźnie niekorzystnej dla strony polskiej	10
		Znaczenie barier mentalnych we współpracy transgranicznej	5
		Ogólnie niska intensywność indywidualnej współpracy transgranicznej, niska aktywność partnerów niemieckich	5
	100		100

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Bardzo dobra dostępność do aglomeracji Berlina, dobra dostępność do innych dużych ośrodków europejskich Hamburga, Øresund (Kopenhaga- Malmö).	40	Peryferyjne położenie obu części obszaru wsparcia w kontekście Polski i Niemiec, o wybitnie słabym skomunikowaniu części polskiej ze stolicą kraju	10
Wykorzystanie i wzmacnianie potencjału ośrodków akademickich zlokalizowanych na obszarze wsparcia	60	Rzeki graniczne oraz akweny wodne jako naturalna bariera rozwoju lokalnej sieci drogowej	10
		Odmienna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy	10
		Zróżnicowanie aktywności we współpracy na szczeblu bilateralnym z przewagą inicjatyw niemieckich (grozi brakiem harmonijnego rozwoju, nierównomiernym potencjałem konkurencyjnym)	20
		Brak koordynacji i komplementarności współpracy transgranicznej z innymi programami pomocowymi na obszarze wsparcia, dublowanie się działań programów (m.in. działania transgraniczne z RPO) – składanie tego samego wniosku projektowego do różnych programów	30
		Bardzo wysoka bariera językowa	10
		Odmienna waluta (sprzyja wzrostowi kosztów transakcyjnych i strategiom konkurencji cenowej/ kosztowej)	5
		Kryzys na rynkach finansowych (zagrożenie szczególne dla obszarów o przemyśle tradycyjnym, zagrożenie dla obszarów o dominacji MŚP)	5
	100		100

3.2.2 Propozycja celów i zakresu działań Programu Polska – Niemcy

Propozycja celów i zakresu działań przyszłego programu Polska-Niemcy dotyczy całej granicy polsko-niemieckiej, czyli dotyczy scenariusza realizacji w tym obszarze jednego programu. W przypadku decyzji podziału na 2 lub 3 programy rekomendujemy realizację w każdym z nich takiego samego zestawu działań. Wynika to z przedstawionej we wcześniejszym rozdziale diagnozy i analizy SWOT. Jednolity zakres proponowanego wsparcia jest także ważnym argumentem przemawiającym za realizacją tylko jednego programu na granicy polsko-niemieckiej.

Proponujemy uwzględnienie sześciu osi priorytetowych, odpowiadających Celom Tematycznym nr 1, 3, 7, 8, 10 oraz 11.

Tabela 5. Cele tematyczne EWT

Thematic Objective	Koncentracja tematyczna	Waga priorytetu w PWT
TO 1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	Co najmniej 80%	5
TO 7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych		4
TO 8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników		4
TO 11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		4
TO 10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne przez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	Maksymalnie do 20%	3
TO 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw		3

Zgodnie z założeniami koncentracji tematycznej na pierwsze cztery cele (TO 1,7,8 oraz 10) proponujemy przeznaczyć co najmniej 80% alokacji programu. Udział poszczególnych osi priorytetowych w strukturze alokacji nie powinien być jednak równomierny, lecz uzależniony od natężenia zjawisk będących przedmiotem interwencji oraz potencjału obszaru wsparcia w zakresie absorpcji środków, utożsamianej z gotowością podjęcia działań proaktywnych przez partnerów lokalnych w proponowanym obszarze tematycznym. Choć na tym etapie nie podjęto się określenia indykatywnego udziału po-

szczególnych priorytetów w budżecie programu, osie priorytetowe uszeregowano wg hierarchii ważności względem zidentyfikowanych potencjałów i deficytów endogenicznych obszaru.

Oś Priorytetowa 1

Cel Tematyczny 1: Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji.

W ramach pierwszej osi priorytetowej proponujemy działania nastawione na stymulowanie transgranicznej współpracy w zakresie działalności naukowej, badawczo rozwojowej oraz innowacyjności i transferu technologii. Takie działania wpisują się w Cel Tematyczny 1. *Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji*. W ramach tego celu proponujemy skupienie się na priorytecie inwestycyjnym 1(b) – por. tabela niżej. Natomiast działania w zakresie priorytetu inwestycyjnego 1(a) nakierowanego na rozwój infrastruktury badawczej powinny mieć charakter jedynie uzupełniający w stosunku do działania 1(b). Wynika to z tego, że infrastruktura badawcza może być finansowane w ramach innych programów oraz z tego, że kluczowe wydaje się stworzenie możliwości wykorzystania istniejącej infrastruktury. W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację czterech typów projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	a) udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...] i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy; b) promowanie inwestycji[...] przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi, a w szczególności rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...]wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

I. Transgraniczna współpraca badawcza na rzecz innowacyjności regionalnej gospodarki – wspólne projekty B+R instytucji po obu stronach granicy.

- Projekt badawczy realizowany we współpracy przynajmniej dwóch instytucji z obu stron granicy dotyczący kwestii istotnych dla całego obszaru wsparcia (np. analiza możliwości i sposobów integracji systemów transportu publicznego; analiza trendów demograficznych; wspólne dziedzictwo kulturowe; itd.), w ramach którego finansowana są działania badawcze oraz upowszechnianie wyników (konferencja, publikacje).

II. Wsparcie projektów B+R realizowanych przez regionalne ośrodki na rzecz regionalnych przedsiębiorstw lub innych podmiotów (np. JST).

- Projekt badawczo-rozwojowy realizowany przez uczelnię wyższą we współpracy z przedsiębiorstwem z obszaru wsparcia, w którego efekcie w tym przedsiębiorstwie zostanie wdrożona nowa technologia.
- Staże dla pracowników naukowych w przedsiębiorstwach po drugiej stronie granicy.

III. Tworzenie i wykorzystywanie wspólnej infrastruktury badawczej

- Projekt utworzenia wspólnego laboratorium wykorzystywanego do wspólnych badań.

III. Wsparcie transgranicznych usług informacyjnych, doradczych i szkoleniowych realizowanych przez instytucje otoczenia biznesu (także projekty zakładające współpracę instytucji otoczenia biznesu po obu stronach granicy).

- Wspólny projekt instytucji otoczenia biznesu z obu stron granicy polegający na szkoleniach dla przedsiębiorców dotyczących możliwości i sposobów prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy.

IV. Wsparcie transgranicznego transferu technologii (między sferą B+R i firmami, a także między firmami, w tym realizowane przy wsparciu instytucji otoczenia biznesu).

- Projekt polegający na wymianie doświadczeń związanych ze sposobami skutecznej komercjalizacji wiedzy (komercjalizacja) wytworzonej przez instytucje B+R.

W ramach takiego projektu ośrodki z obszaru wsparcia mogły by korzystać z wiedzy przodujących instytucji spoza obszaru wsparcia (np. wizyty studyjne, straże, itd.).

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Innowacyjność jest jednym z kluczowych czynników rozwoju i w dużym stopniu determinuje pozycję konkurencyjną regionów⁵⁵. Jest to istotne także dla przełamania barier rozwojowych obszarów peryferyjnych⁵⁶.
- Poziom innowacyjności na obszarze wsparcia jest niski, przy czym szczególnie dotyczy to polskiej części obszaru. Świadczą o tym relatywnie niskie wskaźniki regionalnego wskaźnika innowacyjności w porównaniu z lepiej rozwiniętymi regionami⁵⁷. Niski poziom innowacyjności przywoływany jest także w dokumentach analitycznych i strategicznych⁵⁸. Wsparcie współpracy transgranicznej w zakresie B+R, transferu technologii oraz innowacyjności może przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie.
- W obszarze wsparcia istnieją ośrodki B+R, które mogą rozwój może przyczynić się do zwiększenia innowacyjności obszaru. Istnienie takich ośrodków po obu stronach granicy stwarza możliwość rozwoju transgranicznej współpracy w zakresie B+R. Najważniejsze instytucje to: Uniwersytet Szczeciński, Akademia Morska w Szczecinie, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Uniwersytet w Greifswaldzie, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Europejski Viadrina we

⁵⁵ Teorie wzrostu endogenicznego Romera i Lucasa, por, m.in.: Churski P, 2008. Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską. Wydawnictwo Naukowe UAM. Poznań; Geodecki T., Gorzelak G., Górniak J., Hausner J., Mazur S., Szlachta J., Zaleski J. (2012). Por. też.: Kurs na innowacje. Jak wyprowadzić Polskę z rozwojowego dryfu? Kraków: Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej.

⁵⁶ Olechnicka A. (2004). Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

⁵⁷ Regional Innovation Scoreboard: HOLLANDERS H., TARANTOLA S., LOSCHKY A. (2009). Regional Innovation Scoreboard (RIS) 2009. PRO INNO Europe. European Commission.

⁵⁸ Dziemianowicz W., Szlachta J. (red.) , 2011. Diagnoza Strategiczna dla Polski Zachodniej. Geoprofit. Warszawa

Frankfurcie nad Odrą, Collegium Polonicum (filia UAM) w Słubicach, Brandenburgski Uniwersytet Techniczny w Cottbus, Wyższa Szkoła Łużycka w Cottbus, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim, Hochschule Zittau/Görlitz, Internationale Hochschulinstitut, Zittau, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze.

- W obszarze wsparcia istnieją instytucje innowacyjnego otoczenia biznesu, których rozwój może przyczynić się do wzrostu innowacyjności obszaru. Istnienie takich instytucji po obu stronach granicy stwarza możliwość współpracy transgranicznej w zakresie transferu technologii oraz projektów nakierowanych na wzrost innowacyjności przedsiębiorstw. Najważniejsze instytucje to: Centrum Przedsiębiorczości i Transferu technologii Uniwersytetu Zielonogórskiego, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości tegoż uniwersytetu, Powstający Park Naukowo-Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego, oraz Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny, a po stronie niemieckiej Park Technologiczny Wschodniej Brandenburgii, Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. w Jeleniej Górze, a po stronie niemieckiej np. Technologiebetreuungs- und Gruenderzentrum OL/NS GmbH, Niesky, Entwicklungsgesellschaft Niederschlesische Oberlausitz mbH, Bad Muskau, Regionalne Centrum Innowacji i Transferu Technologii Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Szczeciński Park Naukowo-Technologiczny, Polska Fundacja Przedsiębiorczości w Szczecinie, BioTechnikum Greifswald, Technologiezentrum Fördergesellschaft mbH Vorpommern (Greifswald) (w regionie transgranicznym funkcjonują ponadto inne instytucje otoczenia biznesu, także w formie organizacji pozarządowych).
- Ośrodki B+R w obszarze wsparcia mają doświadczenie w realizacji projektów w ramach programów transgranicznych, także we współpracy z partnerami z drugiej strony granicy – świadczą o tym projekty zrealizowane w okresach w okresach 2000-2006 i 2007-2013.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne czynniki zagrażające efektywnej realizacji osi tematycznej:

- Niewielkie doświadczenie instytucji otoczenia biznesu we współpracy transgranicznej, o czym świadczy mała liczba takich projektów realizowanych we współpracy z partnerami z drugiej strony granicy (w okresach 2000-2006 i 2007-2013).
- Relatywnie niski potencjał badawczo-rozwojowy ośrodków B+R (głównie są to szkoły wyższe) działających w obszarze transgranicznym, w szczególności po polskiej stronie granicy⁵⁹.

Oś Priorytetowa 2

Cel Tematyczny 7: Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktural sieciowych

W ramach drugiej osi priorytetowej proponujemy działania zmierzające do integracji infrastruktury transportowej w obszarze transgranicznym (tylko w powiatach – NTS4 – położonych bezpośrednio przy granicy) oraz transgranicznej integracji systemów transportu publicznego. Takie działania wpisującą się w Cel Tematyczny 7. *Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktural sieciowych* oraz 3 Priorytety Inwestycyjne (por. tabela niżej). W realizacji projektów transportowych proponujemy szczególną uwagę zwrócić na rozwiązania przyjazne środowisku (i zarazem zapewniające efekt transgraniczny). W ramach tej osi proponujemy realizację dwóch typów projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
Cel Tematyczny 7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktural sieciowych	(b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T (c) rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu including river and sea transport, ports and multimodal links i miejski oraz promowanie mobilności miejskiej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju

⁵⁹ Por. np. Olechnicka A., Płoszaj A. (2008). Polska nauka w sieci? Przestrzeń nauki i innowacyjności. Raport z badań. Warszawa; Chojnicki Z., Czyż T. (2006). Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

(d) rozwój i modernizacja kompleksowego, wysokiej jakości interoperacyjnego systemu kolejowego

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

I. Tworzenie i modernizacja transgranicznych powiązań infrastruktury transportowej, w tym likwidowanie wąskich gardeł w infrastrukturze transportowej oraz rozwój powiązań infrastrukturalnych o znaczeniu lokalnym (tylko w NTS4 położonych bezpośrednio przy granicy).

- Utworzenie wspólnego systemu roweru publicznego w miastach podzielonych (np. Słubice i Frankfurt nad Odrą, Görlitz-Zgorzelec, na Wyspie Uznam)
- Budowa transgranicznej infrastruktury dróg rowerowych, w tym likwidacja wąskich gardeł w tym zakresie (drogi rowerowe o znaczeniu przede wszystkim transportowym, a w mniejszym stopniu o znaczeniu rekreacyjnym).
- Odbudowa lub modernizacja odcinków sieci kolejowej o znaczeniu transgranicznym⁶⁰.
- Modernizacja infrastruktury przystankowej do obsługi połączeń transgranicznych.
- Budowa uzupełniających odcinków infrastruktury drogowej integrującego systemy transportowe po obu stronach granicy.
- Tworzenie transgranicznych szlaków turystycznych.

II. Tworzenie i modernizacja transgranicznych połączeń transportu publicznego.

- Zakup taboru dopuszczonego do ruchu po obu stronach granicy (w szczególności dotyczy to transportu kolejowego).

⁶⁰ Działania powinny wspierać inicjatywy, dla których istnieje deklaracja zapewnienia odpowiednich środków krajowych na zapewnienie wystarczającej oferty przewozowej – badania ewaluacyjne wskazują bowiem, że oferta przewozowa często ogranicza założone oddziaływanie projektów transportowych (Por. Wolański 2012)

- Projekt systemowy zorientowany na usprawnienie organizacji transportu kolejowego, optymalizację organizacji przesiadek i rozkładów jazdy w kolejowym ruchu regionalnym;
- Projekty zachęcające do multimodalnych połączeń w zakresie transportu w ruchu pasażerskim, np.: budowa parkingów typu „parkuj i jedź”, „zaparkuj rower i jedź”, itd.
- Wspólne projekty rozwoju sieci komunikacyjnej miast transgranicznych: wspólny bilet, uzgodnienie i tłumaczenie rozkładów jazdy.
- budowa systemu informacji o połączeniach transgranicznych w transporcie zbiorowym: druk wielojęzycznych ulotek, mapek, przygotowanie wielojęzycznej informacji pasażerskiej na przystankach i stacjach kolejowych, a także tworzenie wielojęzycznych stron internetowych umożliwiających dobór właściwego rodzaju biletu, internetowych i mobilnych wyszukiwarek połączeń⁶¹.

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Dostępność komunikacyjna obszarów przygranicznych jest nadal najważniejszym czynnikiem determinującym ich peryferyjność⁶².
- Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że projekty w zakresie infrastruktury transportowej mogą (w określonych warunkach) skutecznie przyczyniać się do integracji oraz przełamywania peryferyjności obszarów transgranicznych. Ich rezultaty są mierzalne i łatwe w identyfikacji, choć ich pozytywny wpływ ujawnia się w długim okresie⁶³.
- Niski potencjał wykazywany w zakresie integracji transgranicznych połączeń infrastrukturalnych w ruchu lokalnym skutkuje niepełnym wykorzystaniem możliwości wynikających z korzystnego usytuowania obszaru względem europejskich korytarzy transportowych (II i III), które w rezultacie mają charakter „tune-

⁶¹ Należy podkreślić, że wiele spośród wymienionych wyżej inicjatyw powinno mieć charakter komplementarny – i tak np. odbudowie linii kolejowej powinny towarzyszyć odpowiednie miękkie inicjatywy, umożliwiające łatwe korzystanie z połączeń transgranicznych (Wolański 2012)

⁶²por. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

⁶³ Badanie ewaluacyjne EWT 2004-2006, PSDB, por. Churski, Borowczak 2010.

li transportowych” w niskim stopniu powiązanych z lokalną infrastrukturą drogową i kolejową. Brak fizycznych powiązań w oczywisty sposób utrudnia lokalną współpracę i integrację, a także zmniejsza ogólną atrakcyjność turystyczną inwestycyjną obszaru, utrudnia przepływy osób i towarów pomiędzy obszarem wsparcia a zewnętrznymi ośrodkami wzrostu⁶⁴.

- Niskie wykorzystanie transportu kolejowego w ruchu pasażerskim: brak bezpośrednich połączeń: Gorzów Wlkp.-Berlin, Zielona Góra-Berlin, Poznań-Guben-Cottbus, spadek ogólnej liczby połączeń transgranicznych na przestrzeni lat 2000-2008⁶⁵.
- Występujące na obszarze wsparcia deficyty dotyczą nie tylko infrastruktury, lecz także złej organizacji transportu, a zwłaszcza transportu publicznego. Niewystarczające powiązania i synchronizacja w tym zakresie jest poważnym utrudnieniem transgranicznej mobilności na obszarze wsparcia, w tym szczególnie migracji wahadłowych, m.in. do aglomeracji Berlina. Za uciążliwe uznawane są: długotrwałe przejazdy koleją w ruchu lokalnym i brak odpowiedniej organizacji połączeń, mała liczba transgranicznych połączeń autobusowych, brak wspólnych rozwiązań w zakresie komunikacji zbiorowej na obszarze miast transgranicznych, który obniża ich efektywność jako lokalnych węzłów komunikacyjnych⁶⁶.
- Priorytety Inwestycyjne pozwalają na realizację działań infrastrukturalnych w zakresie transgranicznych szlaków turystycznych, zgodnie z wyrażanym przez beneficjentów zapotrzebowaniem inwestycyjnym⁶⁷.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne **czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

⁶⁴ Por. Dozblasz, Raczyk 2011, Wywiady IDI

⁶⁵ Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Departament Gospodarki i Infrastruktury. Materiały konferencyjne dostępne na iovg.cumed-fileserver.de/32/32_vrtrag1.pdf [20.08.2012]

⁶⁶ Fularz A., 2010, Dozblasz, Raczyk 2011, Wolański 2012, Ekspertyza nt. innowacji w projektach transportowych EWT

⁶⁷ Wywiady z ekspertami z Euroregionów i Analizy wstępne prowadzone przez Euroregion Pro Europa Viadrina dla okresu 2014-2020, Wyniki badań CAWI.

- Skala finansowa planowanego programu jest relatywnie niewielka względem realnych potrzeb w zakresie inwestycji infrastrukturalnych, zatem ilość i zakres finansowanych projektów może być ograniczona⁶⁸.
- Synchronizacja transportu publicznego wiąże się z trudnościami napotykanymi na szczeblu krajowym: odmienne przepisy, strategie konkurencyjne narodowych przewoźników.
- Słaba kondycja finansowa samorządów regionalnych finansujących samodzielnie kolejowe przewozy transgraniczne od 2010 roku⁶⁹.

Oś Priorytetowa 3

Cel Tematyczny 8: Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników.

W ramach trzeciej osi priorytetowej dla obszaru wsparcia Polska-Niemcy, proponujemy aktywizację transgranicznego rynku pracy wpisującą się w Cel Tematyczny 8. *Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników oraz Priorytet Inwestycyjny (i) integracja transgranicznych rynków pracy, w tym transgraniczna mobilność, wspólne lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspólne szkolenia (EWT)*. W ramach tej osi proponujemy realizację trzech typów projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników	(i) integracja transgranicznych rynków pracy, w tym transgraniczna mobilność, wspólne lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspólne szkolenia (EWT)

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

⁶⁸ Analiza nakładów finansowych w poprzednich programach EWT w latach 2004-2006 i 2007-2013

⁶⁹ Materiały prasowe: "Kolej transgraniczna: marszałkowie piszą do premiera" z dn. 4.07.2012, dostępne na www.lubuskie.pl

I Współpraca w zakresie edukacji dla transgranicznego rynku pracy.

- Szkolenia językowe (w tym specjalistyczne).
- Projekty wspierające uzyskiwanie kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych uprawnień niezbędnych do wykonywania działalności zawodowej w kraju sąsiadującym, polegające na ofercie specjalistycznych szkoleń w ramach zawodów regulowanych (technicznych, medycznych i prawniczych) tj. takich, których wykonywanie uzależnione jest od spełnienia wymogów określonych w przepisach danego państwa członkowskiego, – np. szkolenia dla maszynistów kolejowych, kursy dla pielęgniarek, rehabilitantów itd.
- Programystażowestudentów oraz pracowników instytucji publicznych (w tym szkół i szkół wyższych) w przedsiębiorstwach i instytucjach po drugiej stronie granicy.

II. Projekty wspierające integrację transgranicznych rynków pracy oraz transgranicznej mobilności pracowników.

- Współpraca instytucji działających na lokalnym rynku pracy: wizyty studyjne, wymiana doświadczeń, wspólne targi pracy.
- Przeciwdziałanie segmentacji i dyskryminacji płacowej na transgranicznym rynku pracy⁷⁰.
- Projekty w zakresie doradztwa zawodowego na transgranicznym rynku pracy.

III. Wspólne projekty zmierzające do adaptacji kwalifikacji lokalnych zasobów pracy do prognozowanych zmian demograficznych i gospodarczych.

- Analizy i monitoring transgranicznego rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem udziału kobiet w rynku pracy.
- Projekty wspierające zmianę kwalifikacji osób zagrożonych niekorzystnymi zmianami na lokalnym rynku pracy.

⁷⁰ Por. Gonzalez, Maggi, 2002.

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Wspieranie projektów o charakterze społecznym, a szczególnie w zakresie podnoszenia jakości kapitału ludzkiego na obszarach peryferyjnych, jest działaniem uzupełniającym aktualną strategię wspierania silnych ośrodków wzrostu. Jak wynika z teorii rozwoju endogenicznego brak wzmocnienia endogenicznych potencjałów rozwojowych, a szczególnie kapitału ludzkiego, może skutkować wymywaniem potencjałów rozwojowych przez silne ośrodki wzrostu spoza obszaru wsparcia⁷¹.
- Cały obszar wsparcia cechuje względnie trudna sytuacja na rynku pracy. Bezrobocie występujące na tym obszarze ma charakter strukturalny i wynika z transformacji gospodarczej.
- Przemysłowy charakter pogranicza skutkuje relatywnie niskim poziomem kompetencji pracowników i ich niską produktywnością⁷².
- Otwarcie rynku pracy w Niemczech od 1.05.2011 r. oraz silne tendencje depopulacyjne na terenie Wschodnich Niemiec, a szczególnie przygranicznych aglomeracji miejskich w Brandenburgii, skutkuje intensyfikacją procesów migracyjnych Polaków, w tym intensyfikacją migracji wahadłowych⁷³.
- Przeszkodą w wykonywaniu określonych typów zawodów, szczególnie zawodów regulowanych na obszarze obu krajów jest konieczność odbycia specjalistycznych uzupełniających szkoleń w celu uzyskania równoważnych kwalifikacji. Istotne znaczenie mają także bariery językowe.
- Beneficjenci z obszaru wsparcia mają doświadczenie w realizacji projektów edukacyjnych w tym w zakresie kształcenia zawodowego.
- Istnieje zapotrzebowanie na ukierunkowanie niektórych kwalifikacji zawodowych i dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy w przyszłości, uwzględniających

⁷¹ Por. P. Romer, 1986, R.E.Lucas, 1988; por. m.in. Churski P. 2008, Kukliński A. 2011, Wywiad IDI z ekspertem zagranicznym

⁷² Por. Ciok S. i in., 2008; Dozblasz S., Raczyk A. 2011

⁷³ Dozblasz S., Raczyk A.2011

szczególnie niekorzystną sytuację kobiet na lokalnych rynkach pracy w kontekście zjawisk depopulacji i negatywnych trendów demograficznych⁷⁴.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne **czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

- Problemy występujące na lokalnym rynku pracy nie muszą być bezpośrednio związane z kwestią przygranicznego położenia, a mogą mieć przyczyny w słabościach systemowych gospodarek regionalnych czy nawet narodowych. W związku z tym wpływ działań transgranicznych na poprawę sytuacji na tym rynku może mieć zakres ograniczony, komplementarny wobec szerszych działań podejmowanych na innych szczeblach.
- Bariera językowa utrudniająca swobodne przepływy pracowników⁷⁵.

⁷⁴ Bucher H., Mai R., 2005, Douglass C.B. 2005, Ferry M., Baker R. 2006, Danson M. 2007

⁷⁵ Wnioski z ekspertyz ewaluacyjnych odnośnie programów EWT 2004-2006.

Oś Priorytetowa 4

Cel Tematyczny 11: Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej

W ramach czwartej osi priorytetowej dla obszaru wsparcia Polska-Niemcy, proponujemy wpisującą się w Cel Tematyczny 11. *Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej* oraz priorytet inwestycyjny (iv) *Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami (EWT)*. W ramach tej osi proponujemy realizację dwóch typów projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
Cel Tematyczny 11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	(iv) Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami (EWT)

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

I. Współpraca JST nakierowana na świadczenie komplementarnych usług publicznych w wymiarze transgranicznym

- Projekty w zakresie wspólnego planowania przestrzennego i inicjatywy w zakresie świadczenia komplementarnych usług publicznych (innych niż transportowe) na terenie transgranicznych obszarów miejskich.

II. Współpraca nakierowana na transgraniczną integrację społeczności lokalnych

- Projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową: tworzenie i umacnianie sieci współpracy; rozwiązania na rzecz rozwój transgranicznych usług, nowoczesnej oferty edukacyjnej i przemysłu spędzania czasu wolnego,

tworzenia powiązań transgranicznych międzyprzedsiębiorcami (z wykorzystaniem narzędzi informatycznych); promocja regionalnych zasobów kulturowych i naturalnych, potencjału regionu oraz pogranicza jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania.

III. Współpraca na rzecz poprawy zarządzania i bezpieczeństwa w regionie transgranicznym

- Projekty w zakresie organizacji kursów językowych dla pracowników administracji publicznej.
- Koordynacja prac służb ratunkowych.
- Projekty nakierowane na współpracę w zakresie zarządzania kryzysowego i zwalczania skutków katastrof naturalnych.
- Organizacja wizyt studyjnych i wymiany doświadczeń, dostęp do wspólnych baz danych, tworzenie dwujęzycznych stron i serwisów informacyjnych o charakterze publicznym lub społecznym

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Wspólne transgraniczne usługi publiczne mogą przełożyć się efektywność ich świadczenia (niższe koszty), a także poprawić dostępność usług dla lokalnych społeczności.
- Istnieje duże zapotrzebowanie na projekty w zakresie bezpośredniej współpracy administracji⁷⁶.
- Lokalne społeczności obszarów transgranicznych interpretują misję programów EWT jako szerszą i bardziej złożoną niż misje technicznych, infrastrukturalnie ukierunkowanych programów rozwoju regionalnego, podkreślając wieloaspektowość współpracy oraz znaczenie kontaktów typu People to People⁷⁷.

⁷⁶por. Wyniki CAWI, Analiza udziału JST w projektach w latach 2004-2012

⁷⁷por. Wywiady z ekspertami z Euroregionów.

- Projekty nakierowane na integrację społeczności lokalnych, w szczególności tzw. mikroprojekty, są skutecznym narzędziem zwiększania zaufania w relacjach transgranicznych oraz zwiększania zasobów kapitału społecznego⁷⁸.
- Bez dofinansowania współpraca transgraniczna może ustać, a jej brak pogłębia istniejące bariery językowe, mentalne i kulturowe⁷⁹.
- Podyktowana względami finansowymi dominacja jednostek administracji publicznej w działalności na rzecz integracji społeczności lokalnych, bariery finansowe udziału w projektach dla instytucji społeczeństwa obywatelskiego⁸⁰.

Poprawy wymaga nawiązywanie i pielęgnacja bezpośrednich, bieżących kontaktów administracji publicznej z odpowiednikami po drugiej stronie granicy, szczególnie w strategicznych obszarach współpracy transgranicznej. Istotną barierą są kompetencje językowe, występujące szczególnie po stronie niemieckiej. Działania te mogłyby przyczynić się do ukształtowania trwałych kontaktów pomiędzy przedstawicielami administracji publicznej⁸¹.

Oś Priorytetowa 5

Cel Tematyczny 10: Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne przez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej

Jako priorytet uzupełniający proponujemy uwzględnienie Celu Tematycznego 10. *Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne przez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej*, który w wymiarze transgranicznym polegać powinien na tworzeniu wspólnych programów nauczania i kursów. Priorytetem proponujemy objąć placówki oświaty oraz uczelnie wyższe. W ramach tej osi proponujemy realizację dwóch typów projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 10. Inwestycje w edukację, umiejęt-	(iii) opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia (EWT)

⁷⁸ por. Grix, J. i Knowles, V., 2002; Yoder, J.A., 2003; Mirwaldt, K. 2009

⁷⁹ por. Wywiady z ekspertami zagranicznymi.

⁸⁰ por. Analiza projektów INTERREG/EWT w latach 2004-2010.

⁸¹ por. Wywiady z ekspertem z Euroregionu, Badania ewaluacyjne FMP 2004-2006)

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

I. Współpraca placówek edukacyjnych (w tym szkoły wyższe) w zakresie wspólnych inicjatyw edukacyjnych, wspólnych programów, szkoleń.

- Tworzenie klas dwujęzycznych.
- Prowadzenie wspólnych projektów edukacyjnych w tym szczególnie o długim horyzoncie czasowym.
- Podejmowanie współpracy w zakresie realizacji wspólnych programów nauczania.

II. Współpraca placówek edukacyjnych (w tym szkoły wyższe) w zakresie projektów nakierowanych na podnoszenie jakości działalności edukacyjnej.

- Wymiana dobrych praktyk – w szczególności projektu łączące identyfikację, wymianę oraz wdrożenie dobrych praktyk.
- Staże w instytucjach po drugiej stronie granicy.

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Wspólne projekty edukacyjne mogą przyczynić się do zmniejszenia barier językowych i kulturowych.
- Doświadczenie placówek edukacyjnych i szkół wyższych we współpracy transgranicznej na terenie obszaru wsparcia: np. współpraca pomiędzy Europejskim Uniwersytetem Viadrina we Frankfurcie n.Odrą i Collegium Polonicum (filia UAM) w Słubicach (Bez dofinansowania współpraca transgraniczna może ustać, a jej brak pogłębia istniejące bariery językowe, mentalne i kulturowe).

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne **czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

- Realizacja skomplikowanych projektów EWT przez placówki szkolne wymagałaby dodatkowego wsparcia doradczego lub uproszczenia procedur w zakresie bieżącej realizacji projektów, w ten sposób aby koordynacja i rozliczanie projektów były prowadzone przez placówki oświatowe bez konieczności delegowania tych działań na zewnątrz⁸².

Oś Priorytetowa 6

Cel Tematyczny 3: Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw

Jako uzupełnienie podstawowych osi priorytetowych proponujemy realizację działań na rzecz poprawy jakości oferty turystycznej regionu poprzez stymulowanie współpracy przedsiębiorstw, szczególnie na obszarze Pomorza. Realizacja tych postulatów wpisuje się w Cel Tematyczny 3. *Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, realizując możliwie szerokie spectrum Priorytetów Inwestycyjnych. W ramach tej osi proponujemy realizację jednego typu projektów (por. niżej).

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	(a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, włącznie poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości (b) Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji

W ramach priorytetu inwestycyjnego proponujemy realizację następujących typów projektów oraz przykładowych projektów.

I. Stymulowanie transgranicznej współpracy przedsiębiorstw w zakresie turystyki.

- Wspólne projekty promocyjne przedsiębiorców z branży turystycznej.

⁸² Wywiady z ekspertem z Euroregionu.

- Współpraca w zakresie wspólnego świadczenia usług (np. w hotelu po jednej stronie granicy można uzyskać informację i zamówić usługę po drugiej stronie granicy, np. wycieczkę konną lub wynajęcie sprzętu).
- Wspólne badania rynku i marketingowe przedsiębiorców z branży turystycznej z obu stron granicy.
- Tworzenie wspólnych produktów turystycznych.

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Obszar jest atrakcyjny zarówno pod względem przyrodniczym, jak i kultury materialnej. Ponadto w niektórych obszarach (wybrzeże) jest stosunkowo dobrze zagospodarowany turystycznie. Stanowi to o dobrym potencjale do rozwijania turystyki⁸³.
- Dobre zagospodarowanie turystyczne wybrzeża i duży ruch turystyczny, z istotnym udziałem turystów niemieckich po stronie polskiej, mniej istotnym turystów polskich po niemieckiej stronie wybrzeża⁸⁴.
- Duży udział zatrudnionych w sektorze usług turystycznych szczególnie w części niemieckiej obszaru, wzrastający w części polskiej.
- Dodatkowym walorem wspierania turystyki na obszarze wsparcia jest potencjał tej gałęzi w zakresie kreowania pozytywnych zmian strukturalnych w gospodarce⁸⁵.
- Niewielka liczba całorocznych atrakcji turystycznych sezonu turystycznego, konieczność wydłużenia sezonu turystycznego⁸⁶.
- Niewielka liczba kompleksowych produktów turystycznych⁸⁷.
- Rozwinięta branża turystyczna stwarza możliwości nawiązania współpracy w dziedzinie wspólnej promocji, tworzenia kompleksowej oferty turystycznej, dostosowanej do różnych segmentów klientów z różnych krajów;

⁸³ Por. Kozak M. W., 2009

⁸⁴ Por. Ciok S., 2008; Diagnoza i Analiza SWOT/TOWS

⁸⁵ Por. Stimson i Stough, 2003

⁸⁶ por. *Diagnoza Strategiczna Polski Zachodniej*, 2011

⁸⁷ por. Kozak M. W., 2009; *Diagnoza Strategiczna Polski Zachodniej*, 2011

- Łatwiejsza adaptacja wyników opracowań, analiz branżowych i koncepcji markowych produktów turystycznych.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne ***czynniki zagrażające efektywnej realizacji*** osi tematycznej:

- Podobna struktura gospodarki może generować tendencje do konkurencji. Działalność MŚP jest nastawiona na konkurencję, rzadziej na współpracę⁸⁸.

⁸⁸ Por. Chojnicki 1999, Ciok 2008.

3.3 PROGRAM CZECHY-POLSKA

3.3.1 Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Czechy– Polska

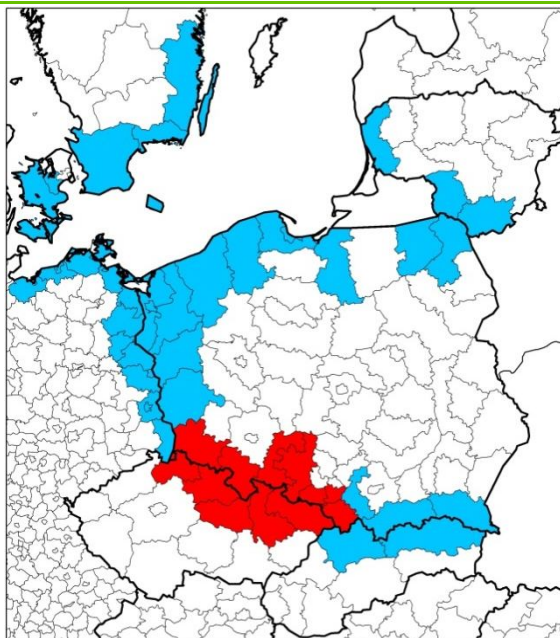
Diagnoza dla obszaru wsparcia oraz analiza SWOT przyszłego Programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej Republika Czeska –Rzeczpospolita Polska 2014-2020 pozwoliła na sformułowanie listy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń. Zauważalna jest przewaga słabych stron i zagrożeń nad stronami mocnymi oraz szansami rozwoju regionu transgranicznego, potwierdzająca potrzebę realizacji programów i projektów ukierunkowanych na wzmocnienie tego obszaru funkcjonalnego.

W badaniu założono, że obszar wsparcia obejmować będzie po stronie polskiej: podregiony NTS3: Tyski, Bielski, Rybnicki, Jeleniogórski, Wałbrzyski, Nyski, Opolski. Po stronie czeskiej obszar wsparcia obejmuje regiony NTS3 (kraje): Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Olomoucký i Moravskoslezský. Obszar po polskiej stronie obejmuje 23 813 km² (co stanowi 50,7% całego obszaru wsparcia programu), zaś liczba ludności zamieszkującej te tereny po stronie polskiej wynosi 3 955 953 osób (53,8 % ludności z obszaru wsparcia)⁸⁹. Obszar wsparcia programu po stronie czeskiej ma powierzchnię 23 133 km², (co stanowi 49,3 % całego analizowanego obszaru), a liczba ludności wynosi 3 396 810 osób (46,2% ludności z obszaru wsparcia)⁹⁰.

⁸⁹ Dane za Główny Urząd Statystyczny, BDL, stan na 31 grudnia 2010 r.

⁹⁰ Dane za Český statistický úřad (ČSÚ), stan na 31 grudnia 2010 r.

Rysunek 19. Analizowany obszar transgraniczny Czechy-Polska

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6 Analizowany obszar transgraniczny Czechy-Polska

Kraj	Kod NUTS III	Nazwa NUTS III
Republika Czeska	CZ051	Liberecký kraj
	CZ052	Královéhradecký kraj
	CZ053	Pardubický kraj
	CZ071	Olomoucký kraj
	CZ080	Moravskoslezský kraj
Polska	PL22C	Tyski
	PL225	Bielski
	PL227	Rybnicki
	PL515	Jeleniogórski
	PL517	Wałbrzyski
	PL521	Nyski
	PL522	Opolski

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do struktur osadniczych, na obszarze wsparcia istnieje duże zróżnicowanie. Zmiany w gęstości zaludnienia na obszarze wsparcia prezentuje poniższa tabela⁹¹:

Tabela 7. Gęstość zaludnienia i jej zmiana.

Jednostka przestrzenna	Gęstość zaludnienia (os/km ²)		Zmiana (2003=100)
	2003 r.	2011 r.	
Republika Czeska	129,4	133,4	103,1
Liberecký kraj	135,2	139,0	102,8
Královéhradecký kraj	115,2	116,5	101,2
Pardubický kraj	112,0	114,3	102,1
Olomoucký kraj	120,9	121,9	100,8
Moravskoslezský kraj	232,5	229,5	98,7
Polska	122,2	122,1	99,9
Bielski	273,6	278,5	101,8
Rybnicki	476,3	471,1	98,9
Jeleniogórski	105,7	103,3	97,7
Wałbrzyski	166,7	161,1	96,6
Nyski	97,6	95,2	97,5
Opolski	124,8	121,2	97,2

Źródło: opracowanie własne.

Wynika z niej, iż największa gęstość zaludnienia występuje we wschodniej części proponowanego obszaru programu (Śląsk i Śląsk Czeski). Co interesujące, zmianę w strukturze osadniczej przyniósł wzrost gęstości zaludnienia na Śląsku Cieszyńskim i Beskidzie Żywieckim, natomiast na Śląsku Czeskim zanotowano spadek gęstości zaludnienia. Z kolei w centralnej i zachodniej polskiej części obszaru programu następuje zmniejszenie zagęszczenia ludności, przy procesie odwrotnym w części czeskiej. Do najważniejszych miast na obszarze wsparcia należy zaliczyć po stronie polskiej (od wschodu): Bielsko-Białą (175 008 mieszkańców), Żywiec (32 056), Cieszyn (35 421), Racibórz (56 397), Nysę (46 046), Wałbrzych (119 955), Jelenią Górę (83 463), Zgorzelec (32 525). Po stronie czeskiej do największych ośrodków miejskich zaliczyliśmy: Liberec (105 081 mieszkańców), Hradec Kralove (95 291), Pardubice (89 245), Olomouc (101 984), Ostrawa (309 531)⁹².

⁹¹ EUROSTAT 2003 i 2011

⁹² Źródło danych: <http://www.stat.gov.pl>, <http://www.czso.cz/>.

Strukturę osadniczą obszaru cechuje równomierne rozmieszczenie miast względem granicy, zarówno w kierunku południkowym jak i równoleżnikowym. Zjawisko tworzenia się kręgów miast satelickich można zauważyć jedynie w przypadku okolic Opola. Na sieć osadniczą w regionie transgranicznym ma wpływ zarówno ukształtowanie terenu (góry), jak i obecność złóż naturalnych, a co za tym idzie – rozwój przemysłu.

Górski charakter ścisłego pogranicza skutkuje zróżnicowaniem sieci osadniczej oraz po części utrudnia poprawę jakości obecnej, gęstej sieci komunikacyjnej. Z drugiej strony stanowi on również potencjał do rozwoju infrastruktury rekreacyjno-turystycznej, szczególnie w części wschodniej proponowanego obszaru wsparcia programu⁹³.

Za mocną stroną należy uznać fakt, iż pogranicze polsko-czeskie to obszar intensywnej integracji funkcjonalnej, jednak poza Cieszyńskiem brak w nim miast stricte transgranicznych, rozwijających się bezpośrednio po obu stronach granicy⁹⁴. Analiza kartograficzna wykazuje, iż ośrodki usług wyższego rzędu są mniej więcej równomiernie rozmieszczone wzdłuż granicy (w tym stolice regionów po stronie czeskiej). Jednakże dostęp do silnych ośrodków wzrostu jest ograniczony, co uznano za słabą stronę obszaru⁹⁵.

Za mocną stroną należy również uznać fakt, iż po stronie polskiej przez obszar przechodzi III paneuropejski korytarz transportowy oraz autostrada A4. O potencjale tego obszaru stanowi również dobrze rozwinięty system komunikacyjny i stosunkowo gęsta sieć powiązań tak drogowych, jak kolejowych na osi północ-południe⁹⁶.

Do zasobów komparatywnych uznanych za mocną stronę obszaru należą zasoby przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego. Pod względem walorów estetycznych krajobrazu polski obszar Sudetów przynależny do programu należy do najcenniejszych w skali kraju, przebiega tu jeden z transnarodowych korytarzy ekologicznych w kierunku czeskim⁹⁷. Pozostała część obszaru, zwłaszcza Opolszczyzna, jak i niemal

⁹³M. Belof i in., *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Republiką Czech*, T. III, s. 243, 249--250.

⁹⁴M. Huk, M. Molak, *Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych*, Opole 2011, s. 20; *Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030* (dalej jako KPZK 2030), Warszawa 2012, s. 67.

⁹⁵*Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030* (dalej KPZK 2030), Warszawa 2012, s. 87.

⁹⁶Rozkład sieci transportowej został już uznany za mocną stronę w obecnym programie współpracy transgranicznej, por. *Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczpospolita Polska 2007-2013*, s. 20-21.

⁹⁷KPZK 2030, s. 58, ryc. 14 i s. 119, ryc. 27; M. Belof i in., *Uwarunkowania rozwoju...*, s. 249-250

cały obszar czeski, charakteryzuje się silnym przekształceniem krajobrazowym⁹⁸. Ponadto cechami immanentnymi tego obszaru są: stałe zagrożenie powodziowe, wynikające z układu hydrologicznego oraz konflikty pomiędzy działalnością antropogenną (osadnictwo, przemysł) a utrzymaniem zasobów naturalnych⁹⁹. Możliwość intensyfikacji klęsk środowiskowych i technologicznych została uznana za znaczące zagrożenie rozwoju obszaru transgranicznego.

Sytuacja gospodarcza regionu pogranicza przedstawiona jest w poniższej tabeli zawierającej dane dotyczące udziału zatrudnienia ludności w poszczególnych sektorach gospodarki w roku 2003 i 2009:

Tabela 8. Struktura gospodarki (odsetek osób zatrudnionych w głównych sektorach)

Jednostka przestrzenna	2003			2009		
	Rolnictwo	Przemysł	Usługi	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
Republika Czeska	4,0	64,6	31,4	3,4	60,5	36,2
Liberecký kraj	3,2	86,5	10,3	2,1	80,9	17,1
Královéhradecký kraj	5,0	67,5	27,5	4,5	68,5	27,1
Pardubický kraj	6,0	79,0	14,9	5,0	77,0	18,0
Olomoucký kraj	6,4	74,1	19,5	5,8	62,9	31,3
Moravskoslezský kraj	2,7	74,0	23,3	2,1	65,5	32,4
Polska	17,9	48,5	33,5	13,3	50,2	36,5
Bielski	8,5	65,1	26,4	4,5	72,0	23,5
Rybnicki	4,6	57,5	37,9	2,6	59,1	38,3
Jeleniogórski	11,4	56,0	32,5	9,9	58,4	31,7
Wałbrzyski	9,7	58,5	31,8	8,4	63,4	28,3
Nyski	24,9	48,0	27,1	16,5	56,5	27,0
Opolski	16,4	53,3	30,3	10,3	61,4	28,3

Źródło: opracowanie własne.

Wynika z niej, iż po obu stronach gospodarka ma podobną strukturę, co stanowi mocną stronę tego obszaru. Ma ona charakter przemysłowo-rolniczy, przy czym udział usług w jej strukturze jest niższy od średniej odpowiednio dla całej Polski (z wyjątkiem NUTS III rybnickiego) i Czech. Na kondycję gospodarki wpływa również fakt, iż na obszarze przyszłego programu istnieje zróżnicowanie, jeśli chodzi o odsetek zatrudnionych w ogólnej liczbie mieszkańców. Na obszarach polskich jest on niższy i zdecydowanie niższy niż podobny odsetek w Czechach. W obu przypadkach współczynnik ten jest niższy od przeciętnej krajowej. Dane ilustruje tabela:

⁹⁸ Por. L. Mikoa, M. Hošek (red.) *Příroda a krajina České Republiky. Zpráva o stavu 2009*, Praha 2009

⁹⁹ M. Belof i in., op.cit. s. 252-253

Tabela 9. Zatrudnieni jako % ogółu ludności

Jednostka przestrzenna	Zatrudnieni jako % ogółu ludności
Republika Czeska	48,9%
Liberecký kraj	44,3%
Královéhradecký kraj	46,5%
Pardubický kraj	46,0%
Olomoucký kraj	45,3%
Moravsko-slezský kraj	43,8%
Polska	41,4%
Bielski	41,2%
Rybnicki	33,4%
Jelenio-górski	32,1%
Wałbrzyski	31,1%
Nyski	30,7%
Opolski	39,7%

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik innowacyjności (mierzony liczbą patentów, zgłoszonych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO) na 1 milion mieszkańców) na całym polskim obszarze wsparcia jest niższy niż dla całego kraju. W przypadku obszaru czeskiego sytuacja jest bardzo zróżnicowana, w trzech z pięciu regionów ten wskaźnik jest wyższy i zdecydowanie wyższy niż dla całego kraju, w dwóch jest on zdecydowanie niższy niż w całych Czechach. Zróżnicowanie to zostało uznane za słabą stronę obszaru programu:

Tabela 10. Poziom innowacyjności w regionie

Jednostka przestrzenna	Liczba patentów zgłoszonych do EPO
Republika Czeska	8,1
Liberecký kraj	15,9
Královéhradecký kraj	9,0
Pardubický kraj	3,2
Olomoucký kraj	11,7
Moravsko-slezský kraj	2,6
Polska	3,7
Bielski	2,1
Rybnicki	2,4
Jeleniogórski	1,3
Wałbrzyski	b.d
Nyski	0,9
Opolski	0,7

Źródło: opracowanie własne.

Odnośnie do demografii, cały obszar programu charakteryzuje się wysokim udziałem osób, aktywnych edukacyjnie i zawodowo. Jednak w niemal wszystkich regiona-

chi podregionach odsetek osób w wieku poniżej 14 roku życia jest niższy niż przeciętny w danym kraju. Ponadto, niemal cały obszar programu dotyczy zjawisko depopulacji. Większość polskich powiatów i czeskich okresów charakteryzuje się spadkiem liczby ludności, co spowodowane jest zarówno ujemnym bilansem naturalnym, jak i ujemnym saldem migracji¹⁰⁰. W związku tym zagadnienia demografii stanowią jednocześnie mocną i słabą stronę obszaru:

Tabela 11. Struktura wiekowa ludności oraz saldo migracji

Jednostka przestrzenna	Udział procentowy ludności w danym wieku			Saldo migracji	
	2011			2003	2010
	0-14 lat	15-64 lata	Pow. 65 lat		
Republika Czeska	14,4	70,1	15,5	25789	15648
Liberecký kraj	15,1	70,3	14,6	b.d	46
Královéhradecký kraj	14,5	69,0	16,5	b.d	-67
Pardubický kraj	14,7	69,6	15,7	b.d	434
Olomoucký kraj	14,3	69,9	15,8	b.d	-534
Moravskoslezský kraj	14,4	70,5	15,2	b.d	-3959
Polska	15,1	71,4	13,6	-13765	-2114
Bielski	15,4	70,8	13,8	1207	1211
Rybnicki	14,9	72,1	13,0	-2366	-1229
Jeleniogórski	14,2	72,7	13,1	-1045	-894
Wałbrzyski	13,4	72,1	14,5	-1657	-1468
Nyski	14,1	72,2	13,7	-1277	-973
Opolski	12,9	72,5	14,7	-2763	-820

Źródło: opracowanie własne.

Warto również zwrócić uwagę na duży potencjał instytucji, chcących realizować projekty w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej na pograniczu polsko-czeskim. Ten czynnik został uznany przez nas za jedną z kluczowych szans rozwoju regionu. Należy jednak zauważyć, że w programach współpracy transgranicznej biorą udział niemal wyłącznie jednostki samorządu terytorialnego, struktura beneficjentów jest jednorodna, zauważalny jest niewielki poziom współpracy samorządu z organizacjami III sektora¹⁰¹.

¹⁰⁰ M. Belof i in., *Uwarunkowania rozwoju...*, s. 246. <http://www.espon.lu/online/documentation/projects/thematic/>, Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego, Synteza dokumentów krajowych, Wrocław, Praga 2006.s.37

¹⁰¹ M.Huk, M. Molak, *Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych*, Opole 2011, s. 37-38.

Do szans zaliczono także wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich (FUA – Functional Urban Areas), w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich spoza obszaru wsparcia¹⁰². Ponadto za szansę dla rozwoju obszaru uznano zaangażowanie do współpracy transgranicznej podmiotów leżących w bezpośredniej bliskości granicy, a nie biorących dotychczas udziału w programie oraz wykorzystanie istniejącego już potencjału współpracy i partnerstw polsko-czeskich zawiązanych w trakcie realizacji projektów w ramach programów współpracy transgranicznej w l. 2004-2006 oraz 2007-2013.

Szansą pozwalającą na rozwój obszaru transgranicznego i wdrażanie innowacyjnych projektów o charakterze transgranicznym będzie jednoznaczne rozdzielenie tematyki i typów projektów realizowanych w ramach współpracy transgranicznej od pozostałych realizowanych w ramach innych programów finansowanych z UE (w tym z Regionalnych Programów Operacyjnych, w których pojawia się możliwość realizowania projektów transgranicznych). Pozwoli to na większą koncentrację tematyczną, a w konsekwencji na poprawę jakości realizowanych projektów i ich większy efekt transgraniczny. Dotychczasowe doświadczenia, potwierdzone wywiadami z interesariuszami, pokazują, że nierzadkim zjawiskiem jest składanie do programów współpracy transgranicznej projektów, które zostały odrzucone w innych programach pomocowych.

Kolejnym elementem rozwoju transgranicznego regionu polsko-czeskiego może stać się opracowanie spójnych dokumentów planistycznych i strategicznych dla danego obszaru funkcjonalnego, co wpłynie na wzmocnienie strategicznego podejścia do zarządzania regionem, pozwoli na zdefiniowanie kluczowych przedsięwzięć i kierunków rozwoju pogranicza.

W kontekście zdiagnozowanych słabości, szansą może być wykorzystanie relatywnie dużej dostępności zewnętrznej regionu, szczególnie sprzyjającej rozwojowi turystyki całorocznej i wykorzystaniu istniejącego unikalnego dziedzictwa przyrodniczego i historycznego obszaru transgranicznego.

¹⁰² Tamże, s. 19 i 40.

Do zagrożeń zakwalifikowano niespójne dokumenty strategiczne na poziomie krajowym i regionalnym po obu stronach granicy¹⁰³, a także różnice w stosowanych przepisach prawa krajowego oraz odmienną strukturę administracji i wynikające stąd odmiennie układy kompetencji administracji po obu stronach granicy. Dodatkowymi zagrożeniami, mogącymi wpływać na koszty transakcyjne oraz efektywność działań jest stosunkowo wysoka bariera językowa (różnice między językiem polskim a czeskim). Istotnym zagrożeniem z punktu widzenia rozwoju aktywności lokalnej w regionie jest konkurencja silnych ośrodków wzrostu, która wpływa na zmniejszenie atrakcyjności obszaru pogranicza zarówno dla mieszkańców, jak i przedsiębiorców. Kolejnym zagrożeniem są negatywne zjawiska demograficzne, a szczególnie odpływ młodej wykształconej części społeczeństwa, która mogłaby wzmocnić potencjał innowacyjny i gospodarczy regionu.

Wśród mocnych stron za najistotniejsze czynniki uznano zasoby zastane, które można wykorzystać w celu rozwoju obszaru: obszar o wysokim stopniu integracji funkcjonalnej oraz duży udział społeczeństwa w wieku produkcyjnym w strukturze demograficznej obszaru¹⁰⁴. W przypadku słabych stron za najistotniejsze słabe strony uznano: dysproporcje w poziomie innowacyjności oraz zjawiska demograficzne na obszarze transgranicznym. Czynniki te należy wziąć pod uwagę przy opracowywaniu strategii rozwojowych regionu transgranicznego, szczególnie, że wyzwania te wpisują się w priorytety *Strategii Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* oraz siedmiu Inicjatyw Przewodnych, które stanowią instrumenty wykonawcze realizacji Strategii. Za mniej znaczące uznano czynniki związane warunkami geograficznymi (struktura osadnicza, górzystość terenu itp.).

W przypadku szans i zagrożeń za istotne czynniki uznano te, które związane są z możliwościami transferu know-how i innowacji z zewnątrz, związane z realizacją Strategii Europa 2020 oraz dotyczące wewnętrznej regionalnej integracji, i koncentracji tematycznej projektów transgranicznych w celu poprawy ich jakości. W drugiej kolejności za ważne szanse i zagrożenia uznano zagadnienia demograficzne, czyli znaczącą atrakcyj-

¹⁰³ M. Belof i in., *Uwarunkowania rozwoju...*, passim

¹⁰⁴ Dane statystyczne Eurostat – osoby w wieku 15-64 lat stanowią ponad 70% ludności pogranicza

ność zewnętrznych ośrodków wzrostu, które przyciągają kadrę z obszaru objętego wsparciem. Mniejsze znaczenie na liście szans i zagrożeń przyznano zagadnieniom kontekstowym, jak różnice w strukturach administracyjnych Czech i Polski.

Tabela 12. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Polska-Czechy

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Obszar intensywnej integracji funkcjonalnej	20	Brak miast trasgranicznych – poza Cieszynem	3
Względnie równomierne położenie usług wyższego rzędu względem granicy	10	Góry jako bariera naturalna rozwoju sieci infrastrukturalnej	10
Stosunkowo dobrze rozwinięty system komunikacyjny, gęsta sieć komunikacyjna, przez obszar wsparcia programu przebiega III paneuropejski korytarz komunikacyjny	20	Duże zróżnicowanie wewnętrzne w stanie zachowania krajobrazu naturalnego (istnienie obszarów silnie przekształconych rolniczych i przemysłowych)	10
Atrakcyjność turystyczna obszaru pogranicza (warunki naturalne) – potencjał do rozwoju całorocznej turystyki aktywnej i uzdrowiskowej	20	Konflikty między działalnością człowieka a utrzymaniem zasobów naturalnych	5
Podobna struktura gospodarki po obu stronach granicy	15	Brak podobieństw w trendach przekształcania się gospodarki	2
Duży udział społeczeństwa w wieku produkcyjnym w strukturze zatrudnienia – struktura podobna po obu stronach granicy, wobec ogólnego trendu społeczeństwa starzejącego się	15	Udział usług w strukturze gospodarki po obu stronach granicy niższy niż średnie krajowe	10
		Zróżnicowanie wewnętrzne w odsetku osób pracujących,	5
		Istotna dysproporcja w poziomie innowacyjności (PL – b.niski, CZ – większość krajów ma wyższy współczynnik niż średnia krajowa) – duża dysproporcja wewnętrzna na poziomie kraju	15
		Przyrost naturalny na poziomie niższym od średniej krajowej przy dużym zróżnicowaniu wewnętrznym (CZ, PL – istotny potencjał ludnościowy na Śląsku)	15
		Duże zagrożenie powodzią/ klęskami żywiołowymi na terenie obszaru wsparcia	15
-	<u>100</u>	-	<u>100</u>

Źródło: opracowanie własne.

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Możliwość przyciągnięcia know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich, w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich spoza obszaru	30	Konkurencja silnych ośrodków wzrostu, która może powodować zmniejszenie atrakcyjności obszaru pogranicza dla mieszkańców i przedsiębiorców	30
Możliwości połączenia obszaru z systemem dróg szybkiego ruchu w Polsce, Republice Czeskiej i RFN- relatywnie duża dostępność zewnętrzna komunikacyjna regionów przygranicznych	20	Niespójne dokumenty strategiczne na poziomie krajowym i regionalnym PL-CZ	10
Aktywne społeczności lokalne i duży potencjał do rozwoju współpracy transgranicznej – istniejące sieci współpracy JST – współpraca w ramach PL-CZ 2004-2006, 2007-2013	25	Odmierna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy	10
Zaangażowanie do współpracy transgranicznej podmiotów leżących w bezpośredniej bliskości granicy, a nie biorących dotychczas udziału w programie.	25	Stały odpływ młodej i wykształconej ludności z obszarów pogranicza	30
		Wzrost występowania zagrożeń środowiskowych i technologicznych jako efekt ingerencji człowieka w środowisko i krajobraz (m.in. powodzie)	20
	100		100

Źródło: opracowanie własne.

3.3.2 Propozycja celów i zakresu działań Programu Czechy-Polska

Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT pogranicza polsko-czeskiego oraz dostępnych źródeł pisanych, a także opinii i wypowiedzi ekspertów, proponujemy przyjęcie w czesko-polskim programie współpracy realizowanym po roku 2014 poniższych celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych oraz możliwych typów projektów:¹⁰⁵

Oś Priorytetowa Programu	Cele tematyczne	Koncentracja tematyczna	Waga priorytetu w PWT
1	1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	80 %	3
2	5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem		4
3	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywnego wykorzystania zasobów		3
4	7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych		2
5	10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	20 %	3
	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		2

Cele te i zawarte w ich ramach priorytety inwestycyjne najlepiej korespondują z kluczowymi potencjałami i deficytami rozwojowymi obszaru pogranicza polsko-

¹⁰⁵ Zgodnie z założeniami Strategii Europa 2020 odzwierciedlonymi w projektach rozporządzeń KE: Art. 5 i 6 projektu rozporządzenia dot. EWT w związku z art. 4 lit a) projektu rozporządzenia dot. EFRR. oraz zgodnie z zaleceniami ewaluacji ex-post programów Interreg IIIA w Polsce, należy skoncentrować zasoby programów na wybranych obszarach tematycznych, dążyć do ograniczenia obszaru kwalifikowalności projektów inwestycyjnych programów oraz zapewnić zrównoważone partnerstwo w projektach współpracy: T.Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, MRR: Warszawa, wrzesień 2010, s. 11, 171, 175,

czeskiego. Zgodnie z założeniami koncentracji tematycznej na pierwsze cztery cele (1, 5, 6 oraz 7) proponujemy przeznaczyć co najmniej 80% alokacji programu. Pozostałe 20 % proponujemy przeznaczyć na oś priorytetową 5 (w której zawierać się będą projekty w ramach celów 10 i 11). Udział poszczególnych osi priorytetowych w strukturze alokacji nie musi być równomierny, lecz uzależniony od dotychczasowego wsparcia, stopnia zainteresowania danym wsparciem beneficjentów. Osie priorytetowe uszeregowano wpierw zgodnie z porządkiem, wymienionym w projekcie rozporządzenia ogólnego, a także hierarchii ważności względem zidentyfikowanych potencjałów i deficytów endogenicznego obszaru.

Oś Priorytetowa 1

Cel Tematyczny 1: Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji.

W ramach pierwszej osi priorytetowej proponujemy podjęcie działań na rzecz wzmocnienia poziomu innowacyjności i powiązań sektora B+R z biznesem. Przedsięwzięcia realizowane w ramach tej osi wpisują się w Cel Tematyczny 1. Wzmacnianie *badania, rozwoju technologicznego i innowacji*. Proponowane niżej projekty są adekwatne z oboma Priorytetami Inwestycyjnymi tego celu.

Cel Tematyczny	Priorytety inwestycyjne
1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	a) udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...] i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy; b) promowanie inwestycji[...] przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi, a w szczególności rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...]wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych

chi pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii
wspomagających oraz rozpowszechnianie technologii
o ogólnym przeznaczeniu

W ramach priorytetów inwestycyjnych proponujemy realizację następujących typów projektów:

- tworzenie wspólnej infrastruktury badawczej przez jednostki z obu stron granicy;
- działania ułatwiające korzystanie ze wspólnej infrastruktury badawczej przez instytucje z obu stron granicy;
- wspólne projekty naukowe, badania transgraniczne wspierające rozwój technologiczny i innowacje;
- wspieranie ośrodków kompetencji, rozwoju przedsiębiorczości i inwestycji, współpraca w dziedzinie wspierania rynku wewnętrznego, regionu transgranicznego, w tym kampanie informacyjno-promocyjne, usługi doradcze, szkolenia w zakresie prowadzenia przedsiębiorczości, prawa podatkowego na terenie Polski i Czech, procedur patentowych na terenie obu krajów etc.;
- rozwój wspólnych e-usług, e-produktów, e-technologii między polskimi i czeskimi instytucjami naukowymi oraz przedsiębiorstwami;
- opracowanie strategii mających na celu identyfikację specjalizacji regionu przygranicznego w poszczególnych sektorach B+R i rozwój tych specjalizacji na rynku;
- promowanie inwestycji w badania i innowacje, rozwoju produktów i usług transgranicznych, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację;
- wzmacnianie absorpcji innowacji wśród społeczności obszaru funkcjonalnego np. poprzez współpracę instytucji edukacyjnych i rynku pracy w postaci akcji promocyjnych, konferencji, szkoleń, doradztwa;
- dwustronne (tzn. angażujące przedsiębiorców/izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców oraz jednostki sfery B+R, w tym szkoły wyższe) programy stażowe i stypendialne;

- wsparcie projektów B+R realizowanych przez regionalne ośrodki na rzecz regionalnych przedsiębiorstw lub innych podmiotów (np. JST).

Określiliśmy cztery argumenty przemawiające za wprowadzeniem tego Celu Tematycznego i realizacją powyższych rodzajów projektów:

Po pierwsze, czesko-polski obszar pogranicza ma istotny potencjał demograficzny i akademicki do rozwoju innowacji i badań. W regionie transgranicznym nie występuje zjawisko silnego starzenia się ludności, społeczeństwo jest stosunkowo młode¹⁰⁶, o czym świadczy wysoki wskaźnik mieszkańców w wieku produkcyjnym¹⁰⁷. Działania programu należy skierować na uatrakcyjnienie obszaru dla młodych ludzi, aby zechcieli na nim pozostawać, aby tu uczyć się i studiować. Na pograniczu polsko-czeskim i w regionach przyległych działa relatywnie duża liczba uczelni wyższych. Do najważniejszych po stronie polskiej zaliczyć trzeba Uniwersytet Opolski, Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Wałbrzychu, Wałbrzyską Wyższą Szkołę Zarządzania i Przedsiębiorczości, Karkonoską Państwową Szkołę Wyższą w Jeleniej Górze, Dolnośląską Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach oraz Wyższą Szkołę Technologii Teleinformatycznych. Po stronie czeskiej zaś: Univerzita Palackého w Ołomuńcu, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě, Slezská univerzita v Opavě, Univerzita Hradec Králové, Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně w Hradec Kralove. Ponadto na terenie wsparcia funkcjonuje Uniwersytet Nysa¹⁰⁸. Obecność instytucji naukowych i uczelni może również przyciągać know-how z większych, bardziej oddalonych ośrodków naukowo-badawczych (Kraków, Katowice, Wrocław, Praga, ośrodki z Niemiec i Słowacji), co spowoduje wzrost konkurencyjności potencjału badawczego tego terenu. Ponadto, rozwój współpracy w dziedzinie badań i innowacji istotnie wpłynie na wzmocnienie gospodarcze regionu, oraz na stworzenie

¹⁰⁶ Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstvo prom místni rozvoj českej republiky, Wrocław 2006, s. 25, 47

¹⁰⁷ Dane statystyczne Eurostat – osoby w wieku 15-64 lat stanowią ponad 70% ludności pogranicza.

¹⁰⁸ Uniwersytet Nysa to zintegrowany program studiów, powstały w wyniku współpracy trzech uczelni wyższych z Polski, Niemiec i Czech: Politechniki Wrocławskiej, Wyższej Szkoły Technicznej w Zittau/Görlitz i Uniwersytetu Technicznego w Libercu. O specyficznym charakterze Uniwersytetu Nysa świadczy to, iż studenci mają okazję mieszkać i uczyć się w trzech krajach i miastach. Pierwszy rok w czeskim Libercu, drugi w Jeleniej Górze, studia kończy rok w niemieckim mieście Görlitz.

konkurencyjnego rynku pracy, przyczyni się również do rozwoju ośrodków kompetencji¹⁰⁹,

Po drugie, można założyć, iż nowoczesny, atrakcyjny rynek pracy oraz rozwój sektora MŚP, na który bezpośrednio wpłyną efekty wspomnianych projektów (tworzenie innowacyjnych produktów, badań, rozwiązań technologicznych), będą stanowić składową polityki przeciwdziałania i zjawisku migracji do konkurencyjnych ośrodków wzrostu i metropolii¹¹⁰,

Po trzecie, dla obszaru polsko-czeskiego, zgodnie z danymi statystycznymi oraz analizami SWOT, charakterystyczny jest niski współczynnik innowacyjności oraz niski stopień współpracy instytucji edukacyjnych, badawczych, rozwojowych oraz innowacyjnych ze sferą biznesu¹¹¹. Widać wyraźnie potrzebę zmiany i rozwoju w tej dziedzinie¹¹².

Po czwarte, w świetle Strategii Europa 2020 działania związane z wprowadzaniem innowacyjnych rozwiązań i inteligentnym wzrostem będą priorytetem rozwojowym i finansowym po 2014 r. Unijne cele rozwojowe określone w ramach Strategii Europa 2020, a w szczególności cel 2: badania i rozwój, wskazują kierunek zmian niezbędnych w kolejnym okresie programowania unijnego. Komisja Europejska podkreśla, że konkurencyjność regionów podniesie się i przyczyni się do tworzenia nowych miejsc pracy wówczas, gdy większy nacisk położony zostanie na badania i rozwój oraz innowacje w gospodarce¹¹³. Potrzeby regionu transgranicznego odpowiadają w pełni celowi Strategii Europa 2020: Inteligentny rozwój: działania finansowane w ramach POWT powinny kształtować rynek pracy w oparciu o kapitał ludzki oraz czynnik innowacji

¹⁰⁹ Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstwo promowania rozwoju czeskiej republiki, Wrocław 2006, s.86

¹¹⁰ Ibidem, s. 25, 47, W. Szydarowski, Europejska Współpraca Terytorialna po 2013 r. – pożądane kierunki ewolucji, Czerwiec 2010, s. 22-23

¹¹¹ Dane Eurostat – wskaźnik mierzony liczbą patentów, zgłoszonych do EPO na 1 milion mieszkańców, por. komentarz - analiza SWOT; Program Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Republika Czeska-Polska, 30.06 2006, s. 14; Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Polska 2007-2013, s. 22

¹¹² Dane MRR dot. statystyk projektów realizowanych w programach EWT, projekty realizowane w ramach kategorii interwencji: 3,4,9,74. W ramach POWT 2007-2013, załedwie 21 projektów z realizowanych obecnie 187 dotyczy innowacyjności (bez projektów FMP i pomocy technicznej). Analiza wartości projektów innowacyjnych oraz związanych z prowadzeniem badań i rozwoju, transferem nowych technologii, w szczególności w środowisku MŚP jeszcze wyraźniej pokazuje ich dotychczasowy trzeciorzędny charakter: załedwie 7,7 mln dotyczy projektów wdrażanych w ramach kategorii interwencji zw. z innowacyjnością.

¹¹³ Komunikat Komisji: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, KOM(2010) 2020, Bruksela, 3.3.2010, zob. Także http://ec.europa.eu/europe2020/targets/index_pl.htm

i wiedzy w regionie transgranicznym, wpływać na jego atrakcyjność i konkurencyjność. Sprawą priorytetową będzie poprawa komunikacji i współpraca między instytucjami naukowo-badawczymi i otoczenia przedsiębiorczości¹¹⁴.

Przeciwko wdrażaniu takich projektów znaleźliśmy **dwa argumenty**.

Po pierwsze, instytucje otoczenia biznesu mają niewielkie doświadczenia we współpracy transgranicznej, o czym świadczy mała liczba takich projektów realizowanych we współpracy z partnerami z drugiej strony granicy (w okresach 2004-2006 i 2007-2013),

Po drugie, analiza SWOT daje asumpt do twierdzenia, iż na obszarze polsko-czeskim istnieje relatywnie niski potencjał badawczo-rozwojowy ośrodków B+R (głównie są to szkoły wyższe) działających w obszarze transgranicznym, w szczególności po polskiej stronie granicy¹¹⁵.

Oś Priorytetowa 2

Cel tematyczny 5: Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem

W ramach drugiej osi priorytetowej proponujemy kontynuację projektów na rzecz zapobieganiu i niwelacji ryzyk, typowych dla polsko-czeskiego pogranicza, wynikających ze szczególnych warunków geograficznych obszaru. Działania te wpisują się w Cel Tematyczny 5, przy czym wybraliśmy priorytet inwestycyjny, kluczowy dla potrzeb i wyzwań terytorium, objętego programem (por. Tab)

Cel Tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	b) promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi

Proponowane przez nas wsparcie powinno uwzględniać następujące rodzaje projektów:

¹¹⁴ Por. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno - Społecznego oraz Komitetu Regionów: *Projekt przewodni strategii Europa 2020 Unia innowacji*, COM(2010) 546, Bruksela, 6.10.2010 r.

¹¹⁵ Por. np. Olechnicka A., Płoszaj A. (2008). *Polska nauka w sieci? Przestrzeń nauki i innowacyjności*. Raport z badań. Warszawa; Chojnicki Z., Czyż T. (2006). *Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

- projekty, polegające na wdrażaniu wspólnych systemów monitoringu i ostrzegania, wspólne inwestycje i strategie przeciwdziałania klęskom żywiołowym (powodzie, lawiny śnieżne, wichury) etc. w tym wykorzystanie nowoczesnych narzędzi i technologii w celu identyfikacji i zarządzania ryzykiem;
- działania związane z monitoringiem i profilaktyką zagrożeń na pograniczu;
- wspólne działania zw. z usuwaniem skutków katastrof i likwidacji szkód ekologicznych;
- współpraca służb ratowniczych (straży pożarnej, ratowników górskich i medycznych) w celu zapobiegania i przeciwdziałania klęskom żywiołowym – wspólne szkolenia, ćwiczenia, zakup sprzętu, słowniczki specjalistyczne, itp.;
- działania związane z opracowaniem i wprowadzeniem wspólnego systemu ochrony przeciwpowodziowej – opracowanie procedur, systemu ostrzegania i współpracy służb ratowniczych, opracowanie wieloletniego transgranicznego programu zapobiegania powodzi wraz z listą i harmonogramem realizacji niezbędnych działań w obu krajach;
- kampanie informacyjne i edukacyjne związane z reakcją społeczności na klęski żywiołowe i katastrofy przyrodnicze;
- identyfikacja różnic w procedurach i systemach prawnych, tworzenie spójnych planów działań, koordynacja i tworzenie transgranicznych procedur i planów działania

Przy wyborze tego celu tematycznego i priorytetu inwestycyjnego kierowaliśmy się następującymi argumentami:

Po pierwsze, zapotrzebowanie na projekty związane z zarządzaniem ryzykiem i przeciwdziałaniem klęskom żywiołowym zostało uznane za szczególnie pożądane na obszarze kwalifikowanym programu już po raz trzeci. W programach współpracy transgranicznej 2004-2006¹¹⁶ oraz 2007-2013¹¹⁷ działania tego typu były już finansowane, jednak ze względu na specyficzne położenie geograficzne regionu nadal konieczne bę-

¹¹⁶ Program Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Republika Czeska-Polska 2004-2006, wersja 30.06 2006, s. 11-12, 23, 27

¹¹⁷ Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013, s. 19, 23, 34,36

dzie finansowanie inwestycji i działań miękkich związanych walką z klęskami żywiołowymi. Należy jednak założyć, że projekty realizowane w programie 2014-2020 będą miały odmienny charakter niż dotychczas, nie będą dotyczyły tworzenia i modernizacji podstawowej infrastruktury i sprzętu (np. remontów siedzib straży pożarnej, zakupu samochodów itp.). W ramach programu współpracy transgranicznej proponuje się realizację cyklu innowacyjnych wspólnych działań związanych przede wszystkim z profilaktyką i monitoringiem zagrożeń.

Po drugie, zarządzanie ryzykiem i przeciwdziałanie klęskom żywiołowym to typowy przykład wspólnego wyzwania transgranicznego dla obszaru polsko-czeskiego pogranicza, w zlewni górnych odcinków Odry i Nysy. Do największych ryzyk należą powodzie. Na obszarze górnego biegu Odry, a także jej dopływów: Nysy Kłodzkiej, Nysy Łużyckiej, Bobru, Opawy, Olzy, Oławy i ich dopływów kształtują się fale powodziowe na rzekach. Efektem są rokroczne powodzie o różnych skalach, które mogą przybrać bardzo poważne rozmiary. Warto tu choćby przytoczyć największą powódź na Odrze w roku 1997, która miała swoją genezę właśnie na wspomnianym obszarze, a której skutki odczuły wszystkie polskie regiony w zlewni Odry, aż po Szczecin i Świnoujście oraz wschodnie landy Niemiec, leżące nad Odrą. Działania strony czeskiej mają kluczowe znaczenie dla ochrony przeciwpowodziowej obszaru pogranicza po stronie polskiej, zatem działania w tej sferze powinny być opracowywane i wdrażane wspólnie¹¹⁸.

Po trzecie, oprócz działań inwestycyjnych, które są finansowane w ramach programów współpracy transgranicznej od 2004r., należy zwrócić szczególną uwagę na wspólne transgraniczne działania służb ratowniczych. Projekty realizowane w ramach tego celu mogą mieć różnorodny charakter: począwszy od identyfikowania przeszkód w koordynacji transgranicznego systemu szybkiego reagowania, przez opracowanie wspólnych procedur i systemu komunikacji, po działania związane z edukacją, wspólnymi ćwiczeniami i szkoleniami służb oraz społeczności transgranicznej. Przedsięwzięcie takie może stać się tzw. projektem flagowym na pograniczu polsko-czeskim.

Kluczowym zagadnieniem dla dalszej współpracy w dziedzinie zarządzania ryzykiem będzie miało opracowanie wieloletniego programu zapobiegania powodzi

¹¹⁸Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstvo prom mistni rozvoj českej republiky, Wrocław 2006, s.61-62, 77, 86-87,

wrazz harmonogramem realizacji niezbędnych inwestycji w Polsce i Czechach¹¹⁹. Powyższa tematyka została wymieniona jako jedna z modelowych i zalecanych do realizacji w ramach projektów transgranicznych przez grupy ekspertów w ramach programu INTERACT¹²⁰ podczas analizy możliwych wariantów interpretacji i realizacji projektów w ramach celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych określonych w projektach rozporządzeń KE.

Ewentualną trudnością we wdrażaniu tego celu tematycznego jest fakt, iż projekty dotyczące bezpieczeństwa i zarządzania ryzykiem angażują także odpowiednie służby w ramach ministerstw spraw wewnętrznych obu krajów. Ponadto barierą mogą być odmienne procedury i przepisy, które są ustanawiane na poziomie centralnym.

Oś Priorytetowa 3

Cel Tematyczny 6: Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

W ramach trzeciej osi priorytetowej dla obszaru wsparcia na pograniczu polsko-czeskim, proponujemy działania na rzecz dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wpisujące się w Cel Tematyczny 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów. Na podstawie analizy SWOT oraz opinii ekspertów wybrano do realizacji dwa Priorytety Inwestycyjne: c) Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, d) Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury (tab.)

¹¹⁹ M. Belof i in., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Republiką Czech, T. III, [2011]s. 253

¹²⁰INTRACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF, 2012, s. 3

Cel tematyczny	Priorytety Inwestycyjne
6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów	c) Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego d) Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury

W ramach osi priorytetowej proponujemy realizację następujących projektów:

I. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego

- rewitalizacja i promocja zabytków przyrody i kultury, wchodzących w skład istniejących szlaków transgranicznych;
- rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału obszaru transgranicznego do rozwoju turystyki;
- rozwój transgranicznych produktów i usług turystycznych, w tym z wykorzystaniem ICT: portali internetowych, rozwój systemu transgranicznych e-usług, e-produktów i eko-produktów; transgranicznych kampanii informacyjnych i promocyjnych;
- tworzenie transgranicznych pakietów turystycznych dot. usług turystyki: aktywnej, uzdrowiskowej, pielgrzymkowej itp.;
- wspólne szkolenia przewodników, projekty promocyjne, wystawy itp., promujące potencjał kulturowy regionu;
- koordynacja transgraniczna systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych;
- wielojęzyczne wydawnictwa i opracowania dot. zasobów naturalnych i kulturowych pogranicza;
- opracowanie narzędzi informatycznych promujących zasoby naturalne i kulturowe, aplikacje na urządzenia mobilne, itp.;
- budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej w ramach transgranicznej sieci szlaków kulturowych i/lub turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym lub naturalnym;

- opracowanie wspólnych standardów w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych;
- Programy wymiany zabytków ruchomych i muzealiów (np. wystawy czasowe, objazdowe, etc.)
- Digitalizacja zabytków ruchomych i nieruchomych związanych z obszarem transgranicznym.

II. Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury

- uzupełnianie systemu ochrony przyrody – wspólne działania przy wykorzystaniu nowych technologii i narzędzi informatycznych;
- opracowanie planów ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000;
- inwentaryzacja obszarów wymagających ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000;
- tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów;
- wdrażanie planów i działań ochronnych obszarów chronionych, wymagających ochrony, siedlisk (wspólnych lub po obu stronach granicy);
- odbudowa zegradowanych siedlisk;
- wspólna ochrona i reintrodukcja gatunków;
- usuwanie i ograniczanie wpływu inwazyjnych gatunków obcych na terenach transgranicznych;
- wspólne programy ochrony ex-situ gatunków zagrożonych, ochrony zasobów genowych oraz ich wymiany – współpraca instytutów naukowych, miejsc przetrzymywania gatunków (CITES), ogrodów zoologicznych;
- opracowywanie ekspertyz i analiz oraz badań nad przebiegiem transgranicznych korytarzy ekologicznych;
- budowa lub modernizacja malej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na obszarach chronionych;
- monitoring zanieczyszczenia gleby, powietrza, terenów leśnych – współpraca parków narodowych, JST, ośrodków badawczych w tym zakresie;

- transgraniczne kampanie społeczne i informacyjne dotyczące ochrony zasobów naturalnych, ochrony ekosystemów, promocja świadomości ekologicznej;
- działania szkoleniowe skierowane do grup zawodowych wywierających największy niekorzystny wpływ na gatunki zagrożone i siedliska na obszarze transgranicznym;
- współnedziałania edukacyjne dot. transgranicznej ochrony gatunków i siedlisk skierowane do społeczności lokalnych i/lub turystów;
- współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw na rzecz ochrony i przywracania różnorodności biologicznej, ochrony i rewitalizacji gleby;
- tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów,

Dla uzasadnienia realizacji przedmiotowego Celu Tematycznego istnieje kilka zasadniczych argumentów:

Po pierwsze, obszar pogranicza posiada wyjątkowe zasoby naturalne i kulturowe, które powinny stanowić jedną z podstaw jego rozwoju¹²¹. Obszar ten charakteryzuje się jednym z najwyższych współczynników różnorodności krajobrazowej (poprzez obecność Sudetów wraz z ich bogatą fauną i florą) oraz dziedzictwa kulturowego¹²². Do kluczowych zasobów kulturowych należą przede wszystkim bardzo dobrze zachowane układy urbanistyczne małych i średnich miast doliny Kłodzkiej, zamki i twierdze, obiekty przemysłowe (np. słynna papiernia w Dusznikach), tamy, młyny, a także obiekty sakralne, w tym ewangelickie. Wykorzystanie endogenicznych zasobów naturalnych oraz kulturowych jako narzędzia wzmacniającego konkurencyjność i rozwój polsko-czeskiego pogranicza stanowi szansę na stworzenie spójnego regionu funkcjonalnego o dobrze rozwiniętym rynku pracy oraz usług w dziedzinie turystyki i ochrony krajobrazu,

Po drugie, wyniki wywiadów z ekspertami oraz przedstawicielami instytucji zaangażowanych w realizację programu wskazują, że projekty w dziedzinie rozwoju usług

¹²¹analiza SWOT jeden z elementów mocnych stron obszaru;

¹²²Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstvo prom mistni rozvoj českej republiky, Wrocław 2006, s.69

turystycznych oraz promocją dziedzictwa kulturalnego pogranicza powinny być traktowane priorytetowo. Są one kluczowe dla dalszego rozwoju obszaru. Konieczność dalszego wspierania działań w dziedzinie turystyki i kultury była najczęściej wymieniana jako szansa rozwojowa regionu. Badanie CAWI przeprowadzone na potrzeby niniejszego raportu potwierdza duże zainteresowanie beneficjentów oraz istniejące zapotrzebowanie na działania wspierające wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych obszaru transgranicznego – blisko 60% beneficjentów realizowało projekty transgraniczne związane z rozwojem kultury i turystyki.

Po trzecie, dotychczasowe inwestycje w rozwój infrastruktury turystyki oraz spędzania wolnego czasu były związane z zaspokajaniem potrzeb rozwojowych regionów przygranicznych. Po roku 2014 szczególną wagę będą miały działania wspierające wspólne zarządzanie potencjałem naturalnym i kulturowym regionu. Oprócz działań tradycyjnych, wspierane będzie w szczególności wykorzystanie nowoczesnych technologii, instrumentów ICT, mediów społecznościowych umożliwiających promocję walorów pogranicza na całym świecie (np. internetowe kampanie promocyjne, mailing, wirtualne prezentacje obszaru itp.). Wskazane jest, aby działaniom tradycyjnym (tworzenie ścieżek tematycznych, krajobrazowych i kulturowych, nowych szlaków turystycznych itp.) towarzyszyły transgraniczne wydarzenia wykorzystujące powstały produkt, zapewniające zrównoważony udział społeczności lokalnych po obu stronach granicy. Problemem na granicy polsko-czeskiej jest bardzo niski wskaźnik udziału partnerów we wspólnych przedsięwzięciach¹²³. Dotychczasowe interwencje wspierały bowiem bardziej rozwój obszarów po obu stronach granicy (efekt przygraniczny) niż rzeczywistą integrację społeczności i wspólne zarządzanie potencjałem obszaru transgranicznego. Przedsięwzięcia inwestycyjne zw. z rozwojem turystyki powinny zatem być ściśle połączone w tym obszarze z działaniami miękkimi, szczególnie należy unikać bezpośrednich inwestycji w obiekty hotelowe, obiekty sportowe oraz towarzyszące komercyjnym działaniom¹²⁴.

Po czwarte, ochrona środowiska naturalnego, bioróżnorodności i obszarów Natura 2000 tradycyjnie należą do tematów współpracy na pograniczu polsko-czeskim, wpisując się również w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne Strategii Europa 2020. W

ny¹²³ T. Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006, MRR: Warszawa 2010, s. 175, 185

¹²⁴ Zgodnie z wywiadami z przedstawicielami instytucji zaangażowanych w realizację programu, tego typu projekty mają najmniejszy efekt transgraniczny.

regionie transgranicznym znajduje się duża liczba obszarów rezerwatowych, parków krajobrazowych, obszarów Natura 2000, pomników przyrody, chronionych gatunków roślin i zwierząt¹²⁵. Wzmocnienie i rozwój tych obszarów, inwestowanie w ten wyjątkowy potencjał naturalny regionu nadal będzie należało do priorytetowych tematów projektów współpracy transgranicznej. W okresie programowania po 2014 roku należy zrezygnować z finansowania z działań związanych z budową infrastruktury technicznej – sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w ramach programu współpracy transgranicznej, ponieważ środki na tego typu działania przewidziane są w programach regionalnych i sektorowych. Ponadto, potrzeby lokalne tego typu były zaspokajane w regionie transgranicznym od 2004r.¹²⁶

Po piąte, ochrona środowiska jest jednym z istotnych priorytetów obecnych polityk wspólnotowych, zaś jednocześnie ochrona środowiska na pograniczu nie zna sztucznych granic politycznych. Wspomniana jest nie tylko w samej Strategii Europa 2020¹²⁷. Poświęcona jest jej jedna z Inicjatyw Przewodnych: Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”. Ochrona środowiska i efektywne korzystanie z zasobów jako coraz bardziej istotny problem na skalę światową, wymaga podejmowania działań międzynarodowych. Tym samym można stwierdzić, że pożądane jest także prowadzenie wobec środowiska działań transgranicznych.

Oś Priorytetowa 4

Cel tematyczny 7: Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych

Czwarta oś priorytetowa proponowana dla obszaru wsparcia na pograniczu polsko-czeskim obejmuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju transportu i usuwania tzw. wąskich gardeł transgranicznej sieci transportowej, wpisuje się w Cel Tematyczny 7:

Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów

¹²⁵ Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstwo prom i turystyki Czech, Wrocław 2006, passim; M. Belof i in., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Republiką Czech, T. III, [2011], passim.

¹²⁶ T. Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, Warszawa, wrzesień 2010, s.173.

¹²⁷ Komunikat Komisji: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, KOM(2010) 2020, Bruksela, 3.3.2010, s.35.

z przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych (por Tab.). Ze względu na potrzeby regionu, zidentyfikowane w trakcie diagnozy SWOT sugerujemy wykorzystanie w tym celu tylko jednego priorytetu inwestycyjnego: (b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T

Cel Tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T.

W ramach tego celu tematycznego proponujemy realizację następujących typów projektów:

- wspólne rozwiązania systemowe, planistyczne i strategiczne dot. zrównoważonego transportu na obszarze funkcjonalnym; opracowanie programów wykorzystania istniejącej, a niewykorzystywanej infrastruktury przejść granicznych, koncepcje dot. rozwoju powiązań i możliwości transportowych na obszarze funkcjonalnym, w tym opracowanie i wdrożenie systemu połączeń, identyfikacja wyzwań i wypracowanie rozwiązań i planów wdrożeniowych, definiowanie i uzupełnianie transgranicznych 'wąskich gardeł' sieci transportowych;
- opracowanie spójnego zintegrowanego transgranicznego systemu transportu publicznego i obsługi pasażerskiej – koordynacja rozkładów jazdy, wspólne bilety, system obsługi pasażerów, terminale biletowe; kampanie informacyjne i promocyjne, itp. – koordynacja połączeń autobusowych, kolejowych;
- rozwój przyjaznego dla środowiska multimodalnego systemu transportu na obszarze funkcjonalnym – tworzenie map i koordynacja połączeń, wydawanie informatorów, oznakowanie przystanków, portale internetowe, aplikacje na urządzenia mobilne, itp.;
- rozbudowa, i modernizacja połączeń o charakterze transgranicznym w pasie powiatów przylegających bezpośrednio do granicy;
- projekty związane z poprawą bezpieczeństwa transportu; np. budowa dróg ratowniczych umożliwiających szybką interwencję straży pożarnej, budowa barier, oznakowania miejsc niebezpiecznych, wprowadzania systemu zna-

ków drogowych o zmiennej treści, systemu monitoringu i koordynacji konserwacji nawierzchni, prac związanych z odśnieżaniem dróg wojewódzkich/krajowych i powiatowych;

- projekty dotyczące multimodalnych połączeń w zakresie transportu w ruchu pasażerskim, np.: budowa parkingów typu „park and ride”, itd.;
- odbudowa lub modernizacja odcinków sieci kolejowej o znaczeniu transgranicznym;
- modernizacja infrastruktury przystankowej do obsługi połączeń transgranicznych;
- tworzenie transgranicznych szlaków turystycznych;
- utworzenie wspólnego systemu roweru publicznego w mieście podzielonym (Cieszyn).

Uzasadnienie dla realizacji Celu Tematycznego oparto na następujących argumentach:

Po pierwsze, w regionie transgranicznym stwierdzono powiązania transportowe niewystarczającej jakości, poprawa stanu infrastruktury komunikacyjnej została zdefiniowana jako jedno z głównych wyzwań i potrzeb regionu transgranicznego w dokumentach diagnozujących stan zagospodarowania przestrzennego pogranicza¹²⁸.

Po drugie, analizy SWOT, priorytety i działania programów współpracy transgranicznej 2004-2006¹²⁹ oraz 2007-2013¹³⁰ pokazują duże zapotrzebowanie jednostek samorządu terytorialnego po obu stronach granicy na realizację projektów, związanych z rozbudową i renowacją infrastruktury transportowej. Dotychczas kluczowe znaczenie dla samorządów miało wzmocnienie sieci wewnętrznych powiązań regionalnych, priorytetem w poprzednich programach wydaje się być poprawa jakości dróg o znaczeniu regionalnym i lokalnym, bez istotnego znaczenia transgranicznego. Dlatego też w okresie programowania 2014-2020 istotnym wyzwaniem staje się zapewnienie koncentracji infrastruktury w pasie powiatów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie

¹²⁸Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstvo prom místni rozvoj českej republiky, Wrocław 2006 s.42, 49, 85; M. Belof i in., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Republiką Czech, T. III, s. 247.

¹²⁹Program Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Republika Czeska-Polska 2004-2006, wersja 30 czerwca 2006, s. 12, 18, 22.

¹³⁰Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013, wersja 2, 10 marca 2010 r., s 20, 33.

granicy jako wykazującym największy efekt transgraniczny oraz wybór do realizacji takich dróg, które istotnie integrują obie strony granicy. Zalecenie takie zostało sformułowane kilkakrotnie przez ekspertów analizujących dotychczasowe efekty wdrażania programów transgranicznych.¹³¹

Po trzecie, zakres proponowanych projektów ma co do zasady charakter miękki. Wynika to z faktu, iż dotychczasowe wsparcie projektów infrastrukturalnych w latach 2004-2013 w dziedzinie transportu zaspokoilo podstawowe potrzeby rozwojowe pogranicza w tej dziedzinie¹³². Ponadto dotychczasowe działania infrastrukturalne realizowane w ramach POWT dublują się z interwencjami podejmowanymi w ramach programów regionalnych, co powoduje czasem składanie tego samego wniosku do kilku programów. Zjawisko to negatywnie odbija się na jakości projektów, które, mimo iż spełniają wymagania POWT, nie wykazują znaczącego efektu transgranicznego. W kolejnej edycji programu współpracy nie należy zatem rezygnować z finansowania projektów z zakresu renowacji i rozbudowy sieci transportowej, powinny one zostać skoncentrowane jak najbliżej granicy w celu zapewnienia efektu realizacji po drugiej stronie granicy, bezpośredniego wpływu na ruch transgraniczny. Istotne znaczenie dla rozwoju transgranicznego regionu funkcjonalnego będzie miało stworzenie spójnego systemu zarządzania i użytkowania istniejących powiązań transportowych. Brak wspólnej oferty transportu publicznego negatywnie wpływa na mobilność społeczności lokalnych, może potęgować zjawisko depopulacji na obszarze transgranicznym oraz wpływać negatywnie na rynek pracy i spadek aktywności biznesowej na obszarze pogranicza. Projekty realizowane w ramach programu współpracy transgranicznej mogą w znaczący sposób uzupełnić istniejące luki oraz wesprzeć rozwój wspólnego systemu transportowego. Nawet niewielkie projekty, a za takie należy uważać projekty infrastrukturalne w ramach

¹³¹ T. Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, Warszawa 2010, s. 175; M. Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011, s. 59.

¹³² Dane MRR dot. statystyk projektów realizowanych w programach Interreg i EWT: Zrealizowano łącznie 78 projektów o łącznej wartości prawie 100 mln euro. W latach 2004-2006 zrealizowano: projekty o wartości ponad 8 mln euro (kategorie interwencji: 31, 312, 3122), co stanowi 30% alokacji programu. W POWT na lata 2007-2013: realizowanych jest 58 projektów (kategoria interwencji 23 i 24), na które wydano ok. 91 004 226,49 euro. (ostateczne kwoty będą znane po zakończeniu realizacji projektów), wobec prawie 280 mln euro wydanych na wszystkie projekty realizowane w ramach programu. Z powyższego zestawienia wynika, że od 2004 r. na pograniczu polsko-czeskim wydano na projekty związane z rozwojem infrastruktury transportowej ponad 99 mln euro z programów współpracy transgranicznej.

programów współpracy transgranicznej¹³³, mogą mieć istotne znaczenie dla połączeń na obszarach peryferyjnych, trudno dostępnych takich jak pasmo Sudetów¹³⁴.

Oś Priorytetowa 5

W ramach piątej osi priorytetowej dla programu współpracy transgranicznej dla obszaru polsko-czeskiego, proponujemy działania, wpisujące się w dwa Cele Tematyczne i wybrane priorytety inwestycyjne (por Tab.)

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	(iii) Opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia
11: Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	(iv) Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami

W ramach osi priorytetowej proponujemy realizację następujących projektów:

- transfer dobrych praktyk w zakresie wdrażania programów kształcenia (np. zawodowego) oraz modelowych rozwiązań w zakresie tworzenia systemów kształcenia ustawicznego;
- koordynacja systemów kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym (np. komplementarne programy kształcenia);
- wspólne programy wymiany uczniów, studentów i nauczycieli;
- wspólne programy kształcenia nauczycieli;
- wspólna promocja oferty edukacyjnej w celu przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;

¹³³ Zgodnie z danymi MRR dot. POWT Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013, średnia wartość projektu infrastrukturalnego wynosi 1,7 mln euro

¹³⁴ Za sugestie w tym zakresie dziękuję dr. Michałowi Wolańskiemu

- transfer dobrych praktyk w zakresie zarządzania w szkolnictwie wyższym, finansowania systemów szkolnictwa wyższego oraz przyciągania studentów kadry naukowej z zagranicy;
- działania na rzecz integracji młodzieży i budowania wspólnej tożsamości, np. poprzez skoordynowane programy nauczania związane z historią i dziedzictwem kulturowym oraz tworzenie klas dwujęzycznych;
- prowadzenie wspólnych projektów oświatowych i edukacyjnych o długim horyzoncie czasowym, w tym podejmowanie współpracy w zakresie identyfikacji potrzeb edukacyjnych i realizacji wspólnych programów nauczania;
- wprowadzenie wspólnych kierunków studiów stacjonarnych, zaocznych, podyplomowych, wspólne programy MBA w uczelniach na terenie objętym wsparciem;
- realizacja kursów, szkoleń w zakresie umiejętności potrzebnych na transgranicznym rynku pracy, zwłaszcza realizacja kierunków zamawianych w sektorach gospodarki, które są związane ze specyfiką regionu;
- projekty polegające na prowadzeniu wymiany uczniów, studentów między polskimi i czeskimi szkołami i uczelniami, staże, praktyki studenckie w instytucjach i organizacjach po drugiej stronie granicy, kursy językowe;
- wymiana dobrych praktyk edukacyjnych i oświatowych między polskimi i czeskimi szkołami i uczelniami, zwłaszcza w zakresie dostosowywania programów nauczania do wymogów rynku pracy;
- realizacja działań wspierających włączenie społeczne i partycypację obywatelską wzmacniające region funkcjonalny: kursy, studia podyplomowe dla seniorów, programy i szkolenia dla bezrobotnych itp.
- zakup wyposażenia dla instytucji edukacyjnych służącego realizacji ww. działań (przede wszystkim doposażenie szkół zawodowych w konieczną bazę infrastrukturalną).
- współpraca JST i instytucji publicznych ukierunkowana świadczenie komplementarnych usług publicznych w wymiarze transgranicznym: wspólne dwujęzyczne portale i serwisy informacyjne, o charakterze publicznym i społecznym, informa-

tory, bazy danych, e-instrumenty i e-przedsięwzięcia wzmacniające pogranicze jako region funkcjonalny;

- współpraca wzmacniająca integrację regionu transgranicznego: działania edukacyjne, kształcenie ustawiczne; współpraca jednostek naukowych, organizacji pozarządowych; wizyty studyjne, wymiany studentów, wspólne szkolenia, studia podyplomowe, kursy językowe, wymiana wolontariuszy itd.;
- wspólne działania, rozwijające edukację nieformalną, wspierające rozbudzenie postaw i zachowań przedsiębiorczych;
- systemowe transgraniczne rozwiązania wspierające przeciwdziałanie negatywnym procesom demograficznym w regionie (migracja, zasysanie kadr przez ośrodki miejskie i metropolie), w tym wsparcie transgranicznego rynku pracy, przeciwdziałanie bezrobociu i odpływowi ludności;
- współpraca organizacji pozarządowych: kampanie promocyjne i informacyjne na rzecz włączenia społecznego, w tym ukierunkowane na włączenie społeczności 50+ oraz młodzieży;
- współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych, tworzenie nowych powiązań pomiędzy tymi instytucjami i wzmacnianie istniejących;
- transfer wiedzy, wymiana doświadczeń, współpraca obywateli i instytucji społecznych, edukacyjnych, kulturalnych, naukowych;
- projekty z zakresu współpracy transgranicznej samorządów terytorialnych w skali lokalnej; opracowanie programów wdrażania strategii sektorowych i lokalnych (opracowanych wcześniej), identyfikacja wspólnych wyzwań, opracowanie wspólnych planów działania;
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową: tworzenie i umacnianie sieci współpracy; rozwiązania na rzecz rozwój transgranicznych usług, nowoczesnej oferty edukacyjnej i przemysłu spędzania czasu wolnego, tworzenia powiązań transgranicznych międzyprzedsiębiorcami (z wykorzystaniem narzędzi informatycznych);
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową w zakresie promocji regionalnych zasobów kulturowych i naturalnych, potencjału regionu oraz pogranicza jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania;

- badania i ekspertyzy w zakresie identyfikacji różnic w systemach administracyjnych i prawnych, harmonizacji i upraszczania procedur, rozwoju transgranicznego rynku pracy, planowania przestrzennego, kierunków rozwoju transgranicznej infrastruktury etc.;
- z zakresu badań i ekspertyz na potrzeby podmiotów administracji publicznej, w tym przede wszystkim samorządowej, oraz organizacji pozarządowych, dotyczących realizacji polityk publicznych (między innymi polityki społecznej, ochrony zdrowia, kultury, sportu, edukacji) na obszarze pogranicza.

Uzasadnienie dla realizacji Celów Tematycznych 10 i 11 opiera się na kilku ważnych argumentach:

Po pierwsze, projekty te stanowią swoiste dopełnienie projektów z innych osi priorytetowych, osią przewodnią jest nawiązywanie i pogłębianie współpracy w tych sektorach, które nie zostały objęte innymi osiami tematycznymi (np. zdrowie, sprawy socjalne i społeczne, rynek pracy, kultura współczesna etc.). Tym samym umożliwia to wspieranie działań transgranicznych niemal we wszystkich sferach życia społeczności obszaru pogranicza¹³⁵,

Po drugie, na obszarze pogranicza czesko-polskiego istnieje bardzo duży potencjał do współpracy transgranicznej. Od 2004 r. następuje proces formowania się dojrzałych, polsko-czeskich partnerstw, zwłaszcza na poziomie administracji samorządowej oraz dużych instytucji¹³⁶. Warto przy tym przypomnieć, iż w badaniach ewaluacyjnych relatywnie wysoko oceniono partnerstwo instytucjonalne i partnerstwo obywatelskie w projektach, realizowanych w ramach programu polsko-czeskiego w Inicjatywie Wspólnotowej INTERREG IIIA¹³⁷,

Po trzecie, eksperci wyraźnie wskazują, iż w programie polsko-czeskim należy wzmacniać udział beneficjentów spoza administracji samorządowej. Ma to istotne zna-

¹³⁵ Por. INTERACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF, 2012

¹³⁶ W. Szydarowski, Europejska Współpraca Terytorialna po 2013 r. – pożądane kierunki ewolucji, Czerwiec 2010, s.22-23; M.Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011

¹³⁷ T.Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, Warszawa, wrzesień 2010, s. 92-95

czenie w związku z wyznaczonymi celami rozwojowymi, takimi jak budowanie kapitału społecznego, rozwój zasobów ludzkich poprzez kształcenie ustawiczne, wspólne kursy, studia podyplomowe, wymianę doświadczeń¹³⁸. W świetle zdiagnozowanych negatywnych procesów demograficznych (migracja, odsysanie młodej wykształconej kadry, ujemne saldo przyrostu naturalnego) i kluczowego problemu obszaru transgranicznego jakim jest bezrobocie – należy wzmocnić współpracę pomiędzy administracją publiczną (zwłaszcza samorządową) a organizacjami pozarządowymi i ośrodkami akademickimi.

Po czwarte, kluczowym wyzwaniem polsko-czeskiego obszaru funkcjonalnego jest negatywne zjawisko demograficzne – odpływ młodych osób w poszukiwaniu pracy oraz bardziej atrakcyjnych warunków życia do silniejszych ośrodków wzrostu, leżących poza obszarem wsparcia¹³⁹. Jednocześnie społeczność pogranicza jest relatywnie młoda. W konsekwencji jednym z istotnych zadań strategicznych tego obszaru staje się zatrzymanie młodych osób na miejscu. Potrzebne są nie tylko miejsca pracy (popyt na pracowników), ale także właściwie rozwinięta strona podażyowa (odpowiednie kompetencje młodych absolwentów oraz pracowników, którzy powinni dostosowywać swoje umiejętności do rynku pracy).

Po piąte, wspólne projekty edukacyjne i współpracy instytucjonalnej mogą przyczynić się do zmniejszenia barier językowych i kulturowych na pograniczu oraz wspierać ścieżki zawodowe osób po drugiej stronie granicy, tworząc rynek pracy odpowiadający potrzebom na obszarze funkcjonalnym. Wskazane jest mapowanie problemów edukacyjnych pogranicza i poszukiwanie ich rozwiązań poprzez otwarcie się na drugą stronę granicy, zamiast rozwiązywania ich na poziomie krajowym.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na **potencjalne czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

Po pierwsze, może zaistnieć niewielki efekt transgraniczny realizowanych działań, w sytuacji gdy głównym czynnikiem rozwoju współpracy transgranicznej jest pozyski-

¹³⁸ Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych, Ministerstwo Budownictwa RP, Ministerstwo promowania rozwoju czeskiej republiki, Wrocław 2006 s. 30; M. Belof i in., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Republiką Czech, T. III [2011], *passim*.

¹³⁹ Por. część diagnostyczna ogólna i część diagnostyczna dotycząca programu (powyżej).

wanie funduszy strukturalnych. Stwarza to mechanizm, w którym zasadniczym celem jest pozyskanie środków, a kwestie realnej współpracy są drugoplanowe.¹⁴⁰

Po drugie, placówki uniwersyteckie na obszarze wsparcia nie mają doświadczenia (poza wyjątkami) we wdrażaniu dużych projektów współpracy transgranicznej, a zatem procedury realizacji, rozliczania i współpracy w ramach projektu mogą stanowić barierę w prowadzeniu przedsięwzięć w ramach tego celu tematycznego. Wydaje się jednak, że w połączeniu z odpowiednio przygotowanymi cyklami szkoleń dla wnioskodawców i beneficjentów, projekty realizowane w ramach celu 10. mogą mieć istotne znaczenie dla rozwoju polsko-czeskiego pogranicza.

Po trzecie, brak jest empirycznych dowodów występowania długofalowych efektów projektów nakierowanych na integrację w wymiarze transgranicznym – w szczególności mikroprojektów.¹⁴¹ Jak pokazują wywiady z interesariuszami oraz badania ewaluacyjne, duża część samorządów traktuje środki programów współpracy transgranicznej jako swoiste finansowanie zastępcze potrzeb lokalnych, w niewielkim stopniu angażując partnera z drugiej strony granicy do współdziałania¹⁴².

¹⁴⁰ Dozblasz S., Raczyk A. 2011

¹⁴¹ T.Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, Warszawa, wrzesień 2010, s. 175

¹⁴² Ib idem.

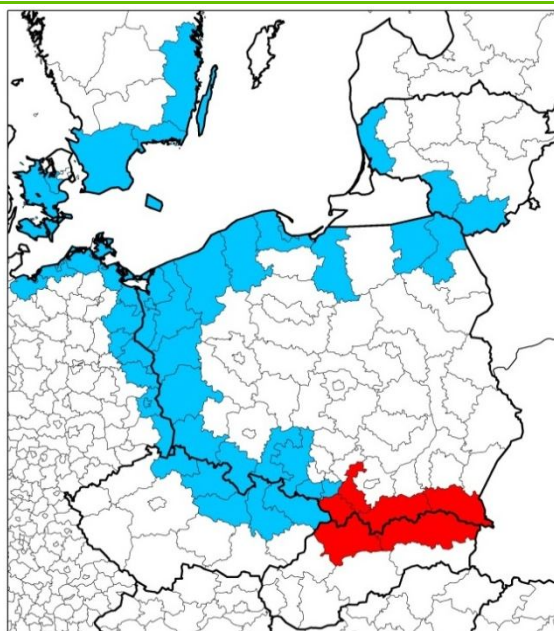
3.4 PROGRAM POLSKA-SŁOWACJA

3.4.1 Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Polska –Słowacja

Analiza SWOT dla obszaru wsparcia przyszłego Programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska-Słowacja 2014-2020 ujawniła istotną przewagę słabych stron nad stronami mocnymi oraz przewagi zagrożenia nad szansami.

W badaniu założono przy tym, iż obszar wsparcia obejmować będzie po stronie polskiej: NUTS III krośnieński, NUTS III nowosądecki, NUTS III oświęcimski oraz NUTS III bielski. Po stronie słowackiej obszar wsparcia nie zmienia się i obejmuje kraj samorządowy preszowski i kraj samorządowy żyliński. Łącznie obszar po stronie polskiej liczy sobie 16 088 km² (50,3 % całego obszaru wsparcia) zaś liczba ludności wynosi 2 545 788 osób (62,8 % ludności z całego obszary wsparcia)¹⁴³. Po stronie słowackiej obszar liczy 15 782 km² (49,7 % obszaru wsparcia), a liczba ludności 1 504 513 osób (37,2 % ludności z obszaru wsparcia)¹⁴⁴.

Rysunek 20. Analizowany obszar transgraniczny Polska-Słowacja

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do struktur osadniczych, wewnątrz obszaru wsparcia istnieje silne zróżnicowanie. Obszar zachodni po stronie polskiej (NUTS III bielski i oświęcimski oraz

¹⁴³ Dane za Główny Urząd Statystyczny, BDL, stan na 31 grudnia 2010 r.

¹⁴⁴ Dane za: Štatistický úrad Slovenskej republiky, RegDat, stan na 31 grudnia 2009 r.

nowosądecki) charakteryzuje się gęstością zaludnienia wyższą niż średnia dla Polski, zaś NUTS III krośnieński ma zdecydowanie niższą gęstość niż średnia dla całego kraju.¹⁴⁵ Po stronie słowackiej w obu regionach objętych programem również gęstość zaludnienia jest niższa niż dla całej Republiki Słowackiej, przy czym kraj preszowski ma gęstość podobną do podkarpackiej części programu¹⁴⁶. Innymi słowy, skrajne wschodnie części obszaru wsparcia są pod tym względem podobne, przy relatywnie dużym zróżnicowaniu wewnętrznym reszty obszaru. Do najważniejszych miast na obszarze wsparcia należy zaliczyć po stronie polskiej (od zachodu): Bielsko-Białą (175 008 mieszkańców), Żywiec (32 056), Oświęcim (39 885), Nowy Targ (33 485), Nowy Sącz (84 537), Jasło (36 932), Krosno (47 471) i Sanok (39 106). Po stronie słowackiej do najważniejszych ośrodków zaliczyliśmy zaś: Żylinę (85 327), Martin (58 433), Ružembork (29 687), Liptovský Mikuláš (32 687), Poprad (54 621), Preszów (91 273), Vranov nad Toplou (23 107) i Humenne (34 854).

Na obszarze wsparcia największym miastem pozostaje Bielsko-Biała, stolica Śląska Żywieckiego. Obszar ten, skrajny w stosunku do całego obszaru wsparcia, charakteryzujący się odrębnością gospodarczą i kulturową ma wyraźne ciążenia gospodarcze i społeczne ku północy, w stronę Konurbacji Górnośląskiej i Czech.

W przypadku Małopolski i Podkarpacia obserwujemy zjawisko tworzenia się pewnych kręgów miast satelickich względem stolicy województwa. W Małopolsce wspomniane przez nas miasta (Oświęcim, Nowy Targ, Nowy Sącz) pozostają w swoistym drugim kręgu powiązań funkcjonalnych z Krakowem. Inaczej jest w przypadku Podkarpacia. Wokół Rzeszowa, mniej więcej w podobnej odległości wyrósł jeden krąg miast o wielkości od 25 000 mieszkańców, powiązany ze stolicą regionu przestrzennie i funkcjonalnie. Wspomniane przez nas Jasło, Krosno i Sanok stanowią południowy fragment owego kręgu.¹⁴⁷

W przypadku Słowacji, układ osadniczy i kluczowe miasta na północy Słowacji układają się w łańcuch osadniczy biegnący na osi zachód-wschód, którego zasadniczymi ogniwami pozostaje Zilina, Martin, Poprad i Preszów. Układ ten jest silnie determinowa-

¹⁴⁵ Dane EUROSTAT: średnia dla Polski 122,2 os/km² (NUTS III bielski: 273,6; NUTS III oświęcimski: 231,7; nowosądecki 137,1; krośnieński 87,8)

¹⁴⁶ Dane EUROSTAT: średnia dla Słowacji: 109,7 os/km² (kraj ziliński: 101,8; kraj preszowski: 88,5)

¹⁴⁷ P.Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčičin, *Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego: koncepcje zagospodarowania przestrzennego w świetle dokumentów europejskich, krajowych i regionalnych*, Rzeszów 2012, s. 29-30

ny nie tyle przez sztuczny podział administracyjny (kraj preszowski ma wybitnie układ równoleżnikowy), co przez układ dolin rzek oraz kotlin górskich¹⁴⁸. Gdyby układ osadniczy całego obszaru wsparcia tak po stronie polskiej, jak słowackiej analizować bez kontekstu regionalnego, miasta po stronie polskiej także tworzą oś równoleżnikową. Nie jest ona jednak powiązana ze sobą tak mocno, jak po stronie słowackiej. W części małopolskiej owa linia równoleżnikowa jest zaburzona poprzez położenie Nowego Targu, który wyraźnie wybija się z owej przerywanej osi w kierunku południowym. Ponadto po stronie polskiej, jak już wspomnieliśmy, sieć determinowana jest raczej poprzez powiązania z kluczowymi ośrodkami wzrostu. Słabością całego tego obszaru jest słabość powiązań strukturalnych, zarówno wewnętrznych (za wyjątkiem południowego Śląska), jak i polsko-słowackich¹⁴⁹.

Górski charakter obszaru programu z jednej strony stanowi istotną słabość i determinuje niekorzystną sieć osadniczą oraz utrudnia zagęszczenie sieci komunikacyjnej, z drugiej strony stanowi potencjał do rozwoju infrastruktury rekreacyjno-turystycznej. Ta gałąź gospodarki stanowi mocną stronę obszaru wsparcia, zwłaszcza w jego centralnej części¹⁵⁰.

Za słabą stronę uznać należy również fakt, iż po stronie polskiej przez obszar nie przechodzi żaden szlak komunikacyjny, istotny z punktu widzenia kraju i kontynentu europejskiego. W przypadku Słowacji, przez kraj żyliński i preszowski przechodzi V paneuropejski korytarz transportowy (w wariantcie A) łączący Koszyce, Żylinę, Trenczyn dalej z Bratysławą. Spaja on kraj na osi wschód-zachód. Dodatkowo, na niespójność

¹⁴⁸ P. Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin, *Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego: koncepcje zagospodarowania przestrzennego w świetle dokumentów europejskich, krajowych i regionalnych*, Rzeszów 2012, s. 29-30

¹⁴⁹ Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 (dalej jako KPZK 2030), Warszawa 2012, s. 49, ryc. 10 i s. 89; Koncepcja územného rozvoja Slovenska, Bratislava 2001 (dalej jako KURS 2001) i KURS 2011 – Zmeny a doplnky č.1 záväznej časti Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 (podľa Prílohy k nariadeniu vlády č. 528/2002 Z. z. Slovenskej republiky zo 14. augusta 2002, ktorým sa vyhlasuje záväzná časť Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001), s. 30-33 oraz mapa przy KURS 2001: sieć osadnicza.

¹⁵⁰ M. Więckowski, *Przyrodnicze uwarunkowania kształtowania się polsko-słowackich więzi transgranicznych*, Prace Geograficzne, 195, IGI PAN, Warszawa 2004, tenże, *The contemporary polish-slovak transboundary cooperation*, [w:] Potrykowska A. (red.), *Population, environment and development*, Prace Geograficzne, nr. 205, Warszawa 2005, s. 205-220, tenże, *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski, wynikające z sąsiedztwa ze Słowacją*, [Warszawa 2011]

transportową całego obszaru wpływa fakt bardzo słabych powiązań tak drogowych, jak kolejowych na osi północ-południe¹⁵¹.

Do zasobów komparatywnych, które zostały uznane za mocną stronę obszaru należą zasoby przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego. Pod względem walorów estetycznych krajobrazu polski obszar, przynależny do programu należy do jednego z najcenniejszych w skali kraju¹⁵². Z kolei na Słowacji w kraju preszowskim i żylińskim znajduje się 90 % obiektów, wpisanych w tym kraju na listę UNESCO na terenie tego kraju¹⁵³.

Co do gospodarki, cały obszar wsparcia charakteryzuje przewaga przemysłu nad innymi gałęziami gospodarki, przy czym istnieje silne zróżnicowanie wewnętrzne. Po polskiej stronie gospodarka ma charakter przemysłowo-rolniczy, a udział usług w jej strukturze jest niższy od przeciętnej dla całej Polski. Wspomniana struktura wewnętrzna w zasadzie nie zmienia się od wielu lat, z wyjątkiem NUTS III nowosądeckiego, gdzie wzrosło znaczenie przemysłu. W przypadku Słowacji dominuje zdecydowanie przemysł i poziom usług jest również niższy od średniej dla całej Republiki, niemniej jednak tu gospodarka przekształca się: rośnie sektor usług względem rolnictwa (bardzo niski udział) i przemysłu. Warto przy okazji zauważyć, iż jeszcze w 2010 r. najwyraźniejsze przyspieszenie polskiego eksportu towarów i usług wśród znaczących krajów UE nastąpiło w przypadku Słowacji (o 45%), podczas gdy import z tego rynku zwiększył się o ok. 26%¹⁵⁴, to regiony przygraniczne mają relatywnie niewielki w tym procesie udział. (na przykład udział eksportu podmiotów z Małopolski na Słowację wynosił w 2009 r. tylko 3,9 %).¹⁵⁵

Tabela 13. Struktura gospodarki (zatrudnienie według sektorów) w obszarze transgranicznym Polska-Słowacja

Obszar	2003			2009		
	Rolnictwo	Przemysł	Usługi	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
Polska	17,9	48,5	33,5	13,3	50,2	36,5
NUTS III Bielski	8,5	65,1	18,8	4,5	72,0	23,5
NUTS III krośnieński	28,0	51,6	20,4	21,5	51,0	27,5

¹⁵¹ [P.Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin], *Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego...*, s. 47-49

¹⁵² KPZK 2030, s. 119, ryc. 27

¹⁵³ [P.Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin], op.cit., s. 53-57, 67-

¹⁵⁴ Polska 2011. Raport o stanie handlu zagranicznego, MG: Warszawa 2011, s. 42; *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego*, Warszawa 2010, s. 37, mapa 13.

¹⁵⁵ *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego*, Warszawa 2010, s. 37, mapa 13.

NUTS III nowosądecki	38,3	32,1	29,6	26,6	41,6	31,8
NUTS III oświęcimski	17,8	63,3	18,8	12,8	69,3	17,9
Słowacja	4,9	58,7	36,4	3,4	54,3	42,3
Kraj ziliński	4,0	66,3	29,7	2,5	64,2	33,3
Kraj preszowski	5,7	60,7	33,5	5,0	56,0	39,0

Źródło: opracowanie własne.

Na kondycję gospodarki wpływa również fakt, iż na całym obszarze przyszłego programu przeciętny odsetek zatrudnienia w liczbie mieszkańców jest niższy niż przeciętny odsetek odpowiednio dla Polski i Słowacji¹⁵⁶. Zarówno strukturę gospodarki, jak i odsetek zatrudnienia uznano za słabe strony. Wskaźnik innowacyjności (mierzony liczbą patentów, zgłoszonych do EPO na 1 milion mieszkańców na całym obszarze wsparcia jest niższy niż odpowiednio dla całej Polski¹⁵⁷ i Słowacji¹⁵⁸ (z wyjątkiem NUTS III nowosądeckiego i kraju preszowskiego). Także za słabą stronę należy uznać, iż wskaźnik ten w jednych NUTS III i krajach samorządowych od ostatnich lat spada, w innych rośnie, co wpływa na nierówność wewnętrzną tempa wzrostu innowacyjności. Mało tego, podmioty działające na obszarze NUTS III bielskiego w 2003 r. miały wyższy wskaźnik innowacyjności niż wówczas średni w Polsce¹⁵⁹.

Do słabości zaliczono również czynniki demograficzne. Pomimo, iż obszar programu charakteryzuje się stosunkowo młodym społeczeństwem (we wszystkich regionach i podregionach odsetek osób do 14 roku życia jest wyższy niż przeciętny w danym kraju)¹⁶⁰, to jednak niemal cały obszar programu dotyka ujemne saldo migracji¹⁶¹. W związkuztym zagadnienia demografii stanowią jednocześnie mocną i słabą stronę obszaru.

¹⁵⁶ Dane EUROSTAT: średnia dla Polski 41,39 % (NUTS III bielski: 41,16 %; NUTS III oświęcimski: 34,36%; NUTS III nowosądecki 33,22 %; krośnieński 40,25%); średnia dla Słowacji 40,57%(kraj ziliński: 39,35% ; kraj preszowski: 30,28%)

¹⁵⁷ Dane EUROSTAT za 2009: średnia dla Polski: 3,749 (NUTS III bielski: 2,147; NUTS III oświęcimski: 2,337; NUTS III nowosądecki 7,616; krośnieński b.d)

¹⁵⁸ Dane EUROSTAT za 2009: średnia dla Słowacji: 1,807(kraj ziliński: 1,436 ; kraj preszowski: 3,52)

¹⁵⁹ Dane EUROSTAT za 2003: średnia dla Polski: 2,917 (NUTS III bielski: 3,962; NUTS III oświęcimski: 2,77; NUTS III nowosądecki 2,004; krośnieński b.d); średnia dla Słowacji: 5,789(kraj ziliński: 3,362 ; kraj preszowski: 2,307)

¹⁶⁰ Dane EUROSTAT za 2011: średnia dla Polski: 15,1 (NUTS III bielski: 15,4; NUTS III oświęcimski: 15,3; NUTS III nowosądecki 18,5 ; krośnieński 15,9; średnia dla Słowacji: 15,3(kraj ziliński: 16,0 ; kraj preszowski: 18,4)

¹⁶¹ Jedynie NUTS III bielski odnotowuje dodatnie saldo migracji

Do szans zaliczono wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich (FUA – Functional Urban Areas), w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich spoza obszaru wsparcia¹⁶². Dodatkowymi szansami na wzmocnienie efektów działań jest niska bariera językowa (podobieństwo języka polskiego i słowackiego), duży potencjał do tworzenia współpracy przygranicznej przez podmioty, funkcjonujące na obszarze wsparcia¹⁶³. Ważna z punktu widzenia regionów szansa, ale w zasadzie możliwa do realizacji wyłącznie na szczeblu centralnym, tkwi w jasnym rozdzieleniu obszarów interwencji i typów projektów, realizowanych w ramach programów CBC od pozostałych dostępnych środków UE (RPO, programy centralne). Podobnie jest z poprawą spójności dokumentów strategicznych na poziomie krajowym i regionalnym w obu krajach i ich skutecznym wdrażaniem.

Do zagrożeń zakwalifikowano takie czynniki jak wpływ wykształconej i młodej społeczności regionu do atrakcyjnych ośrodków na zewnątrz obszaru, brak koordynacji i komplementarności projektów współpracy transgranicznej z innymi programami pomocowymi na obszarze wsparcia, co skutkuje dublowaniem się działań programów (m.in. RPO)¹⁶⁴. Zagrożenie stanowią niespójne dokumenty strategiczne na poziomie krajowym i regionalnym po obu stronach granicy, a także różnice w stosowanych przepisach prawa krajowego oraz odmienna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy¹⁶⁵. Do tego trzeba zaliczyć zjawisko zamykania się obszaru transgranicznego na innowacyjne rozwiązania z silnych, zewnętrznych ośrodków wzrostu – pojmowanie transferu wiedzy i innowacji jako źle pojmowanej "konkurencji".

Wśród mocnych stron wszystkie czynniki uzyskały podobną punktację, przy czym za najistotniejsze czynniki uznano zasoby zastane, które można wykorzystać w rozwoju obszaru. W przypadku słabych stron za najistotniejsze słabe strony uznano strukturę gospodarki, niski poziom innowacyjności oraz w drugiej kolejności niski odsetek osób aktywnych zawodowo. Czynniki te wprost dotyczą kluczowych zagadnień, wymienionych w *Strategii Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* oraz siedmiu Inicjatyw Flagowych, które sta-

¹⁶² Tamże, s. 19 i 40.

¹⁶³ P. Kościelecki, *Ocena naborów...*, s. 65

¹⁶⁴ M. Huk, M. Molak, *Badanie ewaluacyjne...* s. 60

¹⁶⁵ [P. Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčičin], op.cit. s. 68-72; P. Kościelecki, *Audyt instytucjonalny miast należących do Sieci Miast Euroregionu Karpackiego. Raport końcowy*, Rzeszów-Warszawa 2012, s. 8-13.

nowią instrumenty wykonawcze realizacji wspomnianej wyżej Strategii. Stąd wspomniane czynniki uzyskały więcej punktów niż średnia punktacja dla słabych stron (wynosząca 10 pkt). Z kolei mniej od średniej uzyskały te czynniki, które naszym zdaniem są drugorzędne i wynikają z czynników geograficzno-fizjograficznych (brak miast transgranicznych czy górzysty charakter terenu).

W przypadku szans i zagrożeń za kluczowe czynniki uznano te, które związane są z możliwościami transferu know-how i innowacji z zewnątrz, jak i jednocześnie zagrożenia w postaci zamykania się podmiotów z obszar przygranicznych na kontakty zewnętrzne, definiując wpływ ośrodków zewnętrznych jako źle pojętej konkurencji. Kwestie innowacji i przepływu know-how jest jak, wspomniano wyżej, związane z wdrażaniem Strategii Europa 2020. W drugiej kolejności za ważne szanse i zagrożenia uznano zagadnienia demograficzne, czyli dużą atrakcyjność zewnętrznych ośrodków wzrostu, które zasysają kadrę, głównie młodą z obszaru, objętego wsparciem.

Ponadto istotnym elementem, związanym z wykorzystaniem szans i osłabianiem negatywnych skutków zagrożeń jest zdefiniowanie kluczowych kierunków rozwoju regionów pogranicza polsko-słowackiego. Kierunki te zawarte są w strategiach i dokumentach planistycznych poziomie regionów i obu państw. W tej chwili zagrożeniem jest ich niespójność, natomiast szansą będzie skoordynowanie kluczowych kierunków rozwojowych w dokumentach, obowiązujących na obszarze wsparcia. Na końcu pod względem ważności, do szans i zagrożeń zakwalifikowano zagadnienia kontekstowe, takie jak sytuacja makro-ekonomiczna na świecie, kwestie językowe oraz struktury administracyjne Polski i Słowacji.

Tabela 14. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Polska-Słowacja

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Duże zasoby dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego na obszarze wsparcia programu	30	Słabe powiązania funkcjonalne między obszarami polskimi a słowackimi	10
Góry jako naturalny zasób sprzyjający rozwojowi infrastruktury turystycznej	25	Nierównomierne i daleko położone od siebie usługi wyższego rzędu: niska dostępność do ośrodków wzrostu	10
Młode społeczeństwo na obszarze wsparcia	20	Brak miast transgranicznych	9
Duży potencjał do współpracy transgranicznej – istniejące sieci współpracy JST – współpraca w ramach PL-SK 2004-2006, 2007-2013	25	Góry jako bariera naturalna rozwoju sieci infrastrukturalnej i wynikające z tego słabe powiązania komunikacyjne między Polską a Słowacją	15
		Niekorzystna struktura gospodarki: przewaga przemysłu po obu stronach granicy	12
		Niski udział obszarów sąsiednich w wymianie handlowej	10
		Niski poziom innowacyjności na obszarze transgranicznym, przy zróżnicowanej dynamice wzrostu innowacyjności	12
		Ujemne saldo migracji po obu stronach granicy	10
		Relatywnie niski odsetek osób aktywnych zawodowo, przy dużych zróżnicowaniach wewnętrznych po obu stronach granicy	12
	100		100

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Wzrost wymiany gospodarczej między Polską a Słowacją	20	Silna konkurencja dużych ośrodków wzrostu, poza obszarem wsparcia (miejsce migracji młodych ludzi z obszarów wsparcia)	25
Niska bariera językowa: niskinisko koszt "transakcyjny" relacji między Słowakami a Polakami	5	Obszar pogranicza polsko-słowackiego traktowane jako drugorzędne w rozwoju w skali poszczególnych krajów	25
Wykorzystanie know-how i transfer doświadczeń z funkcjonalnych obszarów miejskich (FUA – Functional Urban Areas), w tym wykorzystanie potencjału ośrodków akademickich	30	Niespójne dokumenty strategiczne na poziomie krajowym i regionalnym PL-SK;	25
Rosnący popyt klientów spoza obszaru na produkty przemysłów kreatywnych, kulturowych i nowych innowacyjnych form spędzania wolnego czasu: popyt na nowe produkty turystyczne	30	Różnice w stosowanych przepisach prawa krajowego	10
Zaangażowanie do współpracy transgranicznej podmiotów leżących w bezpośredniej bliskości granicy, a nie biorących dotychczas udziału w programie	15	Odmienna struktura administracji i układ kompetencji administracji po obu stronach granicy	5
	100		100

3.4.2 Propozycja celów i zakresu działań Programu Polska – Słowacja

Propozycje celów i zakresu działań dla przyszłego programu współpracy transgranicznej Polska-Republika Słowacka na lata 2014-2020 wynikają z trzech zasadniczych przesłanek.

Pierwszą z nich stanowią dokumenty Strategia Europa 2020 oraz Inicjatywy Flagowe¹⁶⁶. Formułują one zasadnicze kierunki rozwoju społeczności wspólnoty do 2020 r. i proponują koncentrację na kilku istotnych strumieniach działań, wyrażonych w siedmiu Inicjatywach Flagowych. Drugą przesłanką, która jest w pewnej mierze konsekwencją pierwszej jest brzmienie projektów rozporządzeń dotyczących wdrażania programów, finansowanych z EFRR oraz EWT. Wskazują one na konieczność dostosowania tematyki programu m.in. do zasady koncentracji tematycznej. W praktyce oznacza to, iż program na pograniczu polsko-słowackim powinien skoncentrować się na nie więcej niż pięciu kluczowych zagadnieniach. Wybraliśmy cztery cele tematyczne, na podstawie diagnozy wspomnianego obszaru, uzupełnioną o analizę SWOT, a także piśmiennictwa przedmiotu, wypowiedzi ekspertów, wyników badań, analizy, ekspertyz, treści dokumentów strategicznych i planistycznych. Stanowią one trzecią przesłankę do konstruowania celów i zakresu tematycznego przedmiotowego programu. Wybór celów tematycznych ułatwiło także zdefiniowanie na potrzeby koncepcji zagospodarowania Przestrzennego kraju podstawowych kierunków rozwoju współpracy przygranicznej: *najważniejsze, dla istoty przyszłości tego obszaru w ujęciu transgranicznym, są przede wszystkim: kompleksowy rozwój gospodarczy, ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego, rozwój infrastruktury technicznej (w szczególności transportu [...]), rozwój wszelkich form ruchu turystycznego, nie kolidujących z ochroną przyrody i rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego oraz rozwój współpracy kulturalnej i transgranicznych kontaktów społecznych*¹⁶⁷.

¹⁶⁶Komunikat Komisji: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, KOM(2010) 2020, Bruksela, 3.3.2010

¹⁶⁷ M. Więckowski, *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski, wynikające z sąsiedztwa ze Słowacją*, [Warszawa 2011], s. 4 (www.mrr.gov.pl)

Oś Priorytetowa Programu	Cele tematyczne	Koncentracja tematyczna	Waga priorytetu w PWT
1	3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	80 %	3
2	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów		4
3	7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych		2
4	10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne		3
5	5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	20 %	2
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem		2
	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		3

Cele te i zawarte w ich ramach priorytety inwestycyjne najlepiej korespondują z kluczowymi potencjałami i deficytami rozwojowymi obszaru pogranicza polsko-słowackiego. Zgodnie z założeniami koncentracji tematycznej na wszystkie pierwsze cztery osie priorytetowe (tożsame z Celami tematycznymi 3, 6, 7 oraz 10) proponujemy przeznaczyć 80 % środków w ramach alokacji programu. Pozostałe 20 % proponujemy przeznaczyć na oś priorytetową 5 (w której zawierać się będą projekty w ramach celami tematycznymi 5, 9 i 11). Udział poszczególnych osi priorytetowych w strukturze alokacji w ramach pierwszych czterech osi priorytetowych może być równomierny, lecz przede wszystkim powinien być uzależniony przede wszystkim od dotychczasowego wsparcia, stopnia zainteresowania danym wsparciem beneficjentów oraz potrzebami i możliwością wykorzystania. Osie priorytetowe uszeregowano zgodnie z porządkiem, wymienionym w projekcie rozporządzenia ogólnego.

Oś Priorytetowa 1

Cel tematyczny 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw

W ramach pierwszej osi priorytetowej proponujemy podjęcie działań na rzecz wzmocnienia poziomu innowacyjności i powiązań sektora B+R z biznesem. Wpisuje się to w Cel Tematyczny 3. *Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*. Proponowane niżej projekty są adekwatne ze wszystkimi Priorytetami Inwestycyjnymi tego celu.

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, włącznie poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości; b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; c) wspieranie tworzenia i zwiększenia zaawansowanych zdolności do rozwijania produktów i usług; d) wspieranie zdolności rynkowych MŚP w celu ich wzrostu i zwiększania innowacyjności.

W proponowanym Celu Tematycznym sugerujemy następujące propozycje projektów:

- Stymulowanie transgranicznej współpracy przedsiębiorstw w zakresie turystyki, w tym:
 - Wspólne projekty promocyjne przedsiębiorców z branży turystycznej.
 - Współpraca w zakresie wspólnego świadczenia usług.
 - Wspólne badania rynku i marketingowe przedsiębiorców z branży turystycznej z obu stron granicy.
 - Tworzenie wspólnych produktów turystycznych.

- Doradztwo i wsparcie dla przedsiębiorstw, chcących rozwinąć współpracę z podmiotami z drugiej strony granicy, w tym doradztwo i szkolenia w zakresie prawa podatkowego, procedur inwestycji, szkolenia językowe etc.
- Działania promocyjne, wspierające tworzenie powiązań kooperacyjnych między firmami, organizacja targów, prezentacji, konferencji.
- Działania wspierające tworzenie klastrów, zwłaszcza w dziedzinie przemysłów kreatywnych, przemysłów kultury i spędzania wolnego czasu, turystyki, eko-technologii i eko-produktów ("przemysły zielone"), a także branży przetwórczo-spożywczej, przemysłu drzewnego,
- Badania marketingowe realizowane na rzecz przedsiębiorstw, klastrów i instytucji wsparcia biznesu w zakresie wprowadzania na rynek nowych usług i produktów przez wspólne, polsko-słowackie przedsięwzięcia.
- Wdrażanie narzędzi informatycznych, w tym bazy danych, serwisy internetowe, portale społecznościowe, aplikacje komputerowe, na telefony komórkowe i tablety w zakresie informacji, ułatwiające tworzenie powiązań kooperacyjnych między firmami.
- doradztwo w zakresie opracowywania biznesplanów i programów wdrożeniowych dla inwestycji polskich i słowackich przedsiębiorstw, kooperatyw, instytucji wsparcia biznesu, zwłaszcza w zakresie przemysłów kreatywnych, przemysłów kultury i spędzania wolnego czasu, turystyki, eko-technologii i eko-produktów ("przemysły zielone"), a także branży przetwórczo-spożywczej, przemysłu drzewnego.

Realizacja niniejszego Celu Tematycznego w programie polsko-słowackim wynika z kilku przesłanek.

- Po pierwsze, zaproponowane wyżej rodzaje projektów do realizacji w zakresie MŚP wynikają z efektów badań poczynionych w pierwszej połowie 2012 r. na potrzeby Karpackiej Agencji Rozwoju Regionalnego. Wynika z nich, iż zasadnicze kierunki strategiczne działań w gospodarce i rozwoju przedsiębiorczości (w tym MŚP) powinny polegać między innymi na wykorzystaniu potencjału, wynikających z rozwiniętych funkcji gospodarczych i edukacyjnych ośrodków wzrostu gospodarczego regionów na pograniczu polsko-słowackim, promowaniu przemysłu

lotniczego jako „lokomotywy” przemysłów wysoko przetworzonych (hight –tech) na obszarze woj. podkarpackiego, dobrze rozwiniętej infrastruktury przemysłowej na obszarze północnej Słowacji, wykorzystywaniu doświadczeń słowackich w budowaniu klastrów i potencjału specjalnych stref ekonomicznych na obszarze objętym wsparciem, budowaniu powiązań międzynarodowych przedstawicieli sektora rolno-spożywczego, popieraniu inwestycji w zakresie wysoko-przetworzonych i powiązanych wewnętrznie usług, wykorzystujących dziedzictwo przyrodnicze i czystość środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwo kulturowe, ofertę kulturową, wspieranie rozwoju i inwestycji w ośrodki leczenia uzdrowiskowego¹⁶⁸. W te postulowane kierunki działań doskonale wpisuje się możliwość realizacji projektów na rzecz rozwoju MŚP, jako podstawowego segmentu przedsiębiorstw we współczesnych gospodarkach.

- Po drugie, na konieczność dalszego stymulowania rozwoju MŚP w kontekście powiązań gospodarczych polsko-słowackich wskazują także dane dotyczące wymiany handlowej między oboma krajami. Jakkolwiek jeszcze w 2010 r. najwyraźniejsze przyspieszenie polskiego eksportu towarów i usług wśród znaczących krajów UE nastąpiło w przypadku Słowacji (o 45%), podczas gdy import z tego rynku zwiększył się o ok. 26% , to regiony przygraniczne mają relatywnie niewielki w tym procesie udział¹⁶⁹,
- Trzecim argumentem za wspieranie MŚP na tym obszarze jest perspektywa zwiększania ich liczby oraz wzmocnienia konkurencyjności już istniejących. W konsekwencji powinno to przynieść pewien efekt w postaci poprawy atrakcyjności regionalnych i lokalnych rynków pracy, co służy przeciwdziałaniu zjawisku migracji, zwłaszcza młodych ludzi, z pogranicza polsko-słowackiego do konkurencyjnych ośrodków wzrostu i metropolii¹⁷⁰,
- Po czwarte, warto także zauważyć, iż na całym obszarze przyszłego programu przeciętny odsetek zatrudnienia w liczbie mieszkańców jest niższa niż przeciętny odsetek odpowiednio dla Polski i Słowacji, stąd konieczna jest aktywizacja i podnoszenie konkurencyjności MŚP, co pozwoli na zwiększanie zatrudnienia,

¹⁶⁸ Polsko-Słowacka Karpacka Strategia Współpracy: Karpacka Agencja Rozwoju Regionalnego. Strategia instytucjonalna 2012-2017, RARR: Rzeszów 2012, s. 28

¹⁶⁹ Polska 2011. Raport o stanie handlu zagranicznego, MG: Warszawa 2011, s. 42; *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego*, Warszawa 2010, s. 37, mapa 13.

¹⁷⁰ W. Szydarowski, Europejska Współpraca Terytorialna po 2013 r. – pożądane kierunki ewolucji, Czerwiec 2010, s.22-23

- Po piąte, rozwój MSPMŚP jest jednym z istotnych elementów, wskazanych w Strategii Europa 2020. Jednym z celów tego dokumentu jest zwiększenie poziomu zatrudnienia w krajach UE. W ramach kierunku działania *Zrównoważony rozwój* ma być realizowana jedna z siedmiu Inicjatyw Flagowych: „Polityka przemysłowa w erze globalizacji”. Jej wprowadzanie ma na celu poprawę otoczenia biznesu, szczególnie w odniesieniu do MŚP, oraz wspieranie rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej, przygotowanej do konkurowania na rynkach światowych¹⁷¹.

Zasadniczą słabością tej formy wsparcia jest fakt, iż do tej pory wsparcie dla MŚP cieszyło się małym zainteresowaniem ze strony samorządów terytorialnych, organizacji pozarządowych, w tym instytucji otoczenia biznesu oraz agencji rozwoju regionalnego. Może to wynikać z faktu słabego rozwoju tych ostatnich na pograniczu polsko-słowackim¹⁷².

Oś Priorytetowa 2

Cel tematyczny 6 Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

W ramach drugiej osi priorytetowej dla obszaru wsparcia na pograniczu polsko-słowackim proponujemy realizację projektów, wpisujących się w Cel Tematyczny 6. *Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów*. Na podstawie analizy SWOT oraz opinii ekspertów wybrano do realizacji dwa Priorytety Inwestycyjne: (c) *protecting, promoting and developing cultural and natural heritage* oraz (d) *protecting and restoring biodiversity, soil protection and restoration and promoting ecosystem services including NATURA 2000 and green infrastructures* (por Tab.)

Cel tematyczny	Priorytety Inwestycyjne
----------------	-------------------------

¹⁷¹Komunikat Komisji: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, KOM(2010) 2020, Bruksela, 3.3.2010, s.35; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Zintegrowana polityka przemysłowa w erze globalizacji Konkurencyjność i zrównoważony rozwój na pierwszym planie*, KOM(2010) 614, Bruksela, dnia 28.10.2010

¹⁷² Por. Trzeci sektor w Euroregionie Karpackim. Raport z badania i audytu polskiej i słowackiej części Euroregionu, SEKP: Rzeszów 2012, passim

6.Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

c) ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
d) ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury.

W ramach osi priorytetowej proponujemy realizację następujących projektów:

I. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego

- rewitalizacja i promocja zabytków przyrody i kultury, wchodzących w skład istniejących szlaków transgranicznych, w tym prace restauratorskie i konserwatorskie;
- rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału obszaru transgranicznego do rozwoju turystyki;
- rozwój transgranicznych publicznych produktów i usług turystycznych, w tym z wykorzystaniem ICT: portali internetowych, rozwój systemu transgranicznych e-usług, e-produktów i eko-produktów; transgranicznych kampanii informacyjnych i promocyjnych;
- wspólne szkolenia przewodników, projekty promocyjne, wystawy itp., promujące potencjał kulturowy regionu;
- koordynacja transgraniczna publicznych systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych;
- wielojęzyczne wydawnictwa i opracowania dot. zasobów naturalnych i kulturowych pogranicza;
- opracowanie narzędzi informatycznych promujących zasoby naturalne i kulturowe, aplikacje na urządzenia mobilne, itp.;
- budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej w ramach transgranicznej sieci szlaków kulturowych i/lub turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym lub naturalnym;

- opracowanie wspólnych standardów w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych;
- transgraniczna wymiana zabytków ruchomych i muzealiów (np. wystawy czasowe, objazdowe, etc.)
- Digitalizacja kulturowych zabytków ruchomych i nieruchomych związanych z obszarem transgranicznym.

II. Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury

- uzupełnianie systemu ochrony przyrody – wspólne działania przy wykorzystaniu nowych technologii i narzędzi informatycznych;
- opracowanie planów ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000;
- inwentaryzacja obszarów wymagających ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000;
- tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów;
- wdrażanie planów i działań ochronnych obszarów chronionych, wymagających ochrony, siedlisk (wspólnych lub po obu stronach granicy);
- odbudowa zdegradowanych siedlisk;
- wspólna ochrona i reintrodukcja gatunków;
- usuwanie i ograniczanie wpływu inwazyjnych gatunków obcych na terenach transgranicznych;
- wspólne programy ochrony ex-situ gatunków zagrożonych, ochrony zasobów genowych oraz ich wymiany – współpraca instytutów naukowych, miejsc przechowywania gatunków (CITES);
- opracowywanie ekspertyz i analiz oraz badań nad przebiegiem transgranicznych korytarzy ekologicznych;
- budowa lub modernizacja malej infrastruktury turystycznej służącej ograniczeniu antropopresji na obszarach chronionych;
- monitoring zanieczyszczenia gleby, powietrza, terenów leśnych – współpraca parków narodowych, JST, ośrodków badawczych w tym zakresie;

- transgraniczne kampanie społeczne i informacyjne dotyczące ochrony zasobów naturalnych, ochrony ekosystemów, promocja świadomości ekologicznej;
- działania szkoleniowe skierowane do grup zawodowych wywierających największy niekorzystny wpływ na gatunki zagrożone i siedliska na obszarze transgranicznym;
- współnedziałania edukacyjne dot. transgranicznej ochrony gatunków i siedlisk skierowane do społeczności lokalnych i/lub turystów;
- współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw na rzecz ochrony i przywracania różnorodności biologicznej, ochrony i rewitalizacji gleby;
- tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów,

Wybór przedstawionych wyżej projektów w ramach przedmiotowego Celu Tematycznego wynika z pięciu ważnych argumentów.

Po pierwsze, zaproponowane wcześniej rodzaje projektów odnoszą się zasadniczo do zasobów kulturowych i przyrodniczych. Są one kluczowymi zasobami komparatywnymi, stwierdzonymi na obszarze objętym wsparciem.

Po drugie, obszar ten charakteryzuje się jednym z najwyższych współczynników różnorodności krajobrazowej oraz dziedzictwa kulturowego. W przypadku kraju żylińskiego i preszowskiego po stronie słowackiej, na obszarze tym koncentruje się ponad 80 % obiektów UNESCO z całej Słowacji¹⁷³. Istotny zasób stanowią także obiekty zabytkowe, chronione formami prawnymi na poziomie państwa (Pomniki Historii po stronie RP, Zabytki Państwowe po stronie Republiki Słowackiej). Jednym z najbardziej istotnych transgranicznych wspólnych elementów dziedzictwa są: architektura drewniana, w tym sakralna, architektura i urbanistyka XIX w., obrzędowość i tradycje oraz wytwórczość społeczności góralskich.¹⁷⁴ Na zasoby te jako przeznaczone do wykorzysta-

¹⁷³mapy przy dokumencie: Konceptia uzemneho rozvoja Slovenska, Bratislava 2011

¹⁷⁴[P.Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin], Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego: koncepcje zagospodarowania przestrzennego w świetle dokumentów europejskich, krajowych i regionalnych, Rzeszów 2012, s. 67; M. Więckowski, Przyrodnicze uwarunkowania kształtowania się polsko-słowackich więzi transgranicznych, Prace Geograficzne, 195, IGiPZ PAN, Warszawa 2004, tenże, The contemporary polish-slovak transboundary cooperation, [w:] Potrykowska A. (red.), Population, environment and development, Prace Geograficzne, nr. 205, Warszawa 2005, s. 205-220, tenże, Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski, wynikające z sąsiedztwa ze Słowacją, [Warszawa 2011]

niaw rozwoju współpracy w pierwszej kolejności zwracali uwagę także eksperci i regionaliści. Projekty związane z kulturą i ochroną dziedzictwa kulturowego jest także mocno osadzone w dokumentach strategicznych regionów, wchodzących w skład obszaru wsparcia. Warto przy tym wskazać, iż dwa z pięciu z nich (woj. śląskie i małopolskie) posiadają własne strategie rozwoju kultury, w których dziedzictwo kulturowe jest istotnym elementem polityki w tym sektorze¹⁷⁵.

Po trzecie, dodatkowymi argumentami, potwierdzającymi znaczenie projektów z zakresu kultury we współpracy transgranicznej jest to, iż znaczna część beneficjentów je realizuje i są one na pograniczu polsko-słowackim bardzo popularne¹⁷⁶ oraz fakt, iż INTERACT zidentyfikował projekty z zakresu kultury jako jedne z modelowych do realizacji w programach EWT¹⁷⁷.

Po czwarte, podobne argumenty można przytoczyć na rzecz realizacji projektów z zakresu ochrony środowiska, w tym także przedsięwzięć, których przedmiotem jest ochrona obszarów NATURA 2000. Zasoby dziedzictwa przyrodniczego na pograniczu polsko-słowackim są bardzo bogate. Obszar Karpat po stronie polskiej, w porównaniu z resztą kraju jest jednym najbardziej zróżnicowanych pod względem krajobrazowym i ekosystemowym¹⁷⁸. Większość obszarów chronionych NATURA 2000 na terenie republiki Słowacji znajduje się na terenie kraju Preszowskiego i Żylińskiego SR. W przypadku Polski, obszary te obejmują nieco ponad 1/3 powierzchni województwa podkarpackiego, 1/4 województwa małopolskiego i niemal cały obszar NUTS III bielskiego. Znaczna część

¹⁷⁵Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020, zwłaszcza pole strategiczne 3: Dziedzictwo kulturowe (s. 72-74); Strategia rozwoju województwa małopolskiego na lata 2011-2020: Obszar 2. Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego (s. 96-100); Założenia do aktualizacji Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020, pkt IV.1 ust. 2) Kultura i dziedzictwo kulturowe; Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Žilinského samosprávneho kraja pre roky 2007 - 2013: cel strategiczny: 3. *Zvýšenie kvality života vytvorením vhodných podmienok predostupnosť dobrého vzdelania, vhodného a dostatočne oceneného zamestnania s podporou rodiny, kvalitnú sociálnu a zdravotnú starostlivosť, rovnosť príležitostí, dostatočné kultúrne, športové a voľno časové vyžitie*; Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008 - 2015 (aktualizácia október 2010) stratégia rozvoja 14. Prioritná téma: Rozvoj regionálnej kultúry.

¹⁷⁶Wyniki CAWI z beneficjentami: 24 % z nich realizowało tego typu projekty. Tezę tę potwierdza analiza MRR dotycząca liczby i wartości projektów w poszczególnych kategoriach interwencji realizowanych we wszystkich programach CBC w latach 2007-2013. Wynika z niej, iż w programie współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-słowackim w latach 2007-2013 na publiczną infrastrukturę w zakresie kultury i dziedzictwa kulturowego wydano 227 842 258,99 EUR (co stanowi 55 % wszystkich środków), zaś zrealizowano lub realizuje się w tym sektorze 188 projektów (58 % wszystkich projektów w programie).

¹⁷⁷INTERACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF: *investments, pilot and demonstration projects of cross-border, transnational or EU-wide relevance: [...] cultural heritage*;

¹⁷⁸Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030, Warszawa 2012, s. 119, ryc. 27

z tych obszarów ma charakter transgraniczny: cechuje je wspólnota ekosystemów, wspólnota krajobrazowa i gatunkowa¹⁷⁹.

Po piąte, ochrona środowiska jest jednym z istotnych priorytetów obecnych polityk wspólnotowych, ochrona środowiska na pograniczu nie zna sztucznych granic politycznych. Wspomniana jest nie tylko w samej Strategii Europa 2020¹⁸⁰. Poświęcona jest jej jedna z Inicjatyw Flagowych: *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*. Wspomina się w niej, iż ochrona środowiska i efektywne korzystanie z zasobów jako coraz bardziej istotny problem na skalę światową, wymaga podejmowania działań międzynarodowych. Tym samym można wywodzić wniosek, iż pożądane jest także prowadzenie wobec środowiska działań transgranicznych¹⁸¹. Wniosek ten potwierdzają eksperci, regionaliści działający na tym polu oraz fakt, iż projekty z zakresu ochrony środowiska zostały zidentyfikowane przez INTERACT jako jedne z modelowych w programach EWT¹⁸².

Oś Priorytetowa 3

Cel tematyczny 7 Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych

Jako kolejny priorytet proponujemy uwzględnienie Celu Tematycznego 7 *Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu naj-*

¹⁷⁹mapy przy dokumencie: Konceptia uzemneho rozvoja Slovenska, Bratislava 2011; analiza danych z: [www.http://natura2000.zrodla.org](http://natura2000.zrodla.org); [P.Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin], Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego: koncepcje zagospodarowania przestrzennego w świetle dokumentów europejskich, krajowych i regionalnych, Rzeszów 2012

¹⁸⁰Komunikat Komisji: *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu Społecznemu*, KOM(2010) 2020, Bruksela, 3.3.2010, s.35

¹⁸¹Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Europa efektywnie korzystająca z zasobów – inicjatywa przewodnia strategii „Europa 2020”*, KOM(2011) 21, Bruksela, 26.1.2011, pkt. 6: Efektywne korzystanie z zasobów jako coraz bardziej istotny problem na skalę światową: *Jako że kluczowe kwestie związane z środowiskiem, takie jak zmiana klimatu, różnorodność biologiczna, użytkowanie gruntów, wylesianie, wpływ zewnętrzny struktury konsumpcji i modeli produkcji, konkurencyjność, zabezpieczenie dostaw i dostęp do nich mają wymiar globalny, UE musi traktować kwestie związane z efektywnym korzystaniem z zasobów na poziomie międzynarodowym i blisko współpracować z kluczowymi partnerami...*

¹⁸²INTERACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF: *investments, pilot and demonstration projects of cross-border, transnational or EU-wide relevance: environment protection; waste management; [...] development and implementation of eco-innovation solutions addressing the common / shared challenges of the cooperation area.*

ważniejszych infrastruktursieciowych.(por Tab.). Ze względu na potrzeby regionu, zidentyfikowanymi w trakcie diagnozy SWOT proponujemy wykorzystanie w tym celu tylko jednego priorytetu inwestycyjnego: *(b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T.*

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	(b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T.

Proponujemy przyjąć następujące rodzaje projektów:

- wspólne rozwiązania systemowe, planistyczne i strategiczne dot. zrównoważonego transportu na obszarze funkcjonalnym; opracowanie programów wykorzystania istniejącej, a niewykorzystywanej infrastruktury przejść granicznych, koncepcje dot. rozwoju powiązań i możliwości transportowych na obszarze funkcjonalnym, w tym opracowanie i wdrożenie systemu połączeń, identyfikacja wyzwań i wypracowanie rozwiązań i planów wdrożeniowych, definiowanie i uzupełnianie transgranicznych ‘wąskich gardeł’ sieci transportowych;
- opracowanie spójnego zintegrowanego transgranicznego systemu transportu publicznego i obsługi pasażerskiej – koordynacja rozkładów jazdy, wspólne bilety, system obsługi pasażerów, terminale biletowe; kampanie informacyjne i promocyjne, itp. – koordynacja połączeń autobusowych, kolejowych;
- rozwój przyjaznego dla środowiska multimodalnego systemu transportu na obszarze funkcjonalnym; tworzenie map i koordynacja połączeń, wydawanie informatorów, oznakowanie przystanków, portale internetowe, aplikacje na urządzenia mobilne, itp.;
- rozbudowa, i modernizacja połączeń o charakterze transgranicznym w pasie powiatów przylegających bezpośrednio do granicy;
- projekty związane z poprawą bezpieczeństwa transportu; np. budowa dróg ratowniczych umożliwiających szybką interwencję straży pożarnej, budowa barier, oznakowania miejsc niebezpiecznych, wprowadzania systemu znaków drogowych o zmiennej treści, systemu monitoringu i koordynacji konserwacji nawierzchni, prac związanych z odśnieżaniem dróg wojewódzkich lub krajowych oraz powiatowych lub rejonowych ;

- Projekty dotyczące multimodalnych połączeń w zakresie transportu w ruchu pasażerskim, np.: budowa parkingów typu „parkuj i jedź” itd.;
- Modernizacja infrastruktury przystankowej do obsługi połączeń transgranicznych;

Bazą dla uzasadnienia realizacji Celu Tematycznego są następujące przesłanki.

Po pierwsze, zasadniczy argument za przyjęciem takich rozwiązań to fakt, iż wobec słabości i nierównomierności powiązań transportowych na poziomie międzynarodowym i krajowym między Polską a Słowacją, znaczną część ruchu osób i towarów przejmują regionalna i lokalna sieć transportowa. Warto przy tym zaznaczyć iż w piśmiennictwie przedmiotu, dotyczącej współpracy transgranicznej brakuje kompleksowych opracowań i analiz dotyczących sieci powiązań komunikacyjnych¹⁸³. Analizy te zostały sporządzone dla poszczególnych regionów¹⁸⁴.

Po drugie, jeśli chodzi o kluczowe powiązania komunikacyjne po stronie polskiej, w przypadku Małopolski i Podkarpacia, pierwszorzędne znaczenie mają i będą mieć w perspektywie 20 lat powiązania na osi wschód-zachód, oparte o przebieg małopolskiego i podkarpackiego odcinka autostrady A4. W przypadku południowego Śląska, przebieg zasadniczych linii transportowych na osi północ-południe determinuje powiązania tego obszaru z Czechami. W chwili obecnej regiony słowackie są mocniej zintegrowane z Małopolską¹⁸⁵. Podobnie wygląda kwestia powiązań kolejowych. Brak jest bezpośrednich połączeń główną linią dwutorową pomiędzy Rzeszowem i Warszawą oraz pomiędzy Preszowem i Bratysławą oraz wewnętrznych powiązań kolejowych tego typu bezpośrednio. Z tej perspektywy są to obszary szczególnie peryferyjne we własnych krajach. Dodatkowo brak jest bezpośredniej linii kolejowej (głównej lub drugiej kategorii) pomiędzy Rzeszowem a Preszowem. Przy obecnych trendach w systemach komunikacji taki stan rzeczy świadczy o szczególnym zaniedbaniu polsko – słowackiej części Euroregionu Karpackiego¹⁸⁶. Generalnie zaś można powiedzieć, iż powiązania transportowe ze Słowacją mają dla Polski charakter drugorzędny. W konsekwencji, obszar wzdłuż niemal

¹⁸³ Por. M. Więckowski, Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski, wynikające z sąsiedztwa ze Słowacją, [Warszawa 2011]

¹⁸⁴ Na przykład: M. Czarnota (red.), Ocena aktualności studium zagospodarowania przestrzennego obszaru wzdłuż granicy polsko-słowackiej, Rzeszów 2009

¹⁸⁵ W koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju jako brakujące powiązania komunikacyjne na pograniczu polsko-słowackim uznano połączenie Preszów-Tarnów, powiązania Preszowa z Rzeszowem uznano za drugorzędne (KZPK 2030, s. 42, rys. 7).

¹⁸⁶ ESPON Update of Selected Potential Accessibility Indicators, Final Report, February 2007, s. 12 - 13

całej granicy ze Słowacją charakteryzuje się bardzo niską dostępnością nie tylko na drugiej stronie granicy, ale także do regionalnych ośrodków wzrostu po stronie polskiej. Żadna inna granica polska nie charakteryzuje się tak złą sytuacją¹⁸⁷.

Po trzecie, strona słowacka zupełnie inaczej definiuje perspektywę rozwoju sieci transportowej, w tym powiązania z Polską. O ile korytarze transportowe kraju preszowskiego i żylińskiego z Małopolską są relatywnie gęste, o tyle powiązania Podkarpacia z południowym sąsiadem są daleko niewystarczające. Z punktu widzenia kraju preszowskiego istotny jest fakt istnienia w nim stosunkowo zrównoważonej i rozwijającej się we wszystkich kierunkach równomiernie sieci transportowej. zasadniczymi osiami komunikacyjnymi tego regionu są międzynarodowe drogi z północy na południe od granicy polskiej i przejścia drogowego w Barwinku do Koszyc oraz oś wschód-zachód od Żyliny przez Poprad do Humennego. W tym ostatnim mieście dalszy szlak komunikacyjny na wschód ma wyraźnie charakter krajowy, co oznacza, iż relacje komunikacyjne z Ukrainą jako sąsiadem mają dla Słowacji charakter drugorzędny. W trakcie aktualizacji KURS w roku 2011 wprowadzono w punkcie 11.5.2 części wykonawczego dokumentu zapisy o konieczności uwzględnienia w działaniach planistycznych infrastruktury korytarza ITF sieci TEN-T na osi (Rzeszów) – Svidník – Preszów – Koszyce – Milhost' – (Miškovec – Rumunia), jako część Via Carpatia, biegnącej na linii Kowno-Lublin-Rzeszów-Svidník-Preszów-Koszyce- Milhost' – (Miškovec – Rumunia)- Ukraina (Odessa)¹⁸⁸. Na temat Via Carpatia w polskiej koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego 2030 nie ma wzmianek.

Po czwarte, przy braku gęstej sieci powiązań na pograniczu polsko-słowackim, istotną rolę pełnią po obu stronach drogi wojewódzkie/regionalne oraz powiatowe/rejonowe. Brak infrastruktury transportowej, jej zły stan oraz niedostatek oferty komunikacji zbiorowej (zwłaszcza w części wschodniej pogranicza polsko-słowackiego) stanowi barierę integracji przygranicznej, a zatem odpowiednie inwestycje w sektorze transportu mogą mieć istotne znaczenie dla integracji przygranicznych obszarów obu krajów. Warto wspomnieć, iż dojazd transportem publicznym z Rzeszowa do Preszowa (wyłącznie koleją) zajmuje w wariancie najkrótszym 5 godzin i 23 min, zaś transport wła-

¹⁸⁷ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa 2012, s. 87.

¹⁸⁸ Por. Koncepcja uzemneho rozvoja Slovenska, Bratislava 2011, s. 83-95 oraz mapy poglądowe przy dokumencie

snym (samochodem) zajmuje 2 godziny 41 minut, a odległość między oboma miastami wynosi 164 km.

Po piąte, problem niskiej dostępności transportowej, jak widać, dotyczy zwłaszcza osób, które nie korzystają lub nie mogą korzystać z własnego samochodu, zgłasza turystów. Napotykają one zarówno na brak oferty przewozowej bezpośrednio przez granicę, jak na kłopoty z orientacją w systemie transportowym w innym kraju, już po przekroczeniu granicy.

Po szóste, istotne znaczenie dla rozwoju transgranicznego regionu funkcjonalnego będzie miało stworzenie spójnego systemu zarządzania i użytkowania istniejących powiązań transportowych. Brak wspólnej oferty transportu publicznego negatywnie wpływa na mobilność społeczności lokalnych, może potęgować zjawisko depopulacji na obszarze transgranicznym oraz na rynek pracy i spadek aktywności biznesowej na obszarze pogranicza. Projekty realizowane w ramach programu współpracy transgranicznej mogą w znaczący sposób uzupełnić istniejące luki oraz ukierunkować rozwój wspólnego systemu transportowego.

Oś Priorytetowa 4

Cel tematyczny 10 Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne

W czwartej osi priorytetowej proponujemy projekty, możliwe do realizacji w ramach celu tematycznego 10.

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	(iii) opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia

W ramach celu tematycznego proponujemy realizację następujących typów projektów

- transfer dobrych praktyk w zakresie wdrażania programów kształcenia (np. zawodowego) oraz modelowych rozwiązań w zakresie tworzenia systemów kształcenia ustawicznego;

- wdrażanie wspólnych kierunków studiów stacjonarnych, zaocznych, podyplomowych, wspólne programy MBA w uczelniach na terenie objętym wsparciem,
- realizacja kursów, szkoleń w zakresie umiejętności potrzebnych na transgranicznym rynku pracy, zwłaszcza realizacja kierunków zamawianych w sektorach gospodarki, które są specyfiką regionu.
- koordynacja systemów kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym (np. komplementarne i wspólne programy kształcenia);
- wspólne programy wymiany uczniów, studentów i nauczycieli;
- wspólne programy kształcenia nauczycieli;
- wspólna promocja oferty edukacyjnej w celu przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;
- transfer dobrych praktyk w zakresie zarządzania w szkolnictwie wyższym, finansowania systemów szkolnictwa wyższego oraz przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;
- zakup wyposażenia dla instytucji edukacyjnych służącego realizacji ww. działań (przede wszystkim doposażenie szkół zawodowych w konieczną bazę infrastrukturalną).

Za realizacją proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

Po pierwsze, jednym z istotnych słabości polsko-słowackiego obszaru wsparcia jest silna migracja młodych osób z tego obszaru w poszukiwaniu pracy i rozwoju kariery do silniejszych ośrodków wzrostu, leżących poza obszarem wsparcia¹⁸⁹. Jednocześnie społecznośćna wspomnianym obszarze są relatywnie młode. W konsekwencji jednym z kluczowych wyzwań strategicznych tego obszaru jest zatrzymanie młodych osób na miejscu. Aby to uczynić potrzebne są nie tylko miejsca pracy (popyt na pracowników), ale także właściwie rozwinięta strona podażowa (odpowiednie kompetencje młodych absolwentów oraz pracowników, którzy powinni dostosowywać swoje umiejętności do rynku pracy).

¹⁸⁹ Por. część diagnostyczna ogólna i część diagnostyczna dotycząca programu (powyżej)

Po drugie, na obszarze pogranicza polsko-słowackiego istnieje szereg szkół wyższych tak publicznych, jak niepaństwowych, które mogą realizować tego typu projekty. Do placówek szkolnictwa wyższego zaliczyć można po stronie polskiej między innymi takie placówki jak: Państwowe Zawodowe Szkoły Wyższe w Krośnie i Sanoku oraz Nowym Sączu i Nowym Targu, Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu, Wyższa Szkoła Turystyki i Ekologii w Suchej Beskidzkiej, a także jednostki w Bielsku-Białej (Akademia Techniczno-Humanistyczna, Wyższa Szkoła Administracji, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna oraz Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania). Po stronie słowackiej warto wspomnieć takie placówki jak: Uniwersytet Preszowski, Uniwersytet Katolicki w Ružomberku, Uniwersytet Žyliński, Akademię Sił Zbrojnych Generała Milana Rastislava Štefánika w Liptowskim Mikulaszu.

Po trzecie, wspólne projekty edukacyjne mogą przyczynić się do zmniejszenia barier językowych i kulturowych na pograniczu oraz wspierać ścieżki zawodowe osób po drugiej stronie granicy.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne **czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

Po pierwsze, placówki uniwersyteckie na obszarze wsparcia nie stanowią (z kilkoma wyjątkami takimi jak Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu) najlepszych placówek w swoich krajach i nie mają prestiżu. Może to stanowić pewne zagrożenie dla jakości nauczania, wdrażanych w ramach projektów.

Po drugie, dotychczas współpraca placówek edukacyjnych na pograniczu polsko-słowackim dotyczyła niemal wyłącznie wspólnych imprez i wymiany uczniów przez szkoły podstawowe i gimnazjalne oraz ponadgimnazjalne, w ramach FMP. Brak doświadczeń w realizacji projektów uczelnianych i skąpość dobrych praktyk może stanowić barierę we wdrażaniu przedsięwzięć w ramach tego celu tematycznego.

Oś Priorytetowa 5

W ramach piątej osi priorytetowej dla programu współpracy transgranicznej dla obszaru polsko-słowackiego, proponujemy działania, wpisujące się w trzy Cele Tematyczne i wybrane priorytety inwestycyjne (por Tab.)

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
-----------------------	-------------------------------

5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	b) promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi
9. wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	b) wsparcie rewitalizacji materialnej, [...] gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	(iv) wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami

W ramach osi priorytetowej proponujemy realizację przykładowych typów działań:

- działania związane z monitoringiem i profilaktyką zagrożeń na pograniczu;
- wspólne działania zw. z usuwaniem skutków katastrof i likwidacji szkód ekologicznych;
- współpraca służb ratowniczych (ratowników górskich i medycznych) w celu zapobiegania i przeciwdziałania klęskom żywiołowym – wspólne szkolenia, ćwiczenia, zakup sprzętu, słowniczki specjalistyczne, itp.;
- kampanie informacyjne i edukacyjne związane z reakcją społeczności na klęski żywiołowe i katastrofy przyrodnicze;
- identyfikacja różnic w procedurach i systemach prawnych, tworzenie spójnych planów działań, koordynacja i tworzenie transgranicznych procedur i planów działania
- wspólne projekty polegające na opracowywaniu planów ekonomiczno-społecznej rewitalizacji miast i obszarów wiejskich,
- współpraca JST i instytucji publicznych ukierunkowana na świadczenie komplementarnych usług publicznych w wymiarze transgranicznym: wspólne dwujęzyczne portale i serwisy informacyjne, o charakterze publicznym i społecznym, informatory, bazy danych, e-instrumenty i e-przedsięwzięcia wzmacniające pogranicze jako region funkcjonalny;
- wspólne działania, rozwijające edukację nieformalną, wspierające rozbudzenie postaw i zachowań przedsiębiorczych;
- systemowe transgraniczne rozwiązania wspierające przeciwdziałanie negatywnym procesom demograficznym w regionie (migracja, zasysanie kadr przez

ośrodki miejskie i metropolie), w tym wsparcie transgranicznego rynku pracy, przeciwdziałanie bezrobociu i odpływowi ludności;

- współpraca organizacji pozarządowych: kampanie promocyjne i informacyjne na rzecz włączenia społecznego, w tym ukierunkowane na włączenie społeczności 50+ oraz młodzieży;
- współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych, tworzenie nowych powiązań pomiędzy tymi instytucjami i wzmacnianie istniejących;
- transfer wiedzy, wymiana doświadczeń, współpraca obywateli i instytucji społecznych, edukacyjnych, kulturalnych, naukowych;
- projekty z zakresu współpracy transgranicznej samorządów terytorialnych w skali lokalnej; opracowanie programów wdrażania strategii sektorowych i lokalnych (opracowanych wcześniej), identyfikacja wspólnych wyzwań, opracowanie wspólnych planów działania;
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową: tworzenie i umacnianie sieci współpracy; rozwiązania na rzecz rozwoju transgranicznych usług, nowoczesnej oferty edukacyjnej i przemysłu spędzania czasu wolnego, tworzenia powiązań transgranicznych międzyprzedsiębiorcami (z wykorzystaniem narzędzi informatycznych);
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową w zakresie promocji regionalnych zasobów kulturowych i naturalnych, potencjału regionu oraz pogranicza jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania;
- badania i ekspertyzy w zakresie identyfikacji różnic w systemach administracyjnych i prawnych, harmonizacji i upraszczania procedur, rozwoju transgranicznego rynku pracy, planowania przestrzennego, kierunków rozwoju transgranicznej infrastruktury etc.; z zakresu badań i ekspertyz na potrzeby podmiotów administracji publicznej, w tym przede wszystkim samorządowej, oraz organizacji pozarządowych, dotyczących realizacji polityk publicznych (między innymi polityki społecznej, ochrony zdrowia, kultury, sportu, edukacji) na obszarze pogranicza;
- projekty z zakresu tworzenia nowych powiązań i wzmacniania istniejących w zakresie współpracy samorządu terytorialnego, uczelni wyższych, instytucji

naukowych i organizacji pozarządowych, w tym konferencje, szkolenia, wdrażanie nowych form komunikacji elektronicznej między instytucjami, wspólnych platform i stron internetowych oraz baz danych.

Uzasadnienie dla realizacji Celu Tematycznego opiera się na następujących argumentach:

Po pierwsze, zaproponowana lista przedsięwzięć uzupełnia pozostałe formy wsparcia, wskazane powyżej w osiach priorytetowych 1-4. Dotyczy to zwłaszcza działań administracji publicznej w zakresie planowania przestrzennego, społeczno-ekonomicznej rewitalizacji obszarów miejskich i wiejskich, wsparcia instytucjonalnego rozwoju przedsiębiorczości i poprawy rynku pracy;

Po drugie, na obszarze pogranicza polsko-słowackiego istnieją aktywne społeczności lokalne. Stąd duży potencjał do rozwoju współpracy do 2004 r. pozwala zrealizować dużą liczbę projektów transgranicznych na poziomie lokalnym i regionalnym w wielu profilach tematycznych¹⁹⁰. Badania wykazują, iż w porównaniu z okresem 2004-2006 aktywność organizacji pozarządowych zwiększa się. W porównaniu z organizacjami po stronie słowackiej, które były aktywniejsze we współpracy transgranicznej w latach 2004-2008, w obecnym okresie programowania poziom zaangażowania organizacji pozarządowych po obu stronach granicy wyrównuje się¹⁹¹;

Po trzecie, zaproponowane rodzaje projektów pozwalają na zwiększenie udziału instytucji, wywodzących się spoza administracji publicznej. Jednostki samorządu terytorialnego po obu stronach granicy jako kategoria beneficjentów zdecydowanie dominują¹⁹². Należy przy tym wskazać, iż zainteresowane są one przede wszystkim zaspokajaniem podstawowych potrzeb w zakresie infrastruktury podstawowej (drogi, wodociągi etc.). Samorządy terytorialne wykorzystują często programy transgraniczne do realizacji własnych wydarzeń lokalnych (dożynki, święta gminy, dni powiatu itp.). Wydarzenia takie są bardzo nietrwałe, a udział w nich partnera słowackiego niewielki¹⁹³. W konse-

¹⁹⁰ M. Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011, s. 38

¹⁹¹ Por. Trzeci sektor w Euroregionie Karpackim. Raport z badania i audytu polskiej i słowackiej części Euroregionu, SEKP: Rzeszów 2012, s. 24-26, 62-63.

¹⁹² Tamże; także Trzeci sektor w Euroregionie Karpackim. Raport z badania i audytu polskiej i słowackiej części Euroregionu, SEKP: Rzeszów 2012, s. 44-52

¹⁹³ T. Klimczak (red.), Efekty transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006, MRR: Warszawa 2010, s. 185

kwencji ponad $\frac{3}{4}$ badanych w 2011 r. beneficjentów, w tym większość samorządów, deklarowało, iż w przypadku nieuzyskania dofinansowania ze środków programu transgranicznego nie będą podejmowali dalszych działań z partnerem słowackim¹⁹⁴;

Po czwarte, wprowadzenie zaproponowanych typów projektów pozwalać będzie na otwarcie się głównych kategorii beneficjentów: jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych na współpracę ze sobą. Z doświadczeń z lata 2004-2006 i 2007-2013 wynika, że w większości przypadków odbywa się ono na zrównoważonym poziomie instytucjonalnym, tzn. JST najczęściej współpracuje ze swoim odpowiednikiem po drugiej stronie granicy. Podobnie jest z organizacjami pozarządowymi. Tak zrównoważona instytucjonalnie współpraca, z całą pewnością jest łatwiejsza i bardziej efektywna (np. w zakresie procesów decyzyjnych, podobnych potrzeb, itp.). Zasadniczym negatywem takich tandemów jest jednak bardzo ograniczona możliwość transferu innowacji oraz innego spojrzenia na konkretne problemy czy wyzwania. Niepokojąca wydaje się być znikoma współpraca sektora organizacji obywatelskich z samorządem na różnych szczeblach. To samo dotyczy współpracy szkół wyższych z samorządem powiatu, który ustawowo koordynuje lokalny rynek pracy¹⁹⁵;

Po piąte, w zaproponowanej liście projektów położono nacisk na różnego rodzaju przedsięwzięcia związane z badaniami, analizami i ekspertyzami, wykonywanymi na rzecz samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych. Ich wprowadzenie ma na celu uzupełnienie dotkliwego braku takich badań, poprawić koordynację transgranicznych działań, zwłaszcza transgranicznej infrastruktury i powiązań ekonomiczno-społecznych, które są pomijane w dokumentach planistycznych i obowiązujących strategiach¹⁹⁶. Dotyczy to zwłaszcza takich zagadnień jak rewitalizacja ekonomiczno-społecznej przestrzeni miejskich (zwłaszcza w odniesieniu do dużych miast przemysłowych północnej Słowacji i małych ośrodków miejskich w Małopolsce) oraz rewitalizacja obszarów wiejskich na terenie całego obszaru wsparcia.

¹⁹⁴ P. Kościelecki, *Ocena naborów przeprowadzonych w ramach mikroprojektów Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska-Republika Słowacka 2007-2013 i zakładanego wpływu ich efektów na realizację celów Programu*, Rzeszów 2011, s. 62

¹⁹⁵ M. Huk, M. Molak, *Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych*, OFIM: Opole 2011, s. 41

¹⁹⁶ Por. [P. Kościelecki, G. Humenny, J. Jurčišin], *Wspólny polsko-słowacki obszar Euroregionu Karpackiego: koncepcje zagospodarowania przestrzennego w świetle dokumentów europejskich, krajowych i regionalnych*, SEKP: Rzeszów 2012, s. 68-72

Po szóste, należy zwrócić uwagę na rozwój wspólnych transgranicznych działań górskich służb ratowniczych. Obszar wsparcia charakteryzuje się dużym natężeniem górskiego ruchu turystycznego. Wraz z wejściem obu krajów do Strefy Schengen ruch ten odbywa się swobodnie po obu stronach Karpat. Różnice w działaniach i procedurach po obu stronach granicy zmniejszają skuteczność akcji ratowniczych, zwłaszcza w pasmach gór wysokich (Tatry).

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na **potencjalne czynniki zagrażające efektywnej realizacji** osi tematycznej:

Po pierwsze, niewielki efekt transgraniczny realizowanych działań, w sytuacji gdy głównym czynnikiem rozwoju współpracy transgranicznej jest pozyskiwanie funduszy strukturalnych. Stwarza to mechanizm, w którym zasadniczym celem jest pozyskanie środków, a kwestie realnej współpracy są drugoplanowe¹⁹⁷;

Po drugie, brak empirycznych dowodów występowania długofalowych efektów projektów nakierowanych na integrację w wymiarze transgranicznym- w szczególności mikroprojektów.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Dozblasz S., Raczyk A. 2011

¹⁹⁸ T.Klimczak (red.), Badanie ewaluacyjne ex-post efektów transgranicznej współpracy polskich regionów w okresie 2004-2006. Raport końcowy, Warszawa, wrzesień 2010, s. 175

3.5 PROGRAM POŁUDNIOWY BAŁTYK

3.5.1 Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Południowy Bałtyk

W części diagnostycznej przyjęto jako podstawę analizy następujące NUTS III:

Tabela 15. Analizowany obszar Południowy Bałtyk

Kraj	Kod NUTS III	Nazwa NUTS III
Dania	DK014	Bornholm
	DK021	Østsjælland
	DK022	Vest- og Sydsjælland
Niemcy	DE801	Greifswald, Kreisfreie Stadt
	DE803	Rostock, Kreisfreie Stadt
	DE805	Stralsund, Kreisfreie Stadt ¹⁹⁹
	DE806	Wismar, Kreisfreie Stadt
	DE807	Bad Doberan
	DE80D	Nordvorpommern ²⁰⁰
	DE80E	Nordwestmecklenburg
	DE80F	Ostvorpommern
	DE80H	Rügen ²⁰¹
	DE80I	Uecker-Randow
Litwa	LT003	Klaipėdos apskritis
Polska	PL422	Koszaliński
	PL423	Stargardzki
	PL424	Miasto Szczecin
	PL425	Szczeciński
	PL621	Elbląski
	PL631	Słupski
	PL633	Trójmiejski
	PL634	Gdański
Szwecja	SE213	Kalmar län
	SE221	Blekinge län
	SE224	Skåne län

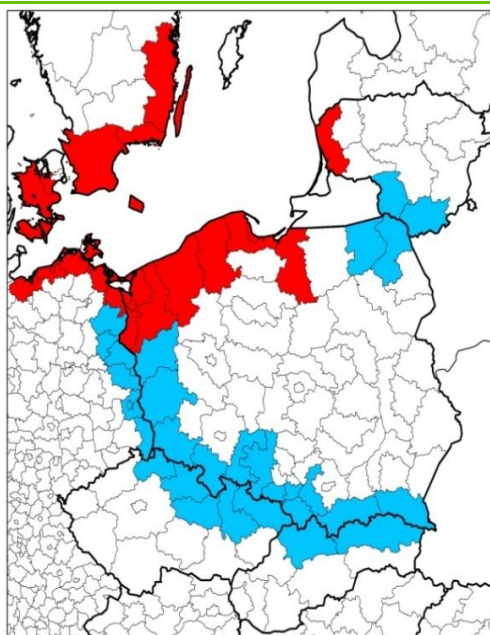
Źródło: opracowanie własne.

¹⁹⁹ Obecnie powiat Vorpommern-Rügen.

²⁰⁰ Jw.

²⁰¹ Jw.

Rysunek 21. Analizowany obszar transgraniczny Południowy Bałtyk

Źródło: opracowanie własne.

Cały obszar programu obejmuje 98,36 tysięcy km². Bardzo duży procent lasów i terenów zalesionych oraz wielka ilość jezior występujących na obszarze objętym programem powodują niską gęstość zaludnienia w większości regionów na tym obszarze. Ludność jest skoncentrowana w dużych centrach miejskich – liczba ludności miejskiej na obszarze Południowego Bałtyku sięga ponad 62,9 procenta całej ludności.

Najważniejszym czynnikiem endogenicznym charakteryzującym obszar Południowego Bałtyku jest fakt, iż – patrząc z punktu widzenia efektywności współpracy transgranicznej – w jego skład wchodzi znaczna liczba państw/regionów cechujących się wyraźnym **zróżnicowaniem w poziomie społeczno-gospodarczym** (słaba strona – 25% wagi). Wyraża się to przede wszystkim w poziomie PKB *per capita* (ok. 28 000euro w części północno-zachodniej regionu, a ok. 13-14 000 w południowo-wschodniej – tabela poniżej).

Tabela 16. PKB w obszarze transgranicznym Południowy Bałtyk

NAZWA	PKB per capita (w euro)		zmiana PKB per capita (2003=100)
	2003	2009	
Dania	25700	28900	112,5
Bornholm	18100	21200	117,1
Østsjælland	19200	21600	112,5
Vest- og Sydsjælland	19000	20900	110,0
Niemcy	24000	27200	113,3
Greifswald, Kreisfreie Stadt	19400	24000	123,7

NAZWA	PKB per capita (w euro)		zmiana PKB per capita (2003=100)
	2003	2009	
Rostock, Kreisfreie Stadt	21200	25900	122,2
Stralsund, Kreisfreie Stadt	20300	26900	132,5
Wismar, Kreisfreie Stadt	20600	25100	121,8
Bad Doberan	15200	18200	119,7
Nordvorpommern	11900	15400	129,4
Nordwestmecklenburg	11800	14000	118,6
Ostvorpommern	12500	15300	122,4
Rügen	15200	18500	121,7
Uecker-Randow	12900	16400	127,1
Litwa	10200	12800	125,5
Klaipėdos apskritis	10700	14100	131,8
Polska	10100	14300	141,6
Koszaliński	8400	11400	135,7
Stargardzki	6800	9000	132,4
Miasto Szczecin	14000	18000	128,6
Szczeciński	9400	11800	125,5
Elbląski	7500	10000	133,3
Słupski	7900	11200	141,8
Trójmiejski	14200	20100	141,5
Gdański	7000	10100	144,3
Szwecja	25700	28000	108,9
Kalmar län	22500	24100	107,1
Blekinge län	23100	23000	99,6
Skåne län	23100	24100	104,3

Źródło: opracowanie własne.

Specyfika obszaru polega zatem na sąsiedowaniu jednych z najbogatszych i najbiedniejszych regionów UE. W rezultacie, zaobserwować można silne zróżnicowanie celów rozwojowych („filozofii rozwoju”) północno-zachodniego obszaru regionu w stosunku do jego południowo-wschodniej części²⁰². Skutkuje to, do pewnego stopnia, trudnościami w określeniu wspólnych, transgranicznych priorytetów współpracy.

Elementami pochodnymi są zróżnicowania w poziomie innowacyjności oraz nakładów na B+R²⁰³. **Wysoki poziom innowacyjności oraz nakładów na B+R w północno-zachodniej części regionu** (ok. 50-130 tys. zgłoszeń patentowych na 1 mln mieszkańców – tabela poniżej) wraz z potencjałem szkolnictwa wyższego i jednostek naukowo-badawczych w zakresie B+R²⁰⁴ oraz wymiany naukowej został wskazany jako mocna

²⁰²The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and analysis, Luksemburg, 2010, s. 109.

²⁰³E. Teichmann, *Konkurencyjność gospodarek w regionie Morza Bałtyckiego* [w:] *Region Morza Bałtyckiego i Białoruś – czynniki konkurencyjności*, Warszawa 2007, s. 8 i n.

²⁰⁴Komisja Europejska, *Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, Bruksela 2010, s. 53-54.

strona (20% wagi), natomiast **niski poziom w części południowo-wschodniej** (ok. 1-3 tys. zgłoszeń – tabela poniżej) jako słaba strona (20%)²⁰⁵. Działania w zakresie innowacyjności powinny być realizowane zarówno na poziomie transgranicznym (przede wszystkim przedsięwzięcia „miękkie” uzupełniane inwestycjami infrastrukturalnymi), jak i transnarodowym (przede wszystkim wspólne projekty infrastrukturalne). Muszą być one komplementarne z działaniami w ramach interwencji UE realizowanej na poziomie krajowym i regionalnym.

Tabela 17. Zgłoszenia patentowe w obszarze transgranicznym Południowy Bałtyk

NAZWA	Zgłoszenia patentowe do EPO na 1 mln mieszkańców	
	2003	2009
Dania	203,304	66,304
Bornholm	:	23,442
Østsjælland	:	33,946
Vest- og Sydsjælland	:	27,363
Niemcy	267,705	132,025
Greifswald, Kreisfreie Stadt	161,15	40,088
Rostock, Kreisfreie Stadt	52,81	39,881
Stralsund, Kreisfreie Stadt	40,479	34,563
Wismar, Kreisfreie Stadt	79,489	11,178
Bad Doberan	55,444	62,318
Nordvorpommern	20,004	4,631
Nordwestmecklenburg	77,878	28,612
Ostvorpommern	29,571	:
Rügen	:	14,52
Uecker-Randow	30,625	:
Litwa	4,866	1,063
Klaipėdos apskritis	:	:
Polska	2,917	3,749
Koszaliński	:	:
Stargardzki	0,872	2,666
Miasto Szczecin	3,782	3,686
Szczeciński	:	1,566
Elbląski	1,556	:
Słupski	2,095	2,085
Trójmiejski	3,965	2,246
Gdański	:	1,977
Szwecja	227,974	51,823
Kalmar län	75,311	8,398

²⁰⁵ Czynniki te nie zostały przedstawione łącznie jako słaba strona ze względu na fakt, iż w przypadku rozpatrywanej współpracy transgranicznej, zróżnicowanie poziomu innowacyjności stanowi znaczny, choć jak dotąd nie w pełni wykorzystany potencjał, przede wszystkim w zakresie wymiany naukowej (zarówno kadry, jak i studentów) oraz współpracy naukowo-badawczej szkół wyższych i jednostek B+R.

Blekinge län	127,239	26,271
Skåne län	345,658	63,667

Źródło: opracowanie własne.

Za główną mocną stroną obszaru (20% wagi) należy uznać **nadmorskie położenie** i wykorzystanie **morza jako naturalnego zasobu gospodarczego** sprzyjającego rozwojowi m.in.:

- branż uwarunkowanych bliskością morza (m.in. turystyka, energetyka²⁰⁶, eko-technologie²⁰⁷) i związanymi z tym potrzebami w zakresie kształcenia zawodowego,
- transportu morskiego i logistyki (opartego na sieci portów morskich²⁰⁸ i rosnącym wykorzystaniu transportu morskiego²⁰⁹).

Istotnym czynnikiem korelującym zarówno z nadmorskim położeniem, jak i potencjałem naukowo-badawczym jest **gospodarczy profil regionu**²¹⁰, bazujący z jednej strony na branżach tradycyjnych (np. przemysły morskie, rolnictwo, leśnictwo)²¹¹, jak też branżach przyszłościowych (np. ICT, biotechnologia, czysta energetyka, przemysły kreatywne)²¹², wzmacniany dodatkowo przez dobre warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej²¹³ oraz korzystną strukturę zatrudnienia opartą na usługach i przemyśle (tabela poniżej). Czynniki te zostały wskazane w analizie jako istotna mocna strona (20% wagi).

Tabela 18. Struktura gospodarki w obszarze transgranicznym Południowy Bałtyk

NAZWA	Struktura gospodarki – zatrudnienie w sektorach, w %
-------	--

²⁰⁶Schmitt P., Dubois A., *Exploring the Baltic Sea Region - On territorial capital and spatial integration*, Nordregio Report 2008:3, s. 108.

²⁰⁷East West Window Project.Working Group 1.Regional integration: Russia in the BS region, Kopenhaga 2008, s. 10 oraz *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 17.

²⁰⁸*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 74.

²⁰⁹*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 16 (Bałtyk - 15% transportu morskiego towarowego).

²¹⁰*Program Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk*, 2007, s. 13.

²¹¹*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 122 oraz *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, COM(2009) 248/3, s. 8 („Utrzymanie rentowności i konkurencyjności głównych sektorów rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa”).

²¹²*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 45 (Kraje nordyckie wskazane jako plasujące się najwyżej w rankingu zatrudnienia z sektorach GOW).

²¹³*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 107 (Wysoki potencjał energetyki odnawialnej jako jedna z mocnych stron obszaru).

	Rolnic- two	Prze- mysł	Usługi	Rolnic- two	Prze- mysł	Usłu- gi
	2003	2003	2003	2009	2009	2009
Dania	3,1	35,2	61,7	2,6	31,1	66,3
Bornholm	5,3	26,3	68,4	5,3	26,3	68,4
Østsjælland	2,1	29,8	68,1	2,0	24,5	73,5
Vest- og Sydsjælland	4,8	37,7	57,6	4,2	32,4	63,4
Niemcy	:	:	:	:	:	:
Greifswald, Kreisfreie Stadt	:	:	:	:	:	:
Rostock, Kreisfreie Stadt	:	:	:	:	:	:
Stralsund, Kreisfreie Stadt	:	:	:	:	:	:
Wismar, Kreisfreie Stadt	:	:	:	:	:	:
Bad Doberan	:	:	:	:	:	:
Nordvorpommern	:	:	:	:	:	:
Nordwestmecklenburg	:	:	:	:	:	:
Ostvorpommern	:	:	:	:	:	:
Rügen	:	:	:	:	:	:
Uecker-Randow	:	:	:	:	:	:
Litwa	:	:	:	9,2	42,9	47,9
Klaipėdos apskritis	:	:	:	6,7	51,0	42,3
Polska	17,9	48,5	33,5	13,3	50,2	36,5
Koszaliński	13,5	48,1	38,5	8,7	51,2	40,1
Stargardzki	19,0	51,1	29,9	12,8	53,1	34,1
Miasto Szczecin	0,8	42,5	56,6	0,5	38,1	61,3
Szczeciński	12,6	55,0	32,4	7,8	66,3	25,9
Elbląski	17,6	57,8	24,6	13,7	58,4	27,9
Słupski	16,1	54,2	29,7	11,0	61,8	27,2
Trójmiejski	1,1	45,7	53,2	0,6	45,9	53,4
Gdański	21,1	50,9	28,0	12,9	60,0	27,1
Szwecja	:	:	:	2,1	35,6	62,3
Kalmar län	:	:	:	4,1	45,3	50,6
Blekinge län	:	:	:	3,8	39,7	56,4
Skåne län	:	:	:	1,4	41,8	56,8

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, a dodatkowo także **relatywnie wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców**²¹⁴(mocna strona – 15% wagi) należy stwierdzić, iż program współpracy transgranicznej na obszarze Południowego Bałtyku powinien być skoncentrowany przede wszystkim na aspektach gospodarczych, wykorzystując istniejący potencjał wynikający z warunków naturalnych oraz innowacyjności.

Działania w zakresie rozwoju gospodarczego i przedsiębiorczości powinny być realizowane zarówno na poziomie transgranicznym (przede wszystkim przedsięwzięcia

²¹⁴Baltic Development Forum, *State of the Region Report*, 2011, s. 6-7 oraz *Program Współpracy...*, s. 13.

„miękkie” uzupełniane inwestycjami infrastrukturalnymi), jak i transnarodowym (przede wszystkim wspólne projekty infrastrukturalne). Muszą być one komplementarne z działaniami w ramach interwencji UE realizowanej na poziomie krajowym i regionalnym.

Podjęcie to może przyczynić się m.in. do intensywnego wzmocnienia znajdujących się na analizowanym obszarze **ośrodkówmiejskich z usługami wyższego rzędu**²¹⁵(mocna strona – 15% wagi), co jest niezbędne ze względu na ich peryferyjne położenie w relacji do stolic poszczególnych krajów.

Należy dodać, że podstawą do powyższych działań powinna być ugruntowana **tradycja współpracyinstytucjonalnej** (10% wagi)²¹⁶. Aktywność ta obejmuje m.in.: HEL-COM, VASAB, BDF, RPMB oraz euroregiony (np. Euroregion Bałtyk)²¹⁷.

W zakresie słabych stron analizowanego obszaru, to (poza omówionymi wcześniej wyraźnym zróżnicowaniem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz niskim stopniem innowacyjności w części południowo-wschodniej regionu) istotnym problemem jest również **duże zanieczyszczenie Bałtyku**²¹⁸, pochodzące głównie z obszaru lądowego prawie czterokrotnie większego niż sam akwen i gęsto zaludnionego, co w zestawieniu z faktem, że jest on płytki i prawie całkowicie zamknięty, powoduje znaczne nasilenie eutrofizacji. Problem ten jest bardzo istotny, jednak powinien być adresowany przede wszystkim na poziomie transnarodowym, a także w ramach interwencji UE realizowanej na poziomie krajowym i regionalnym (stąd tylko 15% wagi przy istotności problemu).

Waga kolejnych problemów została ustalona na 10% i są to:

- **stosunkowo niski poziom zatrudnienia**– pomimo tego, iż jest to istotna słaba strona obszaru, argumentem przemawiającym za relatywnie niską wagą przy-

²¹⁵ M. Huk, M. Molak, *Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych*, Opole 2011, s. 20.

²¹⁶ T. G. Grosse, *Strategia UE dla Regionu Morza Bałtyckiego: nowy typ regionalizacji, europeizacji i geopolityki* [w:] *Wymiar europejski Regionu Morza Bałtyckiego*, Warszawa 2010, s. 53-55 oraz T. Parteka, *Region Morza Bałtyckiego – lokomotywą europy?*[w:] *Wymiar europejski...*, s. 74-79.

²¹⁷T. Etzold, S. Gänzle, *Creating a Coherent Framework for Baltic Sea Cooperation*, Berlin 2011, s. 2-8 oraz *Program Współpracy...*, s. 23-25.

²¹⁸ M. Kistowski, *Jakość środowiska Bałtyku – szansa czy zagrożenie dla współpracy w regionie Morza Bałtyckiego* [w:] *Wymiar europejski...*, s. 174-175 oraz Szydarowski W. (ed.) *VASAB LTP Background document. Attachment to the third draft of the LTP document.Synthesis of analytical findings by the working groups of the East West Window Project(Urban networking and Urban-rural partnership, Accessibility and Development zones and Sea use planning and ICZM)*, s. 1.

znaną zagadnieniu jest fakt, iż na problem ten składa się wiele czynników, m.in. koordynacja systemów kształcenia czy poziom przedsiębiorczości mieszkańców, do których odniesiono się oddzielnie. Przedsięwzięcia w zakresie rynku pracy powinny być realizowane przede wszystkim na poziomie transgranicznym (integracja lokalnych rynków pracy). Muszą być one komplementarne z działaniami w ramach interwencji UE realizowanej na poziomie krajowym i regionalnym.

- **brak wspólnego rynku energetycznego**²¹⁹, powodujący niedostatek wspólnych działań na rzecz rozwoju energetyki odnawialnej, efektywności energetycznej i bezpieczeństwa (problem ten może jednak zostać rozwiązany tylko w ograniczonym stopniu w ramach współpracy transgranicznej – głównymi źródłami realizowania tego typu przedsięwzięć są bowiem środki prywatne oraz środki UE dystrybuowane na poziomie krajowym i regionalnym).
- **rozciągnięcie przestrzenne obszaru** skutkujące znacznymi odległościami i długimi czasami przejazdu w powiązaniu ze **słabymi połączeniami transportowymi**²²⁰ (zwłaszcza drogowymi i kolejowymi) wewnątrz obszaru Południowego Bałtyku. Czynnik ten uznano za istotny problem, jednak argumentem przemawiającym za relatywnie niską wagą przyznaną zagadnieniu jest fakt, iż ze względu na skalę potencjalnego finansowania programów transgranicznych, brakujące połączenia raczej w niewielkiej części mogłyby być sfinansowane w ramach EWT.
- **niewystarczająca współpraca i koordynacja działań**²²¹ m.in. w zakresie:
 - integracji gospodarczej;
 - ograniczania zanieczyszczeń środowiska morskiego;
 - akcji ratowniczych na morzu;
 - turystyki;
 - edukacji²²² i rynku pracy.

²¹⁹ M. Pełka, *Strategia UE dla regionu Morza Bałtyckiego – bezpieczeństwo energetyczne a wolny rynek i konkurencja* [w:] *Biuletyn Analiz UKiE Nr 19*, Warszawa 2008, s. 204-205 oraz *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 17.

²²⁰ *Program Współpracy...*, s. 17-18.

²²¹ *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 106, 107, 109, 110.

Opisane powyżej słabe i mocne strony mogą być wzmacniane lub osłabiane przez czynniki zewnętrzne przedstawione jako szanse i zagrożenia (por. tabele na końcu rozdziału). Najważniejszą szansą dla regionu (30%), kluczową zwłaszcza dla zidentyfikowanych mocnych stron regionu, jest **dążenie do pełnego ujednolicenia rynku wewnętrznego UE**²²³, co może mieć przełożenie np. na wzrost przepływu pracowników czy wspólną ofertę inwestycyjną analizowanego obszaru.

Kolejne dwa czynniki zewnętrzne, tj. **promocja w skali UE OZE i efektywności energetycznej** oraz systematyczny **wzrost zainteresowania turystów** obszarem północnej Europy (tzw. „turystyka pasa śniegu”²²⁴), są równie ważne (20%) i mogą przyczynić się do zrównoważonego rozwoju obszaru w oparciu o potencjał przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy. Koreluje z tym także kwestia **uznania Bałtyku za obszar morski szczególnie wrażliwy** (15%).

Ważną szansą dla obszaru Południowego Bałtyku jest także **wzrost znaczenia makroregionów w polityce regionalnej UE** (15%) i wynikające z tego dedykowanie Regionowi Morza Bałtyckiego wydzielonej strategii, która koncentruje i koordynuje zasoby i działania podmiotów z ww. obszaru na rzecz wspólnego rozwoju²²⁵.

Natomiast najpoważniejszym zagrożeniem dla zrównoważonego rozwoju obszaru jest potencjalny wzrost **presji na środowisko naturalne morskie i lądowe**²²⁶ (np. poprzez „brudne” inwestycje) oraz **zmiany klimatyczne**²²⁷ (35%).

Kolejnym czynnikiem zewnętrznym będącym zagrożeniem dla rozwoju regionu (30%) są **niekorzystne zmiany demograficzne**²²⁸ – starzenie się społeczeństwa oraz postępująca depopulacja niektórych regionów (np. Meklemburgia, Zachodniopomorskie). Będzie to mieć negatywne przełożenie zarówno na rynek pracy, jak i np. konkurencyjność uczelni. Może to jednakże stanowić podstawę do współpracy transgranicznej, w tym w zakresie wspólnych programów pozyskiwania zagranicznych studentów.

²²²M. Budzyńska, *Edukacja i nauka jako czynniki wpływające na konkurencyjność regionu Morza Bałtyckiego* [w:] *Biuletyn...*, Warszawa 2008, s. 105-107.

²²³J. Szczodrowski, *Rynek wewnętrzny w regionie Morza bałtyckiego – wybrane aspekty prawne* [w:] *Biuletyn...*, Warszawa 2008, s. 151-153.

²²⁴M. W. Kozak, *Konkurencyjność turystyczna polskich regionów* [w:] *Studia regionalne i lokalne*, nr 3 (25), Warszawa 2006, s. 50.

²²⁵*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 2.

²²⁶M. Kistowski, *Jakość środowiska...* [w:] *Wymiar europejski...*, s. 174-175 oraz Komisja Europejska, *Fifth report...*, s. 135-143.

²²⁷Komisja Europejska, *Fifth report...*, s. 118-127.

²²⁸Komisja Europejska, *Fifth report...* s. 73-74.

Analiza SWOT

Istotnym założeniem analizy SWOT jest skupienie się (zarówno przy doborze czynników, jak i nadawaniu im określonych wag) na zagadnieniach, które mogą być potencjalnie lepiej adresowane w wyniku współpracy transgranicznej niż działań transnarodowych czy też działań po jednej stronie granic. Poniżej przedstawiamy tabelę prezentującą wskazania do finansowania poszczególnych celów tematycznych i priorytetów w ramach projektów transgranicznych oraz transnarodowych.

Tabela 19. Wskazania do finansowania celów tematycznych i priorytetów

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu	
		Programy transnarodowe	Programy transgraniczne
1 Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	a) udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...] i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy	++ Wspieranie sieci ośrodków kompetencji o skali makroregionalnej	++ Wspieranie sieci ośrodków kompetencji o skali regionalnej
	b) promowanie inwestycji[...] przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi, a w szczególności rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...]wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu	+	+++
2.Zwiększenie dostępności, stopnia i jakości technologii informacyjnych	a) poszerzanie zakresu łączy szerokopasmowych oraz wprowadzanie szybkich sieci internetowych, wspieranie procesu przyjmowania poja-	+	+

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu	
		Programy transnarodowe	Programy transgraniczne
i komunikacyjnych,	wiających się technologii i sieci na rzecz gospodarki cyfrowej		
	b) rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznego oraz zwiększanie zapotrzebowania na TIK	+	++
	c) wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia	++	+++
3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw,	a) promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, włącznie poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości	+	++
	b) opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji	+	+++
	c) wspieranie tworzenia i zwiększenia zaawansowanych zdolności do rozwijania produktów i usług	+	++
	d) wspieranie zdolności rynkowych MŚP w celu ich wzrostu i zwiększania innowacyjności	+	++
4. Wspieranie przejścia na gospodarkę o niskiej emisji we wszystkich sektorach	a) promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii	+	+
	b) promowanie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach	+	++
	c) wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturach publicznych, włącznie z budynkami publicznymi i sektorze mieszkaniowym	+	++
	d) opracowanie i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji prądu o niskim i średnim napięciu	+	+
	e) promowanie strategii niskoemisyjnych na wszystkich typach obsza-	+	+

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu	
		Programy transnarodowe	Programy transgraniczne
	rów, w szczególności miejskich, włączając w to promocję zrównoważonego transportu miejskiego i łagodzenie skutków działań adaptacyjnych		
	f) promocja badań, innowacji i wdrażania technologii niskoemisyjnych	+	++
	g) promocja wykorzystania wysokiej efektywności współwytworzenia ciepła i energii opartej na wykorzystaniu ciepła	+	+
5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	a) wspieranie wyspecjalizowanych inwestycji służących dostosowaniu do zmiany klimatu	+	++
	b) promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi	+++ Bałtycki system zarządzania klęskami żywiołowymi	+++ transgraniczne systemy zarządzania klęskami żywiołowymi
6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów	a) zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze odpadów w celu spełnienia wymogów unijnego dorobku prawnego dotyczącego środowiska	+	+
	b) zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze wodnym w celu spełnienia wymogów unijnego dorobku prawnego dotyczącego środowiska	++	+
	c) ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego	++	+++
	d) ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury	+++ (np. siedliska i gatunki strefy pełnego morza)	+++ (np. siedliska i gatunki strefy przybrzeżnej i lądowej)
	e) działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza	+	+
	f) promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony	++	+++

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu	
		Programy transnarodowe	Programy transgraniczne
	środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza		
	g) wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu	+	++
7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	a) wspieranie multimodalnego jednolitego europejskiego obszaru transportu poprzez inwestowanie w transeuropejską sieć transportową (TEN-T)	++ Np. przygotowanie studiów/ koncepcji autostrad morskich	
	b) zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T	+	++
	c) rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włącznie z transportem rzeczny i morskim, portami, powiązaniem multimodalnymi oraz promowanie mobilności miejskiej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju	+	+
	d) rozwój i modernizacja kompleksowego, jakości interoperacyjnego systemu kolejowego o wysokiej jakości	+	+
	e) rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu i energii	++	+ Koncepcje/ studia
8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników	a) rozwój inkubatorów przedsiębiorczości oraz wsparcie inwestycyjne samozatrudnienia, mikroprzedsiębiorstw i tworzenia przedsiębiorstw	+	+++
	b) wspieranie rozwoju przyjaznego zatrudnieniu poprzez rozwój wewnętrznego potencjału (jako część strategii dla obszarów szczególnych), włączając w to przekształcanie upadających regionów przemysłowych, wzmocnienie dostępności do specyficznych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój.	+	++

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny	Możliwość finansowania w podziale na zasięg programu	
		Programy transnarodowe	Programy transgraniczne
	c) lokalne inicjatywy rozwoju i pomoc dla instytucji świadczących usługi sąsiedzkie w celu tworzenia nowych miejsc pracy (dotyczy takich inicjatyw, które nie są wymienione w Rozporządzeniu (EU) No [...] /2012 [ESF];	+	+
	d) inwestowanie w infrastrukturę dla publicznych służb zatrudnienia	+	++
	integracja transgranicznych rynków pracy, w tym transgraniczna mobilność, wspólne lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspólne szkolenia (dotyczy EWT)	+	+++
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych	+	+++
	wsparcie rewitalizacji materialnej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich	+	++
	wsparcie na rzecz przedsiębiorstw społecznych	+	++
	promocja równości płci i równości szans ponad granicami, jak również promowanie włączenia społecznego ponad granicami (dotyczy EWT)	+	+++
Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia (dotyczy EWT)	+	+++
Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	Wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami (dotyczy EWT)	++	+++

Źródło: Opracowanie własne

Po przyjęciu ww. założeń opracowano tabelę SWOT przedstawioną poniżej.

Tabela 20. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Południowego Bałtyku

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
Morze jako naturalny zasób sprzyjający rozwojowi gospodarczemu, przede wszystkim w zakresie energetyki, eko-technologii, turystyki (m.in. duże zasoby dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz rozwinięta infrastruktura turystyczna) oraz transportu morskiego (m.in. rozwinięta sieć portów morskich i relatywnie wysoki poziom wykorzystania transportu morskiego)	20	Obszar wielu państw/regionów o wysoce zróżnicowanym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i wynikających z tego trudnościach w określeniu wspólnych celów rozwojowych	25
Wysoki poziom innowacyjności oraz nakładów na B+R w części północno-zachodniej (Szwecja, Dania, Niemcy); wysoki potencjał szkolnictwa wyższego i jednostek naukowo-badawczych w zakresie B+R oraz wymiany naukowej	20	Niski poziom innowacyjności oraz nakładów na B+R w części południowo-wschodniej (Polska, Litwa)	20
Silna pozycja w branżach tradycyjnych (m.in. przemysł morski, rolnictwo, leśnictwo) i przyszłościowych (m.in. ICT, biotechnologia, energetyka, przemysł kreatywny); dobre warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej; korzystna struktura zatrudnienia oparta na usługach i przemyśle	20	Wysoki poziom zanieczyszczenia Bałtyku	15
Wysoka aktywność gospodarcza mieszkańców	15	Niższy niż średnia w UE poziom zatrudnienia	10
Stosunkowo silne ośrodki miejskie z usługami wyższego rzędu	15	Brak wspólnego rynku energetycznego	10
Ugruntowana tradycja współpracy w regionie (m.in. HELCOM, VASAB, RPMB, BDF, BSR, Południowy Bałtyk, euroregiony) oraz kształtująca się marka i tożsamość regionu Morza Bałtyckiego	10	Rozciągnięcie przestrzenne obszaru skutkujące znacznymi odległościami i długimi czasami przejazdu oraz słabe wewnętrzne powiązania transportowe	10
		Niewystarczający poziom współpracy i koordynacji działań (m.in. w zakresie: integracji gospodarczej; ograniczania zanieczyszczeń środowiska morskiego; akcji ratowniczych na morzu; turystyki; edukacji i rynku pracy)	10
	100		100

Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
Pełne ujednolicenie rynku wewnętrznego UE	30	Rosnące ryzyko wystąpienia negatywnych efektów presji na środowisko naturalne (zarówno morskie, jak i lądowe) oraz zmiany klimatyczne	60
Utrzymanie w UE trendu inwestowania w odnawialne źródła energii oraz promowania efektywnego wykorzystania dostępnej energii	20	Nasilenie się w skali UE negatywnych procesów demograficznych, w tym starzenia się społeczeństwa	40
Systematyczny wzrost zainteresowania turystów obszarem północnej Europy (głównie państwami skandynawskimi)	20		
Wzrost znaczenia makroregionów i strategii ich rozwoju (w tym SUERMB) w polityce regionalnej UE	15		
Uznanie Morza Bałtyckiego za szczególnie wrażliwy obszar morski	15		
	100		100

3.5.2 Propozycja celów i zakresu działań Programu Południowy Bałtyk

Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT obszaru Południowego Bałtyku oraz dostępnych źródeł pisanych, a także opinii i wypowiedzi ekspertów, proponujemy przyjęcie w programie współpracy dla niniejszego obszaru realizowanym po roku 2014 poniższych celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych oraz możliwych typów projektów:

Oś Priorytetowa Programu	Cele tematyczne	Koncentracja tematyczna	Waga priorytetu w PWT
1	1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	80 %	4
2	3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw		3
3	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywnego wykorzystania zasobów		4
4	10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne		3
5	7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastrukturalnych sieciowych	20 %	2
	5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem		2
	8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników		1
	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		1

Cele te i zawarte w ich ramach priorytety inwestycyjne najlepiej korespondują z kluczowymi potencjałami i deficytami rozwojowymi obszaru Południowego Bałtyku.

Zgodnie z założeniami koncentracji tematycznej na pierwsze cztery cele (1, 3, 6 oraz 10) proponujemy przeznaczyć co najmniej 80% alokacji programu. Pozostałe 20 % proponujemy przeznaczyć na oś priorytetową 5 (w której zawierać się będą projekty w ramach celów 7, 5, 8 i 11). Udział poszczególnych osi priorytetowych w strukturze alokacji nie musi być równomierny, lecz uzależniony od dotychczasowego wsparcia, stopnia zainteresowania danym wsparciem beneficjentów.

Oś Priorytetowa 1

1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji

Jako pierwszy proponujemy Cel tematyczny *Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji*.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel tematyczny 1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	a) Udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...] oraz zdolności do rozwijania doskonałości badań i innowacji, jak również promowania centrów kompetencji, w szczególności tych podległych europejskim interesom
	b) Rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi oraz rozwój innowacji społecznych, w szczególności rozwijania nowych produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i zastosowania w służbach publicznych, stymulowania popytu, networkingu, oraz klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...] wspierając badania technologiczne i dot. zastosowań, linie pilotażowe, działania walidacyjne i rejestracyjne produktów we wstępnej fazie wprowadzania na rynek, zdolności do produkcji wielkonakładowej oraz wytwarzanie po raz pierwszy Kluczowych Technologii Wspomagających, jak również rozprzestrzenianie technologii ogólnego zastosowania

Realizacja ww. Celu nastąpi poprzez dwa Priorytety inwestycyjne, pomiędzy którymi zachodzi efekt synergii i bezpośrednia komplementarność.

Priorytet inwestycyjny *Udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) [...]* obejmie zatem działania infrastrukturalne o charakterze transgranicznym, przyczyn-

niające się do tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej w obszarze Południowego Bałtyku.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

- Tworzenie wspólnej infrastruktury badawczej przez jednostki z obu stron granicy;
- Działania ułatwiające korzystanie ze wspólnej infrastruktury badawczej przez instytucje z obu stron granicy.

Natomiast Priorytet inwestycyjny ***Rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi oraz rozwój innowacji społecznych[...]*** jakokomplementarny do ww. Priorytetu o charakterze infrastrukturalnym, podejmie działania transgraniczne nastawione na: budowanie sieci współpracy w zakresie B+R, tworzenie powiązań kooperacyjnych i komercjalizację innowacji w obszarze Południowego Bałtyku.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

- transgraniczna współpraca badawcza na rzecz innowacyjności regionalnej gospodarki – wspólne projekty B+R instytucji po obu stronach granicy;
- wsparcie projektów B+R realizowanych przez regionalne ośrodki na rzecz regionalnych przedsiębiorstw lub innych podmiotów (np. JST);
- wsparcie transgranicznych usług informacyjnych, doradczych i szkoleniowych realizowanych przez instytucje otoczenia biznesu (także projekty zakładające współpracę instytucji otoczenia biznesu po obu stronach granicy);
- wsparcie transgranicznego transferu technologii (między sferą B+R i firmami, a także między firmami, w tym realizowane przy wsparciu instytucji otoczenia biznesu);
- tworzenie transnarodowych klastrów;
- dwustronne (tzn. angażujące przedsiębiorców/izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców oraz jednostki sfery B+R, w tym szkoły wyższe) programy stażowe i stypendialne;
- wspólna promocja oferty badawczo-rozwojowej Południowego Bałtyku;

- transfer modelowych innowacji społecznych w zakresie budowy społeczeństwa obywatelskiego, systemowego wsparcia dla organizacji pozarządowych oraz integracji społecznej.

Jak zauważono w części diagnostycznej, działania w zakresie innowacyjności powinny być realizowane zarówno na poziomie transgranicznym (przede wszystkim przedsięwzięcia „miękkie” uzupełniane inwestycjami infrastrukturalnymi), jak i transnarodowym (przede wszystkim wspólne projekty infrastrukturalne). Muszą być one komplementarne z działaniami w ramach interwencji UE realizowanej na poziomie krajowym i regionalnym.

Za realizacją ww. Priorytetów inwestycyjnych oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Istnienie w północno-zachodniej części analizowanego obszaru (Szwecja, Dania, Niemcy) wysokiego poziomu innowacyjności²²⁹ oraz nakładów na B+R wraz z potencjałem szkolnictwa wyższego i jednostek naukowo-badawczych w zakresie B+R²³⁰ (ok. 50-130 tys. zgłoszeń patentowych na 1 mln mieszkańców) oraz wymiany naukowej, przy jednoczesnym relatywnie niskim poziomie innowacyjności w części południowo-wschodniej (Polska, Litwa – ok. 1-3 tys. zgłoszeń patentowych na 1 mln mieszkańców). Zróżnicowanie to stanowi korzystny punkt wyjścia do transferu wiedzy.
- Stosunkowo wyraźny profil gospodarczy regionu²³¹, bazujący z jednej strony na branżach tradycyjnych (np. przemysły morskie, rolnictwo, leśnictwo)²³², a z drugiej na branżach przyszłościowych (np. ICT, biotechnologia, czysta energia, przemysły kreatywne)²³³, wzmacniany dodatkowo przez korzystne warunki naturalne dla rozwoju różnych form energetyki odnawialnej (m.in. wiatrowej).

²²⁹E. Teichmann, *Konkurencyjność gospodarek w regionie Morza Bałtyckiego* [w:] *Region Morza Bałtyckiego i Białoruś – czynniki konkurencyjności*, Warszawa 2007, s. 8 i n.

²³⁰Komisja Europejska, *Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, Bruksela 2010, s. 53-54 oraz Baltic Development Forum, *State of the Region Report*, 2011, s. 42-55.

²³¹*Program Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013*, 2007, s. 13.

²³²*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and analysis*, s. 122 oraz *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, COM(2009) 248/3, s. 8.

²³³*The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background...*, s. 45 (Kraje nordyckie wskazane jako plasujące się najwyżej w rankingu zatrudnienia z sektorach GOW).

Naszym zdaniem sektory te powinny być rozwijane na obszarze Południowego Bałtyku poprzez badania, rozwój technologiczny i innowacje.

- Kluczowa rola innowacyjności oraz współpracy w zakresie transferu wiedzy – rozumianych jako odpowiedź na wyzwanie rozwojowe związane z kształtowaniem trwałych powiązań gospodarczych – znajduje swoje miejsce w dokumentach programowo-strategicznych regionów z obszaru Południowego Bałtyku. Tego typu zapisy widoczne są w regionalnych strategiach rozwoju (np. pomorskie), strategiach współpracy w zakresie innowacji (np. Skåne) czy we wspólnych programach rozwoju systemu wsparcia innowacyjności (np. Småland-Blekinge)²³⁴.
- Opinie ekspertów, którzy podkreślali, iż największą szansą rozwojową obszaru będzie połączenie potencjałów i uzyskanie synergii pomiędzy mocnymi stronami poszczególnych regionów. Na plus obszaru Południowego Bałtyku – zdaniem ekspertów – zaliczyć można fakt, iż transfer wiedzy może się już odbywać w „obie strony” pomiędzy częścią północno-zachodnią a południowo-wschodnią, gdyż regiony polskie i litewskie mają coraz bardziej atrakcyjną ofertę, np. w zakresie kwalifikacji zawodowych czy potencjału naukowego.
- Rozproszenie aparatury badawczej skutkujące brakiem efektywności jej wykorzystania oraz niemożnością prowadzenia dużych, często multidyscyplinarnych projektów badawczych o charakterze międzynarodowym²³⁵. Baza infrastrukturalna w zakresie B+R systematycznie się rozwija (np. po stronie polskiej w wyniku realizacji Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka oraz regionalnych programów operacyjnych), konieczne są jednakże działania na rzecz jej umiędzynarodowienia, np. poprzez wspólne programy badawczo-rozwojowe²³⁶.

²³⁴Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020, Gdańsk 2012, s. 30-34 oraz *An International Innovation Strategy for Skåne 2011-2020*, Skåne 2011, s. 2 in. oraz *The innovation system in Småland-Blekinge*, Kalmar 2011, s. 18-23.

²³⁵Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013*, kwiecień 2012, s. 41-42.

²³⁶J. Zaucha, *Realizacja Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka w kontekście wdrożenia celów Strategii UE dla regionu Morza Bałtyckiego – raport końcowy*, Gdańsk 2011, s. 91-92 oraz EGO S.C., *Raport końcowy z badania ewaluacyjnego Realizacja założeń „Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego” w ramach PO IiŚ 2007-2013: obszary osiągnięć PO IiŚ*, Warszawa 2011, s. 58-63 oraz s. 172-173.

- Konieczność zaangażowania kapitału prywatnego jako czynnika „racjonalizującego” B+R, sprzyjającego komercjalizacji wyników badań, a także niezbędnego partnera dla sektora naukowego²³⁷. Wątek ten został bardzo mocno uwypuklony w zdecydowanej większości wywiadów indywidualnych z ekspertami z obszaru Południowego Bałtyku.
- Istnienie potencjału badawczo-rozwojowego i gospodarczego Południowego Bałtyku w zakresie tworzenia transnarodowych klastrów²³⁸. Klastry te, bazując na sektorach wskazanych jako kształtujące profil gospodarczy obszaru, mogłyby stanowić miejsca generowania rozwiązań innowacyjnych²³⁹.
- Istotność, z punktu widzenia obszaru Południowego Bałtyku, transferu innowacji społecznych²⁴⁰. Zdaniem znacznej liczby ekspertów małe projekty typu „people to people”, charakteryzujące się zaangażowaniem społeczności lokalnych oraz podejmowaniem współpracy przez rozmaite środowiska nieinstytucjonalne, okazały się sukcesem dotychczasowego programu. Zdaniem ekspertów, projekty tego typu powinny być realizowane przede wszystkim w zakresie innowacji społecznych (np. w obszarze społeczeństwa obywatelskiego). Byłyby to przedsięwzięcia obywatelskie promujące procedury angażujące instytucje i mieszkańców do współpracy. Dodatkowo, opierając się na wynikach badania przeprowadzonego metodą CAWI, można stwierdzić, że istnieje relatywnie duże zainteresowanie dotychczasowych beneficjentów programów transgranicznych realizacją projektów w tym zakresie (rozwój lokalny, demokracja lokalna – 13% wskazań).

Realizacja działań w obu ww. Priorytetach powinna przynieść m.in. następujące transgraniczne efekty w obszarze Południowego Bałtyku:

- efektywne wdrożenie mechanizmów współpracy biznesu i sfery B+R oraz transferu wiedzy i technologii do gospodarki;
- wykreowanie i rozwój mechanizmów komercjalizacji i wdrażania innowacji;

²³⁷Program Współpracy..., s. 14 oraz Komisja Europejska, *Strategia UE dla Regionu Morza Bałtyckiego – Plan Działań*, Bruksela, grudzień 2010, s. 34.

²³⁸Baltic Development Forum, *State of...*, s. 54-55 oraz Komisja Europejska, *Strategia UE dla...*, s. 33 i s. 37.

²³⁹Program Współpracy..., s. 13-14.

²⁴⁰Program Współpracy..., s. 26.

- powstanie i rozwój silnych rynkowo klastrów generujących innowacyjne rozwiązania;
- angażujących szerokie spektrum interesariuszy;
- transfer innowacji społecznych i mechanizmów ich wdrażania.

Oś Priorytetowa 2

3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw

Jako trzeci proponujemy Cel tematyczny *Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel tematyczny 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	b) rozwój i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności transgranicznych

Realizacja ww. Celu nastąpi poprzez Priorytet inwestycyjny ***Rozwój i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności transgranicznych***, który w przeważającej mierze powinien obejmować działania „miękkie”, odnoszące się do wypracowania wspólnych mechanizmów promocji i podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

- doradztwo i wsparcie dla przedsiębiorstw, chcących rozwinąć współpracę z podmiotami z drugiej strony granicy, w tym doradztwo i szkolenia w zakresie prawa podatkowego, procedur inwestycji, szkolenia językowe etc;
- działania promocyjne, wspierające tworzenie powiązań kooperacyjnych między firmami, organizacja targów, prezentacji, konferencji;
- działania wspierające tworzenie transnarodowych klastrów;
- badania marketingowe realizowane na rzecz przedsiębiorstw, klastrów i instytucji wsparcia biznesu w zakresie wprowadzania na rynek nowych usług i produktów przez wspólne, polsko-słowackie przedsięwzięcia.

Działania w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, jako odnoszące się do sektora MŚP, należy wspierać przede wszystkim w wymiarze transgranicznym, a ich podstawowo-

wym celem powinno być rozwój wspólnego rynku w wymiarze lokalnym (przygranicznym). Na poziomie transnarodowym natomiast mogłyby być realizowane duże projekty systemowe, obejmujące np. wypracowanie wspólnych mechanizmów inżynierii finansowej dla MŚP.

Za realizacją ww. Priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Stosunkowo wyraźny profil gospodarczy regionu²⁴¹, bazujący z jednej strony na branżach tradycyjnych (np. przemysły morskie, rolnictwo, leśnictwo)²⁴², a z drugiej na branżach przyszłościowych (np. ICT, biotechnologia, czysta energia, przemysły kreatywne)²⁴³, wzmacniany dodatkowo przez korzystne warunki naturalne dla rozwoju różnych form energetyki odnawialnej (m.in. wiatrowej). Ze względu na kluczową rolę ww. branż w rozwoju gospodarczym analizowanego obszaru, celowe jest wspieranie powiązań kooperacyjnych firm (np. w formie klastrów) z terenu Południowego Bałtyku w taki sposób, aby zwiększyć ich aktywność na rynkach zagranicznych. Tego typu podejście, służące umiędzynarodowieniu przedsiębiorstw działających w ww. branżach kluczowych, jest komplementarne z działaniami proponowanymi w ramach pierwszej osi priorytetowej dotyczącej innowacyjności.
- Relatywnie wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców, przejawiający się w znacznej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw (np. – na obszarze objętym wsparciem – w Szwecji i Danii ponad 55 tys. MŚP, w Polsce 680 tys. MŚP²⁴⁴).
- W dokumentach programowo-strategicznych regionów z analizowanego obszaru (np. pomorskie) stwierdza się, że kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego będzie mieć **proeksportowe ukierunkowanie MŚP, co powinno nastąpić przede wszystkim w ramach już ugruntowanych relacji w Regionie Morza**

²⁴¹Program Współpracy..., 2007, s. 13.

²⁴²The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background..., s. 122 oraz Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego, COM(2009) 248/3, s. 8.

²⁴³The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background..., s. 45 (Kraje nordyckie wskazane jako plasujące się najwyżej w rankingu zatrudnienia z sektorach GOW).

²⁴⁴Baltic Development Forum, State of..., s. 6-7 oraz Program Współpracy..., s. 13.

Bałtyckiego. Wymagać to będzie wsparcia firm np. w formie doradztwa dotyczącego przepisów prawa handlowego²⁴⁵.

- Opinie ekspertów, którzy podkreślali, że wyraźnym potencjałem Południowego Bałtyku jest fakt, iż na terenie całego obszaru zaobserwować można wysoki poziom przedsiębiorczości, a także stosunkowo silne transgraniczne powiązania gospodarcze. Stanowi to – zdaniem ekspertów – dobrą podstawę do rozwoju relacji handlowych.
- Opierając się na wynikach badania przeprowadzonego metodą CAWI, można stwierdzić, że istnieje zainteresowanie dotychczasowych beneficjentów programów transgranicznych realizacją projektów w tym zakresie (rozwój biznesu – 9% wskazań).

Realizacja działań w ww. Priorytecie powinna przynieść m.in. następujące transgraniczne efekty w obszarze Południowego Bałtyku:

- transfer i rozwój mechanizmów wspólnego rynku w skali transgranicznej;
- dynamizacja wymiany handlowej;
- wyższe dochody i silniejsza pozycja konkurencyjna firm;
- internacjonalizacja firm sektora MŚP i wzrost zatrudnienia w tym sektorze;
- powstanie i rozwój silnych rynkowo klastrów angażujących szerokie spektrum interesariuszy.

²⁴⁵Regionalne strategie rozwoju, np. *Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020*, Gdańsk 2012, s. 31-32.

Oś Priorytetowa 3

Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

Jako trzeci dla tego obszaru proponujemy **cel tematyczny 6, czyli Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów.**

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów	c) ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego
	d) ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury
	f) promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza
	g) wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu

Z przypisanych mu priorytetów inwestycyjnych jako pierwszy proponujemy wybrać m. in. ***ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego (6c).***

W ramach tego priorytetu proponujemy listę następujących typów projektów:

- Rewitalizacja zabytków przyrody i kultury, w tym wchodzących w skład istniejących szlaków transgranicznych
- Rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału obszaru transgranicznego do rozwoju turystyki
- Budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej w ramach transgranicznej sieci szlaków kulturowych i/lub turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym lub naturalnym

- Budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na transgranicznych obszarach cennych przyrodniczo
- Rozwój transgranicznych produktów i usług turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe i/lub naturalne, w tym z wykorzystaniem ICT: portali internetowych, rozwój systemu transgranicznych e-usług, e-produktów i eko-produktów
- Tworzenie transgranicznych pakietów turystycznych dot. usług turystyki opartej na dziedzictwie naturalnym i kulturowym: aktywnej, uzdrowiskowej, pielgrzymkowej itp.
- Koordynacja transgraniczna systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych
- Planowanie przestrzenne uwzględniające wspólne standardy w zakresie ochrony krajobrazu
- Programy wymiany ruchomych zabytków i muzealiów (np. wystawy czasowe, obrazy, etc.)
- Wymiana know-how w zakresie digitalizacji kulturowych zabytków ruchomych
- Digitalizacja kulturowych zabytków ruchomych związanych z obszarem transgranicznym
- Wymiana know-how w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych lub naturalnych
- Opracowanie wspólnych standardów w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych lub naturalnych
- Targi, wystawy na temat transgranicznego dziedzictwa kulturowego lub naturalnego
- Wielojęzyczne wydawnictwa i opracowania dot. zasobów naturalnych i kulturowych pogranicza
- Wspieranie tworzenia transgranicznych produktów turystycznych zawierających elementy z zakresu ochrony, promowania lub rozwoju dziedzictwa kulturowego lub naturalnego
- Transgraniczne kampanie informacyjne i promocyjne
- Opracowanie narzędzi informatycznych promujących zasoby naturalne i kulturowe, aplikacje na urządzenia mobilne, itp.
- Badania rynków w zakresie potrzeb transgranicznej turystyki kulturowej i przyrodniczej

- Wspólne szkolenia przewodników
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie konserwacji i ochrony kulturowych zabytków ruchomych i nieruchomych lub zabytków naturalnych.

Za przyjęciem opisanego powyżej priorytetu inwestycyjnego (*ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego*) i typów projektów można wskazać pięć argumentów.

- Realizacja projektów z zakresu tego priorytetu inwestycyjnego pozwoli wykorzystać mocną stronę obszaru Południowego Bałtyku zidentyfikowaną w diagnozie i analizie SWOT, jaką jest potencjał kulturowy, przyrodniczy i turystyczny²⁴⁶.
- Istniejący potencjał w zakresie wykorzystania dziedzictwa naturalnego jest osłabiany przez postępujące zanieczyszczenie głównego naturalnego zasobu obszaru, jakim jest Bałtyk²⁴⁷ (słaba strona obszaru zidentyfikowana w analizie SWOT). Najważniejszym problemem Morza Bałtyckiego jest nadmiar związków odżywczych (azotu i fosforu, głównie ze ścieków komunalnych oraz rolnictwa). Zanieczyszczenie związkami odżywczymi jest dużym zagrożeniem ze względu na fakt, że Bałtyk jest akwenem płytkim i prawie całkowicie zamkniętym. W konsekwencji prowadzi to do eutrofizacji i wykwitu alg, co stanowi zagrożenie dla rekreacyjnego wykorzystania Bałtyku. Stąd konieczne jest podejmowania działań ochronnych.
- Działania ochronne dotyczące zarówno obszarów cennych przyrodniczo (ale nie objętych prawną ochroną, te bowiem będą wspierane w ramach następnego

²⁴⁶M. in.: *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, Luxembourg, May 2010, gdzie na stronach 17 i 107 stwierdzono, że region Morza Bałtyckiego posiada wspaniałe zasoby naturalne i kulturalne dla rozwoju turystyki.

East West Window Project. Working Group 1. Regional integration: Russia in the BS region, Copenhagen 2008, gdzie na stronie 10 znajduje się następujący opis: „Z jednej strony kompetencje kulturowe w regionie są wystarczające do opracowywania nowych wydarzeń kulturalnych związanych z regionem Morza Bałtyckiego, z drugiej - wspólna historia zapewnia potencjał do rozwoju turystyki kulturowej, np. dot. Ligi Hanzatyckiej”.

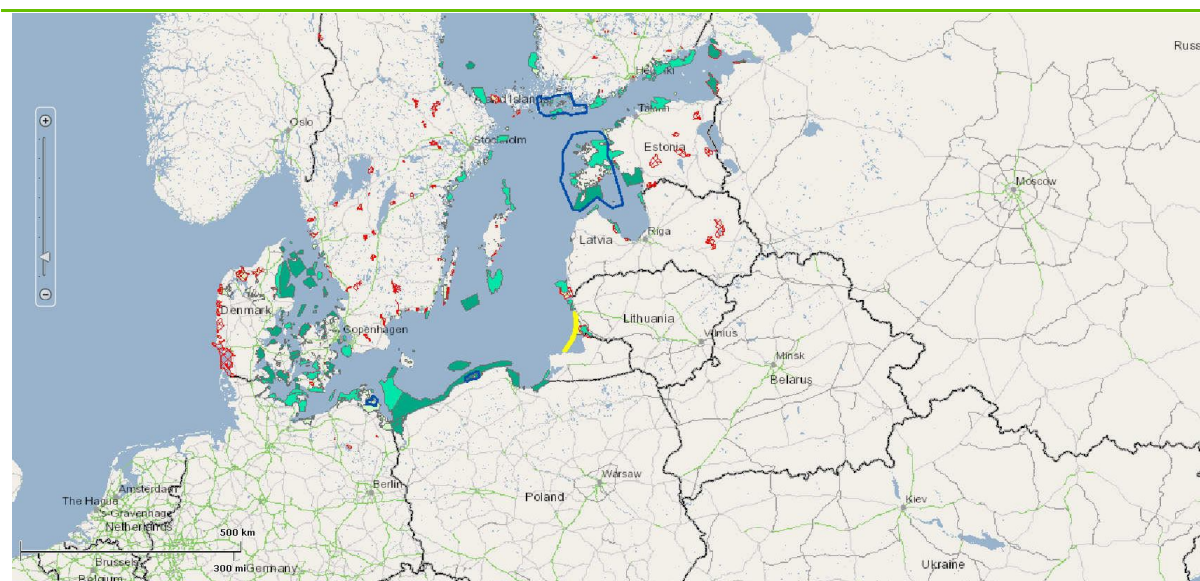
²⁴⁷M. in.: *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, Luxembourg, May 2010.

M. Kistowski, *Jakość środowiska Bałtyku – szansa czy zagrożenie dla współpracy w regionie Morza Bałtyckiego* [w:] *Wymiar europejski Regionu Morza Bałtyckiego*, Warszawa 2010, s. 174-175.

Szydarowski W. (ed.), *VASAB LTP Background document. Attachment to the third draft of the LTP document. Synthesis of analytical findings by the working groups of the East West Window project (Urban networking and Urban-rural partnership, Accessibility and Development zones and Sea use planning and ICZM)*, gdzie na stronie 1 stwierdza się, że czynniki rozwojowe przestrzeni morskiej są bardzo podobne we wszystkich krajach regionu Morza Bałtyckiego, a jednym z nich jest potrzeba ochrony krajobrazu.

priorytetu inwestycyjnego) jak i kulturowo (np. wspólne plany ochrony obszarów cennych przyrodniczo lub kulturowo; realizacja działań ochronnych, jak np. usuwanie związków organicznych z morza; spójne planowanie przestrzenne uwzględniające wspólne standardy w zakresie ochrony krajobrazu) wymagają natomiast współpracy transgranicznej, jako że obszary jej wymagające, zwłaszcza morskie, mają zasięg transgraniczny. Na poparcie tego argumentu można przedstawić mapę wygenerowaną z systemu HELCOM Map and Data Service – mapa prezentuje obszary chronione: UNESCO, BSPA, Ramsar, Natura 2000.

Rysunek 22. Mapa obszarów chronionych Morza Bałtyckiego

HELCOM Map and Data Service – mapa prezentuje obszary chronione: UNESCO, BSPA, Ramsar, Natura 2000.

31.08.2012.

- Realizacja projektów prowadzących do poznania kultury obszaru po drugiej stronie granicy wspomogł przełamywanie istniejących barier mentalnych (np. brak wiedzy, stereotypy)²⁴⁸, które stanowią znaczne utrudnienie dla współpracy w innych dziedzinach.
- Projekty z zakresu ochrony, promowania i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego cieszą się dużym zainteresowaniem beneficjentów. W ramach PWT PB 2007-2013 projekty z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego stanowiły największą grupę pod względem wartości dofinansowania z EFRR (1. miejsce i blisko 14 mln €), projekty na rzecz wzmacniania usług turystycznych

²⁴⁸M. in. *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, Luxembourg, May 2010, gdzie na stronie 17 stwierdzono, że całkiem niedawne podziały stworzyły trudne do wyeliminowania bariery.

pojawiły się na 4. miejscu (blisko 7 mln €), następne 5. miejsce zajęły projekty dotyczące ochrony i waloryzacji dziedzictwa przyrodniczego (6,7 mln €). Co więcej, w ramach przeprowadzonego badania CAWI 48% beneficjentów (spośród 161) zadeklarowało chęć ubiegania się w kolejnej perspektywie o dofinansowanie projektów z zakresu turystyki (najwięcej wskazań), a 46% z zakresu kultury (drugie miejsce pod względem liczby wskazań).

Niemniej jednak, rozważając przyjęcie tego priorytetu inwestycyjnego (*ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego*) należy pamiętać o kilku kontrargumentach.

- W Strategii Europa 2020 będącej kluczowym dokumentem na poziomie europejskim znaczenie sektora kultury zostało ograniczone. W samej Strategii różnorodność kulturowa Europy jest przedstawiana jako mocna strona, a drugi raz pojawia się kontekście konieczności zwiększenia dostępu do treści kulturowych. Strategia i Inicjatywy Flagowe sprowadzają kulturę do zaledwie kilku wymiarów, tj.: (1) kultury rozumianej jako przemysł kreatywny będący czynnikiem rozwoju regionalnego, (2) kultura jako zasoby dziedzictwa mające być upowszechniane i udostępniane, (3) kultura jako czynnik zwiększający kompetencje. Brak bezpośrednich odwołań do kultury w Strategii Europa 2020 może skutkować ograniczeniem możliwości jego finansowania w programach nowej perspektywy finansowej. Oznacza to konieczność zwiększenia nacisku (np. przy wyborze projektów) na elementy promowane przez Strategię Europa 2020, jak np.: digitalizacja, udostępnianie, elementy edukacyjne.
- W projektach rozporządzeń nie zapisano w sposób bezpośredni możliwości wsparcia projektów z zakresu turystyki. Skutkuje to koniecznością realizacji projektów turystycznych obejmujących elementy ochrony, promowania lub rozwoju dziedzictwa kulturowego lub naturalnego.
- W przypadku projektów z zakresu ochrony dziedzictwa naturalnego mogą wystąpić problemy z demarkacją pomiędzy programem transgranicznym a transnarodowym. Implikuje to konieczność wyznaczenia linii demarkacyjnej, np. ochrona obszarów chronionych lub cennych przyrodniczo strefy lądowej i przybrzeżnej w programie transgranicznym a strefy morskiej w programie transnarodowym.

Drugim priorytetem inwestycyjnym, jaki proponujemy realizować w ramach tego celu tematycznego jest ***ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury***(6d). W ramach tego priorytetu proponujemy listę następujących typów projektów:

- Opracowanie planów ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000
- Inwentaryzacja obszarów wymagających ochrony, w tym obszarów Natura 2000
- Tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów
- Wdrażanie planów i działań ochronnych (wspólnych lub po obu stronach granicy) obszarów chronionych, wymagających ochrony lub siedlisk
- Odbudowa zdegradowanych siedlisk lądowych lub wodnych, w tym morskich (w strefie przybrzeżnej)
- Wspólna ochrona i reintrodukcja gatunków typowych dla strefy lądowej i przybrzeżnej
- Usuwanie i ograniczanie wpływu inwazyjnych gatunków obcych na terenach transgranicznych
- Wspólne programy ochrony ex-situ gatunków zagrożonych, ochrony zasobów genowych oraz ich wymiany – w tym współpraca instytutów naukowych, miejsc przetrzymywania gatunków (CITES), ogrodów zoologicznych
- Stosowanie innowacyjnych rozwiązań w celu ochrony zagrożonych gatunków
- Opracowywanie ekspertyz i analiz oraz badań nad przebiegiem transgranicznych korytarzy ekologicznych, w tym morskich
- Budowa lub modernizacja malej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na obszarach chronionych
- Monitoring zanieczyszczenia wody, gleby, powietrza, terenów leśnych – współpraca parków narodowych, JST, ośrodków badawczych w tym zakresie
- Transgraniczne kampanie społeczne i informacyjne dotyczące ochrony zasobów naturalnych, ochrony ekosystemów, promocja świadomości ekologicznej
- Działania szkoleniowe skierowane do grup zawodowych wywierających największy niekorzystny wpływ na gatunki zagrożone i siedliska na obszarze transgranicznym

- Współnedziałania edukacyjne dot. transgranicznej ochrony gatunków i siedlisk skierowane do społeczności lokalnych i/lub turystów
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw na rzecz ochrony i przywracania różnorodności biologicznej, ochrony i rewitalizacji gleby.

Za przyjęciem opisanego powyżej priorytetu inwestycyjnego (*ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury*) i typów projektów można wskazać cztery argumenty.

- Bioróżnorodność jest jednym z elementów konstytuujących potencjał obszaru w zakresie dziedzictwa naturalnego (silna strona zidentyfikowana w analizie SWOT). W związku z powyższym, jej ochrona umożliwi pełne turystyczne, rekreacyjne i gospodarcze wykorzystanie tego potencjału²⁴⁹ (morze jako naturalny zasób sprzyjający rozwojowi gospodarczemu, zwł. w sektorze turystyki). Co więcej, należy podkreślić, że ekosystem Bałtyku jest unikalny²⁵⁰ – ze względu na płytkość i zamknięcie akwenu warunki oceanograficzne oraz ekosystemowesą bardzo specyficzne i unikalne (występują tzw. wody słonawe) – tym bardziej warto ten obszar chronić i wykorzystywać następnie jego walory.

Zagrożenie bioróżnorodności²⁵¹ na obszarze Bałtyku zostało przedstawione na mapie poniżej – jak widać większa część obszaru Południowego Bałtyku jest zaznaczona żółto (średni poziom zagrożenia bioróżnorodności) na pomarańczowo (wysoki poziom zagrożenia bioróżnorodności), a miejscami nawet czerwono (bardzo wysoki poziom zagrożenia bioróżnorodności).

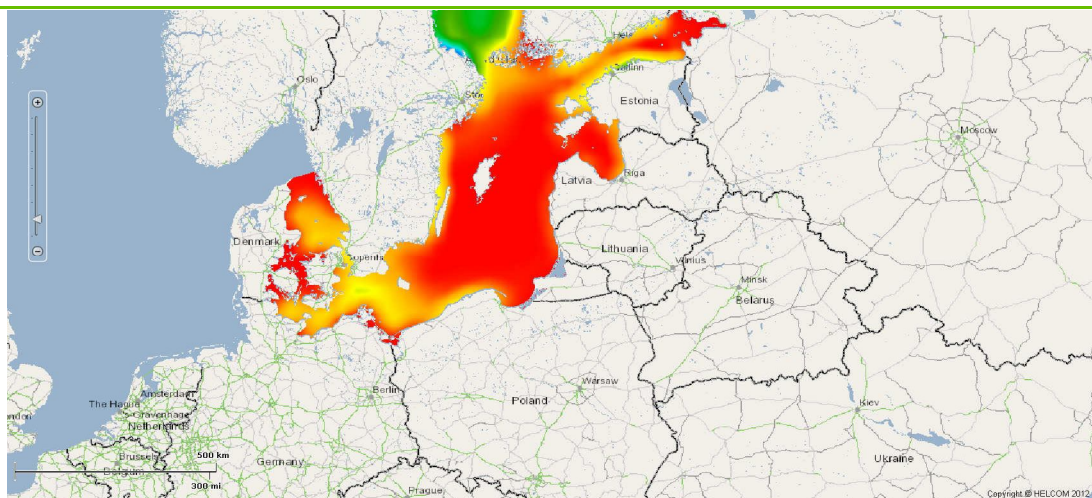
²⁴⁹ Więcej źródeł na potwierdzenie tego argumentu w opisie poprzedniego priorytetu inwestycyjnego.

²⁵⁰ *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, str. 18.

²⁵¹ *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, str. 21 Zagrożeniem dla bioróżnorodności Bałtyku są: przełowienie, wyławianie przypadkowych gatunków, konstrukcje wzdłuż brzegów, drogi wodne jako przeszkody dla migracji gatunków, eutrofizacja, zanieczyszczenie, inwazyjne obce gatunki.

Szydarowski W. (ed.) *VASAB LTP Background document. Attachment to the third draft of the LTP document. Synthesis of analytical findings by the working groups of the East West Window project (Urban networking and Urban-rural partnership, Accessibility and Development zones and Sea use planning and ICZM)*, gdzie na stronie 1 stwierdza się, że czynniki rozwojowe przestrzeni morskiej są bardzo podobne we wszystkich krajach regionu Morza Bałtyckiego, a jednym z nich jest potrzeba ochrony gatunków i siedlisk.

Rysunek 23. Mapa bioróżnorodności Morza Bałtyckiego

Źródło: HELCOM Map and Data Service – mapa prezentuje status bioróżnorodności na obszarze Południowego Bałtyku. 31.08.2012.

- Problem ochrony i przywracania bioróżnorodności siedlisk ma charakter transgraniczny²⁵² – siedliska i obszar występowania poszczególnych gatunków mają często zasięg transgraniczny.
- Po czwarte, należy pamiętać, że projekty z zakresu ochrony i przywracania bioróżnorodności cieszyły się stosunkowo wysokim zainteresowaniem beneficjentów. W ramach PWT PB 2007-2013 zostało wspartych 7 tego typu projektów o łącznej wartości wsparcia z EFRR 6,7 mln €, co dało 5 pozycję.

Jednak również w przypadku tego priorytetu inwestycyjnego należy pamiętać o konieczności wyznaczenia linii demarkacyjnej, np. ochrona siedlisk i gatunków strefy lądowej i przybrzeżnej w programie transgranicznym, a siedlisk i gatunków typowych dla otwartego morza w programie transgranicznym.

Trzecim priorytetem inwestycyjnym, który warto realizować w ramach 6 celu tematycznego, jest ***promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza***(6f). Natomiast w ramach priorytetu warto realizować następujące typy projektów:

²⁵²W *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis* na stronie 53 zaprezentowano mapę przedstawiającą występowanie gatunków, która wskazuje na występowania siedlisk oraz gatunków (zwłaszcza w strefie przybrzeżnej) o zasięgu transgranicznym.

- Wymiana know-how w zakresie stosowanych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie gleby i powietrza
- Opracowanie wspólnych standardów w zakresie wykorzystania technologii w gospodarce odpadami, wodno-ściekowej, ochronie gleby i powietrza
- Przygotowanie studiów wykonalności pod konkretne inwestycje (np. lustrzane) wykorzystujące innowacyjne technologie w zakresie gospodarki odpadowej, wodno-ściekowej lub ochrony gleby lub powietrza
- Realizacja inwestycji (np. lustrzanych) z wykorzystaniem innowacyjnych technologii w zakresie gospodarki odpadowej, wodno-ściekowej lub ochrony gleby lub powietrza
- Operacjonalizacja planów zarządzania zlewniami (transgranicznymi) w zakresie ustanowienia wspólnych minimalnych standardów technologicznych
- Szkolenia w zakresie innowacyjnych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie powietrza i gleby
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie wykorzystywania innowacyjnych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie powietrza i gleby.

Można wskazać kilka argumentów za finansowaniem tego typu inwestycji:

- Jako pierwszy i najważniejszy argument za finansowaniem tego typu inwestycji należy wskazać możliwość wykorzystania istniejących różnicowań w poziomie rozwoju i innowacyjności²⁵³, również w zakresie technologii wykorzystywanych w gospodarkach komunalnych. Jak pokazano to w diagnozie i analizie SWOT, kraje skandynawskie i Niemcy są pionierami w zielonych innowacjach, co stanowi potencjał do dyfuzji tych rozwiązań do Polski i Litwy (przykładowo, kraje skandynawskie i Niemcy wykorzystują w dużym stopniu odpady komunalne do produkcji energii, co może być potencjalnym polem współpracy).
- Problem ochrony środowiska (również w zakresie dotyczącym gospodarek komunalnych), a zwłaszcza Bałtyku, jest problemem o charakterze transgranicznym

²⁵³ M. in. Schmitt P., Dubois A., *Exploring the Baltic Sea Region - On territorial capital and spatial integration*, Nordregio Report 2008:3, gdzie zamieszczona na stronie 108 mapa wykorzystania OZE pokazuje na duże zróżnicowanie regionu w tym zakresie.

State of the region report 2012. The Top of Europe Bracing Itself for Difficult Times: Baltic Sea Region Collaboration - to Sustain Growth, BDF, 2012, gdzie na stronie 150 podkreślono, że korzyści ze współpracy wynikają z silnego zróżnicowania regionu

mi transnarodowym²⁵⁴, ze względu na fakt, że zlewnie obejmują często obszary kilku państw.

- Innowacyjność i efektywność wykorzystania zasobów są mocno podkreślane w dokumentach unijnych (Strategia Europa 2020 oraz projekty rozporządzeń).
- Innowacyjność jest jednym z kluczowych czynników rozwoju przełamywania barier rozwojowych obszarów peryferyjnych²⁵⁵.
- Realizacja tego priorytetu inwestycyjnego w zakresie dotyczącym ochrony powietrza będzie wykorzystywała jeden z potencjałów obszaru Morza Bałtyckiego zidentyfikowany w części diagnostycznej i analizie SWOT, jakim są dobre warunki dla rozwijania OZE, a zwłaszcza energetyki wiatrowej²⁵⁶.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne czynniki zagrażające efektywnej realizacji priorytetu inwestycyjnego:

- Podobne typy projektów (nawet bardziej kompleksowe polegające na budowie infrastruktury) mogą być realizowane z innych źródeł (np. w ramach innych PO), w związku z czym projekty EWT mogą się cieszyć nikłym zainteresowaniem potencjalnych beneficjentów (ograniczenia w zakresie elementów inwestycyjnych, mniejsze dofinansowanie, problemy w przygotowaniu projektów w partnerstwie i z wykazaniem efektu transgranicznego; problemy w realizacji projektów w partnerstwie).
- Kolejną przeszkodą w realizacji tego typu projektów, np. w Polsce, będzie coraz większe zadłużenie JST stwarzające zagrożenie dla zabezpieczenia współfinansowania projektów. 85% miast na prawach powiatu (np. Szczecin, Sopot, Gdańsk znajdują się wśród 10 najszybciej zadłużających się jednostek), 60% powiatów,

²⁵⁴ Dubois A., Hedin S., Schmitt P., Sterling J., *EU macro-regions and macro-regional strategies*, Nordregio Electronic Working Paper 2009:4, gdzie na stronie 29 stwierdzono, że ochrona Morza Bałtyckiego, zwłaszcza w zakresie ograniczenia eutrofizacji, wymaga współpracy transgranicznej i transnarodowej.

²⁵⁵ Olechnicka A. (2004). *Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

²⁵⁶ *The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis*, Luxembourg, May 2010, gdzie na stronie 107 wysoki potencjał i know-how dla produkcji energii z OZE wskazano jako mocną stronę obszaru Morza Bałtyckiego.

Szydarowski W. (ed.) *VASAB LTP Background document. Attachment to the third draft of the LTP document. Synthesis of analytical findings by the working groups of the East West Window project (Urban networking and Urban-rural partnership, Accessibility and Development zones and Sea use planning and ICZM)*, na stronie 1 stwierdzono, że farmy wiatrowe (w tym i morskie) są wymieniane jako jeden z największych potencjałów rozwoju regionu Morza Bałtyckiego.

70% gmin zanotowało w 2011 r. deficyt. Najwięcej gmin z deficytem znajduje się w zachodniopomorskim (ok. 20% powiatów zanotowało deficyt powyżej 50%²⁵⁷).

Czwartym i ostatnim z proponowanych w ramach tego celu priorytetów inwestycyjnych jest **wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu**(6g).

W ramach tego priorytetu można wskazać następujące typy projektów:

- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie wymiany know-how dotyczących efektywnego wykorzystywania zasobów, zielonych technologii, zielonych innowacji w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie opracowania wspólnych technologicznych standardów dotyczących efektywnego wykorzystywania zasobów, zielonych technologii, zielonych innowacji w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie opracowania systemów zarządzania sprzyjających efektywnemu wykorzystywaniu zasobów, zielonym technologiom, zielonym innowacjom w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie przygotowania "zielonych inwestycji" (np. lustrzanych lub pilotażowych)
- Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie „zielonych inwestycji” (np. lustrzanych lub pilotażowych)
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie zielonych rozwiązań w biznesie
- Szkolenia w zakresie zielonych rozwiązań w biznesie.

Za dofinansowaniem tego priorytetu przemawia fakt, że budowanie gospodarki opartej na wiedzy i zielonym wzroście jest wskazywane jako jeden z potencjałów obszaru Morza Bałtyckiego²⁵⁸. Potwierdzają to również wyniki wywiadów indywidualnych (6 respondentów wskazywało na ten potencjał).

²⁵⁷ Dzierzgwa R., *Terytorialne zróżnicowanie deficytu i zadłużenia JST w kontekście możliwości finansowania projektów w przyszłej perspektywie UE*, prezentacja MRR, maj 2012.

²⁵⁸ *State of the region report 2012. The Top of Europe Bracing Itself for Difficult Times: Baltic Sea Region Collaboration - to Sustain Growth*, BDF, 2012, str. 150.

The European Union Strategy for the Baltic Sea Region. Background and Analysis, Luxembourg, May 2010, str. 106.

Należy jednak mieć na uwadze fakt, że może pojawić się niechęć do bezpośredniego finansowania przedsiębiorstw wynikająca m.in. z: braku praktyki czy procedur, utrudnień w realizacji, problemów z wykazaniem efektu dla wspólnego dobra, problemów z wykazaniem efektów transgranicznych. Co więcej, sami przedsiębiorcy mogą nie wykazywać zainteresowania tego typu projektami (trudne w projektowaniu – pozyskanie partnerów, wykazanie efektu transgranicznego; trudne w realizacji – w partnerstwie; dostępne inne łatwiejsze źródła finansowania).

Oś Priorytetowa 4

4. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne

Jako czwarty proponujemy Cel tematyczny *Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne*.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel tematyczny 10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	Opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia

Realizacja ww. Celu nastąpi poprzez Priorytet inwestycyjny ***Opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia***, który obejmie działania zarówno „miękkie”, odnoszące się do wypracowania wspólnych mechanizmów, jak i infrastrukturalne, konieczne do przekształcenia istniejącej bazy dydaktycznej.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

- komponent „miękki”, w tym:
 - transfer dobrych praktyk w zakresie wdrażania programów kształcenia (np. zawodowego) oraz modelowych rozwiązań w zakresie tworzenia systemów kształcenia ustawicznego;
 - koordynacja systemów kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym (np. komplementarne programy kształcenia);
 - wspólne programy wymiany uczniów, studentów i nauczycieli;
 - wspólne programy kształcenia nauczycieli;
 - wspólna promocja oferty edukacyjnej w celu przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;

- transfer dobrych praktyk w zakresie zarządzania w szkolnictwie wyższym, finansowania systemów szkolnictwa wyższego oraz przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;
 - działania na rzecz integracji młodzieży i budowania wspólnej tożsamości, np. poprzez skoordynowane programy nauczania związane z historią i dziedzictwem kulturowym oraz tworzenie klas dwujęzycznych.
- komponent infrastrukturalny, w tym:
- zakup wyposażenia dla instytucji edukacyjnych służącego realizacji ww. działań (przede wszystkim doposażenie szkół zawodowych w konieczną bazę infrastrukturalną).

Działania w zakresie rozwoju systemów kształcenia i edukacji należy wspierać przede wszystkim w wymiarze transgranicznym jako możliwe do zrealizowania głównie w mniejszej skali i mające bezpośredni wpływ na transgraniczny rynek pracy. Na poziomie transnarodowym natomiast mogłyby być realizowane duże projekty systemowe, obejmujące np. konsolidację oferty edukacyjnej szkół wyższych z Regionu Morza Bałtyckiego.

Za realizacją ww. Priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Obszar Południowego Bałtyku cechuje się wyraźnym zróżnicowaniem w poziomie społeczno-gospodarczym, wyrażającym się m.in. w stosunkowo niskim poziomie zatrudnienia, widocznym np. w grupie ludzi młodych – 15-24 lata (średnio ponad 9% tych osób pozostaje bez zatrudnienia, znajdując się jednocześnie poza systemem kształcenia)²⁵⁹. Wynika to, m.in., z niedostatków w zakresie kadr o kwalifikacjach technicznych i inżynierskich wymaganych przez rynek pracy²⁶⁰, a także częściowego niedopasowania kształcenia zawodowego i ustawicznego do potrzeb głównych branż gospodarczych Południowego Bałtyku, czego przyczyną są niewystarczające mechanizmy współpracy pomiędzy in-

²⁵⁹Komisja Europejska, *Fifth report on...*, s. 84-85.

²⁶⁰M. Budzyńska, *Edukacja i nauka jako czynniki wpływające na konkurencyjność regionu Morza Bałtyckiego* [w:] *Biuletyn Analiz UKiE Nr 19*, Warszawa 2008, s. 105-107.

stytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorcami(szczególnie w południowo-wschodniej części omawianego obszaru)²⁶¹.

- Opinie ekspertów, którzy podkreślali, iż na zagadnienie rozwoju gospodarczego obszaru Południowego Bałtyku należy spojrzeć kompleksowo, także z punktu widzenia wzmocnienia systemu kształcenia zawodowego, tak aby uwzględniało ono zapotrzebowania regionalnego rynku pracy i zmierzało do wypracowania wspólnych specjalizacji dydaktycznych, np. w zakresie szkolnictwa morskiego (m.in. kształcenie na potrzeby przedsiębiorstw sektora morskiego, nawigacja, bezpieczeństwo na morzu).
- Poziom współpracy i koordynacji działań w zakresie edukacji na analizowanym obszarze jest niewystarczający²⁶², zwłaszcza w obliczu zmian demograficznych i integracji rynków pracy²⁶³. Konieczne jest zatem wspólne dostosowanie systemów edukacyjnych i programów nauczania oraz intensyfikacja wykorzystania programów wymiany uczniów, studentów i nauczycieli²⁶⁴.
- Opinie ekspertów, których zdaniem projekty typu „people to people” okazały się sukcesem dotychczasowego programu. Zdaniem ekspertów, projekty tego typu powinny być realizowane także w zakresie edukacji (np. w obszarze dyfuzji mechanizmów edukacyjnych).
- Opierając się na wynikach badania przeprowadzonego metodą CAWI, można stwierdzić, że istnieje wyraźne zainteresowanie dotychczasowych beneficjentów programów transgranicznych realizacją projektów w tym zakresie (szkolnictwo i edukacja – 32% wskazań).

Realizacja działań w ww. Priorytecie powinna przynieść m.in. następujące transgraniczne efekty w obszarze Południowego Bałtyku:

- wyższą jakość kształcenia, głównie pod kątem nabywania kompetencji kluczowych,
w tym ułatwiających dostęp do rynku pracy;

²⁶¹Program Współpracy..., s. 16 oraz Komisja Europejska, *Strategia UE dla...*, s. 36.

²⁶²Program Współpracy..., s. 16.

²⁶³Komisja Europejska, *Strategia UE dla...*, s. 56-58.

²⁶⁴Regionalne strategie rozwoju, np. *Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020*, Gdańsk 2012, s. 35-37 oraz s. 47-49.

- stworzenie „marki Południowego Bałtyku” w zakresie edukacji, szczególnie kształcenia zawodowego (np. szkolnictwo morskie lub w branżach kluczowych dla rozwoju obszaru);
- wypracowanie stałych mechanizmów wymiany kadr dydaktycznych, studentów i uczniów oraz koordynacji współpracy służącej lepszemu wykorzystaniu potencjału kadrowego i infrastrukturalnego;
- wdrożenie mechanizmów systematycznej współpracy sektora akademickiego i gospodarczego na rzecz lepszego kształtowania oferty edukacyjnej i poprawy jakości kształcenia, z uwzględnieniem zidentyfikowanych potrzeb pracodawców.

Oś Priorytetowa 5

W ramach piątej osi priorytetowej dla programu współpracy transgranicznej dla obszaru Południowego Bałtyku proponujemy działania, wpisujące się w cztery Cele Tematyczne i wybrane priorytety inwestycyjne (por Tab.)

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
5. Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi
7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, w tym transportu śródlądowego i morskiego, portów i połączeń
8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników	integracja transgranicznych rynków pracy, w tym transgraniczna mobilność, wspólne lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspólne szkolenia
11: Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami

W ramach 5 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- projekty, polegające na wdrażaniu wspólnych systemów monitoringu i ostrzegania, wspólne inwestycje i strategie przeciwdziałania klęskom żywiołowym, w tym wykorzystanie nowoczesnych narzędzi i technologii w celu identyfikacji i zarządzania ryzykiem,
- działania związane z monitoringiem i profilaktyką zagrożeń,

- wspólne działania zw. z usuwaniem skutków katastrof i likwidacji szkód ekologicznych,
- współpraca służb ratowniczych w celu zapobiegania i przeciwdziałania klęskom żywiołowym – wspólne szkolenia, ćwiczenia, zakup sprzętu, słowniczki specjalistyczne, itp.,
- kampanie informacyjne i edukacyjne związane z reakcją społeczności na klęski żywiołowe i katastrofy przyrodnicze,
- identyfikacja różnic w procedurach i systemach prawnych, tworzenie spójnych planów działań, koordynacja i tworzenie transgranicznych procedur i planów działania.

Uzasadnieniem realizacji 5 Celu Tematycznego jest potrzeba reakcji na wysoko ocenione w analizie SWOT zagrożenie (60%) w postaci rosnącego ryzyka wystąpienia negatywnych efektów presji na środowisko naturalne (zarówno morskie, jak i lądowe) oraz zmian klimatycznych, jak również przewyższenie słabej strony (10%), tj. niewystarczającego poziomu współpracy i koordynacji działań (m.in. w zakresie akcji ratowniczych na morzu).

W ramach 7 Celu proponujemy realizację np. następujących typów projektów:

- rozwój przyjaznego dla środowiska multimodalnego systemu transportu na obszarze funkcjonalnym, np. koncepcja sieci marin, sieci połączeń promowych.

Uzasadnieniem realizacji 7 Celu Tematycznego jest potrzeba przewyższenia słabej strony obszaru (10%) zidentyfikowanej w SWOT oraz wywiadach, tj. słabych wewnętrznych powiązań transportowych.

W ramach 8 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- Współpraca w zakresie edukacji dla transgranicznego rynku pracy.
 - Szkolenia językowe (w tym specjalistyczne).
 - Projekty wspierające uzyskiwanie kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych uprawnień niezbędnych do wykonywania działalności zawodowej w kraju sąsiadującym, polegające na ofercie specjalistycznych szkoleń w ramach zawodów regulowanych (technicznych, medycznych i prawniczych) tj. takich, których wykonywanie uzależnione jest od speł-

nienia wymogów określonych w przepisach danego państwa członkowskiego, – np. szkolenia dla maszynistów kolejowych, kursy dla pielęgniarek, rehabilitantów itd.

- Programystażowestudentów oraz pracowników instytucji publicznych (w tym szkół i szkół wyższych) w przedsiębiorstwach i instytucjach po drugiej stronie granicy.
- Projekty wspierające integrację transgranicznych rynków pracy oraztransgranicznej mobilności pracowników.
 - Współpraca instytucji działających na lokalnym rynku pracy: wizyty studyjne, wymiana doświadczeń, wspólne targi pracy.
 - Przeciwdziałanie segmentacji i dyskryminacji płacowej na transgranicznym rynku pracy .
 - Projekty w zakresie doradztwa zawodowego na transgranicznym rynku pracy.
- Wspólne projekty zmierzające do adaptacji kwalifikacji lokalnych zasobów pracy do prognozowanych zmian demograficznych i gospodarczych.
 - Analizy i monitoring transgranicznego rynku pracy ze szczególnymwzględniem udziału kobiet w rynku pracy.
- Projekty wspierające zmianę kwalifikacji osób zagrożonych niekorzystnymi zmianami na lokalnym rynku pracy.

Uzasadnieniem realizacji 8 CeluTematycznego jest potrzebaprzezwyciężenia słabej strony obszaru (10%) zidentyfikowanej w SWOT, tj. niższego niż średnia w UE poziomu zatrudnienia.

W ramach 11 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- współpraca JST i instytucji publicznych ukierunkowana świadczenie komplementarnych usług publicznych w wymiarze transgranicznym: wspólne dwujęzyczne portale i serwisy informacyjne, o charakterze publicznym i społecznym, informatory, bazy danych, e-instrumenty i e-przedsięwzięcia wzmacniające pogranicze jako region funkcjonalny
- współpraca wzmacniająca integrację regionu transgranicznego: działania edukacyjne, kształcenie ustawiczne; współpraca jednostek naukowych, organizacji

pozarządowych; wizyty studyjne, wymiany studentów, wspólne szkolenia, studia podyplomowe, kursy językowe, wymiana wolontariuszy itd.,

- wspólne działania, rozwijające edukację nieformalną, wspierające rozbudzenie postaw i zachowań przedsiębiorczych,
- systemowe transgraniczne rozwiązania wspierające przeciwdziałanie negatywnym procesom demograficznym w regionie (migracja, zasysanie kadr przez ośrodki miejskie i metropolie), w tym wsparcie transgranicznego rynku pracy, przeciwdziałanie bezrobociu i odpływowi ludności,
- współpraca instytucji pozarządowych: kampanie promocyjne i informacyjne na rzecz włączenia społecznego, w tym ukierunkowane na włączenie społeczności 50+ oraz młodzieży
- współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych, tworzenie nowych powiązań pomiędzy tymi instytucjami i wzmacnianie istniejących,
- transfer wiedzy, wymiana doświadczeń, współpraca obywateli i instytucji społecznych, edukacyjnych, kulturalnych, naukowych
- projekty z zakresu współpracy transgranicznej samorządów terytorialnych w skali lokalnej; opracowanie programów wdrażania strategii sektorowych i lokalnych (opracowanych wcześniej), identyfikacja wspólnych wyzwań, opracowanie wspólnych planów działania
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową: tworzenie i umacnianie sieci współpracy; rozwiązania na rzecz rozwój transgranicznych usług, nowoczesnej oferty edukacyjnej i przemysłu spędzania czasu wolnego, tworzenia powiązań transgranicznych między przedsiębiorcami (z wykorzystaniem narzędzi informatycznych),
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową w zakresie promocji regionalnych zasobów kulturowych i naturalnych, potencjału regionu oraz pogranicza jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania.
- koordynacja prac służb ratunkowych oraz projekty w zakresie zarządzania kryzysowego, jeżeli nie są realizowane w ramach oddzielnej osi tematycznej programu

- badania i ekspertyzy w zakresie identyfikacji różnic w systemach administracyjnych i prawnych, harmonizacji i upraszczania procedur, rozwoju transgranicznego rynku pracy, planowania przestrzennego, kierunków rozwoju transgranicznej infrastruktury etc.,
- z zakresu badań i ekspertyz na potrzeby podmiotów administracji publicznej, w tym przede wszystkim samorządowej, oraz organizacji pozarządowych, dotyczących realizacji polityk publicznych (między innymi polityki społecznej, ochrony zdrowia, kultury, sportu, edukacji) na obszarze pogranicza.

Uzasadnienie dla realizacji 11 Celu Tematycznego opiera się na kilku ważnych argumentach:

- Projekty te stanowią swoiste dopełnienie projektów z innych osi priorytetowych, osią przewodnią jest nawiązywanie i pogłębianie współpracy w tych sektorach, które nie zostały objęte innymi osiami tematycznymi (np. zdrowie, sprawy socjalne i społeczne, rynek pracy, kultura współczesna etc.). Tym samym umożliwia to wspieranie działań transgranicznych niemal we wszystkich sferach życia społeczności obszaru pogranicza²⁶⁵.
- W SWOT jako słabą stronę obszaru (10%) zidentyfikowano niewystarczający poziom współpracy i koordynacji działań (m.in. w zakresie: integracji gospodarczej; ograniczania zanieczyszczeń środowiska morskiego; akcji ratowniczych na morzu; turystyki; edukacji i rynku pracy, etc.) – realizacja zadań w ramach 11 Celu pomoże przezwyciężyć tę słabość.

²⁶⁵ Por. INTERACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF, 2012

3.6 PROGRAM LITWA-POLSKA

3.6.1 Diagnoza i analiza SWOT dla obszaru transgranicznego Litwa-Polska

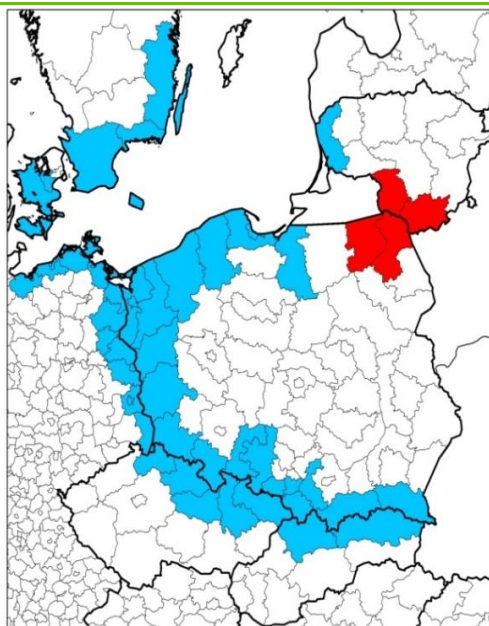
W części diagnostycznej przyjęto jako podstawę analizy obszar wsparcia *PWT Litwa-Polska 2007-2013* bez tzw. obszarów przyległych²⁶⁶, czyli następujące NUTS III:

Tabela 21. Analizowany obszar transgraniczny Litwa-Polska

Kraj	Kod NUTS III	Nazwa NUTS III
Litwa	LT001	Alytaus apskritis
	LT004	Mrijampoles apskritis
Polska	PL343	Białostocki
	PL623	Łódzki

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 24. Analizowany obszar transgraniczny Litwa-Polska

Źródło: opracowanie własne.

Cały obszar programu obejmuje 30 075 km², z czego 67% leży w Polsce, a 33% po stronie litewskiej. Obszar wsparcia obejmuje pięć głównych obszarów miejskich: Białystok, Suwałki, Łódź, Mariampol, Olita.

Najważniejszym czynnikiem endogenicznym (słaba strona o wadze 20%) charakteryzującym obszar obejmujący PWT LT-PL jest **niski poziom jego rozwoju społeczno-**

²⁶⁶ Wynika to z założenia przyjętego dla całej ekspertyzy, wyjaśnionego w części poświęconej delimitacji przestrzennej.

gospodarczego. Wyraża się to przede wszystkim w poziomie PKB *per capita*, który jest dużo niższy w analizowanych podregionach (7700 i 8500 po stronie litewskiej i 12300 oraz 8700 po polskiej) niż średnia w obu krajach (12800 na Litwie i 14300 w Polsce). Pochodną tego jest niższy niż średnia w UE poziom zatrudnienia (słaba strona o wadze 20%).

Tabela 22. PKB w obszarze transgranicznym Litwa-Polska

NAZWA	PKB per capita		zmiana PKB per capita (2003=100)
	2003	2009	
Litwa	10200	12800	125,5
Alytaus apskritis	7200	8500	118,1
Marijampoles apskritis	6700	7700	114,9
Polska	10100	14300	141,6
Białostocki	9000	12300	136,7
Łódzki	6500	8700	133,8

Źródło: opracowanie własne.

Niskie wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego w połączeniu z **niskim stopniem innowacyjności** (słaba strona o wadze 10%) stanowią istotną barierę w rozwoju obszaru.

Tabela 23. Zgłoszenia patentowe w obszarze transgranicznym Litwa-Polska

NAZWA	Zgłoszenia patentowe do EPO na 1 mln. mieszkańców	
	2003	2009
Litwa	4,866	1,063
Alytaus apskritis		
Marijampoles apskritis	:	0,611
Polska	2,917	3,749
Białostocki	1,585	3,968
Łódzki	3,52	:

Źródło: opracowanie własne.

Wymienione wyżej czynniki, skutkujące **niską jakością życia, prowadzą w konsekwencji do wyludniania się tych obszarów.** Saldo migracji jest dodatnie tylko dla podregionu białostockiego.

Tabela 24. Saldo migracji w obszarze transgranicznym Litwa-Polska

NAZWA	Saldo migracji	
	2003	2010
Litwa	-6304	-77944
Alytaus apskritis	-833	-5349
Marijampoles apskritis	-371	-4126
Polska	-13765	-2114
Białostocki	421	523

Ełcki	-579	-550
-------	------	------

Źródło: opracowanie własne.

Również **gęstość zaludnienia jest niższa** w tych podregionach (oprócz białostockiego) niż średnia krajowa.

Tabela 25. Gęstość zaludnienia w obszarze transgranicznym Litwa-Polska

NAZWA	Gęstość zaludnienia (osoby na km2)	
	2003	2010
Litwa	52,9	50,3
Alytaus apskritis	34,2	31,4
Marijampoles apskritis	41,9	39,4
Polska	122,2	122,1
Białostocki	98,3	98,5
Ełcki	44,8	44,7

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym elementem hamującym rozwój obszaru jest jego **słaba dostępność transportowa** (słaba strona o wadze 10%). Słabe kolejowe i drogowe połączenia z UE przez Polskę zostały wskazane jako zasadnicza słaba strona systemu transportowego w Litewskiej Strategii Rozwoju Transportu do 2025²⁶⁷. Jednym z głównych celów rozwoju litewskiego systemu transportowego jest efektywna współpraca z państwami sąsiednimi, aby połączenia na linii wschód-zachód stały się ważne. Czynnikiem ten uznano za istotny problem, jednak argumentem przemawiającym za relatywnie niską wagą przyznaną zagadnieniu jest fakt, iż ze względu na skalę potencjalnego finansowania programów transgranicznych, brakujące połączenia raczej w niewielkiej części mogłyby być sfinansowane w ramach EWT.

Sytuacja wygląda analogicznie, jeśli chodzi o połączenia energetyczne (brak połączeń energetycznych²⁶⁸ jako słaba strona o wadze 10%). Również i w tym przypadku, ograniczone środki EWT nie mogłyby przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie.

Natomiast jako mocną stronę (o wadze 20%) obszaru PWT Litwa-Polska można wymienić **zasoby naturalne i obiekty dziedzictwa kulturowego sprzyjające rozwojowi turystyki**. Potwierdzają to dokumenty strategiczne tych obszarów. Przykładowo,

²⁶⁷ Long-Term (UNTIL 2025) Development Strategy of the Lithuanian Transport System; Vilnius 2005, approved by Resolution No 692 of the Government of the Republic of Lithuania of 23 June 2005.

²⁶⁸ National Energy Strategy, Lithuanian Energy Institute, 2003, s. 26,
<http://www.stanford.edu/class/msande290/LEI03%20Natl%20Energy%20Strat.pdf>
 Annual Report 2006, Lietuvos Energija, s. 15,
www.researchandmarkets.com/reports/476167/lietuvos_energija_ab_2006_annual_report.pdf

Plan rozwoju lokalnego powiatu ełckiego stwierdza, że zasadniczym elementem przyrodniczym określającym krajobraz ziemi ełckiej, a tym samym jej turystyczny charakter, są jeziora. Istotnym uzupełnieniem walorów turystycznych jest rzeźba terenu. Tworzące powiat ełcki gminy: Ełk, Kalinowo, Prostki, Stare Juchy, jak również samo miasto Ełk są bardzo atrakcyjne pod względem turystycznym, obejmują rozległe, malowniczo połączone kompleksy leśne, pagórki i doliny morenowe i skupiły się w Stowarzyszeniu Powiatów, Miast i Gmin „Stowarzyszenie EGO Kraina Bociana”²⁶⁹. Również w województwie podlaskim walory przyrodnicze są wymieniane w pracach nad aktualizacją strategii rozwoju jako jedna z najsilniejszych stron regionu²⁷⁰: „wśród mocnych dominuje czyste, różnorodne oraz mało zmienione działalnością człowieka środowisko przyrodnicze”. Równie silnymi i docenianymi walorami przyrodniczymi mogą wykazać się litewskie regiony przygraniczne²⁷¹: „Cechy krajobrazowe regionów przygranicznych polsko-litewskich są stosunkowo podobne i obejmują duże obszary zalesione, na których znajduje się wiele rzek i jezior.” Waga tych obszarów została podkreślona w systemie planowania przestrzennego Litwy, który zakłada koncentrację na ochronie przyrodniczych ram (przyrodniczej struktury) kraju i jego ekologicznego „kręgosłupa”²⁷². Na obszarze pogranicza polsko-litewskiego znajdują się tzw. Transgraniczne Obszary Chronione, tj.: Suwalsko-Wisztyniecki i Trzy Puszcze²⁷³.

Dla współpracy transgranicznej, ale i dla budowy wspólnej infrastruktury, zwłaszcza komunikacyjnej, istotną kwestią (mocna strona o wadze 20%) jest **brak naturalnych barier geograficznych**.

Dwóm kolejnym pozytywnym uwarunkowaniom wewnętrznym związanym z rynkiem pracy nadano wagę 15%. Są to **niskie koszty pracy i relatywnie wysoki poziom wykształcenia**²⁷⁴. Również **istnienie uniwersytetu w Białymstoku, jak również wyższych szkół zawodowych** należy uznać za mocną stronę (waga 15%).

²⁶⁹ Plan rozwoju lokalnego powiatu ełckiego, Ełk 2008, str. 21-22.

²⁷⁰

http://www.wrotapodlasia.pl/pl/wiadomosci/region/Odbyla_sie_pierwsza_debata_o_kierunkach_rozwoju_wojewodztwa.htm

²⁷¹ Proniewski M., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Litwą i Białorusią, str. 136.

²⁷² Lietuvos Respublikos Teritorijos Bendrasis Planas, Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija, Vilnius 2004.

²⁷³ G. Rąkowski, Transgraniczne Obszary Chronione na wschodnim pograniczu Polski, Zarys koncepcji, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000, s. 39 i nast.

²⁷⁴ Za: PWT Litwa-Polska 2007-2013.

Równiezsprzyjające warunki dla rozwoju energetyki wiatrowej stanowią **endogeniczny potencjał regionu**. Największy potencjał dla rozwoju energetyki wiatrowej wykazuje podregion suwalski²⁷⁵. Konieczna jest jednak pogłębiona analiza lokalizacji inwestycji ze względu na główny zasób obszaru, jakim są dobra przyrodnicze.

Szansą dla przełamania bariery słabej dostępności zewnętrznej regionu jest **Europejska Polityka Transportowa promująca rozwój Via Hansaeatica i Rail Baltica** (szansa o wadze 40%). Kolejna z szans (waga 30%), trend w polityce UE, może natomiast wzmocnić jedną z mocnych stron (dobre warunki dla lokalizacji farm wiatrowych). Trend ten dotyczy **koncentracji na wspieraniu energetyki opartej na OZE**. Szansą (waga 30%), w długim okresie, może okazać się również stale **rosnąca zamożność społeczeństw skutkująca wzrostem szans na wykorzystanie potencjału turystycznego**.

Z drugiej jednak strony, w najbliższym czasie można się spodziewać raczej **zagrożenia w postaci drugiej fali kryzysu**, który będzie skutkował z jednej strony ograniczeniem możliwości współfinansowania projektów, a z drugiej spowoduje **zmniejszenie zainteresowania turystyką, która jest sektorem wrażliwym na fluktuacje gospodarki**.

Kolejnym zagrożeniem (o wadze 25%) jest **nasilenie negatywnych procesów demograficznych, w tym starzenie się społeczeństwa**, które przy niskiej gęstości zaludnienia obszaru, może okazać się bardzo poważnym wyzwaniem.

Jako zagrożenie procesu wdrażania wskazywane były również w wywiadach **zmiany polityczne na szczeblu lokalnym**.

Dwa kolejne zagrożenia wiążą się z bardziej ogólnymi trendami, tj. **zmianą ukierunkowania polityki spójności UE z konwergencji na konkurencyjność oraz postępujące procesy globalizacji i metropolizacji, w których duże ośrodki "zasysają" zasoby z regionów mniej rozwiniętych**.

²⁷⁵ Wiśniewski G., Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii - wnioski dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020, Instytut Energetyki Odnawialnej (EC BREC IEO), Warszawa, grudzień 2011, str. 42.

Tabela 26. Analiza SWOT obszaru transgranicznego Litwa-Polska

Mocne strony	Waga	Słabe strony	Waga
zasoby naturalne i obiekty dziedzictwa kulturowego sprzyjające rozwojowi turystyki	20	niski poziom rozwoju społeczno-gospodarczego	20
brak naturalnych barier geograficznych	20	niższy niż średnia w UE poziom zatrudnienia	20
relatywnie niskie koszty pracy	15	niska jakość życia prowadząca do wyludniania się obszarów	20
relatywnie wysoki poziom wykształcenia	15	niska gęstość zaludnienia	10
obecność uniwersytetu i wyższych szkół zawodowych	15	słaba dostępność transportowa (wewnętrzna i zewnętrzna)	10
dobre warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej, zwł. wiatrowej	15	niski poziom innowacyjności oraz nakładów na B+R	10
		brak powiązań energetycznych	10
	100		100
Szanse	Waga	Zagrożenia	Waga
promowanie w UE Via Baltica i Via Hanseatica	40	kryzys finansowy, ograniczający możliwości współfinansowania krajowego projektów	30
utrzymanie w UE trendu inwestowania w odnawialne źródła energii oraz promowania efektywnego wykorzystywania dostępnej energii	30	nasilenie negatywnych procesów demograficznych, w tym starzenie się społeczeństwa	25
stałe rosnąca zamożność społeczeństw skutkująca wzrostem szans na wykorzystanie potencjału turystycznego	30	postępujące procesy globalizacji i metropolizacji, w których duże ośrodki "zasysają" wszystkie zasoby	15
		zmiana ukierunkowania polityki spójności na konkurencyjność	15
		polityczne zmiany na poziomie lokalnym	15
	100		100

3.6.2 Propozycja celów i zakresu działań Programu Litwa-Polska

Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT obszaru PWT Litwa-Polska oraz dostępnych źródeł pisanych, a także opinii i wypowiedzi ekspertów, proponujemy przyjęcie w programie współpracy dla niniejszego obszaru realizowanym po roku 2014 poniższych celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych oraz możliwych typów projektów:

Oś Priorytetowa Programu	Cele tematyczne	Koncentracja tematyczna	Waga priorytetu w PWT
1	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywnego wykorzystania zasobów	80%	4
2	7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych		2
3	8. Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników		3
4	10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne		2
5	1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	20 %	2
	3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw		2
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem		2
	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej		1

Cele te i zawarte w ich ramach priorytety inwestycyjne najlepiej korespondują z kluczowymi potencjałami i deficytami rozwojowymi obszaru pogranicza Polski i Litwy. Zgodnie z założeniami koncentracji tematycznej na pierwsze cztery cele (6, 7, 8 oraz 10) proponujemy przeznaczyć co najmniej 80% alokacji programu. Pozostałe 20 % propo-

nujemy przeznaczyć na oś priorytetową 5 (w której zawierać się będą projekty w ramach celów 1, 3, 9 i 11). Udział poszczególnych osi priorytetowych w strukturze alokacji nie musi być równomierny, lecz uzależniony od dotychczasowego wsparcia, stopnia zainteresowania danym wsparciem beneficjentów.

Oś Priorytetowa 1

Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów

Jako pierwszy dla tego obszaru proponujemy **cel tematyczny 6, czyli Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów**.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów	c) ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego
	d) ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury
	f) promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza
	g) wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu

Z przypisanych mu priorytetów inwestycyjnych jako pierwszy proponujemy wybrać m. in. **ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego (6c)**.

W ramach tego priorytetu proponujemy listę następujących typów projektów:

- Rewitalizacja zabytków przyrody i kultury, w tym wchodzących w skład istniejących szlaków transgranicznych
- Rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału obszaru transgranicznego do rozwoju turystyki

- Budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej w ramach transgranicznej sieci szlaków kulturowych i/lub turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym lub naturalnym
- Budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na transgranicznych obszarach cennych przyrodniczo
- Rozwój transgranicznych produktów i usług turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe i/lub naturalne, w tym z wykorzystaniem ICT: portali internetowych, rozwój systemu transgranicznych e-usług, e-produktów i eko-produktów
- Tworzenie transgranicznych pakietów turystycznych dot. usług turystyki opartej na dziedzictwie naturalnym i kulturowym: aktywnej, uzdrowiskowej, pielgrzymkowej itp.
- Koordynacja transgraniczna systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych
- Planowanie przestrzenne uwzględniające wspólne standardy w zakresie ochrony krajobrazu
- Programy wymiany ruchomych zabytków i muzealiów (np. wystawy czasowe, obrazy, etc.)
- Wymiana know-how w zakresie digitalizacji kulturowych zabytków ruchomych
- Digitalizacja kulturowych zabytków ruchomych związanych z obszarem transgranicznym
- Wymiana know-how w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych lub naturalnych
- Opracowanie wspólnych standardów w zakresie ochrony i konserwacji kulturowych zabytków nieruchomych i ruchomych lub naturalnych
- Targi, wystawy na temat transgranicznego dziedzictwa kulturowego lub naturalnego
- Wielojęzyczne wydawnictwa i opracowania dot. zasobów naturalnych i kulturowych pogranicza
- Wspieranie tworzenia transgranicznych produktów turystycznych zawierających elementy z zakresu ochrony, promowania lub rozwoju dziedzictwa kulturowego lub naturalnego
- Transgraniczne kampanie informacyjne i promocyjne
- Opracowanie narzędzi informatycznych promujących zasoby naturalne i kulturowe, aplikacji na urządzenia mobilne, itp.

- Badania rynków w zakresie potrzeb transgranicznej turystyki kulturowej i przyrodniczej
- Wspólne szkolenia przewodników
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie konserwacji i ochrony kulturowych zabytków ruchomych i nieruchomych lub zabytków naturalnych.

Za przyjęciem opisanego powyżej priorytetu inwestycyjnego (*ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego*) i typów projektów można wskazać kilka argumentów.

- Realizacja projektów z zakresu tego priorytetu inwestycyjnego pozwoli wykorzystać mocną stronę obszaru zidentyfikowaną w diagnozie i analizie SWOT, jaką jest potencjał kulturowy, przyrodniczy i turystyczny²⁷⁶. Obszar ten obejmuje duże obszary zalesione, na których znajduje się wiele rzek i jezior. Natomiast potencjał kulturowy obszaru tkwi w instytucjach i inicjatywach propagujących etos pogranicza, jak np.: Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów" z siedzibą w Sejnach, Teatr Węgajty, Festiwal Atlantyda Północy.
- Realizacja projektów prowadzących do poznania kultury obszaru po drugiej stronie granicy wspomogą przełamywanie istniejących barier mentalnych (np. nieufności)²⁷⁷, które stanowią znaczne utrudnienie dla współpracy w innych dziedzinach.
- Projekty z zakresu ochrony, promowania i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego cieszyły się dużym zainteresowaniem beneficjentów. W ramach PWT LT-PL 2007-2013 projekty z zakresu rozwoju infrastruktury kultury stanowiły największą grupę pod względem wartości dofinansowania z EFRR (1. miejsce i ponad 35 mln €), inne projekty na rzecz wzmocnienia usług turystycznych

²⁷⁶ M. in.:

- Plan rozwoju lokalnego powiatu ełckiego, Ełk 2008, str. 21-22.
- http://www.wrotapodlasia.pl/pl/wiadomosci/region/Odbyla_sie_pierwsza_debata_o_kierunkach_rozwoju_wojewodztwa.htm
- Proniewski M., *Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Litwą i Białorusią*, str. 136.

²⁷⁷ Relacje z konferencji naukowej pt. "Stosunki polsko-litewskie: diagnoza i najważniejsze wyzwania" (Warszawa, 09.07.2012)
http://oapuw.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=414%3Arelacja-z-konferencji-naukowej-pt-qstosunki-polsko-litewskie-diagnoza-i-najwazniejsze-wyzwaniaq-9072012&catid=3%3Awydarzenia&Itemid=29&lang=pl

zajął 3. miejsce (ponad 20 mln €), projekty z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego uplasowały się na 5. miejscu (blisko 14 mln €). Co więcej, w ramach przeprowadzonego badania CAWI 48% beneficjentów (spośród 161) zadeklarowało chęć ubiegania się w kolejnej perspektywie o dofinansowanie projektów z zakresu turystyki (najwięcej wskazań), a 46% z zakresu kultury (drugie miejsce pod względem liczby wskazań).

Niemniej jednak, rozważając przyjęcie tego priorytetu inwestycyjnego (*ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego*) należy pamiętać o kilku kontrargumentach.

- W Strategii Europa 2020 będącej kluczowym dokumentem na poziomie europejskim znaczenie sektora kultury zostało ograniczone. W samej Strategii różnorodność kulturowa Europy jest przedstawiana jako mocna strona, a drugi raz pojawia się w kontekście konieczności zwiększenia dostępu do treści kulturowych. Strategia i Inicjatywy Flagowe sprowadzają kulturę do zaledwie kilku wymiarów, tj.: (1) kultury rozumianej jako przemysł kreatywny będący czynnikiem rozwoju regionalnego, (2) kultura jako zasoby dziedzictwa mające być upowszechniane i udostępniane, (3) kultura jako czynnik zwiększający kompetencje. Oznacza to konieczność zwiększenia nacisku (np. przy wyborze projektów) na elementy promowane przez Strategię Europa 2020, jak np.: digitalizacja, udostępnianie, elementy edukacyjne.
- W projektach rozporządzeń nie zapisano w sposób bezpośredni możliwości wsparcia projektów z zakresu turystyki. Skutkuje to koniecznością realizacji projektów turystycznych obejmujących elementy ochrony, promowania lub rozwoju dziedzictwa kulturowego lub naturalnego.

Drugim priorytetem inwestycyjnym, jaki proponujemy realizować w ramach tego celu tematycznego jest **ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu NATURA 2000 i zielonej infrastruktury**(6d). W ramach tego priorytetu proponujemy listę następujących typów projektów:

- Opracowanie planów ochrony (wspólnych lub po obu stronach granicy), w tym obszarów Natura 2000
- Inwentaryzacja obszarów wymagających ochrony, w tym obszarów Natura 2000
- Tworzenie systemu wymiany informacji, baz danych i transgranicznych strategii ochrony ekosystemów
- Wdrażanie planów i działań ochronnych (wspólnych lub po obu stronach granicy) obszarów chronionych, wymagających ochrony lub siedlisk
- Odbudowa zdegradowanych siedlisk lądowych lub wodnych
- Wspólna ochrona i reintrodukcja gatunków
- Usuwanie i ograniczanie wpływu inwazyjnych gatunków obcych na terenach transgranicznych
- Wspólne programy ochrony ex-situ gatunków zagrożonych, ochrony zasobów genowych oraz ich wymiany – w tym współpraca instytutów naukowych, miejsc przetrzymywania gatunków (CITES), ogrodów zoologicznych
- Stosowanie innowacyjnych rozwiązań w celu ochrony zagrożonych gatunków
- Opracowywanie ekspertyz i analiz oraz badań nad przebiegiem transgranicznych korytarzy ekologicznych
- Budowa lub modernizacja malej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na obszarach chronionych
- Monitoring zanieczyszczenia wody, gleby, powietrza, terenów leśnych – współpraca parków narodowych, JST, ośrodków badawczych w tym zakresie
- Transgraniczne kampanie społeczne i informacyjne dotyczące ochrony zasobów naturalnych, ochrony ekosystemów, promocja świadomości ekologicznej
- Działania szkoleniowe skierowane do grup zawodowych wywierających największy niekorzystny wpływ na gatunki zagrożone i siedliska na obszarze transgranicznym
- Współnedziałania edukacyjne dot. transgranicznej ochrony gatunków i siedlisk skierowane do społeczności lokalnych i/lub turystów
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw na rzecz ochrony i przywracania różnorodności biologicznej, ochrony i rewitalizacji gleby.

Za przyjęciem opisanego powyżej priorytetu inwestycyjnego (*ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej, ochrona i rewitalizacja gleby oraz promowanie*

usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 i zielonej infrastruktury) i typów projektów można wskazać dwa argumenty.

- Bioróżnorodność jest jednym z elementów konstytuujących potencjał obszaru w zakresie dziedzictwa naturalnego. W związku z powyższym, jej ochrona umożliwi pełne wykorzystanie tego potencjału²⁷⁸.
- Problem ochrony i przywracania bioróżnorodności siedlisk ma charakter transgraniczny. Na obszarze pogranicza polsko-litewskiego znajdują się tzw. Transgraniczne Obszary Chronione, tj.: Suwalsko-Wisztyniecki i Trzy Puszcze²⁷⁹.

Czynnikiem zagrażającym realizacji tego priorytetu jest stosunkowo niskie zainteresowanie projektami z zakresu ochrony bioróżnorodności. W ramach PWT LT-PL 2007-2013 nie zrealizowano ani jednego projektu z kategorii *Promowanie bioróżnorodności i ochrony przyrody (w tym NATURA 2000)*, a z kategorii *Ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego* zrealizowano dotychczas jedynie dwa projekty na kwotę 2,6 mln €.

Trzecim priorytetem inwestycyjnym, który warto realizować w ramach 6 celu tematycznego, jest **promocja innowacyjnych technologii w zakresie poprawy ochrony środowiska i efektywnego wykorzystania zasobów w sektorach gospodarki odpadowej i wodnej oraz ochrony gleby i redukcji zanieczyszczeń powietrza**(6f). Natomiast w ramach priorytetu warto realizować następujące typy projektów:

- Wymiana know-how w zakresie stosowanych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie gleby i powietrza
- Opracowanie wspólnych standardów w zakresie wykorzystania technologii w gospodarce odpadami, wodno-ściekowej, ochronie gleby i powietrza
- Przygotowanie studiów wykonalności pod konkretne inwestycje (np. lustrzane) wykorzystujące innowacyjne technologie w zakresie gospodarki odpadowej, wodno-ściekowej lub ochrony gleby lub powietrza
- Realizacja inwestycji (np. lustrzanych) z wykorzystaniem innowacyjnych technologii w zakresie gospodarki odpadowej, wodno-ściekowej lub ochrony gleby lub powietrza

²⁷⁸ Więcej źródeł na potwierdzenie tego argumentu w opisie poprzedniego priorytetu inwestycyjnego.

²⁷⁹ G. Rąkowski, Transgraniczne Obszary Chronione na wschodnim pograniczu Polski, Zarys koncepcji, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2000, s. 39 i nast.

- Operacjonalizacja planów zarządzania zlewniami (transgranicznymi) w zakresie ustanowienia wspólnych minimalnych standardów technologicznych
- Szkolenia w zakresie innowacyjnych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie powietrza i gleby
- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie wykorzystywania innowacyjnych technologii w gospodarce odpadowej, wodno-ściekowej, w ochronie powietrza i gleby.

Za realizacją priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Jako najważniejszy można wskazać konieczność utrzymania i rozwijania potencjału przyrodniczego analizowanego obszaru. Jego wykorzystanie wymaga podjęcia działań ograniczających negatywny wpływ polityk człowieka na środowisko.
- Problem ochrony środowiska (przykładowo w zakresie gospodarki wodno-ściekowej), jest problemem o charakterze transgranicznym.
- Innowacyjność i efektywność wykorzystania zasobów są mocno podkreślane w dokumentach unijnych (Strategia Europa 2020 oraz projekty rozporządzeń).
- Innowacyjność jest jednym z kluczowych czynników rozwoju przełamywania barier rozwojowych obszarów peryferyjnych²⁸⁰.
- Realizacja tego priorytetu inwestycyjnego umożliwi wykorzystanie jednego ze zidentyfikowanych w diagnozie i analizie SWOT endogenicznych potencjałów obszaru, jakim są dobre warunki dla rozwijania OZE, a zwłaszcza energetyki wiatrowej²⁸¹. Rozwijając ten rodzaj energetyki należy jednak pamiętać o najważniejszym potencjale obszaru, czyli zasobach przyrodniczych.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potencjalne czynniki zagrażające efektywnej realizacji priorytetu inwestycyjnego:

²⁸⁰ Olechnicka A. (2004). Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

²⁸¹ Wiśniewski G. (red.), Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii - wnioski dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020, Instytut Energetyki Odnawialnej (EC BREC IEO), Warszawa, grudzień 2011, str. 42. Część podregionu białostockiego znajduje się w I (najlepszej) strefie energetycznej wiatru wyznaczonej przez IMGW.

- Podobne typy projektów (nawet bardziej kompleksowe polegające na budowie infrastruktury) mogą być realizowane z innych źródeł (np. w ramach innych PO), w związku z czym projekty EWT mogą się cieszyć nikłym zainteresowaniem potencjalnych beneficjentów (ograniczenia w zakresie elementów inwestycyjnych, mniejsze dofinansowanie, problemy w przygotowaniu projektów w partnerstwie i z wykazaniem efektu transgranicznego; problemy w realizacji projektów w partnerstwie).
- Drugą przeszkodą w realizacji tego typu projektów, np. w Polsce, będzie coraz większe zadłużenie JST stwarzające zagrożenie dla zabezpieczenia współfinansowania projektów. 85% miast na prawach powiatu, 60% powiatów, 70% gmin zanotowało w 2011 r. deficyt²⁸².

Z racji koncentracji tematycznej i konieczności doboru priorytetów inwestycyjnych do wybranych celów, warto w możliwościach finansowania uwzględnić również priorytet **wsparcie przejścia przemysłu na gospodarkę efektywnego wykorzystywania zasobów i promowania zielonego wzrostu**(6g).

W ramach tego priorytetu można wskazać następujące typy projektów:

- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie wymiany know-how dotyczących efektywnego wykorzystywania zasobów, zielonych technologii, zielonych innowacji w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie opracowania wspólnych technologicznych standardów dotyczących efektywnego wykorzystywania zasobów, zielonych technologii, zielonych innowacji w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie opracowania systemów zarządzania sprzyjających efektywnemu wykorzystywaniu zasobów, zielonym technologiom, zielonym innowacjom w procesie produkcji
- Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie przygotowania "zielonych inwestycji" (np. lustrzanych lub pilotażowych)
- Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie „zielonych inwestycji” (np. lustrzanych lub pilotażowych)

²⁸² Dzierzgwa R., Terytorialne zróżnicowanie deficytu i zadłużenia JST w kontekście możliwości finansowania projektów w przyszłej perspektywie UE, prezentacja MRR, maj 2012.

- Współpraca naukowa uczelni wyższych, jednostek badawczych i przedsiębiorstw w zakresie zielonych rozwiązań w biznesie
- Szkolenia w zakresie zielonych rozwiązań w biznesie.

Należy jednak mieć na uwadze fakt, że może pojawić się niechęć do bezpośredniego finansowania przedsiębiorstw wynikająca m.in. z: braku praktyki czy procedur, utrudnień w realizacji, problemów z wykazaniem efektu dla wspólnego dobra, problemów z wykazaniem efektów transgranicznych. Co więcej, sami przedsiębiorcy mogą nie wykazywać zainteresowania tego typu projektami (trudne w projektowaniu – pozyskanie partnerów, wykazanie efektu transgranicznego; trudne w realizacji – w partnerstwie; dostępne inne łatwiejsze źródła finansowania).

Oś Priorytetowa 2

Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych

Drugim celem tematycznych proponowanym do dofinansowania na analizowanym obszarze jest **Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych.**

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel Tematyczny 7. Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, w tym rzeczno i morskiego, portów, połączeń multimodalnych i transportu miejskiego oraz promowanie mobilności miejskiej zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju
	rozwój i modernizacja kompleksowego, wysokiej jakości interoperacyjnego systemu kolejowego
	zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T

W jego ramach proponujemy wdrażać następujące typy projektów:

- opracowanie spójnego zintegrowanego transgranicznego systemu transportu zbiorowego i obsługi pasażerskiej, w tym m.in.: koordynacja rozkładów jazdy, wspólne bilety, system obsługi pasażerów, terminale biletowe; kampanie informacyjne i promocyjne, informatory, oznakowania przystanków, a także tworze-

nie wielojęzycznych stron internetowych umożliwiających dobór właściwego rodzaju biletu, internetowych i mobilnych wyszukiwarek połączeń, itp.

- rozwój przyjaznego dla środowiska multimodalnego systemu transportu na obszarze funkcjonalnym, tworzenie map i koordynacja połączeń
- rozbudowa i modernizacja połączeń drogowych o charakterze transgranicznym w pasie powiatów przylegających bezpośrednio do granicy
- projekty związane z poprawą bezpieczeństwa transportu; np. budowa barierek, oznakowania miejsc niebezpiecznych, wprowadzania systemu znaków drogowych o zmiennej treści, systemu monitoringu i koordynacji konserwacji nawierzchni, prac związanych z odśnieżaniem dróg wojewódzkich/krajowych i powiatowych
- projekty dotyczące multimodalnych połączeń w zakresie transportu w ruchu pasażerskim, np.: budowa parkingów typu „parkuj i jedź”, „zaparkuj rower i jedź”, itd.
- odbudowa lub modernizacja odcinków sieci kolejowej o znaczeniu transgranicznym
- modernizacja infrastruktury przystankowej do obsługi połączeń transgranicznych
- tworzenie transgranicznych szlaków turystycznych
- przygotowanie dokumentacji na ww. inwestycje

Konieczność realizacji tych priorytetów oraz typów projektów wynika z dwóch przesłanek.

- Słaba dostępność komunikacyjna jest czynnikiem determinującym peryferyjność obszarów przygranicznych²⁸³. Przez analizowany obszar przebiegają planowane do realizacji kolejowy i drogowy korytarze europejskie (Via Hanseatica, Rail Baltica). Sytuacja jednak jest asymetryczna, jako że dla Litwy korytarze stanowią te kluczowe połączenia z Europą Zachodnią, dla Polski natomiast są jednymi z wielu planowanych do realizacji inwestycji. Słabe kolejowe i drogowe połączenia z UE przez Polskę zostały wskazane jako zasadnicza słaba strona systemu transpor-

²⁸³Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

towego w Litewskiej Strategii Rozwoju Transportu do 2025²⁸⁴. Jednym z głównych celów rozwoju litewskiego systemu transportowego jest efektywna współpraca z państwami sąsiednimi, aby połączenia na linii wschód-zachód stały się ważne.

- Poza słabą dostępnością zewnętrzną, polsko-litewski obszar przygraniczny charakteryzuje również słaba dostępność wewnętrzna, zwłaszcza po stronie polskiej

Realizacja projektów transportowych może być utrudniona z dwóch względów.

- Stosunkowo niewielka alokacja może być przeszkodą dla realizacji projektów w takim zakresie, w jakim wymagają tego potrzeby obszaru.
- Kolejną przeszkodą w realizacji tego typu projektów, np. w Polsce, będzie coraz większe zadłużenie JST stwarzające zagrożenie dla zabezpieczenia współfinansowania projektów. 85% miast na prawach powiatu, 60% powiatów, 70% gmin zanotowało w 2011 r. deficyt²⁸⁵.

Oś Priorytetowa 3

Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne

Jako trzeci proponujemy Cel tematyczny *Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne*.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel tematyczny 10. Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne	Opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia

Realizacja ww. Celu nastąpi poprzez Priorytet inwestycyjny ***Opracowywanie i realizacja wspólnych systemów kształcenia i szkolenia***, który obejmie działania zarówno „miękkie”, odnoszące się do wypracowania wspólnych mechanizmów, jak i infrastrukturalne, konieczne do przekształcenia i modernizacji/rozbudowy istniejącej bazy dydaktycznej.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

²⁸⁴Proniewski M., Uwarunkowania rozwoju przestrzennego Polski wynikające z sąsiedztwa z Litwą i Białorusią, str. 118.

²⁸⁵ Dzierżgwa R., Terytorialne zróżnicowanie deficytu i zadłużenia JST w kontekście możliwości finansowania projektów w przyszłej perspektywie UE, prezentacja MRR, maj 2012.

- komponent „miękki”, w tym:

- transfer dobrych praktyk w zakresie wdrażania programów kształcenia (np. zawodowego) oraz modelowych rozwiązań w zakresie tworzenia systemów kształcenia ustawicznego;
- koordynacja systemów kształcenia zawodowego na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym (np. komplementarne programy kształcenia);
- wspólne programy wymiany uczniów, studentów i nauczycieli;
- wspólne programy kształcenia nauczycieli;
- wspólna promocja oferty edukacyjnej w celu przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;
- transfer dobrych praktyk w zakresie zarządzania w szkolnictwie wyższym, finansowania systemów szkolnictwa wyższego oraz przyciągania studentów i kadry naukowej z zagranicy;
- działania na rzecz integracji młodzieży i budowania wspólnej tożsamości, np. poprzez skoordynowane programy nauczania związane z historią i dziedzictwem kulturowym oraz tworzenie klas dwujęzycznych.

- komponent infrastrukturalny, w tym:

- zakup wyposażenia dla instytucji edukacyjnych służącego realizacji ww. działań (przede wszystkim doposażenie szkół zawodowych w konieczną bazę infrastrukturalną).

Działania w zakresie rozwoju systemów kształcenia i edukacji należy wspierać przede wszystkim w wymiarze transgranicznym jako możliwe do zrealizowania głównie w mniejszej skali i mające bezpośredni wpływ na transgraniczny rynek pracy. Na poziomie transnarodowym natomiast mogłyby być realizowane duże projekty systemowe, obejmujące np. konsolidację oferty edukacyjnej szkół wyższych z obszaru wsparcia.

Za realizacją ww. Priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Analizowany obszar cechuje się wyraźnie niższym niż średnia UE poziomem zatrudnienia (zwłaszcza po stronie polskiej). Jest to szczególnie widoczne w grupie

ludzi młodych (15-24 lata)²⁸⁶. Wynika to, m.in., z niedostatków w zakresie kadr o kwalifikacjach technicznych i inżynierskich wymaganych przez rynek pracy, a także częściowego niedopasowania kształcenia zawodowego i ustawicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy, czego przyczyną są niewystarczające mechanizmy współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorcami²⁸⁷.

- Czynnikiem pogarszającym sytuację na lokalnym rynku pracy są niekorzystne trendy demograficzne, przede wszystkim wyludnianie się analizowanego obszaru (ujemne saldo migracji we wszystkich podregionach objętych wsparciem za wyjątkiem białostockiego), a także starzenie się społeczeństwa, które skutkować może m.in. zmniejszaniem się ogólnej liczby uczniów i studentów²⁸⁸. Będzie to wymagało od instytucji edukacyjnych (szczególnie uczelni) podniesienia swojej konkurencyjności, m.in. poprzez pozyskanie studentów i kadry dydaktycznej z innych regionów/zagranicy.
- Na korzyść analizowanego obszaru działa fakt istnienia sieci aktywnych międzynarodowo szkół wyższych, które systematycznie rozbudowują swoją bazę dydaktyczną (np. budowa Wydziału Fizyki oraz Instytutu Chemii Uniwersytetu w Białymstoku²⁸⁹).
- W dokumentach programowo-strategicznych regionów z analizowanego obszaru (np. podlaskie) stwierdza się, że sektor edukacyjny wymaga zarówno działań oddziałujących na jakość programów kształcenia i metod dydaktycznych na wszystkich etapach edukacji, jak i działań infrastrukturalnych, podnoszących standard placówek edukacyjnych. Konieczne jest zatem wspólne dostosowanie systemów kształcenia i programów nauczania oraz intensyfikacja wykorzystania programów wymiany uczniów, studentów i nauczycieli²⁹⁰.
- Opinie ekspertów, którzy podkreślali, iż na zagadnienie rozwoju analizowanego obszaru należy spojrzeć kompleksowo, również z punktu widzenia wzmocnienia

²⁸⁶Komisja Europejska, *Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, Bruksela 2010, s. 84-85.

²⁸⁷*Program Współpracy Transgranicznej Litwa-Polska 2007-2013*, s. 16.

²⁸⁸*Program Współpracy...*, s. 16-17.

²⁸⁹ Krajowy System Informatyczny SIMIK 2007-2013

(<http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/analizyraportypodsumowania/strony/ksi.aspx>).

²⁹⁰Regionalne strategie rozwoju, np. *Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku*, Białystok 2006, s. 46-47.

systemu kształcenia zawodowego i szkolnictwa wyższego, tak aby uwzględniało ono zapotrzebowania lokalnego rynku pracy.

- Opierając się na wynikach badania przeprowadzonego metodą CAWI, można stwierdzić, że istnieje wyraźne zainteresowanie dotychczasowych beneficjentów programów transgranicznych realizacją projektów w tym zakresie (szkolnictwo i edukacja – 32% wskazań).

Realizacja działań w ww. Priorytecie powinna przynieść m.in. następujące efekty transgraniczne:

- wypracowanie stałych mechanizmów wymiany kadr dydaktycznych, studentów i uczniów oraz koordynacji współpracy służącej lepszemu wykorzystaniu potencjału kadrowego i infrastrukturalnego;
- podniesienie atrakcyjności obszaru dla studentów i kadr akademickich z innych regionów/krajów;
- wyższą jakość kształcenia, głównie pod kątem nabywania kompetencji kluczowych, w tym ułatwiających dostęp do rynku pracy;
- wdrożenie mechanizmów systematycznej współpracy sektora akademickiego i gospodarczego na rzecz lepszego kształtowania oferty edukacyjnej i poprawy jakości kształcenia, z uwzględnieniem zidentyfikowanych potrzeb pracodawców.

Oś Priorytetowa 4

Promocja zatrudnienia i wspieranie mobilności pracowników

Jako czwarty proponujemy Cel tematyczny *Promocja zatrudnienia i wspieranie mobilności pracowników*.

Cel tematyczny	Priorytet inwestycyjny
Cel tematyczny 8. Promocja zatrudnienia i wspieranie mobilności pracowników	Integrowanie transgranicznych rynków pracy, włączając mobilność transgraniczną, wspólne lokalne inicjatywy w kierunku zwiększania zatrudnienia oraz wspólne szkolenia

Realizacja ww. Celu nastąpi poprzez Priorytet inwestycyjny ***Integrowanie transgranicznych rynków pracy, włączając mobilność transgraniczną, wspólne lokalne inicjatywy w kierunku zwiększania zatrudnienia oraz wspólne szkolenia***, który obejmie przede wszystkim działania „miękkie”, odnoszące się do podniesienia poziomu współpracy i koordynacji działań na transgranicznym rynku pracy.

Przykładowe typy projektów w ramach ww. Priorytetu inwestycyjnego to:

- współpraca w zakresie edukacji dla transgranicznego rynku pracy, w tym:
 - projekty wspierające uzyskiwanie kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych uprawnień niezbędnych do wykonywania działalności zawodowej w kraju sąsiadującym, polegające na ofercie specjalistycznych szkoleń w ramach zawodów regulowanych (technicznych, medycznych i prawniczych) tj. takich, których wykonywanie uzależnione jest od spełnienia wymogów określonych w przepisach danego państwa członkowskiego, np. szkolenia dla maszynistów kolejowych, kursy dla pielęgniarek, rehabilitantów itd.;
 - szkolenia językowe (w tym specjalistyczne).
- projekty wspierające integrację transgranicznych rynków pracy oraz transgranicznej mobilności pracowników, w tym:
 - współpraca instytucji działających na lokalnym rynku pracy: wizyty studyjne, wymiana doświadczeń, wspólne targi pracy;
 - projekty w zakresie doradztwa zawodowego na transgranicznym rynku pracy.
- wspólne projekty zmierzające do adaptacji kwalifikacji lokalnych zasobów pracy do prognozowanych zmian demograficznych i gospodarczych, w tym:
 - analizy i monitoring transgranicznego rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem udziału kobiet w rynku pracy;
 - projekty wspierające zmianę kwalifikacji osób zagrożonych niekorzystnymi zmianami na lokalnym rynku pracy.

Działania w zakresie integracji rynków pracy należy wspierać przede wszystkim w wymiarze transgranicznym (jako odnoszące się do pracowników i lokalnych instytucji rynku pracy), a ich podstawowym celem powinna być koordynacja działań wspierają-

cych zatrudnienie. Na poziomie transnarodowym natomiast mogłyby być realizowane duże projekty systemowe, obejmujące np. wypracowanie modelowych rozwiązań w zakresie współpracy instytucji rynku pracy.

Za realizacją ww. Priorytetu inwestycyjnego oraz proponowanych typów projektów przemawiają następujące argumenty:

- Analizowany obszar cechuje się wyraźnie niższym niż średnia UE poziomem zatrudnienia (zwłaszcza po stronie polskiej). Negatywny wpływ na rynek pracy w analizowanym obszarze ma ciągła i wzrastająca ekonomiczna migracja z terytoriów wiejskich do większych ośrodków miejskich oraz, przede wszystkim, zagranicę²⁹¹. Konieczne są zatem nowe miejsca pracy dla zmarginalizowanych grup społecznych oraz przekwalifikowywanie się siły roboczej, będące odpowiedzią na zmieniające się zapotrzebowanie rynku pracy.
- W dokumentach programowo-strategicznych regionów z analizowanego obszaru (np. podlaskie, warmińsko-mazurskie) podkreśla się kluczową rolę rozwoju zasobów ludzkich zgodnie z potrzebami rynku pracy, konieczność zwiększania udziału mieszkańców w kształceniu ustawicznym, a także potrzebę wdrożenia działań usprawniających funkcjonowanie doradztwa zawodowego²⁹².
- Opinie ekspertów, którzy podkreślali, iż na zagadnienie rozwoju analizowanego obszaru należy spojrzeć kompleksowo, także pod kątem zatrudnienia, gdyż na obszarze wsparcia nakładają się zróżnicowane czynniki – z jednej strony relatywnie wysoki poziom wykształcenia oraz stosunkowo niskie koszty pracy, a z drugiej strony wyludnianie się regionów i – w związku z tym – niedostatki wykwalifikowanej siły roboczej. Przekłada się to na znaczną populację osób biernych zawodowo i wysoki poziom bezrobocia, w tym strukturalnego.

Realizacja działań w ww. Priorytecie powinna przynieść m.in. następujące efekty transgraniczne:

- wyższy poziom zatrudnienia mieszkańców, zwłaszcza kobiet, osób młodych, starszych, a także zamieszkujących obszary wiejskie oraz małe miasta;

²⁹¹Program Współpracy..., s. 14-15.

²⁹² Regionalne strategie rozwoju, np. *Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku*, Białystok 2006, s. 51-52 oraz *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020*, Olsztyn 2005, s. 43-44.

- wzrost mobilności pracowników;
- integrację działań instytucji rynku pracy;
- lepiej rozwinięty i sprofesjonalizowany system poradnictwa zawodowego;
- wyższy poziom uczestnictwa w kształceniu ustawicznym;
- upowszechnienie standardów profesjonalnego szkolenia pracowników.

Oś Priorytetowa 5

W ramach piątej osi priorytetowej dla programu współpracy transgranicznej dla obszaru PWT Litwa-Polskaproponujemy działania, wpisujące się w cztery Cele Tematyczne i wybrane priorytety inwestycyjne (por Tab.)

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
1. Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji	udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji (B+R) i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwój powiązań i synergii pomiędzy przedsiębiorstwami, centrami B+R i ośrodkami naukowymi, a w szczególności rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację [...]wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu
3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw	promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, włącznie poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji

Cel tematyczny	Priorytet Inwestycyjny
	wspieranie tworzenia i zwiększenia zaawansowanych zdolności do rozwijania produktów i usług
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych wsparcie rewitalizacji materialnej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich wsparcie na rzecz przedsiębiorstw społecznych
11: Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	wspieranie współpracy prawnej i administracyjnej i współpracy między obywatelami i instytucjami

W ramach 1 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- Tworzenie wspólnej infrastruktury badawczej przez jednostki z obu stron granicy
- Działania ułatwiające korzystanie z infrastruktury badawczej przez instytucje z obu stron granicy.
- Transgraniczna współpraca badawcza na rzecz innowacyjności regionalnej gospodarki – wspólne projekty B+R instytucji po obu stronach granicy.
- Wsparcie projektów B+R realizowanych przez regionalne ośrodki na rzecz regionalnych przedsiębiorstw lub innych podmiotów (np. JST).
- Wsparcie transgranicznych usług informacyjnych, doradczych i szkoleniowych realizowanych przez instytucje otoczenia biznesu (także projekty zakładające współpracę instytucji otoczenia biznesu po obu stronach granicy).
- Wsparcie transgranicznego transferu technologii (między sferą B+R i firmami, a także między firmami, w tym realizowane przy wsparciu instytucji otoczenia biznesu).
- Tworzenie transnarodowych klastrów.

- Dwustronne (tzn. angażujące przedsiębiorców/izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców oraz jednostki sfery B+R, w tym szkoły wyższe) programy stażowe i stypendialne.

Uzasadnieniem realizacji 1 Celu Tematycznego jest potrzeba przezwyciężenia słabej strony obszaru (10%), tj. niski poziom innowacyjności oraz nakładów na B+R, przy jednoczesnym wykorzystaniu mocnych stron (obydwie po 15%) w postaci relatywnie wysokiego poziomu wykształcenia oraz obecności uniwersytetu i wyższych szkół zawodowych.

W ramach 3 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- Stymulowanie transgranicznej współpracy przedsiębiorstw w zakresie turystyki, w tym:
 - Wspólne projekty promocyjne przedsiębiorców z branży turystycznej.
 - Współpraca w zakresie wspólnego świadczenia usług (np. w hotelu po jednej stronie granicy można uzyskać informację i zamówić usługę po drugiej stronie granicy, np. wycieczkę konną lub wynajęcie sprzętu).
 - Wspólne badania rynku i marketingowe przedsiębiorców z branży turystycznej z obu stron granicy.
 - Tworzenie wspólnych produktów turystycznych.
- Doradztwo i wsparcie dla przedsiębiorstw, chcących rozwinąć współpracę z podmiotami z drugiej strony granicy, w tym doradztwo i szkolenia w zakresie prawa podatkowego, procedur inwestycji, szkolenia językowe etc.
- Działania promocyjne, wspierające tworzenie powiązań kooperacyjnych między firmami, organizacja targów, prezentacji, konferencji.
- Działania wspierające tworzenie klastrów.
- Badania marketingowe realizowane na rzecz przedsiębiorstw, klastrów i instytucji wsparcia biznesu w zakresie wprowadzania na rynek nowych usług i produktów przez wspólne, polsko-litewskie przedsięwzięcia.
- Wdrażanie narzędzi informatycznych, w tym bazy danych, serwisy internetowe, portale społecznościowe, aplikacje komputerowe, na telefony komórkowe i tablety

w zakresie informacji, ułatwiające tworzenie powiązań kooperacyjnych między firmami.

Uzasadnieniem realizacji 3 Celu Tematycznego jest potrzeba przezwyciężenia słabych stron obszaru (obydwie po 20%), tj. niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz niższego niż średnia w UE poziomu zatrudnienia, przy jednoczesnym wykorzystaniu mocnej strony (15%) w postaci relatywnie niskich kosztów pracy.

W ramach 9 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- przygotowanie inwestycji jak niżej
- inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną
- realizacja działań wspierających włączenie społeczne i partycypację obywatelską wzmacniające region funkcjonalny: kursy, studia podyplomowe dla seniorów, programy i szkolenia dla bezrobotnych itp.
- wspólne projekty polegające na opracowywaniu planów ekonomiczno-społecznej rewitalizacji miast i obszarów wiejskich.

Uzasadnieniem realizacji 9 Celu Tematycznego jest potrzeba przezwyciężenia słabych stron obszaru (obydwie po 20%), tj. niższego niż średnia w UE poziomu zatrudnienia oraz niskiej jakości życia prowadzącej do wyludniania się obszarów.

W ramach 11 Celu proponujemy realizację następujących projektów:

- współpraca JST i instytucji publicznych ukierunkowana świadczenie komplementarnych usług publicznych w wymiarze transgranicznym: wspólne dwujęzyczne portale i serwisy informacyjne, o charakterze publicznym i społecznym, informatory, bazy danych, e-instrumenty i e-przedsięwzięcia wzmacniające pogranicze jako region funkcjonalny
- współpraca wzmacniająca integrację regionu transgranicznego: działania edukacyjne, kształcenie ustawiczne; współpraca jednostek naukowych, organizacji pozarządowych; wizyty studyjne, wymiany studentów, wspólne szkolenia, studia podyplomowe, kursy językowe, wymiana wolontariuszy itd.,
- wspólne działania, rozwijające edukację nieformalną, wspierające rozbudzenie postaw i zachowań przedsiębiorczych,

- systemowe transgraniczne rozwiązania wspierające przeciwdziałanie negatywnym procesom demograficznym w regionie (migracja, zasysanie kadr przez ośrodki miejskie i metropolie), w tym wsparcie transgranicznego rynku pracy, przeciwdziałanie bezrobociu i odpływowi ludności,
- współpraca instytucji pozarządowych: kampanie promocyjne i informacyjne na rzecz włączenia społecznego, w tym ukierunkowane na włączenie społeczności 50+ oraz młodzieży
- współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych, tworzenie nowych powiązań pomiędzy tymi instytucjami i wzmacnianie istniejących,
- transfer wiedzy, wymiana doświadczeń, współpraca obywateli i instytucji społecznych, edukacyjnych, kulturalnych, naukowych
- projekty z zakresu współpracy transgranicznej samorządów terytorialnych w skali lokalnej; opracowanie programów wdrażania strategii sektorowych i lokalnych (opracowanych wcześniej), identyfikacja wspólnych wyzwań, opracowanie wspólnych planów działania
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową: tworzenie i umacnianie sieci współpracy; rozwiązania na rzecz rozwój transgranicznych usług, nowoczesnej oferty edukacyjnej i przemysłu spędzania czasu wolnego, tworzenia powiązań transgranicznych między przedsiębiorcami (z wykorzystaniem narzędzi informatycznych),
- projekty z zakresu transgranicznej współpracy organizacji pozarządowych oraz organizacji pozarządowych z administracją samorządową w zakresie promocji regionalnych zasobów kulturowych i naturalnych, potencjału regionu oraz pogranicza jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania.
- koordynacja prac służb ratunkowych oraz projekty w zakresie zarządzania kryzysowego, jeżeli nie są realizowane w ramach oddzielnej osi tematycznej programu
- badania i ekspertyzy w zakresie identyfikacji różnic w systemach administracyjnych i prawnych, harmonizacji i upraszczania procedur, rozwoju transgranicznego rynku pracy, planowania przestrzennego, kierunków rozwoju transgranicznej infrastruktury etc.,

- z zakresu badań i ekspertyz na potrzeby podmiotów administracji publicznej, w tym przede wszystkim samorządowej, oraz organizacji pozarządowych, dotyczących realizacji polityk publicznych (między innymi polityki społecznej, ochrony zdrowia, kultury, sportu, edukacji) na obszarze pogranicza.

Uzasadnienie dla realizacji 11 Celu Tematycznego opiera się na założeniu, że projekty te będą stanowiły swoiste dopełnienie projektów z innych osi priorytetowych, osią przewodnią jest nawiązywanie i pogłębianie współpracy w tych sektorach, które nie zostały objęte innymi osiami tematycznymi. Tym samym umożliwi to wsparcie działań transgranicznych niemal we wszystkich sferach życia społeczności obszaru pogranicza²⁹³.

²⁹³ Por. INTERACT, Summary of the opinions expressed by the ETC stakeholders on the draft CSF & proposals on how ETC specific contribution to the delivery of each Thematic Objective could be featured in the CSF, 2012

4 MECHANIZMY SKUTECZNEGO WDRAŻANIA PROGRAMÓW EWT

4.1 WYZWANIA PROCESU WDRAŻANIA PROGRAMÓW EWT

W poniższej części podejmiemy próbę zdefiniowania barier i wyzwań, jakie stoją przed Instytucją Zarządzającą, partnerami regionalnymi i beneficjentami wobec konieczności nowego podejścia do programów transgranicznych. Wspomniane wyzwania podzieliliśmy wstępnie na wyzwania administracyjne, organizacyjne (systemowe) oraz mentalne (społeczne). Zwrócimy również uwagę na potencjał wnioskodawców/partnerów, zwłaszcza w kontekście możliwości rozszerzenia ich dotychczasowej listy o nowe rodzaje podmiotów, takich jak firmy. Pojawienie się nowych aktorów na scenie współpracy transgranicznej oznacza nie tylko nowe możliwości realizacji projektów i nowe pomysły na nie, ale także na konieczność zmian w systemie zarządzania programami EWT i projektami.

Wyzwania i bariery w Programach EWT po 2014 roku

Jak wspomniano wcześniej, wyróżniliśmy trzy rodzaje wyzwań: administracyjne, organizacyjno-systemowe oraz mentalne (społeczne).

Do wyzwań prawno – administracyjnych, związanych w wdrażaniem nowych form wsparcia i rozszerzaniem listy beneficjentów zaliczyć można przede wszystkim konieczność wprowadzenia mechanizmów finansowania projektów, objętych **pomocą publiczną**. Wynika to z faktu, iż przyjęte przez nas i zaproponowane osie tematyczne dotyczą pomocy dla firm lub współpracy między nimi a sektorem B+R. Wydaje się niemal pewne, iż procesu rozszerzania zakresu programów o dotychczas nie uwzględniany sektor komercyjny nie da się zahamować. Wynika to z przeformułowania zasadniczych kierunków strategicznych UE, wyrażonych w Strategii Europa 2020 i Inicjatywach Flagowych.

Wyzwanie polega na tym, iż praktyczne stosowanie przepisów dotyczących uwzględniania tejże pomocy w realizowanych projektach jest materią mało znaną instytucjom zaangażowanym we wdrażanie programami współpracy transgranicznej z udziałem Polski. Przykładowo regulacje dotyczące pomocy publicznej są odmienne w krajach ze sobą współpracujących. Będzie to powodowało trudności w harmonizacji

zakresu wsparcia finansowego (zakres i wysokość możliwego dofinansowania ze środków EFRR).

Drugim ważnym wyzwaniem w tej sferze będzie uwzględnienie w procesie bezpośredniego zarządzania programami (w tym przede wszystkim płatności, kontroli projektów) specyficznego, odrębnego statusu nowych beneficjentów, takich jak firmy i instytuty badawcze, które mają inny ustrój prawny niż jednostki samorządu terytorialnego i organizacje pozarządowe.

Jeśli chodzi o wyzwania organizacyjno-systemowe, najważniejsze jest **zbudowanie systemu zachęt do uczestnictwa w programach EWT większej liczby aktorów spoza sektora administracji samorządowej**. Podstawowym czynnikiem, który powstrzymuje organizacje pozarządowe oraz innych beneficjentów spoza JST, jest brak systemu zaliczkowego w programach współpracy transgranicznej. Na kredytowanie projektu przez okres realizacji oraz na oczekiwanie na zwrot poniesionych wydatków mogą sobie pozwolić jedynie organizacje o bardzo stabilnej sytuacji budżetowej, głównie jednostki o stałych źródłach finansowania. Beneficjenci programów, potencjalni wnioskodawcy, a także eksperci, praktycy i ewaluatorzy *„za najważniejszy problem utrudniający współpracę transgraniczną [...] uznali brak systemu zaliczkowego. Długotrwałe oczekiwanie na refundację jest obecnie największym problemem polskich instytucji realizujących projekty transgraniczne. Ponadto utrzymywanie systemu refundacji w obecnej formie sprawia, że znaczna część potencjalnych wnioskodawców odstępuje od przygotowania projektów. Dotyczy to przede wszystkim organizacji pozarządowych, których uwaga kieruje się w stronę programów posiadających system zaliczkowy i znacznie mniej sformalizowane warunki realizacji projektów*²⁹⁴.

Eksperti oraz ewaluatorzy zwrócili także uwagę na niewielkie zainteresowanie potencjalnych beneficjentów realizacją projektów w dziedzinie wprowadzania innowacyjnych inicjatyw, prowadzenia wspólnych badań i opracowywania nowoczesnych systemowych rozwiązań wzmacniających konkurencyjność obszaru funkcjonalnego. Należy jednak podkreślić, że do tej pory priorytetem programu był *de facto* rozwój lokalny i regionalny obszaru, nie zaś jego integracja i rozwój w aspekcie funkcjonalnym. W konsekwencji wspomniane wyzwanie polega na przeformułowaniu systemu wsparcia bene-

²⁹⁴ M.Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011, s.68

ficjentów, głównie w działaniach informacyjno-promocyjnych, głównie w procesie generowania pomysłów na projekty, budowania partnerstw etc.²⁹⁵

Kolejnym wyzwaniem będzie konieczność wzmocnienia potencjału takich instytucji jak instytucje zarządzające i wspólne sekretariaty techniczne w **zakresie znajomości zagadnień, związanych z pomocą publiczną, systemu prawa podatkowego i rachunkowości** np firm oraz instytucji badawczych. Wiedza ta będzie niezbędna do przygotowania niezbędnych zmian w dokumentacji konkursowej, na przykład wprowadzania nowych pól do wniosków lub nowych załączników do wniosku. Dotychczas stosowane mogą w nowej sytuacji okazać się nieprzystawalne. Znajomość tych zagadnień będzie niezbędna w trakcie prowadzenia oceny formalnej i merytorycznej wniosków, wymagana będzie przy formułowaniu umów o dofinansowanie, rozliczaniu i kontroli projektów. W konsekwencji w instytucjach tych pracownicy będą musieli być poddani intensywnym szkoleniom. Istotną barierą będzie to, iż specjaliści w tych dziedzinach pracują w innych instytucjach (np. PARP), a na rynku pracy pozostało mało osób z odpowiednimi kompetencjami, które na dodatek jeszcze mają wiedzę w zakresie współpracy transgranicznej.

Innym wyzwaniem organizacyjnym, które zostało zdefiniowane teraz i na które będzie trzeba zareagować niemal natychmiast jest konieczność **wzmocnienia roli partnerów społecznych, wywodzących się z sektora komercyjnego i naukowo-badawczego w procesie programowania**. Został on zdominowany przez instytucje centralne oraz samorząd terytorialny, co widać choćby w składzie grup roboczych, pracujących nad poszczególnymi programami. Potrzeba „dokooptowania” nowych aktywnych osób spoza jednostek samorządowych do procesu pisania programu jest pilna. Mają one bowiem wiedzę, jakiego rodzaju projekty można dofinansowywać, gdzie istnieją trudności natury formalno-prawnej i organizacyjnej, które mogą ograniczać ich uczestnictwo w programach i realizację projektów.

Najpoważniejsze jednak wyzwania i bariery naszym zdaniem występują w sferze społeczno-mentalnej. Wynikają one po prostu z pewnych nawyków i przyzwyczajeń, które dotyczą przede wszystkim beneficjentów, zwłaszcza jednostki samorządu terytorialnego.

²⁹⁵ Zagadnienie to zostanie poruszone w podrozdziale 5.3.

Wyzwaniem będzie przełamanie dwóch zasadniczych stereotypów, dotyczących programów transgranicznych. **Pierwszym jest przekonanie, iż są to programy „nasze”, a zatem w programie mogą uczestniczyć tylko instytucje z obszaru wsparcia. Drugim jest przekonanie, iż w znacznej mierze programy transgraniczne są dopełnieniem programów regionalnych i krajowych.** Dotyczy to przede wszystkim możliwości realizowania projektów infrastrukturalnych z zakresu dróg, kanalizacji, wodociągów, oczyszczalni ścieków, porządkowania przestrzeni publicznej i modernizacji infrastruktury społecznej. Zgodnie ze swoją racjonalnością beneficjenci (przede wszystkim samorząd terytorialny) starają się aplikować w programach transgranicznych o środki na projekty, które z powodów technicznych, merytorycznych lub politycznych nie uzyskały dofinansowania w innych programach (zwłaszcza regionalnych). W tym kontekście transgraniczność i wymogi z nią związane (np. posiadanie partnera z drugiej strony granicy, wspólne przygotowanie, wdrożenie i finansowanie wniosków) dla znacznej części beneficjentów stają się kolejnym formalnym obowiązkiem, który należy spełnić. Pewnym wyzwaniem, aczkolwiek nieco mniejszym będzie też przełamywanie także pewnych nawyków i tradycji działania w instytucjach, odpowiedzialnych za programowanie i wdrażanie. Sytuację taką wytworzyła trwająca przez dziesięć lat realizacja programów o charakterze transgranicznym, w których zapisywane były wciąż te same kategorie beneficjentów i wciąż takie same rodzaje projektów. Oczywiście, powodowało to także pojawienie się zjawisk pozytywnych: nagromadzenie odpowiednich doświadczeń oraz wiedzy na temat realizowanych już projektów, standaryzację ich oceny, rozliczania oraz kontroli, wypracowanie pewnych procedur niesformalizowanych, pozwalających na szybsze i tańsze podejmowanie działań administracyjnych.

Niemniej jednak zmiany programowe i wprowadzanie nowych kategorii beneficjentów (nie tylko w kategoriach rzeczowych, ale i przestrzennych) są niezbędne, aby dopasować programy transgraniczne do wymogów strategicznych Wspólnoty. Z drugiej strony, aby uczynić je bardziej elastycznymi, a przez to podatnymi na innowacje i impulsy z zewnątrz. Mamy przy tym świadomość, iż zmiany te będą budzić opór i sprzeciw. Powodem tego jest odmienna racjonalność działania kluczowych interesariuszy i niechęć do wprowadzania zmian, wynikająca po prostu z pewnych przyzwyczajęń. Problem zasadniczy bowiem polega na tym, iż stworzenie programów współpracy transgranicznej w okresie 2004-2006 jako pewnego wariantu dużych krajowych form wsparcia zdeterminowało duży udział samorządów terytorialnych w tych programach.

To z kolei spowodowało, iż w latach 2007-2013 kontynuowano niemal te same formy wsparcia, co jeszcze utrwaliło dominującą pozycję samorządów terytorialnych. Układ ten petryfikował jeszcze sposób wybierania projektów przez Komitety Sterujące i Sterująco-Monitorujące, w których głos decydujący należał do politycznych reprezentantów regionów.

Potencjał wnioskodawców w Programach EWT do generowania innowacyjnych projektów

Głównymi beneficjentami programów współpracy transgranicznej są od 2004 r. jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki, organizacje i partnerstwa. Zgodnie ze swoją specyfiką i zakresem odpowiedzialności w dziedzinie rozwoju lokalnego i regionalnego, ich zainteresowanie jako wnioskodawców skupia się w ogromnej większości na działaniach związanych z poprawą stanu infrastruktury komunikacyjnej i technicznej (np. rozwojem sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, modernizacją sieci drogowych itp.)²⁹⁶. Dziwić się temu nie należy.

Po pierwsze, utrzymanie, modernizacja i rozwój takiej infrastruktury jest zadaniem własnym samorządów. Stąd racjonalne jest poszukiwanie wszystkich możliwych form wsparcia finansowego. Skoro programy transgraniczne dopuszczały i dopuszczają możliwość realizacji takich programów, to samorządy terytorialne te szanse wykorzystywały.

Po drugie, realizacja projektów zarówno infrastrukturalnych, jak i projektów miękkich, z których korzystają lub w nich uczestniczą społeczności lokalne wpływa na postrzeganie władz lokalnych i sublokalnych przez owe społeczności. Wójtowie i burmistrzowie realizujący dużą liczbę projektów oceniani są jako skuteczni. Ma to niebagatelny wpływ na wyniki wyborów samorządowych. Stąd na przykład tak duża popularność małych imprez kulturalnych, realizowanych w ramach funduszy mikroprojektów. Wywiady przeprowadzone z przedstawicielami instytucji realizujących program potwierdzają, że sposób podejmowania decyzji i proces programowania tworzony w głównej mierze przez przedstawicieli samorządu w naturalny sposób kształtuje tematykę programów i projektów, aby w jak najszerszym stopniu odpowiadały one na zapotrzebowanie z ich perspektywy.

²⁹⁶ M.Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym - tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011, s. 38

Jeśli chodzi o możliwość wdrażania przez ten typ beneficjenta projektów innowacyjnych: tu jesteśmy sceptyczni. Na obszarach peryferyjnych, które charakteryzują się raczej niskim dopływem know-how i zasadniczo niższą kulturą organizacyjną i polityczną niż obszary bliskie silnym ośrodkami wzrostu będziemy widzieć raczej tendencje konserwatywne i postulat zachowania status quo. Jak wspomniano wyżej, wynika z odmiennej racjonalności samorządów, która nie jest tożsama z racjonalnością planowania i wdrażania programów transgranicznych. Innowacyjne projekty, rozumiane tu jako wdrażanie nowych, oryginalnych, niebanalnych rozwiązań będą raczej kreowane poza samorządami.

Z powyższymi refleksjami wiąże się również pytanie, w jaki sposób i w jakim zakresie należy przeorientować programy transgraniczne, aby preferowały projekty nowatorskie, dające efekt synergii, będące przejawem kreatywnego podejścia do współpracy transgranicznej. Na to pytanie nie ma jednoznacznej odpowiedzi.

Dróg rozwiązania tego problemu należy szukać w kształtowaniu odpowiedniej struktury popytu i podaży. Pod pojęciem popytu rozumiemy tutaj umożliwienie wejścia do programu nowych aktorów a także wzmocnienie uczestnictwa organizacji pozarządowych, które w programach uczestniczą, ale ze względów organizacyjnych i finansowych odgrywają mniejsze znaczenie, niż powinny. Pod pojęciem podaży rozumiemy tutaj odpowiednie skonstruowanie strumieni projektów, możliwych do realizacji. Powinny one być bardziej atrakcyjne i dotyczyć innych beneficjentów niż tylko jst. Wreszcie, zasadniczy wpływ na podaż będzie miał system oceny i wyboru projektów, zwłaszcza w zakresie pracy Komitetów Monitorujących. Czynnością konieczną, wprowadzoną odgórnie powinna być zmiana modelu działania tych ciał, w których głos decydujący mają przedstawiciele samorządów terytorialnych.

Bez wątpienia należy przełamywać zjawisko „zamykania się” środowisk transgranicznych i powielania wciąż tych samych rodzajów projektów. Wymaga to zaangażowania szerszej grupy beneficjentów – ośrodków akademickich, przedsiębiorców, silnych centrów rozwoju usytuowanych poza obszarem kwalifikowanym (np. z Krakowa, Wrocławia, Katowic, Berlina, Pragi, Sztokholmu), szkół wyższych, instytutów i innych jednostek badawczych, itp. – należy jednak określić warunki ich uczestnictwa w programie, aby uniknąć wydatkowania środków przeznaczonych na wsparcie współpracy transgranicznej poza obszarem kwalifikowanym, aby maksymalnie skoncentrować środki na

obszarze funkcjonalnym. Zagadnienie to sygnalizowaliśmy już wcześniej (tzw. zasada kwalifikowalności beneficjentów).

Drugim rozwiązaniem jest wprowadzanie naborów tematycznych. Pozwolą one na opracowanie zestawu działań informacyjnych i promocyjnych oraz szkoleniowych adresowanych do danego typu beneficjentów, biorąc po uwagę ich doświadczenie (lub jego brak) w aktywności transgranicznej. Wprowadzone działania animujące powiązania wewnętrzne powinny wspierać uczestnictwo beneficjentów pomijanych do tej pory oraz promować tworzenie partnerstw pomiędzy samorządami i innymi instytucjami.

Potencjalny wpływ na innowacyjność rozszerzenia katalogu beneficjentów programów EWT o przedsiębiorców

Innowacyjność projektów oznaczać może – w przypadku projektów realizowanych w ramach EWT – nowe rozwiązania infrastrukturalne, nowe koncepcje i rozwiązania organizacyjne, zarządcze i inne. Jednocześnie szeroki może być ich zakres merytoryczny, począwszy od obszaru transportu, poprzez ochronę środowiska a na rozwiązaniach z zakresu wspierania przedsiębiorczości kończąc. Nośnikiem innowacji będą te instytucje i podmioty, które posiadać będą odpowiedni potencjał, rozumiany jako synergia zdolności organizacyjnych, wiedzy oraz kompetencji. Pozytywna kumulacja tak rozumianego potencjału występuje głównie w ośrodkach miejskich, będących obszarami koncentracji procesów rozwoju społeczno-gospodarczego i z założenia powinna rozlewać się na tereny o mniejszym potencjale.²⁹⁷

Kreowanie innowacji i realizacja innowacyjnych projektów będą niezależne od charakteru podmiotów, które ubiegają się o dofinansowanie lub realizujących projekty. Innymi słowy, na równi z organizacjami pozarządowymi, czy też instytucjami otoczenia biznesu, mogą to być przedsiębiorstwa. Jedynym warunkiem jest kreatywność oraz zdolność do tworzenia innowacji w danym obszarze oraz chęć współpracy z innymi podmiotami. Współpraca instytucjonalna, w tym współpraca z przedsiębiorcami, sprzyjać będzie dyfuzji wiedzy i innowacji na obszarach przygranicznych. Dotyczy to więc zarówno wymiaru instytucjonalnego, jak i wymiaru przestrzennego. Zatem udział podmiotów innych niż dotychczasowi beneficjenci programów transgranicznych, w tym małych i średnich przedsiębiorstw, może sprzyjać poprawie potencjału innowacyjnego re-

²⁹⁷ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, Regiony, miasta, obszary wiejskie, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, Lipiec 2010.

alizowanych projektów pod warunkiem, że przyczyni się do rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych i oparty jest o współpracę podmiotów o różnym potencjale.

Udział przedsiębiorstw sektora małych i średnich przedsiębiorstw w projektach realizowanych w ramach EWT, może przyczynić się do zwiększenia innowacyjnego charakteru projektów, wypracowania nowych rozwiązań, czy też nowych koncepcji. Należy jednak zauważyć, że udział przedsiębiorstw, a także innych podmiotów sektora prywatnego, będzie prawdopodobnie warunkowany korzyściami, jakie mogą one odnieść. Wśród korzyści wymienić należy korzyści finansowe (np. instrumenty o charakterze dotacyjnym, ale także instrumenty zwrotne), korzyści w postaci wypracowania nowych rozwiązań (pod warunkiem nabycia praw do stworzonych rozwiązań, co umożliwi ich komercjalizację), jak i korzyści o charakterze „miękkim”, związane z rozwojem kapitału ludzkiego, podnoszeniem kompetencji pracowników, czy też nawiązaniem trwałej współpracy pomiędzy firmami i instytucjami z obu stron granicy. Ze względu na potrzeby przedsiębiorstw, największym zainteresowaniem cieszyć będą się z pewnością te instrumenty, które przyniosą im bezpośrednie korzyści finansowe. W przypadku braku wystąpienia wspomnianych korzyści, zainteresowanie małych i średnich przedsiębiorstw udziałem w projektach może być zdecydowanie mniejsze. Mniejszy może być zakres uczestnictwa w projektach i mniejsza skłonność do współpracy.

Podmioty podejmujące współpracę i podejmujące się realizacji projektów o charakterze innowacyjnym, powinny spełniać pewne warunki. Będą to np. (abstrahując od chęci uczestnictwa w projektach) posiadanie odpowiedniego potencjału, a więc zdolności instytucjonalnej, posiadanie wiedzy lub umiejętności, które mogą zostać wykorzystane w kontekście regionu. Będzie to również potencjał który powinien być różny w przypadku poszczególnych partnerów projektu – różnica ta wymusi bowiem ich skłonność do współpracy. Po drugie instytucje muszą być otwarte na współpracę, również z instytucjami spoza regionu. Otwartość jest kategorią, która występuje w wielu dziedzinach życia, w tym odnosi się do otwartości społeczno-gospodarczej regionu.²⁹⁸

Wydaje się, że zwiększenie katalogu instytucji uczestniczących w programach współpracy terytorialnej o przedsiębiorstwa jest potrzebne, ponieważ sprzyja rozprzestrzenianiu się innowacji i w konsekwencji wzmacnia procesy rozwojowe

²⁹⁸ Korenik S., Problem otwartości w gospodarce współczesnego regionu, w: Perspektywy rozwoju regionalnego Polski w okresie programowania po 2013 r. red. A. Harańczyk, Warszawa 2012.

w regionach. Przy czym decyzja o włączeniu powinna być warunkowana potencjałem instytucji (włączenie instytucji o słabym potencjale może nie przynieść dodatkowych efektów) a także jasno zdefiniowanymi korzyściami płynącymi z udziału w projektach. W przypadku podmiotów publicznych zainteresowanie może wynikać wprost z możliwości wymiany wiedzy pomiędzy instytucjami, jednak w przypadku podmiotów sektora prywatnego, w większym stopniu będą to korzyści bezpośrednie, takie jak korzyści finansowe, podniesienie kompetencji pracowników, a także dostęp do większego rynku.

Ważnym z elementów wsparcia rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych, również tych których obszarem jest obszar przygraniczny, jest budowanie sieci kooperacyjnych, stanowiących szkielet procesów dyfuzji wiedzy i innowacji. Ich emanacją jest m.in. inicjowanie współpracy między ośrodkami akademickimi i naukowymi, przedsiębiorstwami i władzami publicznymi z tych regionów.²⁹⁹ W procesy tym powinien być włączony sektor małych i średnich przedsiębiorstw w równym, a może nawet większym stopniu dotyczy to podmiotów pochodzących spoza obszarów wsparcia gdyż kumulacja potencjału społeczno-gospodarczego, wzmacniającego procesy rozwojowe, występuje głównie w ośrodkach miejskich. Są to tzw. bieguny wzrostu, których pojawienie się warunkowane jest wystąpieniem czynników o infrastrukturalnym, społecznym, gospodarczym i administracyjnym charakterze. Dla rozwoju oraz dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych duże znaczenie ma także wykorzystanie, bazujących na lokalnych czynnikach rozwojowych, specyficznych terytorialnie walorów objawiających się w postaci specjalizacji regionalnej (np. w zakresie branż produkcji przemysłowej, zaawansowanego rolnictwa czy turystyki). Biorąc pod uwagę powyższe oraz potrzebę zwiększenia zainteresowania ośrodków badawczo-rozwojowych udziałem w projektach współpracy transgranicznej, a także mając na uwadze możliwość rozszerzenia katalogu beneficjentów o sektor małych i średnich przedsiębiorstw należy stwierdzić, że zasadnym wydaje się umożliwienie realizacji projektów, w tym przede wszystkim projektów miękkich, przez podmioty pochodzące spoza obszarów wsparcia. Wśród projektów miękkich wymienić można projekty podnoszące kompetencje pracowników poszczególnych instytucji np. w określonym obszarze wiedzy (np. projekty wymiany pracowników instytucji, staże w placówkach zagranicznych, wizyty studyjne). Mogą to być również

²⁹⁹ Matusiak K. B., Guliński J., (red.), Rekomendacje zmian w polskim systemie transferu technologii i komercjalizacji wiedzy, Warszawa 2010.

projekty polegające na transferze wiedzy lub innowacji pomiędzy ośrodkami (w równym stopniu dotyczy to projektów szkoleniowych i doradczych).

Warunkiem jest tutaj jednak posiadanie przez nie odpowiedniego potencjału, który wzmacniać będzie istniejące procesy rozwojowe, sprzyjać rozwojowi begunów wzrostu, w tym sprzyjać powstawaniu innowacyjnych rozwiązań, myśli i koncepcji. Drugim warunkiem wydaje się być wzmacnianie istniejących specjalizacji regionalnych i ponadregionalnych. Zatem udział nowych instytucji warunkowany powinien być spełnieniem jasno zdefiniowanych kryteriów dostępu. Powinny odnosić się one do: potencjału instytucji, otwartości i chęci do współpracy oraz posiadanych zasobów. Można rozważyć tutaj wprowadzenia rozwiązania, polegającego na tym, aby kryteria dostępu i metoda oceny potencjału instytucjonalnego były odmienne dla jednostek samorządu terytorialnego, dla organizacji pozarządowych i firm.

Jednocześnie duże znaczenie dla tworzenia trwałych instytucji współpracy między wymienionymi grupami podmiotów, a więc między ośrodkami akademickimi i naukowymi, przedsiębiorstwami i władzami publicznymi z tych regionów, ma wprowadzanie zachęt dla instytucji najlepiej rozwijających się, których celem byłoby zachęcanie do przekazywania własnych doświadczeń, wiedzy i innowacji do ośrodków w regionach rozwijających się nieco słabiej. Zatem realizacja projektów miękkich, przez podmioty pochodzące spoza obszarów wsparcia EWT, w tym małe i średnie przedsiębiorstwa, ośrodki badawczo-rozwojowe i inne instytucje, które mogą być nośnikiem procesów rozwojowych, i które zainteresowane będą rozprzestrzenianiem i dzieleniem się wiedzą, ma dodatkowy wymiar korzyści płynących dla wszystkich stron.

Rekomendacje dla mechanizmów wdrażania w przyszłej perspektywie finansowej

W związku z wnioskami płynącymi z powyższego rozdziału rekomendujemy w nowym okresie programowania wprowadzić w programach EWT następujące rozwiązania, które przełożą się na efektywność procesu wdrażania:

- zbudowanie systemu zaliczek na realizację projektów, który będzie stanowił zachętę do uczestnictwa w programach EWT dla większej liczby aktorów spoza sektora administracji samorządowej,
- wzmocnienia roli partnerów społecznych, wywodzących się z sektora komercyjnego i naukowo-badawczego w procesie programowania i wdrażania programu

(uczestnictwo w Komitetach Sterujących, Monitorującym, konsultacjach społecznych),

- zwiększenie katalogu instytucji uczestniczących w programach współpracy terytorialnej o przedsiębiorstwa, co będzie sprzyjać rozprzestrzenianiu się innowacji i w konsekwencji wzmocni procesy rozwojowe w regionach,
- zaangażowanie szerszej grupy beneficjentów – ośrodków akademickich, przedsiębiorców, centrów rozwoju usytuowanych poza obszarem kwalifikowanym (np. z Krakowa, Wrocławia, Katowic, Berlina, Pragi, Sztokholmu), szkół wyższych, instytutów i innych jednostek badawczych, itp.

4.2 PROMOCJA I INSPIROWANIE POMYSŁÓW NA PROJEKTY TRANSGRANICZNE

Kluczowym czynnikiem warunkującym powodzenie i prawidłową realizację projektów dofinansowanych z EWT jest partnerska współpraca wszystkich instytucji realizujących projekt. Jednak specyfika projektów „partnerskich” powoduje, że pierwszym krokiem przygotowania do realizacji projektów jest zainicjowanie, a następnie wsparcie współpracy między wieloma podmiotami, która zaowocuje trwałym partnerstwem zdolnym realizować projekt dofinansowany z EWT. Aby było to możliwe, konieczna jest praca animacyjna w środowiskach, które potencjalnie mogą realizować projekty po obu stronach granicy.

W przypadku objęcia przez działania animacyjne dużej liczby podmiotów, które mogą realizować projekty z EWT uzasadnione wydaje się stworzenie sieci wsparcia, która takie usługi świadczy. Niemniej jednak zanim podejmie się decyzję o tworzeniu nowej sieci, która mogłaby wspierać beneficjentów w działaniach animacyjnych, zawiązywaniu partnerstw i przygotowaniu projektów o charakterze transgranicznym warto przyjrzeć się podobnym doświadczeniom na tym polu w innych funduszach.

W obecnej perspektywie istnieje wiele sieci: Punkty Informacyjne Funduszy Strukturalnych, Punkty Konsultacyjne dla Przedsiębiorców czy Regionalne Ośrodki EFS (RO-EFS). Te ostatnie jako jedyne świadczą usługi o charakterze animacyjnym, a ich działalność datowana jest od 2005 r. Obecnie sieć liczy 52 Ośrodki, które obok usług animacyjnych, związanych z inicjowaniem, wsparciem i rozwojem współpracy partnerskiej pomiędzy instytucjami, tak aby zdolne one były do przygotowania i realizacji projektów partnerskich będących odpowiedzią na zdiagnozowane na danym obszarze problemy, świadczą także usługi szkoleniowo-doradcze w zakresie aplikowania o środki z EFS. **Do tej pory sieć swoim wsparciem obejmowała jedynie potencjalnych projektodawców do EFS, niemniej jednak działania animacyjne, a w szczególności sposób ich prowadzenia nie jest związany z jakimkolwiek funduszem.** Prowadzone szerokie wsparcie sieci przez jednostkę nadzorującą Ośrodki pod względem merytorycznym (Krajowy Ośrodek EFS) pozwala na stałe podnoszenie jakości usług i poszerzenie katalogu dostępnych narzędzi, w szczególności w zakresie działań animacyjnych. Pozostałe sieci wsparcia projektodawców dotyczą jedynie usług bezpośrednio związanych z aplikowaniem i realizacją projektów od strony technicznej, sprowadzając usługi do zadań informacyjno-konsultacyjnych. Siłą sieci ROEFS jest natomiast kompleksowość

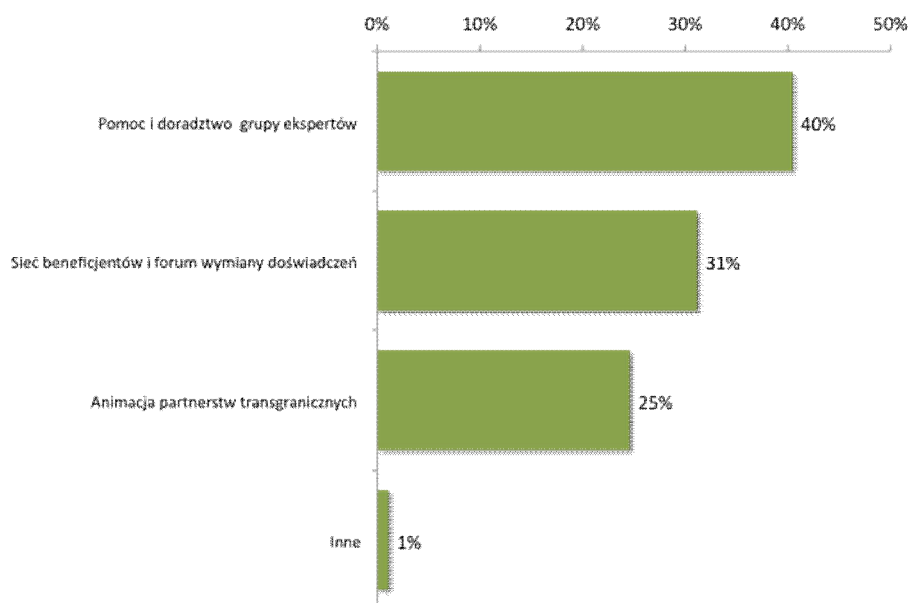
dostępnych narzędzi pracy, od momentu inicjacji i poszukiwania partnerów do pomyślnej realizacji projektów, które przyczyniają się do rozwiązania określonych problemów czy wyzwań na danym obszarze. Wysoką jakość usług potwierdzają liczne badania realizowane przez Krajowy Ośrodek EFS w procesie weryfikacji Ośrodków (testy wiedzy, tajemniczy klient, badanie kompetencji metodą development center, monitoring klientów Ośrodków, weryfikacja dokumentów, itp.).

Zastosowanie analogicznego do ROEFS mechanizmu wsparcia projektodawców EWT może znacznie przyczynić się do podniesienia jakości współpracy partnerskiej w ramach projektów, a w konsekwencji poprawić ich jakość i wzmocnić ich transgraniczny charakter. Wsparcie dotyczyłoby przede wszystkim kojarzenia i wspierania partnerstw, które swoje cele realizowałyby przy pomocy środków z EWT. Ośrodki takie mogłyby zajmować się przede wszystkim działaniami animacyjnymi, wsparciem oraz rozwojem współpracy w ramach partnerstw, także w trakcie realizacji działań przez partnerstwa. Takie podejście daje szansę na stabilność międzynarodowych partnerstw, co dałoby efekt trwałej współpracy transgranicznej. Sposób pracy animacyjnej takich Ośrodków w środowiskach lokalnych nie sprowadzałby się jedynie do zachęcania do realizacji projektów partnerskich – takie podejście jest nietrwałe, a współpraca kończy się po zakończeniu realizacji projektów – opiera się natomiast na wspólnocie celów i dążeń, które mogą być sfinansowane dzięki EWT.

Ze względu na transgraniczność projektów EWT, wsparcie projektodawców do EWT prowadziłyby te Ośrodki, które znajdują się przy granicach Polski. W skład zespołu wchodzić mogliby animatorzy także z krajów, których dany program EWT dotyczyłby. Usprawniłoby to znacznie proces tworzenia i wspierania współpracy po obu stronach granicy.

Doświadczenia z realizacji projektów partnerskich w poprzedniej perspektywie wyraźnie wskazują na konieczność zapewniania wsparcia na etapie tworzenia i rozwoju partnerstw, ale także podczas realizacji ich działań, tak aby była możliwość zachowania trwałych i stabilnych rezultatów w przyszłości. Dodatkowo, wyniki badania CAWI (patrz. poniżej) przedstawiające potrzeby beneficjentów Programów EWT 2007-2013, potwierdzają potrzebę kompleksowego wsparcia, od działań animacyjnych, aż po typowo doradcze związane z realizacją i rozliczeniem projektów, a takie usługi w założeniu miałyby świadczyć Ośrodki.

Rysunek 25. Wyniki badania CAWI: Które z proponowanych innych form wsparcia uznają Państwo za warte wprowadzenia? (N=183)

Źródło: Badanie CAWI na próbie 167 beneficjentów Programów EWT 2007-2013

Rekomendacje dla mechanizmów wdrażania w przyszłej perspektywie finansowej

W przyszłej perspektywie finansowej proponujemy włączyć w proces wdrażania programów EWT sieć Regionalnych Instytucji EFS. Głównym celem działania tej sieci instytucji byłoby wsparcie i animowanie procesu budowy partnerstw, przygotowanie i pomoc w realizacji projektów o charakterze partnerskim i transgranicznym. Naszym zdaniem zaangażowanie Regionalnych Ośrodków EFS w programy o charakterze transgranicznym może przynieść następujące korzyści:

- po pierwsze można zapewnić trwałość oraz stabilność partnerstw i projektów poprzez oddolne działania i oddolny sposób ich tworzenia,
- po drugie może umożliwić wykorzystanie potencjału i doświadczenia instytucji i osób, które są przygotowywane do pełnienia roli animacyjnej od kilku już lat w ramach sieci Regionalnych Ośrodków EFS. Osoby te posiadają narzędzia i sposoby pracy w środowiskach lokalnych, związane z kojarzeniem i wsparciem partnerstw, także o charakterze transgranicznym (np. fora/targi partnerstw, kojarzenie partnerów),
- po trzecie realizacja działań w terenie przez Ośrodki, prowadzone przez organizacje pozarządowe, które swoim doświadczeniem, osadzeniem lokalnym i znajomością specyfiki lokalnej są w stanie pracować skutecznie w środowiskach,

- w chwili obecnej sieć ROEFS ma silne wsparcie w jednostce nadzorującej jej prace pod kątem merytorycznym, która odpowiedzialna jest za standaryzację pracy Ośrodków, ich weryfikację, rozwój oraz badania skuteczności (Krajowy Ośrodek EFS). Taki system zapewnia wsparcie działań Ośrodków poprzez dostarczanie niezbędnych narzędzi pracy oraz weryfikację poziomu jakości świadczonych usług.

Propozycja stworzenia systemu wsparcia beneficjentów Programów EWT w oparciu o sieć RO EFS oprócz wyżej wymienionych korzyści wiązała by się także z koniecznością sprostania wielu wyzwaniom natury formalno – administracyjnej. Do najważniejszych wyzwań można zaliczyć:

- sposób finansowania sieci: najprawdopodobniej montaż finansowy pomiędzy poszczególnymi Programami Operacyjnymi lub specjalnie dedykowany projekt systemowy;
- rozwiązanie wymaga także szerokich i wielostronnych konsultacji, zarówno na szczeblu resortów, samorządów, jak i partnerów społecznych.

4.3 SYSTEM SELEKCJI PROJEKTÓW TRANSGRANICZNYCH

W tym rozdziale koncentrujemy się na systemie wyboru projektów. Definiujemy go jako zestaw zasad, procedur i procesów obejmujący trzy grupy elementów:

- **Organizację naborów**, czyli sposoby organizowania naboru na projekty, strukturę konkursów oraz informacje dostępne dla potencjalnych beneficjentów,
- **Organizację procesu oceny i wyboru**, czyli kolejne etapy oceny aplikacji, osoby zaangażowane w ocenę,
- **Kryteria oceny**, czyli różne typy kryteriów według których oceniane są projekty, jak również system liczenia i ważenia poszczególnych kryteriów.

Tak rozumiany system wyboru projektów jest ważnym elementem dla skuteczności programu z kilku powodów³⁰⁰:

- gwarantuje, że finansowanie zostanie przyznane inicjatywą o najwyższej jakości, mającym największe szanse osiągnięcia pozytywnej zmiany społeczno-ekonomicznej, szczególnie w jej transgranicznym aspekcie,
- jest narzędziem dystrybucji środków – decyduje więc o liczbie projektów, ich strukturze jak i ogólnym poziomie wydatkowania programu,
- tworzy bazę do przyszłego skutecznego monitoringu, poprzez zarysowanie, już na etapie aplikowania, jasnych zasad, w tym wyegzekwowanie opisu planowanych celów i efektów projektów,
- zapewnia spójność działań programu jako całości, ukierunkowując strumień pomysłów na projekty tematy, które są ważne z perspektywy strategicznych założeń programu,
- umożliwia wyważenie między wymogami rozliczalności i wydatkowania środków a podejmowaniem innowacji i niestandardowych przedsięwzięć współpracy transgranicznej,
- wprowadzając przejrzysty, uczciwy proces selekcji tworzy pozytywny wizerunek programu.

W dalej części tego rozdziału krótko omawiamy każdy z trzech elementów systemu wyboru – pokazując różne rozwiązania funkcjonujące w Europie. Praktyka systemów

³⁰⁰ Bachtler, J., Taylor, S. & Olejniczak, K. (2005) a Study of the Mid Term Evaluations of INTERREG programmes for the programming period 2000 until 2006, Vienna; Vienna: INTERACT Programme Secretariat.

wyboru projektów w programach EWT jest bardzo bogata i bardzo zróżnicowana. Często różne typy rozwiązań są ze sobą łączone. Zarówno nasi rozmówcy, jak i istniejące analizy podkreślają³⁰¹, że nie ma modelowych, "najlepszych" rozwiązań, które byłyby aktualne we wszystkich kontekstach granic. Co więcej, rozwiązania zmieniają się nie tylko zależnie od przestrzeni ale i czasu, programy ewoluują, modyfikują swoje systemy wyboru dostosowując do własnych potrzeb i natężenia przepływu aplikacji. Poza kilkoma podstawowymi zasadami, które są uznawane za jednoznacznie pozytywne i pożądane (jak przejrzystość procesu, informowanie aplikujących, podział na kryteria merytoryczne i techniczne, itp.), większość rozwiązań ma swoje zalety i ograniczenia. W tym tekście postaramy się je uchwycić i podsumować.

W ostatnim podrozdziale przedstawiamy natomiast nasze wnioski na temat tego, które z rozwiązań mogą być korzystne dla programów współpracy terytorialnej z udziałem polskich partnerów.

Spostrzeżenia i wnioski zawarte w niniejszym rozdziale opierają się na wywiadach przeprowadzonych w ramach naszego badania, publikacjach INTERACT³⁰², jak również analizach częściowych przygotowanych przez naszych partnerów zagranicznych na potrzeby tej ekspertyzy³⁰³.

³⁰¹INTERACT (2012b) Project Application and Assessment in European Territorial Cooperation Programmes, Viborg: INTERACT.

³⁰² INTERACT (2005) Good Practice INTERREG III Application Pack. a TOOL for better use of the European Regional Development Fund, November 2005, Valencia: INTERACT.

INTERACT (2007) Territorial Cooperation projects 2007-2013: Project Evaluation and Selection Manual, March 2007, Valencia, Maastricht: INTERACT.

INTERACT (2012a) European Territorial Cooperation Programmes. Delivering and Capturing Change Report summarising the outcomes of the follow-up exercise to the ex post evaluation of INTERREG III. DRAFT, 20 of April 2012, Brussels: INTERACT.

³⁰³ McMaster, I. (2012a) Benchmarking Case Study: Ireland, Northern Ireland and Western Scotland Cross Border Territorial Cooperation Programme 2007–2013, September 2012, Glasgow: EPRC.

McMaster, I. (2012b) Project Management & Implementation - review of practices from ETC programmes, September 2012, Glasgow: EPRC.

Hummelbrunner, R. (2012) Synthesis Paper. Lessons from Austrian cross-border cooperation ETC programmes, September 2012, Vienna: OAR for EGO s.c.

Organizacja naborów

Na kwestię organizacji naborów można spojrzeć odwołując się do metafory systemu tam i śluz na rzece. Mają one za zadanie regulować przepływem rzeki – kształtować nurt (i jego kierunek), w zależności od pory roku – zapobiegać powodziom i nadmiernym spiętrzeniom wody albo też chronić przed suszą i nawadniać. Podobnie organizacja naborów ma regulować napływ pomysłów na projekty i ukierunkowywać te pomysły na strategiczne pola działań programu.

Przegląd dotychczasowej praktyki pokazuje aż kilka funkcjonujących rozwiązań. Są to: nabór ciągły, otwarte konkursy, konkursy zamknięte, specjalne fundusze (będące wariantem konkursów zamkniętych) a wreszcie nabór dwustopniowy. Część z nich wzajemnie się wyklucza ale część z nich stosowana jest łącznie.

Nabór ciągły, otwarty (ang. *On-going submissions*)

Tak jak wskazuje nazwa, nabór na wszystkie tematy projektów jest ustawiczny. Praktyka pokazuje³⁰⁴, że to rozwiązanie jest najszybsze. Jest również przyjazne dla aplikujących, bo daje możliwość spokojnego przygotowywania wniosku, według własnego tempa, bez narzuconych deadline'ów.

Praktyka ta działa jednak na zasadzie "kto pierwszy ten lepszy", co niesie ze sobą pewne wady. Przede wszystkim jest to nierównomierne rozłożenie środków w całym programie i mała możliwość sterowania falą aplikacji i projektów. W początkowym okresie, gdy pula środków jest duża łatwiej jest otrzymać finansowanie (zwykle też wtedy następuje kumulacja wniosków), im dłużej trwa program tym mniejsze zasoby finansowe i mniejsze szanse finansowania. Również jakość projektów jest problematyczna (a konkretnie rozkład jakości projektów w całym programie). Przechodzą te projekty, które były najszybciej złożone, a pod koniec programu zdobycie finansowania jest bardzo trudne nawet dla projektów bardzo dobrych merytorycznie. Wreszcie, wyzwaniem jest wyłonienie projektów strategicznych – tym bardziej że program otrzymuje jednocześnie pomysły na projekty z różnych pól.

Przy tym rozwiązaniu działanie instytucji programu również spotyka się z wyzwaniami. Nie mogą one sterować napływem projektów, jednocześnie wykonują

³⁰⁴ Hummelbrunner, R. (2012) Synthesis Paper. Lessons from Austrian cross-border cooperation ETC programmes, September 2012, Vienna: OAR for EGO s.c.

kilka zadań (nabór, ocena, wsparcie beneficjentów, rozliczanie). Ich pracownicy muszą być "wielozadaniowi" i to w tym samym czasie, co może utrudniać ustrukturalizowanie pracy i uważne wykonywanie poszczególnych zadań.

Przy okazji naborów ciągłych warto też zwrócić uwagę na rolę doradztwa, informacji i wytycznych dla aplikujących. Te narzędzia są stosowane przez instytucje wdrażające przy naborze ciągłym, po to by filtrować pomysły na projekty na wczesnym stadium, i eliminować te, które nie pasują do programu³⁰⁵.

Nabory ciągłe są stosowane na przykład w programie Polska – Meklemburgia. Nasi rozmówcy w wywiadach oceniali je jako dobre rozwiązanie.

Otwarte konkursy (ang. *Open calls*)

Ten typ naboru ma charakter okresowy. Wyznaczany jest konkretny termin, do którego można zgłaszać projekty na wszystkie tematy (nurdy interwencji) objęte programem. Większość programów INTERREG stosuje właśnie takie rozwiązanie (na przykład program Polska – Południowy Bałtyk, czy opisywany przez nas przypadek Ireland, Northern Ireland and Western Scotland Programme³⁰⁶). Jego zaletami są element konkurencyjności, przejrzystość, mobilizacja aplikujących (obecność konkretnego terminu zakończenia naborów dyscyplinuje projektodawców).

Ale to rozwiązanie ma także swoje ograniczenia. Aplikujący muszą zainwestować dużo zasobów w przygotowanie aplikacji, nie mając pewności wygranej, mniejsze projekty konkurują z większymi aplikacjami a także z konsorcjami, co zwykle stawia je w gorszej pozycji podczas wspólnej oceny, presja czasowa często skutkuje słabszymi aplikacjami i pomysłami. Duży, ogólny konkurs prowadzi też do kumulacji pracy po stronie wdrażających program (a w praktyce często opóźnień w ocenie wniosków). W takim zalewie projektów ciężko jest też instytucjom zarządzającym programem wyłowić projekty strategiczne³⁰⁷.

³⁰⁵ Hummelbrunner, R. (2012) Synthesis Paper. Lessons from Austrian cross-border cooperation ETC programmes, September 2012, Vienna: OAR for EGO s.c.

³⁰⁶ McMaster, I. (2012a) Benchmarking Case Study: Ireland, Northern Ireland and Western Scotland Cross Border Territorial Cooperation Programme 2007–2013, September 2012, Glasgow: EPRC.

³⁰⁷ McMaster, I. (2012a) Benchmarking Case Study: Ireland, Northern Ireland and Western Scotland Cross Border Territorial Cooperation Programme 2007–2013, September 2012, Glasgow: EPRC.

Zamknięte nabory (ang. *Targeted call*)

Ta metoda opiera się na sprecyzowaniu i zawężeniu zakresu konkursu, a co za tym idzie zawężeniu listy potencjalnie aplikujących. W praktyce stosowane są różne sposoby ukierunkowania konkursów. Mogą to być konkursy tematyczne – na określone linie priorytetów i działań programu, albo też konkursy skierowane do konkretnych typów beneficjentów, a nawet konkretnych partnerów strategicznych, czy też konkursy związane z wybranymi obszarami przestrzennymi objętymi programem³⁰⁸.

Metoda ta ma kilka zalet. Przede wszystkim pozwala strategicznie zarządzać kierunkiem inwestycji programu. Daje możliwość sprecyzowania oczekiwanych produktów i rezultatów w danym polu tematycznym, umożliwia monitorowanie zainteresowania poszczególnymi tematami, ze strony poszczególnych typów beneficjentów. Gwarantuje środki na dane cele programu (nie ma więc ryzyka, że środki na trudniejsze tematy pozostaną "zjedzone" przez aplikacje na prostsze projekty). Co więcej, taki mechanizm zachęca beneficjentów wyspecjalizowanych w danym temacie do łączenia się w partnerstwa zamiast konkutowania ze sobą. Takie rozwiązanie przyjęto na przykład w programie irlandzko--północnoirlandzko-szkockim, w odniesieniu do trudnego priorytetu współpracy w polu służby zdrowia³⁰⁹. Wyłączne stosowanie takiego rozwiązania, ma też słabość. Ogranicza innowacyjność, pomysłowość aplikujących. Pomysły na projekty, które nie zostały przewidziane przez zarządzających programem, nie mieszczą się w standardowych opisach danego pola – nie pojawiają się w konkursach. Fragmentaryzacja tematów czy odbiorców utrudnia też uzyskanie całościowego obrazu kierunków zainteresowań beneficjentów. Jeśli diagnoza obszaru transgranicznego i analiza zainteresowań potencjalnych beneficjentów była zrobiona pobieżnie, to istnieje duże ryzyko rozminięcia się popytu na projekty (ze strony Programu) z podażą (ze strony potencjalnych aplikujących).

Do zawężania zakresu naborów wykorzystywane jest też jeszcze inne narzędzie – specjalne fundusze w formie funduszy małych i mikroprojektów oraz projekty flagowe.

³⁰⁸ Hummelbrunner, R. (2012) Synthesis Paper. Lessons from Austrian cross-border cooperation ETC programmes, September 2012, Vienna: OAR for EGO s.c.

³⁰⁹ McMaster, I. (2012b) Project Management & Implementation - review of practices from ETC programmes, September 2012, Glasgow: EPRC.

Fundusze Małych Projektów (ang. *Small Project Funds*)

To rozwiązanie jest polskim wynalazkiem sięgającym czasów programów przedakcesyjnych (powstało w ramach PHARE-CBC Polska-Niemcy)³¹⁰. Rozwiązanie sprawdziło się nie tylko na naszych granicach ale również w wielu innych programach. Opiera się na wyznaczeniu specjalnego funduszu dla aplikantów starających się o małe projekty, którzy nie są w stanie sprostać wymogom administracji i rozliczeń dużych projektów INTERREG. Konkursy na te projekty odbywają się oddzielnie, a wszelkie procedury tak aplikowania, wyboru jak i wdrażania są znacząco uproszczone.

Fundusze Małych Projektów mogą występować też w innych, dotychczas nie stosowanych Polsce wariantach. Jednym z nich jest wariant start-upów, czyli funduszu dla małych projektów, pilotażowych nowych pomysłów. Jeśli partnerstwo i sam projekt sprawdzi się w takiej małej skali, to projekt ma możliwość specjalnej ścieżki ubiegania się o większe dofinansowanie. Rozwiązanie stosuje to Program 2000-06 Øresund (pod nazwą: *small-scale "start-up projects"*).

Innym wariantem specjalnego funduszu jest pomysł stosowany w Programie Two Seas gdzie główni partnerzy tworzą ramy współpracy transgranicznej – swoisty projekt parasol. W jego ramach wybierane i wdrażane są mikroprojekty zgłaszane przez lokalnych aktorów³¹¹. To w zasadzie rozwiązanie analogiczne do roli jaką w niektórych programach odgrywały polskie euroregiony.

Ogólnie rozwiązanie Funduszu Małych Projektów otwiera program na NGOsy, MiSP i lokalne społeczeństwa obywatelskie. Okazuje się, że wspieratransgraniczność: duża liczba małych projektów rozsianych po obszarze wsparcia jest widoczna dla społeczności lokalnych, wielu małych aktorów ma ciekawe, nowatorskie pomysły. Co więcej w ramach takiego funduszu można testować projekty pilotażowe (McMaster, 2012b). Po stronie ograniczeń trzeba uwzględnić fakt, że trudno jest ukierunkować takie projekty na kwestie strategiczne, oddolny, swobodny charakter pomysłów często prowadzi do zdominowania puli przez festyny i lokalne imprezy skrojone pod potrzeby promowania lokalnych włodarzy. Efekty tych projektów są też trudno mieralne i trudne do zagregowania w skali programu.

³¹⁰ Gorzelak, G., Bachtler, J. & Kasprzyk, M. (2004) Współpraca transgraniczna Unii Europejskiej: doświadczenia polsko-niemieckie. Warszawa: "Scholar".

³¹¹ McMaster, I. (2012b) Project Management & Implementation - review of practices from ETC programmes, September 2012, Glasgow: EPRC.

Projekty strategiczne, projekty flagowe (strategic/flagship projects)

W programach EWT nie ma jednej spójnej definicji projektów strategicznych (flagowych), choć na podstawie praktyki można wyłonić kilka cech wspólnych. Są to (McMaster, 2012b): jasno sprecyzowany temat, silne przystawanie do celów programu, zdolność do wykazania powiązania z strategiami UE (Gothenburg, Lisbona, EU2020), skala projektu, wyższa komplementarność z narodowymi i regionalnymi strategiami, widoczność projektu i medialny charakter.

Tak jak i poprzednio omawiane rozwiązania tak również projekty flagowe mają swoje zalety i wady³¹². Zalety projektów flagowych to: mniej, dużych projektów upraszcza wdrażanie programu, łatwiej jest je powiązać z celami strategicznymi, dowieść pozytywnych efektów, ukierunkować dyskusję i współpracę partnerów tak by aspekt transgraniczny był silniejszy, wzmocnić efekty synergii. Dyskusja nad projektami flagowymi integruje też partnerów po dwóch stronach granicy i zmusza do myślenia w kategoriach obszaru "transgranicznego" a nie interesów przygranicznych.

Po stronie słabości należy natomiast wymienić: ograniczenie liczby beneficjentów (niektóre typy beneficjentów z racji ograniczeń zasobów zwyczajnie nie są w stanie podjąć takich inwestycji), mniejsza elastyczność programu, długi okres wdrażania, możliwe problemy z zasadą N+2 w przypadku opóźnień we wdrażaniu, zdominowanie alokacji zasobów programu przez kilka dużych projektów a co za tym idzie ograniczenie lokalnych i oddolnych inicjatyw.

Procedura dwustopniowego wyboru (ang. *Two stages procedure*)

Ostatnim zidentyfikowaną przez nas praktyką organizacji naborów jest procedura dwustopniowa. W jej pierwszym etapie aplikujący składają tylko syntetycznie opisane pomysły na projekty. Dopiero Ci, którzy pozytywnie przejdą tę fazę, w fazie drugiej konkursu zostają zaproszeni do złożenia pełnego wniosku.

³¹² ESPON TERCO (2012) European Territorial Cooperation as a Factor of Growth, Jobs and Quality of life, Draft Final report, Warsaw: EUROREG & EPRC.

McMaster, I., Bachtler, J., Vironen, H. & Gross, F. (2006) Ireland, Northern Ireland and Western Scotland Cross-Border Territorial Cooperation Programme 2007–2013, Development of a Joint Strategic Approach on Behalf of Scottish Partners, Glasgow: EPRC.

Inne warianty procedury dwustopniowej obejmują³¹³:

- "Concept note model" – aplikujący składają tylko wybrane części wniosku projektowego. Jeśli zostaną wybrani w pierwszej fazie, składają pozostałe części wniosku w fazie drugiej. Elementy z fazy pierwszej są wiążące (nie można ich zmienić w 2 fazie).
- "Expression of interest model" – potencjalni aplikanci zgłaszają swoje zainteresowanie programem, zwykle w formie mocno uproszczonego wniosku aplikacyjnego (i często tylko w formie elektronicznej). W tym wypadku treść zgłoszenia nie jest wiążąca. Jeśli zostaną wybrani do ostatecznego etapu selekcji, mogą wprowadzać modyfikacje do swojej wstępnej propozycji (choć nie mogą one całkowicie zmieniać pierwotnej propozycji).
- model nieformalnej informacji zwrotnej – aplikujący zgłaszają swoje pomysły a instytucje zarządzające komentują je, sugerując poprawki i wyjaśnienia. Po takiej rundzie sugestii, aplikujący wracają z pełnym wnioskiem (rozwiązanie stosowane w Programach ENP)
- "seed capital model", gdzie aplikujący wybrani w pierwszym etapie dostają specjalne dofinansowanie na rozwinięcie i doprecyzowanie swojego pomysłu na projekt. Zwykle jest to stosowane do większych, strategicznych inwestycji (np. w programie Northern Periphery).

Procedura dwustopniowa jest stosowana zwykle w programach, które liczą się z dużym napływem wniosków aplikacyjnych. Jej zaletami są: mniejsze obciążenie pracą instytucji rozpatrujących wnioski, możliwość lepszego ukierunkowania aplikujących, wsparcie ich w wypracowaniu wartościowych projektów (tzw. *coaching* pomysłów na projekty), zaś po stronie aplikujących większa przyjazność i przystępność (prostsze procedury) a przede wszystkim oszczędność kosztów (mniejsze ryzyko poważnego zaangażowania czasu i zasobów organizacji w nieudaną aplikację). Po stronie minusów trzeba wymienić, że procedury dwustopniowe są uważane za mniej przejrzyste, kryteria filtrujące projekty na pierwszym etapie muszą być bardzo przemyślane, a sam proces oceny daje instytucjom programowym bardzo dużą władzę. Cała procedura może być też cza-

³¹³ McMaster, I. (2012b) Project Management & Implementation - review of practices from ETC programmes, September 2012, Glasgow: EPRC.

sochłonna, a często skutkować opóźnieniami, szczególnie gdy aplikujący wymagają lepszego ukierunkowania i rozbudowanej informacji zwrotnej.

Na zakończenie omawiania kwestii organizacji naboru warto podkreślić dwie sprawy. Po pierwsze przytaczane przez nas typy naboru rzadko są wzajemnie rozłączne (poza, oczywiście, naborem ciągłym vs. konkursami i naborem otwartym vs. zamkniętym). Wiele programów zmienia swoją taktykę naboru, potrafi też łączyć w jedną formę kilka różnych narzędzi.

Po drugie, co podkreślali nasi rozmówcy i analitycy, dla etapu naboru bardzo ważna jest kwestia poradników dla aplikujących i jasnej informacji na temat zasad naboru oraz terminów. Informacje te powinny być rozpowszechniane z odpowiednim wyprzedzeniem, tak by dać czas aplikującym na przygotowanie się. Każde z rozwiązań, tak jak pokazaliśmy, ma swoje zalety i ograniczenia. Jedna rzecz jest jednak wspólna – brak informacji i słabe zarządzanie ze strony instytucji wdrażających prowadzi do problemów niezależnie od wybranej organizacji naboru. Warto więc przypomnieć tę oczywistą kwestię, że o sukcesie świadczy w równej mierze dobranie organizacji naboru przystającej do potrzeb i specyfiki programu jak i jakość wdrożenia tej organizacji.

Organizacja procesu oceny i wyboru projektów

Kwestię organizacji naborów opisaliśmy metaforą systemu tam i śluz na rzece. Kontynuując te porównania hydrologiczne, organizację procesów oceny i wyboru można porównać do organizowania połowów na tak uregulowanej rzece – wyznaczenia uczestników połowu, ich ról i kompetencji, sekwencji działań. Tyle, że w tym wypadku łowione są pomysły na projekty.

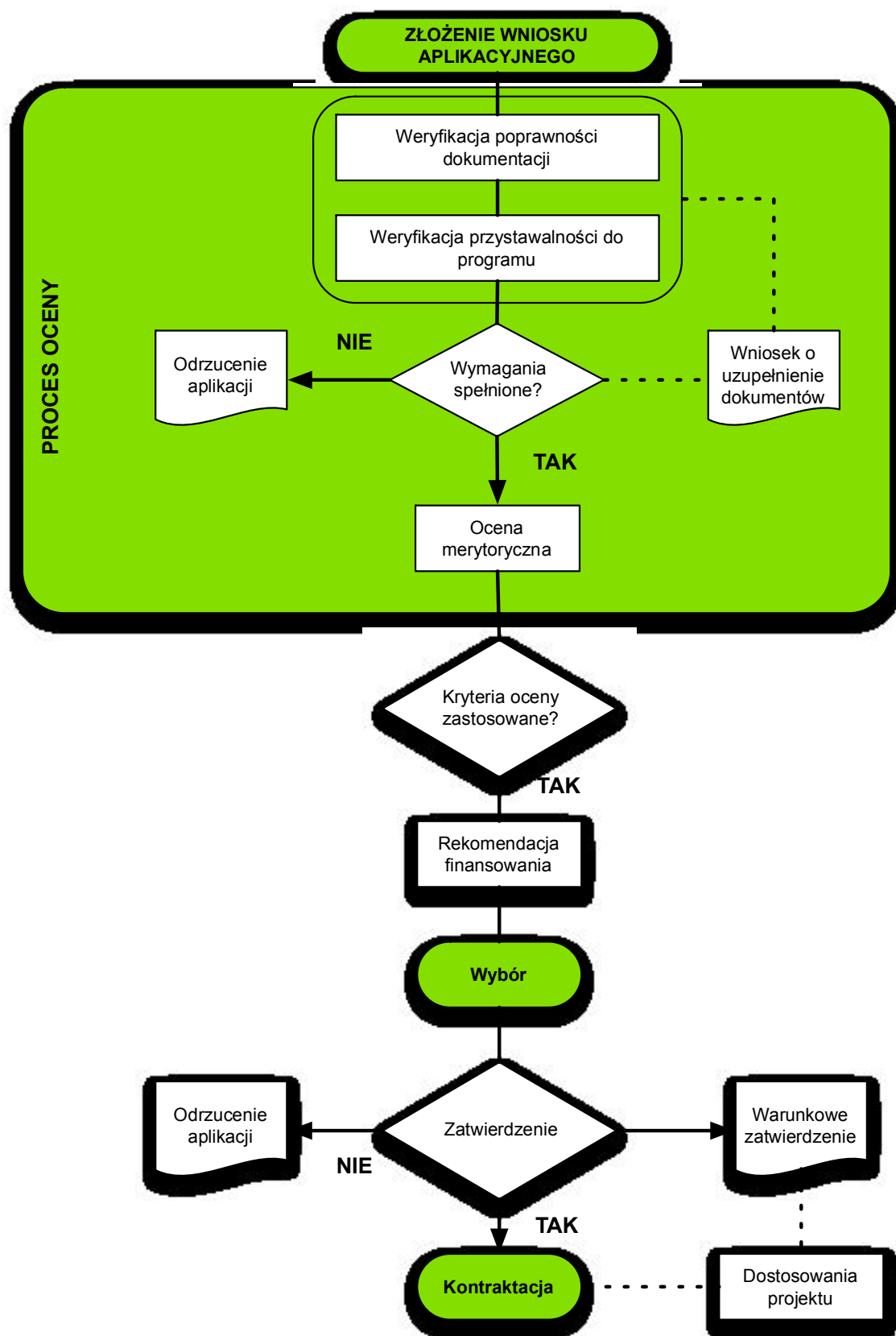
Doskonałą, przekrojową perspektywę różnych rozwiązań funkcjonujących w programach EWT przedstawia najnowszy raport INTERACTu³¹⁴, jak i starsza publikacja dotycząca programów INTERREG³¹⁵.

Główna sekwencja działań jest w sumie uniwersalna. Przedstawiliśmy ją na poniższym schemacie.

³¹⁴INTERACT (2012b) Project Application and Assessment in European Territorial Cooperation Programmes, Viborg: INTERACT.

³¹⁵Bachtler, J., Taylor, S. & Olejniczak, K. (2005) a Study of the Mid Term Evaluations of INTERREG programmes for the programming period 2000 until 2006, Vienna; Vienna: INTERACT Programme Secretariat.

Rysunek 26. Procedura składania wniosku aplikacyjnego

Źródło: INTERACT (2012) *Project Application and Assessment in European Territorial Cooperation Programmes*,
 Viborg: INTERACT; s.1

Łatwo też jest zidentyfikować standardy dobrego procesu. Studium zrealizowane przez INTERACT wskazuje na sześć kwestii:

1. obiektywizm oceny oparty na podziale odpowiedzialności między działaniami informacyjnymi a właściwą oceną; każdy z asesorów (oceniających aplikację) powinien być niezależny, nie powinno być żadnych konfliktów interesów;
2. równe traktowanie – wszystkie otrzymane aplikacje powinny być traktowane w ten sam sposób, zgodnie z przyjętymi w programie procedurami, każda aplikacja powinna być oceniona przez co najmniej dwóch asesorów;
3. przejrzystość oceny – aplikujący powinni zostać poinformowani o zasadach i warunkach procesu aplikowania, uzasadnienie do przyjęcia lub odrzucenia projektu powinno być jasne i oparte na dowodach;
4. profesjonalizm – rekomendacje oparte na ocenie nie powinny rodzić pytań na temat jakości procesu oceny;
5. Rzetelność analizy – rekomendacje powinny pokazywać, że projekt został przeanalizowany, zaś jego jakość została oceniona pod względem przyjętych kryteriów oceny, zaś jego przystawanie do celów programu zostało jasno dowiedzione.
6. Trzymanie się faktów zawartych w aplikacji – każdy projekt powinien być oceniany w oparciu o materiały złożone w momencie aplikacji, usuwanie lub uzupełnianie materiałów po terminie nie powinno być możliwe, drobne pomyłki formalne nie powinny jednak przekreślać szans projektu – w tym wypadku dopuszczalna jest elastyczność, zależna od liczby aplikujących i poziomu konkurencyjności konkursu.

Na jakość procesu oceny wpływ mają także asesory. W praktyce funkcjonują dwa systemy – asesorów wewnętrznych (złożonych zwykle z kadry programu) lub ekspertów zewnętrznych. To pierwsze rozwiązanie jest oczywiście tańsze, poza tym tacy oceniający dobrze znają i rozumieją program, rozumieją specyfikę współpracy EWT, są zaangażowani i potrafią szybko wyłapać sygnały ostrzegawcze gdy rzeczywistość różni się od sformułowań na papierze. Nie są jednak zdystansowani, brak im wiedzy sektorowej, mogą być przeciążeni pracą. Z kolei eksperci zewnętrzni są specjalistami w danej dziedzinie, łatwiej im spojrzeć ponad procedury – na cel i efekt, są niezależni i anonimowi. Ale często nie do końca rozumieją uwarunkowania programu i EWT, czasami patrzą tylko na jeden sektor, są kosztowni. W raporcie INTERACT przedstawiono szereg technik

minimalizowania ograniczeń każdej z powyższych opcji. Jak zwykle dobrą strategią jest też łączenie asesorów zewnętrznych i wewnętrznych.

Jakość procesu oceny można znacząco poprawić za pomocą prostych narzędzi. Są to: szablony oceny, jasne instrukcje dla asesorów, przewodniki i poradniki, a także wspólne szkolenia dla ekspertów oceniających, czy sesje uczenia się przez działanie (a więc podsumowania i analiza ocenionych już wniosków).

Kryteria oceny i wyboru projektów

Ostatnim elementem systemu wyboru projektów są kryteria oceny. Poprzednie dwa elementy miały charakter procesowy, tu mówimy o konkretnym narzędziu. Trzymając się naszej dotychczasowej metafory – kryteria oceny to zestaw wędek i sieci, za pomocą których program łowi pożądane projekty w rzece pomysłów.

Ich role jest często niedoceniana i traktowana jako głównie kwestia techniczno-biurokratyczna. Tymczasem kryteria są kluczowe, bo są operacjonalizacją celów programu. Kryteria to zdefiniowanie i przetłumaczenie celów programu na praktykę projektów. To na poziomie kryteriów wyboru rozstrzyga się czym jest tak na prawdę transgraniczność, jak zdefiniowany zostanie projekt innowacyjny, co uznanie zostanie za znaczący "drogowy efekt transgraniczny".

Dla jakości wyboru znaczenie mają trzy kwestie związane ze wskaźnikami:

- jasne zdefiniowanie i opis kryteriów, odniesienie ich do typów projektów na które właśnie zostaje ogłoszony konkurs,
- sposób oceny – czy liczbowe oceny (jeśli tak to jaka skala), czy też oceny opisowe,
- liczenie oceny końcowej – przyporządkowanie wagi poszczególnym kryteriom.

Krótko omówimy każdą z tych kwestii.

Dla kwestii pierwszej – kryteriów oceny punktem wyjścia jest tak na prawdę pytanie: "Jakie cechy powinien mieć projekt o wysokiej jakości?". Operatorzy danego programu powinni odpowiedzieć sobie na to pytanie, uwzględniając kontekst w jakim operuje ich program.

Ze studium INTERACT wyłania się prosta składowych "dobrego projektu", ujęta w dwóch grupach kryteriów:

Tabela 27. Kryteria merytoryczne i techniczno-wdrożeniowe

Kryteria merytoryczne	Kryteria techniczno-wdrożeniowe
PRZYSTAWALNOŚĆ DO CELÓW PROGRAMU	PARTNERSTWO/ZARZĄDZANIE
Cele – szerszy kontekst – grupy docelowe	Partnerstwo – Struktura i procedury zarządzania
WARTOŚĆ DODANA	METODOLOGIA (PLAN PRACY)
Element współpracy – aspekt innowacji – dodatkowość	Strategia – Pakiety robocze – Harmonogram
ZAKŁADANE EFEKTY	BUDŻET
Produkty – Rezultaty – Oddziaływanie – Wskaźniki efektów	Linie budżetowe – Spójność budżetu – Stosunek kosztów do korzyści
KWESTIE HORYZONTALNE	KOMUNIKACJA
Równe szanse – trwały rozwój – Inne	Cele – odbiorcy – narzędzia i działania

Źródło: (INTERACT, 2012b, s.11)

Należy jednak wyraźnie podkreślić, że powyższe kategorie mimo iż porządkują myślenie o ocenianiu projektu, to wciąż wymagają doprecyzowania. Ostatecznie do operatorzy programu definiują co w ich sytuacji oznacza np. "Silny element współpracy" – czy chodzi o samą koordynację pomysłów, czy regularną współpracę komunikację podczas wdrażania, czy może zaangażowanie finansowe. Jak te elementy będą identyfikowane w aplikujących projektach, jak interpretowane i jakie punkty będą im przypisane. Znaczącą pomocą może tu być cytowane już studium INTERACTu, które omawia zarówno przedmiot oceny w odniesieniu do każdego z powyższych kryteriów, jak i informacje od aplikujących, które są wymagane do obiektywnej oceny tych aspektów.

Kwestia druga to sam sposób oceny. Stosowane są:

1. rozwiązania opisowe w których asesori ocenia daną kwestię zwykle na 3-stopniowej skali (nisko, średnia, wysoka) i opatruje swoją decyzję opisowym wyjaśnieniem
2. skale zero-jedynkowe (TAK/NIE) – te są stosowane na wstępnym etapie oceny, zwykle do kwestii formalnych (spełnia lub nie spełnia dany wymóg, posiada lub nie posiada danej dokumentacji),
3. numeryczneskale, zwykle cztero lub pięciopoziomowe (np. 1 = słaby, 2 = średni, 3 = dobry, 4 = bardzo dobry, 5 = doskonały), te pierwsze są preferowane ponieważ są rozstrzygające (nie ma punktu średniego – pośredniego).

W analizowanych przez nas dokumentach jak i wywiadach powtarzają się opinie o skalach numerycznych jako bardziej rzetelnych. Naszym zdaniem optymalnym jest łączenie rozwiązań i opatrywanie przyznanych punktów krótkim uzasadnieniem.

Ostatnią kwestią jest sposób liczenia przyznanych punktów. I tu pojawia się dość powszechny postulat ważenia poszczególnych kryteriów. Najważniejszymi (a więc mnożonymi) kryteriami są zwykle: przystawanie do celów programu, efekty projektu i ich transgraniczność.

W poniższej tabeli przytaczamy, za INTERACTem przykład ważenia kryteriów.

Tabela 28. Wagi kryteriów merytorycznych i techniczno-wdrożeniowych

Kryteria	Maksymalna ocena	Waga	Wynik po ważeniu
Kryteria merytoryczne			
Przystawalność do celów programu	10	x3	30
Wartość dodana	10	x3	40
Efekty	10	x4	40
Kwestie horyzontalne	10	x1	10
Kryteria techniczno-wdrożeniowe			
Partnerstwo/zarządzanie	10	x3	30
Plan pracy	10	x2	20
Budżet	10	x2	20
Komunikacja	10	x1	10
SUMA			200
Minimalny, akceptowalny poziom (65%)			130

(INTERACT, 2012b, s.7-8)

Rekomendacje dla mechanizmów wdrażania w nowej perspektywie finansowej

Zanim sformułujemy wnioski dla programów międzynarodowych z udziałem Polski na temat systemu wyboru projektów, chcielibyśmy raz jeszcze zaznaczyć, że nie ma jednego, modelowego rozwiązania.

W odniesieniu do procesu naboru, jak zauważył jeden z naszych rozmówców, wszystko zależy od tego jak sprawnie i Instytucja Zarządzająca prowadzi nabory – jeśli są one prowadzone w sposób uporządkowany to każda z form jest dobrym rozwiązaniem. W przypadku procesu oceny i wyboru oraz samych kryteriów wyboru jest nieco inaczej – tu istnieją pewne standardy, które dobry program powinien spełniać. Omawialiśmy je w poprzednich częściach, tu tylko podsumujemy za Bachtler et al. (2005):

1. proces oceny oparty na jasnej liście kryteriów, jasno zdefiniowanych, o wyraźnie określonych wagach każdego z nich, zwykle skodyfikowanych w formie podręcznika oceny projektów;
2. wyraźna i szeroko dostępna informacja dla aplikujących na temat zasad oceny, interpretacji kryteriów (najlepiej opatrzonych przykładami z projektów), wag każdego z kryteriów;
3. proces selekcji sformalizowany i przewidywalny, ocena prowadzona przez Sekretariat i ekspertów zewnętrznych, decyzje Komitetu Sterującego nie wprowadzające istotnych zmian do rankingu projektów a jedynie podsumowujące decyzje eksperckie;
4. współpraca pomiędzy poszczególnymi strukturami projektu i dobre partnerstwo w procesie podejmowania decyzji, w tym udział partnerów społecznych, środowiskowych, sektora prywatnego w komitetach dokonujących wyboru projektów.

Uwzględniając polski kontekst, dotychczasowe doświadczenia polskich programów i stan obszarów transgranicznych można się pokusić o pewne sugestie i wskazać potencjalnie bardziej skuteczne rozwiązania.

W odniesieniu do procesu naboru wydaje nam się, że należy sięgnąć po różne rozwiązania a sama strategia naboru powinna być modyfikowana w czasie, w oparciu o analizę postępów wdrażania programu.

I tak pierwszy nabór mógłby być naborem na wszystkie pola tematyczne danego programu. Dzięki temu instytucje programu będą się mogły w praktyce zorientowa-

ów kierunkach zainteresowań potencjalnych beneficjentów jak i w potencjale aplikacyjnym obszarze objętego programem.

Po analizie wyników pierwszego naboru sugerujemy natomiast stosowanie naborów zamkniętych – rozumianych jako nabory na określone typy projektów. Dzięki temu będzie można odpowiednio kierunkować zainteresowanie beneficjentów i zadbać o realizację strategicznych celów programu.

Naszym zdaniem wartym zastosowania są zarówno formuły Funduszu Małych Projektów jak i rozwiązania dotyczące Projektów Flagowych. Te pierwsze pozwolą uruchomić lokalny potencjał i włączyć do programu NGOsy. Ich tradycja w na polskich pograniczach jest też ugruntowana. Te drugie pozwolą mocniej zaangażować głównych interesariuszy i partnerów, a także ukierunkować ich dialog ku prawdziwie transgranicznym postrzeganiu działań.

Do rozważenia pozostaje kwestia dwuetapowego naboru – szczególnie wariantu dotyczącego informacji zwrotnych i doskonalenia pomysłów na obiecujące projekty. Zastosowanie tego wariantu zależy od skali programu i możliwości jak i umiejętności instytucji programowych (głównie sekretariatów). Regularna praca z potencjalnymi aplikującymi może zaowocować projektami o wyjątkowej jakości ale z drugiej strony, przy dużym zainteresowaniu może skończyć się przeciążeniem systemu wdrażania, a nawet oskarżeniami o faworyzowanie części aplikujących.

Przechodząc do kwestii procesu oceny i kryteriów oceny pozostaje nam zachęcać do rozwiązań świadczących o dojrzałości programu, takich jak:

- zapewnienie przewidywalności procesu poprzez publikację etapów wyboru, zasad, reguł,
- wprowadzenie w aplikacjach szablonów wymuszających wyartykułowanie efektów projektu w formie pozytywnej zmiany, którą projekt ma osiągnąć
- wprowadzenie w aplikacjach szablonów całkowicie przystających do kryteriów oceny przyjętych w programie
- jasne zdefiniowanie kryteriów wyboru projektów i udostępnienie tych definicji dla aplikujących, opatrzenie tych definicji wytycznymi dla oceniających, jak i przykładami interpretacji,

- przyjęcie jako wyjściowych typów kryteriów oceny przedstawionych przez INTERACT
- przełożenie kryteriów na skale ilościowe (optymalnie 4-stopniowe), z wyjaśnieniem i krótkim opisem (najlepiej przykładem) jak miałyby wyglądać projekt, by osiągnąć dany poziom skali,
- przypisanie większej wagi do kryteriów merytorycznych "Efektów" oraz "Wartości dodanej",
- oparcie oceny głównie na asesorach i ekspertach, z możliwością włączenia w proces oceny głównych interesariuszy,
- ograniczenie wpływu Komitetów Sterujących na ostateczny ranking projektów. dopuszczamy przesunięcia na liście liderów ale powinny one być one zawężone i ujęte w jasne i przejrzyste ramy. Na przykład można przyjąć zasadę, że KS może dodać określona liczbę punktów, które mogą przesunąć projekt o nie więcej niż 3 pozycje w rankingu.

Tworzenie dobrego systemu wyboru projektów jest procesem stopniowym. Operatorzy programu powinni więc pamiętać o regularnej refleksji i wyciąganiu wniosków z kolejnych konkursów. Po każdym procesie oceny powinna być przeprowadzona wewnętrzna analiza i dyskusja na temat tego które kryteria się sprawdziły, co zadziałało, co natomiast okazało się niezgodne z oczekiwaniami. Wnioski z takich dyskusji powinny być uwzględniane w kolejnym konkursie. Na przykład w pierwszych konkursach asesory powinni stosować skale numeryczne a jednocześnie każdy z przyznanych punktów opatrywać krótką oceną opisową. Analiza tych opisów pozwoli ujednolicić interpretację poszczególnych kryteriów w kolejnych konkursach. Z drugiej strony wszystkie wnioski aplikacyjne powinny mieć – na ostatniej stronie – pytanie do aplikanta – "Czy wniosek jest Twoim zdaniem jasny i zrozumiały". Tego typu proste rozwiązania – podejmowane regularnie przez personel programu – pozwolą zebrać informacje i stopniowo udoskonalać działania programu.

Na zakończenie warto też podkreślić jedną kwestię, w całym procesie naboru, oceny i wyboru łatwo zatracić się w szczegółach technicznych i procedurach. Nie wolno nam jednak tracić z oczu celu i sensu działań współpracy transgranicznej. Wszyscy uczestnicy programu – tak administracja jak i beneficjenci powinni zwracać większą uwagę na me-

ritum i robienie właściwych rzeczy, a nie tylko na robienie rzeczy właściwie (czyli wypełnienie administracyjnych formalności)³¹⁶. Pytanie o sens, o celowość i zakładaną pozytywną zmianę, którą mamy osiągnąć dzięki projektom i programowi powinno być stać zawsze w centrum naszych działań i naszych rozwiązań proceduralnych.

³¹⁶ Hummelbrunner, R. (2012) Synthesis Paper. Lessons from Austrian cross-border cooperation ETC programmes, September 2012, Vienna: OAR for EGO s.c.

5 ZAŁĄCZNIKI

5.1 ZAŁĄCZNIK 1: BANK POMYSŁÓW NA PROJEKTY

Celem tego załącznika jest odpowiedź na pytanie: **"W jakim zakresie projekty innowacyjne/nawatorskie realizowane są w innych programach transgranicznych UE (szczególnie na „starych” granicach)?"**

Odpowiadając na to pytanie omawiamy przedstawiamy dwie kwestie. Po pierwsze krótko analizujemy mechanizmy na poziomie programu, które umożliwiają wspieranie nowatorskich, nietuzinkowych pomysłów.

Po drugie, przedstawiamy szereg przykładów projektów, które naszym zdaniem można uznać za inspirujące. Projekty zostały uporządkowane według nowych celów tematycznych. Zakładamy, że mogą się stać inspiracją dla osób i instytucji aplikujących o środki z nowych programów współpracy transgranicznej.

Mechanizmy wsparcia nowatorskich projektów

Na samym wstępie naszych rozważań trzeba zdefiniować co oznacza termin "projekt innowacyjny/nawatorski". Na podstawie naszego przeglądu doświadczeń dotychczasowych programów EWT, stwierdzamy że "nowatorskość" projektu jest silnie kontekstowa – zależy do tego na jakiej granicy, w jak rozwiniętym układzie terytorialnym projekt jest realizowany. Na przykład w silnie podzielonym, peryferyjnym regionie transgranicznym nowatorskim projektem może być koordynacja lokalnych sieci transportu (rozkładów jazdy) między gminami po dwóch stronach granicy. Z kolei w wysoce zintegrowanym regionie nowatorskim rozwiązaniem będzie transgraniczny inkubator przedsiębiorczości wspierający przedsiębiorców z trzech państw i powiązany z lokalnym uniwersytetem (przykład miasta Maastricht).

Naszym zdaniem tym co świadczy o "nowatorskości" projektu transgranicznego, niezależnie od kontekstu, jest fakt, że problem który dotychczas był adresowany tylko przez jednego partnera (jedną stronę granicy) nagle zostaje dostrzeżony i podjęty z perspektywy obszaru transgranicznego jako całości. Tak więc "nowatorstwem" jest

spojrzenie zintegrowane, spojrzenie na dany układ ponadgraniczny jako na funkcjonalną całość. Naszą tezę potwierdzają analizy EPRC, które wskazują, że najbardziej spójne i zaawansowane programy współpracy transgranicznej mają bardzo jasne ukierunkowanie tematyczne (wiemy jaki jest nasz wspólny problem, jakie wyzwanie) i bardzo mocną tożsamość regionalną.

Jeśli zgodzimy się z taką interpretacją, to problem mechanizmów wspierania projektów innowacyjnych rysuje się w nieco innej optyce. Kluczem do powodzenia jest odpowiedź na pytanie:

Jak wspierać lokalnych i regionalnych interesariuszy programu, by zaczęli postrzegać obszar transgraniczny nie jako oddzielne, krajowe elementy ale jako funkcjonalną całość?

Zakładamy, że jeśli aktorzy poszerzą swoje "mapy myślowe", czyli zaczną myśleć w kategoriach obszaru transgranicznego a nie kilku obszarów przygranicznych, to zaczną dostrzegać nowe szanse, wyzwania, problemy – dotychczas niewidoczne w ich sfragmentyzowanej granicą percepcji.

Naszym zdaniem ten nowy sposób myślenia można rozwijać za pomocą następujących narzędzi i technik.

Pierwszym, najbardziej typowym rozwiązaniem są "bazy inspiracji" zawierające przykłady projektów transgranicznych realizowanych w innych programach. Aby inspiracje były użyteczne, ważne jest by opisy takich projektów zawierał jasno cel projektu – kwestię transgraniczną jaką przedstawiany projekt próbował rozwiązać. Takie bazy są prowadzone przez poszczególne programy (szczególnie dawne ścieżki INTERREG B i C), jak również na poziomie całej Unii Europejskiej (np. publikacje programu INTERACT, najnowsza publikacja DG Regio poświęcona dobrym przykładom projektów). Zaczęciem takiej bazy dla polskich projektów mogą być przykłady przedstawiane przez nas w dalszej części tego załącznika. Warto jednak podkreślić, że nie powinniśmy ograniczać się wyłącznie do czerpania przykładów ze starych państw Unii Europejskiej. Polscy interesariusze powinni uczyć się również od siebie na wzajem – to znaczy od projektów realizowanych w innych programach na polskim terytorium. To rozwiązanie powinno być oczywiście połączone z kampanią informacyjną – z jasnym wyjaśnianiem potencjalnym beneficjentom co jest a co nie jest projektem transgranicznym i nowatorskim. W naszej bazie pokazaliśmy przykłady pozytywne projektów. Wydaje nam się też,

zew materiałach informacyjnych programów należy również podawać przykłady projektów, które mimo iż dotyczą rozwoju lokalnego/regionalnego to nie mogą być uznane za transgraniczne. Opatrzanie każdego z przykładów wyjaśnieniem (tak pozytywnego jak i negatywnego) powinno ułatwić aplikującym tworzenie własnych pomysłów.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego ma ogląd wszystkich projektów, mogłoby więc rokrocznie wyłaniać te najciekawsze w skali ogólnopolskiej. W tym przypadku wartym rozważenia jest dodatkowe narzędzie promocji. Być może formuła konkursu na najciekawszy projekt transgraniczny realizowany przy udziale polskich partnerów byłaby dobrym motywatorem dla regionów a jednocześnie, przyciągałaby uwagę i inspirowała potencjalnych przyszłych beneficjentów.

Drugim powszechnym rozwiązaniem jest doradztwo świadczone przez instytucje programowe dla potencjalnych aplikujących. Chodzi zarówno o doradztwo na etapie przygotowania wniosków jak i już w trakcie projektu, w pierwszej jego fazie – gdy idee są weryfikowane w praktyce wdrażania, i gdy konieczne stają się modyfikacje. Opiera się on na warsztatach, spotkaniach informacyjnych, stronie internetowej a nawet specjalnej linii telefonicznej pod którą można uzyskać informacje i wyjaśnienia na temat zakresu programu i orientacji preferowanych projektów. W pierwszym etapie wdrażania projektów konieczna jest też opieka merytoryczna – wsparcie beneficjentów w wyklarowaniu ich wizji, doprecyzowaniu przełożenia pomysłów na praktyczne efekty. Oczywiście wszystkie te rozwiązania są zwykle powiązane z bankiem przykładów, opisywanym w poprzednim akapicie.

Podobnym, acz dużo rzadszym rozwiązaniem (bo stosowanym w już trwających, doświadczonych programach) jest za to mentoring ze strony innych projektów. Operatorzy najlepszych projektów, które są już zaawansowane albo które zakończyły się sukcesem, służą radami nowym aplikującym.

Bardziej systemowym podejściem do problemu "inspirowania myślenia transgranicznego" są warsztaty z planowania i rozwijania projektów transgranicznych. Takie rozwiązanie było wdrażane w programach granic austriackich. Polega ono na regularnych spotkaniach z interesariuszami programów, ustrukturalizowanej dyskusji o pomysłach na priorytety rozwojowe obszaru transgranicznego (zwykle animowanej, w formie warsztatu, burzy mózgów), prezentowaniu ciekawych inicjatyw, krótkich wykładów nt. nowych paradygmatów rozwoju regionalnego i lokalnego (prowadzonych

przez zewnętrznych ekspertów), połączonych z networkingiem. Takie działania (w Austrii koordynowane przez urząd kanclerski a prowadzone na poziomie regionalnym, przy zaangażowaniu wszystkich głównych interesariuszy każdego z programów) okazały się skuteczną platformą budowania myślenia transgranicznego.

Zarówno przy doradztwie jak i warsztatach wysoce wskazanym jest angażowanie ekspertów zewnętrznych, którzy mają szerokie zrozumienie procesów rozwojowych. Pomogą oni: ukierunkować dyskusję na efekty – oczekiwaną pozytywną zmianę, które miałyby przynieść interwencje EWT, nakierowywać myślenie lokalnych aktorów na bardziej ambitne tematy (wyrwać się z zakłętego kręgu myślenia wyłącznie o infrastrukturze jako jedynym gwarancie a wręcz celu rozwojowym), albo po prostu uświadamiać uczestnikom szerszy kontekst w którym operują – szanse i uwarunkowania współczesnych procesów rozwojowych.

Piątym rozwiązaniem są "Projekty flagowe". Zmuszają one kluczowych partnerów z danego regionu do wspólnej analizy potrzeb, spojrzenia na cały region transgraniczny i ustalenia wspólnych korzyści. Duża, wspólna inwestycja będąca widoczna medialnie mobilizuje partnerów po dwóch stronach granicy i buduje poczucie współwłasności.

Budowanie " myślenia transgranicznego" wśród interesariuszy jest procesem wieloletnim. Przykłady z granicy polsko-niemieckiej pokazują, że lata wdrażania projektów PHARE-CBC (szczególnie wymiany edukacyjnej) wychowały nowe pokolenie lokalnych aktorów, którzy myślą w nowych kategoriach i inicjują bardziej ambitne, transgraniczne inicjatywy. Idąc tym tropem proponujemy dwa dodatkowe narzędzia, będące jednocześnie pomysłami na projekty w ramach Celów tematycznych 11 (współpraca administracyjna) i 10 (edukacja).

Pierwszą propozycją jest program staży w instytucjach bliźniaczych oraz wymianę urzędników lokalnych. Chodzi o to, by osoba pracująca w polskim urzędzie mogła przez kilak miesięcy praktykować w analogicznej instytucji i stanowisku pracy u partnera zagranicznego. Ten mechanizm jest powszechnie stosowany w wielu krajach w instytucjach rządowych. Po pierwsze jest to doświadczenie wysoce inspirujące – pracownik widzi w jaki sposób analogiczne zadania są wykonywane w innej instytucji, innej kulturze. To pozwala mu spojrzeć krytycznie na swoje dotychczasowe doświadczenia, zauważyć możliwości ulepszeń ale również podzielić się swoimi dobrymi rozwiązaniami. Po powrocie do macierzystej jednostki może na tej podstawie inicjować zmiany. Po

drugie takie doświadczenie poprawia komunikację i współpracę pomiędzy dwoma partnerami międzynarodowymi. Budowane jest wzajemne zrozumienie – nie tylko na poziomie ludzkim ale i na poziomie procedur i zrozumienia kontekstu w którym każda z instytucji funkcjonuje.

Drugą propozycją są wymiany szkolne i studenckie. Uznajemy to jako długookresową inwestycję w budowanie nowego postrzegania obszaru transgranicznego. Chodzi o dłuższe, kilkumiesięczne wymiany/stypendia dla uczniów, studentów, kadry nauczycielskiej. Tak jak w pierwszym przypadku tak i tutaj chodzi o zmianę "map myślowych". Zrozumienie rzeczywistości i praktycznych warunków funkcjonowania po drugiej stronie granicy. Młodzi ludzie są potencjalnymi kandydatami na przyszłych urzędników lokalnych, decydentów, działaczy. Poszerzenie ich horyzontów dziś, oznacza szerszy sposób działania i myślenia za kilka i kilkanaście lat, gdy osiągną pozycje decyzyjne. Z kolei inspirowanie nauczycieli powinno skutkować tym, że nauczyciele będą inspirować uczniów i inicjować lokalne projekty współpracy.

Podsumowując, warunkiem powstawania projektów nowatorskich jest zmiana "map myślowych" – postrzegania przestrzeni granicy przez interesariuszy. Jest to proces wieloletni. Instytucje programowe powinny przyjąć postawę proaktywną wobec tego wyzwania i już teraz świadomie inicjować procesy, które będą przynosić efekty za kilka lub nawet kilkanaście lat. Jako narzędzia wspierania tego procesu proponujemy:

1. tworzenie baz inspirujących projektów
2. przygotowanie i rozpowszechnianie dokładnych informacji dla potencjalnych beneficjentów – zawierających przykłady zarówno projektów uznanych za pożądane jak i projektów nie przystających do finansowania z programu, wraz z wyjaśnieniem dlaczego
3. doradztwo świadczone przez instytucje programowe dla potencjalnych aplikujących
4. mentoring dla aplikujących ze strony wiodących, już zaawansowanych projektów
5. regularne warsztaty z planowania i rozwijania projektów transgranicznych dla głównych interesariuszy
6. zaangażowanie w kontakty z interesariuszami zewnętrznych ekspertów z pola rozwoju regionalnego

7. wybór i wdrażanie projektów flagowych
8. program staży w instytucjach bliźniaczych oraz wymianę urzędników lokalnych
9. wymiany szkolne i studenckie.

2. Przykłady nowatorskich projektów

Przykłady projektów ułożyliśmy według celów tematycznych proponowanych przez Komisję Europejską w projekcie nowego Rozporządzenia nt. Funduszy Strukturalnych. W głównej części naszej ekspertyzy zaproponowaliśmy cele dla poszczególnych programów. Są to:

- Cel Tematyczny 1: Strengthening research, technological development and innovation (Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego i innowacji)
- Cel Tematyczny 3: Enhancing the competitiveness of small and medium-sized enterprises (Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw)
- Cel Tematyczny 5: Promoting climate change adaptation, risk prevention and management (Promowanie dostosowywania do zmian klimatycznych, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem)
- Cel Tematyczny 6: Protecting the environment and promoting resource efficiency (Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów)
- Cel Tematyczny 7: Promoting sustainable transport and removing bottlenecks in key network infrastructures (Promocja zrównoważonego transportu i usuwanie problemów z przepustowością w działaniu najważniejszych infrastrukturalnych sieciowych)
- Cel Tematyczny 8: Promoting employment and supporting labour mobility (Promocja zatrudnienia i mobilności pracowników)
- Cel tematyczny 9: Promoting social inclusion and combating poverty (Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem)
- Cel Tematyczny 10: Investing in skills, education and lifelong learning (Inwestycje w edukację, umiejętności i kształcenie ustawiczne przez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej)
- Cel Tematyczny 11: Enhancing institutional capacity and an efficient public administration (Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej).

W naszym banku pomysłów te wybrane cele opatrujemy przykładami z istniejących już programów. Odwołujemy się zarówno do przykładów programów INTERREG ścieżki A (transgraniczna) jak i komponentów B i C. Uważamy, że wiele projektów realizowanych w dotychczasowych komponentach transnarodowym i międzyregionalnym może być inspiracją dla nowych projektów transgranicznych odchodzących od tradycyjnej rozbudowy infrastruktury. Wiele z nich dotyczy koordynacji działań, miękkiej współpracy, planowania przygotowującego podstawy do dalszych inwestycji. Często też ujmują one obszar interwencji w sposób funkcjonalny. Mamy nadzieję, że te przykłady będą dobrą podstawą do stworzenia bazy inspiracji dla polskich beneficjentów programów współpracy terytorialnej.

CEL TEMATYCZNY 1: WZMACNIANIE BADAŃ, ROZWOJU TECHNOLOGICZNEGO I INNOWACJI

Projekt 1: International Iberian Nanotechnology Laboratory

(MIĘDZYNARODOWE IBERYJSKIE LABORATORIUM NANOTECHNOLOGII)

Program

Program Współpracy Przygranicznej Hiszpania-Portugalia 2007-2013.

Partnerzy

Wspólna decyzja rządów Hiszpanii i Portugalii

Cel projektu

Organizacja multilateralna, reprezentująca zaangażowanie Półwyspu Iberyjskiego w nanotechnologię i nanonaukę.

Opis projektu

Działania INL skupiają się na:

- zapewnianiu światowej klasy badań w zakresie, w jakim prowadzi działalność;
- organizowanie i sponsorowanie europejskiej i międzynarodowej współpracy w dziedzinie badań nanotechnologicznych i nanonaukowych;
- rozwijanie systemów w celu zapobiegania i opanowywania ryzyka związanego z nanotechnologią;

- rozwijanie współpracy pomiędzy uniwersytetami, a przemysłem oraz między sektorem prywatnym, a publicznym, szkolenie badaczy i przyczynianie się do rozwoju wyszkolonych kadr dla przemysłu nanotechnologicznego;
- tworzenie silnych wspólnot naukowych w krajach członkowskich na polu nanonauki i nanotechnologii, pozostających w ścisłych związkach z laboratoriami o zasięgu globalnym;
- przygotowywanie zasad korzystania z własności intelektualnej, aby móc rozprzestrzeniać rezultaty pracy oraz know-how, umożliwiać transfer technologii chronić wynalazki.

Transgraniczność i innowacyjność projektu

To pierwszy w pełni europejska międzyrządowa międzynarodowa organizacja badawcza działająca na polu nanonauki i nanotechnologii. Posiada znaczący wkład i wsparcie rządów krajowych. Korzyści dla całego regionu wychodzą od konkurencyjności infrastruktury technologicznej, co przyczynia się do konkurencyjności regionu w odniesieniu do przedsiębiorstw, uniwersytetów i centrów technologicznych.

Projekt 2: Facility Sharing in Life Sciences – Promoting innovation in NWE life science SMEs by enabling easy transnational access to research facilities

(WSPÓŁDZIELENIE ZAPLECZA NAUKOWEGO W RAMACH NAUK PRZYRODNICZYCH – PROMOCJA INNOWACJI POMIĘDZY mŚP W EUROPIE PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ, ZAJMUJĄCYMI się NAUKAMI PRZYRODNICZYMI POPRZECZ UŁATWIANIE DOSTĘPU O CHARAKTERZE TRANSNARODOWYM DO ZAPLECZA NAUKOWEGO)

Program

INTERREG IVB North-West Europe

Partnerzy

Lider: NV Brabantse Ontwikkelings Maatschappij + 5 partnerów projektu

Partnerami są: firmy prywatne z Holandii i Niemiec, Uniwersytet w Liège, międzynarodowa sieć zrzeszająca specjalistów z zakresu technologii ochrony zdrowia oraz konsorcjum duńskich firm, posiadających doświadczenie w nawiązywaniu współpracy między

MŚP, a publicznymi ośrodkami o charakterze badawczo-rozwojowym w zakresie medycyny.

Cel projektu

Celem jest otwarcie prywatnej i publicznej infrastruktury R&D w zakresie badań medycznych na MŚP z innych regionów w obszarze oraz poprawienie wykorzystania tego zaplecza poprzez intensyfikację kontaktów i promocję wspólnych inicjatyw. Ma to zaowocować zwiększeniem doświadczenia MŚP i zaplecza naukowego oraz podnieść poziom innowacyjności sektora ochrony zdrowia w Europie Północno-Zachodniej.

Opis projektu

Projekt przewiduje stworzenie innowacyjnej i transnarodowej infrastruktury współdzielenia zaplecza naukowego, którą będzie można wykorzystywać po zakończeniu projektu i która:

- zapewni MŚP ogół informacji i wsparcie w dostępie do zaplecza naukowego z bardziej rozwiniętych regionów w jednym miejscu,
- zwiększy świadomość MŚP nt. dostępnej wiedzy, doświadczenia i zaplecza naukowego z innych regionów i ich wartości dodanej oraz aktywnie wesprze je w skorzystaniu z nich,
- zapewni MŚP całkowity i łatwy dostęp do regionalnego zaplecza naukowego na uprzednio określonych zasadach,
- zapewni bodziec do zapoczątkowania trwałej transnarodowej współpracy między MŚP, a zapleczem naukowym poprzez schemat międzynarodowego vouchera.
- Transgraniczność i innowacyjność projektu
- szerokie partnerstwo,
- koncentrowanie się na promocji innowacji,
- transgraniczne powiązanie MŚP oraz uczelni wyższych,
- rozwój długofalowej strategii dla trwałości transnarodowego zaplecza naukowego.

Projekt 3: Social Innovation Europe

(Europa społecznych innowacji)

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.socialinnovationeurope.eu>

Program

Program Ramowy UE Competitiveness and Innovation

Partnerzy

Euclid Network, Danish Technological Institute, Social Innovation eXchange (SIX), Young Foundation, a także nieformalna grupa ekspertów.

Cel projektu

Celem projektu jest stworzenie sieci współpracy pomiędzy władzami publicznymi, przedsiębiorcami, środowiskiem naukowym i organizacjami pozarządowymi, w ramach której wypracowywane byłyby innowacje społeczne, następowałaby wymiana dobrych praktyk w tym zakresie, a także powstałaby baza informacji i kontaktów.

Opis projektu

W ramach projektu powstała platforma internetowa zawierająca bieżące informacje o innowacjach społecznych we wszystkich 27 krajach UE. Partnerzy projektu opracowali serię raportów i analiz w zakresie innowacji społecznych, które stanowią także zbiór dobrych praktyk w tym zakresie. Ponadto, w porozumieniu z interesariuszami z obszaru UE, zorganizowano liczne lokalne wydarzenia (konferencje, seminaria, warsztaty, szkolenia, nieformalne grupy robocze) promujące innowacje społeczne.

Transgraniczność i innowacyjność projektu

- platforma internetowa integrująca dobre praktyki z obszaru innowacji społecznych;
- wydarzenia integrujące lokalne społeczności na rzecz innowacji społecznych;
- wspólne badania naukowe w obszarze innowacji społecznych;
- zaangażowanie szerokiego grona ekspertów z różnych krajów.

Projekt 4: DUOSTARS**

Program

INTERREG IVA Słowacja-Austria

Partnerzy

Izba Przemysłowo-Handlowa Dolnej Austrii (AT), Zjednoczenie Przemysłowców (Industriellenvereinigung) (AT), kraj związkowy Dolna Austria (AT), Federalne Ministerstwo Gospodarki, Rodziny i Młodzieży (AT), Region Trnawa (SK), Miasto Dolný Bar (SK)

Cele projektu

Projekt, poprzez innowacyjne działania, zorientowane na nowe technologie, stara się wzmacniać udział czołowych przedsiębiorstw i instytucji publicznych w globalnych sieciach zaawansowanych technologii, opartych na wiedzy.

Opis projektu

Projekt łączy w sobie innowacyjność i transgraniczną współpracę transgraniczną. Wpiera on średniej wielkości firmy z branży motoryzacyjnej i elektronicznej w udziale w globalnych sieciach zaawansowanych technologii.

Partnerzy przeprowadzili dwa innowacyjne projekty pilotażowe: „DUO**STARS Network Coach” i „DUO**STARS Virtual Lab.”

DUO**STARS Network Coach pomaga MŚP w docieraniu do globalnego rynku – np. poprzez skuteczne docieranie do źródeł i nowych kanałów dystrybucji.

DUO**STARS Virtual Lab zapewnia innowacyjne kursy e-learningowe środowisko symulacyjne nastawione na szkolenia. DUO**STARS Virtual Lab zapewnia specjalistyczną, ale jednocześnie praktyczną wiedzę przyspieszającą tworzenie i rozprzestrzenianie się doświadczenia.

Transgraniczność i innowacyjność

- Udział zaawansowanych technologii w globalnych sieciach.
- Projekt, poprzez partnerską strukturę, stara się kapitalizować wspólny innowacyjny potencjał szybko rozwijającego się słowackiego regionu Trnawa oraz udaną transformację Dolnej Austrii w region zaawansowanych technologii.

CEL TEMATYCZNY 3: PODNOSZENIE KONKURENCYJNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Projekt 1: FOOD2MARKET Increasing NWE SMEs' capacity to bring food innovations to the market

(FOOD2MARKET – ZWIĘKSZANIE ZDOLNOŚCI MŚP W EUROPIE PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ DO WPROWADZANIA NA RYNEK NOWYCH PRODUKTÓW SPOŻYWCZYCH)

Program

INTERREG IVB North-West Europe

Partnerzy

Lider: Stichting Food Valley + 4 partnerów

Partnerami są: firmy prywatne, sieci grupujące firmy i instytucje zajmujące się sektorem spożywczym i technologii spożywczych oraz instytut badawczy.

Cel projektu

Celem projektu FOOD2MARKET jest zwiększenie zdolności MŚP w Europie Północno-Zachodniej do wprowadzania na rynek nowych produktów spożywczych. Aby to osiągnąć, partnerzy tworzą trwały schemat transnarodowych inkubatorów innowacyjności:

- Wspieranie wewnętrznej zdolności innowacyjnej MŚP działających na rynku spożywczym poprzez szkolenia dla menedżerów nt. wykorzystania innowacyjnych procesów zarządzania w pracy i tworzenia struktur wsparcia oraz kultury innowacyjności w ich organizacjach.
- Towarzyszenie MŚP w przewidywaniu trendów rynkowych oraz potrzeb konsumentów oraz w rozwoju zdolności MŚP do zaangażowania się w proces rozwoju transnarodowych i interdyscyplinarnych produktów lub usług, aby zaspokoić te potrzeby.
- Poszerzenie sieci kompetencji MŚP poprzez powiązanie ich z technologiami, zapleczem i wiedzą z uczestniczących w projekcie regionów, co pozwoli na zaspokojenie potrzeb w zakresie wyspecjalizowanej wiedzy na temat nowych produktów, procesów lub usług.

- Utworzenie zdolności MŚP do wprowadzania nowych produktów na rynki poprzez wspieranie ich w ocenie potencjału rynkowego, identyfikowaniu najlepszych kanałów dystrybucji i w wyborze najlepszych działań rynkowych.
- Zapewnienie, że innowacyjne pomysły MŚP są zamieniane w produkty, które trafiają na rynek, poprzez wspieranie ich w procesach innowacyjnych.

Opis projektu

Przemysł spożywczy, którego roczny obrót przekracza 100 mld. euro i który zatrudnia ponad 300 000 osób, jest jednym z filarów gospodarki Flandrii, Holandii, Dolnej Saksonii i Nadrenii-Westfalii. Biskość geograficzna i kulturowa zaowocowała trwałymi kontaktami handlowymi między tymi regionami, choć w przypadku badań i rozwoju innowacji, nadal widać między nimi granice. Celem projektu FOOD2MARKET jest zwiększenie zdolności MŚP w Europie Północno-Zachodniej zajmujących się sektorem spożywczym do przyspieszenia preradzania idei i wiedzy w nowe produkty, procesy i usługi, co zwiększy konkurencyjność MŚP i pozwoli im na szybkie reagowanie na trendy rynkowe oraz na wchodzenie na nowe międzynarodowe rynki przy pomocy zrównoważonego rozwoju oraz troski o zdrowie.

Transgraniczność i innowacyjność projektu

- Różnorodność typów partnerów.
- Trwały produkt.

Projekt 2: Baltorgpotato – Baltic organic potato for world markets

(BALTORGPOATATO – BAŁTYCKI ZIEMNIAK EKOLOGICZNY DLA RYNKÓW ŚWIATOWYCH)

Program

INTERREG IVC Estonia-Łotwa

Partnerzy

Lider: Aloja Starkelsen, Ltd. (LV) + partnerzy: Związek Łotewskiego Rolnictwa Ekologicznego (LV), Estoński Związek Biodynamiczny (EE), Instytut Gospodarczy Łotewskiej

Akademii Nauk (LV), Instytut Hodowli Roślin Jõgeva (EE), Związek Hodowców i Producentów Ziemniaka (LV), Państwowy Instytut Hodowli Roślin w Priekuļi (LV)

Cele Projektu

Z powodu zwiększonego popytu na produkty ekologiczne, powstała niezagospodarowana nisza rynkowa ekologicznego, bałtyckiego ziemniaka. Hodowcy, plantatorzy i producenci ekologicznego ziemniaka potrzebują jednak wsparcia, aby znaleźć rynki dla swoich produktów i rozwinąć łańcuch produkcyjny ziemniaka ekologicznego, by efektywnie wytwarzać produkt najwyższej jakości. Przy takim założeniu, głównym celem projektu jest utworzenie łańcucha produkcyjnego i zwiększenie konkurencyjności rynkowej uczestników tego łańcucha.

Opis projektu

Aby zwiększyć wydajność przedsiębiorstw zaangażowanych w produkcję ziemniaka i aby wzmocnić promocję ekologicznych, bałtyckich produktów na rynkach zewnętrznych, projekt obejmuje oszacowanie wielkości rynku, przygotowanie wspólnej strategii i planu działań, szkolenia, umożliwienie nabycia sprzętu, rozwinięcie nowych i ulepszonych produktów z ziemniaka, wymianę dobrych praktyk, poszerzenie współpracy pomiędzy uczestnikami i pomoc rolnikom w przechodzeniu na certyfikowane uprawy ekologiczne.

Transgraniczność i innowacyjność

- Rozwijanie specyficznego, innowacyjnego produktu niszowego.
- Rozprzestrzenianie wiedzy i wykorzystanie zasobów partnerów międzynarodowych.
- Innowacyjny sposób gromadzenia różnych sektorów w celu stworzenia działającego łańcucha produkcyjnego.
- Innowacyjne podejście do produkcji i promocji tradycyjnych produktów.

Projekt 3: North Charr

Program

Program Northern Periphery 2007-2013 (Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej)

Partnerzy

Lider: SLU, Szwecja + 2 partnerów. Partnerami są: uniwersytet z Islandii oraz norweska firma, zajmująca się produkcją żywności, rybołówstwem i akwakulturą.

Cel projektu

Celem projektu jest zwiększenie hodowli golca zwyczajnego (*Salvelinus alpinus* L. – ang. Arctic charr) w północnych peryferyjnych regionach Europy poprzez:

- określenie potencjału produkcyjnego i wąskich gardeł w różnych regionach i przy użyciu różnych technologii,
- rozwijanie i stosowanie rozwiązań dla problemów zaistniałych podczas hodowli,
- inicjowanie struktur w układzie triple-helix w celu zapewnienia uczestnikom narzędzi i sieci kontaktów, ułatwiających rozwój.

Opis projektu

Golec zwyczajny to ceniona ryba dalekiej Północy. Jego hodowla jest nadal małoskalowa, ale ma duży potencjał wzrostowy i daje nadzieję na wypromowanie unikatowego produktu dalekiej Północy o wysokiej jakości. W tym projekcie zastosowano podejście holistyczne aby dać jego uczestnikom narzędzia, pozwalające na zwiększenie hodowli ryb. Szczególną uwagę przywiązuje się do stosowania ekologicznych i zrównoważonych składników paszy dla ryb i rozwój kryteriów dobrostanu oraz uboju.

Transgraniczność i innowacyjność

- Rozwój ściśle przypisanego do regionu produktu niszowego.
- Zwiększenie know-how i wykorzystania zasobów.

CEL TEMATYCZNY 5: PROMOWANIE DOSTOSOWYWANIA DO ZMIAN KLIMATYCZNYCH, ZAPOBIEGANIA RYZYKU I ZARZĄDZANIA RYZYKIEM

Projekt 1: CROSS BORDER mountain rescue, STAGE TWO

(TRANSGRANICZNE GÓRSKIE SŁUŻBY RATOWNICZE, CZĘŚĆ 2)

Program

Program INTERREG IVA Botnia-Atlantica

Partnerzy

Lider: Gmina Storuman (SE) + partner: Gmina Rana (NO). Uczestnikami projektu jest kilka gmin w Szwecji i Norwegii oraz szwedzkie i norweskie zawodowe i ochotnicze służby ratunkowe z obszarów gmin biorących udział w projekcie.

Cel projektu

Celem dwuetapowego projektu jest stworzenie transgranicznej organizacji ratownictwa górskiego, grupującego ludzi o ogromnym doświadczeniu. Głównym celem jest wzmocnienie i poprawienie skuteczności operacji transgranicznych i łączności pomiędzy ekipami ratowniczymi. Specjalizacja, koordynacja i poprawa komunikacji ma przynieść objęcie większego obszaru monitoringiem oraz zwiększenie liczby pracowników i sprzętu, a przez to zwiększenie bezpieczeństwa w górach.

Opis projektu

Projekt jest podzielony na trzy części, które skupiają się na:

- Transgraniczne doświadczenia i informacja: znajomość terenu i wiedza nt. dostępności zasobów będzie współdzielona między zespołami norweskimi i szwedzkimi, co dodatkowo wzmocni relacje indywidualne.
- Komunikacja: poprawa dostępu do systemów komunikacyjnych, pozycjonowania GPS i digitalizacja tras skuterów śnieżnych.
- Wdrażanie metod poszukiwawczych: wprowadzenie efektywniejszych metod jak np. MSO (Managing Search Operations).

Cele każdej części zostaną osiągnięte poprzez wspólne kursy i treningi, tworzenie grup kompetencyjnych dla różnych sytuacji ratowniczych, inwestycje w poprawę bezpieczeństwa oraz współdzielenie sprzętu i wymiana informacji o dostępnych zasobach.

Transgraniczność i innowacyjność

- Zaangażowanie dużej liczby publicznych i ochotniczych organizacji.
- Rozwój transgranicznego zespołu ratunkowego – połączone załogi i sprzęt pozwalają na efektywniejsze wykorzystanie zasobów, zwiększenie bezpieczeństwa i jakości usług.

- Wprowadzenie innowacyjnych metod poszukiwawczych na obszarze objętym projektem.

Projekt 2: Ensaco oil spill: environmental and safety management cooperation on shoreline oilspill response

(WYCIEK ROPY ENSACO: WSPÓŁPRACA W REGIONIE WYCIEKU DOTYCZĄCA OCHRONY ŚRODOWISKA I BEZPIECZEŃSTWA)

Program

Program INTERREG IVA Region Bałtyku Centralnego 2007-2013

Partnerzy

Lider: Uniwersytet Nauk Stosowanych HAAGA-HELIA (FI) + partnerzy: Służby ratownicze z Finlandii i Szwecji, WWF Finland (FI), Estońska Akademia Morska (EE), Estoński Zarząd Ratowniczy (EE), Estońska Akademia Nauk Bezpieczeństwa (EE), Estoński Fundusz Przyrodniczy (EE), Szwedzka Agencja Obrony Cywilnej (SE), Szwedzka Straż Przybrzeżna (SE), Straż Pożarna regionu Sztokholm (SE)

Cele projektu

Transport ropy naftowej oraz ruch statków w środkowej części Bałtyku rośnie, zwiększając ryzyko wycieku. Władze odpowiedzialne za łagodzenie skutków wycieków przy wybrzeżu i wyspach wiedzą, że ich gotowość na reakcję nie jest dostateczna. Poprzez rozwój metod współpracy i nowych elektronicznych narzędzi, jak również zintegrowanie ich jako części systemu zarządzania, projekt ma na celu zmniejszenie negatywnych skutków środowiskowych i społeczno-ekonomicznych wycieku poprzez szybką i skuteczną reakcję. Projekt może w znaczący sposób poprawić gotowość Estonii, Finlandii, Szwecji i Rosji na zanieczyszczenie ropy na środkowym Bałtyku.

Opis projektu

Partnerzy rozwiną dwa nowe praktyczne narzędzia służące zarządzaniu i integrowaniu ich jako części systemu zarządzania odpowiednich władz na wybrzeżach środkowego Bałtyku w Estonii, Finlandii i Szwecji. Jedno z nich dotyczy mobilizacji zasobów ludzkich i technicznych, podczas gdy inne zwracają uwagę na ekologiczne aspekty reakcji. Praktyczna praca jest wsparta przez krajowe i międzynarodowe seminaria, warsztaty, szko-

lenia, ćwiczenia oraz poprzez podpisywanie bilateralnych umów o współpracy w tym zakresie.

Transgraniczność i innowacyjność

- Powiązanie z makroregionem Morza Bałtyckiego.
- Zachęcenie władz do wdrożenia współpracy transgranicznej w podległych agencjach.
- Podpisanie nowych umów dwustronnych.
- Praktyczna i innowacyjna współpraca zorientowana na cel i prowadząca do zintensyfikowania transgranicznej reakcji na wycieki ropy naftowej w kontekście bezpieczeństwa i ochrony środowiska, jaka do tej pory w ogóle nie istniała.

CEL TEMATYCZNY 6: OCHRONA ŚRODOWISKA NATURALNEGO I WSPIERANIE EFEKTYWNOŚCI WYKORZYSTYWANIA ZASOBÓW

Projekt 1: The project “Alps-Carpathians Corridor” (PROJEKT „KORYTARZ ALPEJSKO-KARPACKI”)

Program

INTERREG IVA Austria-Słowacja

Partnerzy

Burgenland, Dolna Austria, Wiedeń – Austria / Kraj Bratysławski, Słowacja Zachodnia – Słowacja

Cel projektu

Projekt jest realizacją wspólnego Austriacko-Słowackiego Planu Działań dla Korytarza, obejmującego gospodarowanie ziemią, komunikację, plany naukowe, ochronę środowiska i planowanie przestrzenne. Po zakończeniu projektu powstanie podręcznik, zarówno dotyczący wdrażania, jak i planowania przestrzennego, przeznaczony dla zainteresowanych władz lokalnych.

Budowany jest system „zielonych mostów”, mających ułatwiać migracje zwierząt, pierwsze z nich pojawią się w Austrii nad autostradą A4 Wiedeń-Budapeszt oraz na Słowacji nad autostradą Bratysława-Brno. Powstaje również forum rządzących regionami, mające na celu wymianę poglądów i rozwój rozwiązań, dających się zastosować w całym regionie.

Opis projektu

Osadnictwo i drogi szybkiego ruchu między Alpami, a Karpatami zaburzają naturalne szlaki migracyjne zwierząt, stąd budowa mostów dla zwierząt i inne działania w celu odtworzenia Korytarza Alpejsko-Karpackiego i liczebności dzikich zwierząt. Wykorzystanie ziemi między Wiedniem, a Bratysławą jest intensywne, stąd wspólne rozwiązanie łączące wymagania dot. ochrony środowiska z działalnością ekonomiczną. Korytarz ma ponownie połączyć wschodnią część Alp z Karpatami Zachodnimi i wesprzeć powiązania ekologiczne oraz zrównoważony rozwój regionu.

Projekt zgromadził wokół siebie wiele instytucji, NGOs, uniwersytety oraz firmy zarządzające autostradami i władze lokalne z Austrii i Słowacji, budując wspólną transgra-

niczną platformę ułatwiającą wymianę wiedzy nt. migracji i wymiany puli genetycznej populacji dzikich zwierząt. Ma on także na celu zwiększyć atrakcyjność regionu i zwiększyć świadomość proekologiczną mieszkańców.

Transgraniczność i innowacyjność

- Wspólne rozwiązanie wspólnego problemu,
- Nawiązanie do strategii makroregionalnej,
- Czołowi uczestnicy są stronami porozumienia (Memorandum of Understanding) prowadzącego do zapewnienia zrównoważonego rozwoju na własnych obszarach. Poza tym, odpowiednie plany zagospodarowania przestrzennego na stopniu krajowym i federalnym wpływają na rezultaty i rekomendacje,
- Innowacyjne, transgraniczne podejście do kwestii planowania przestrzennego i udroźniania zamkniętych szlaków migracji zwierząt.

Projekt 2: Dwie Cerkwie – zbliżenie kultur pogranicza Polski i Słowacji (źródło: www.dwiecerkwie.pl)

Program

Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007-2013

Partnerzy

Lider: Gmina Komańcza

Partnerzy pozostali: obec Habura, Parafia Prawosławna w Komańczy

Cel projektu

Projekt „Dwie Cerkwie” to inwestycja o charakterze transgranicznym, która przyczynia się do polepszenia warunków rozwoju gospodarczego w oparciu o dziedzictwo kulturowe w Gminie Komańcza i Obec Habura. Do powstania tego projektu przyczyniło się wiele rzeczy. Najważniejszą z nich okazał się brak w obrębie Gminy Komańcza i Obec Habura, miejsc kultu, jakim były drewniane cerkwie. Zarówno, spalona w pożarze w 2006 roku cerkiew w Komańczy jak i XVI-sto wieczna cerkiew z Habury, przeniesiona do Czech w ramach działań wojennych, stanowiły podstawę dla utrzymania tożsamości religijnej i kulturowej mieszkańców regionu. W dobie tak dużego zatracenia własnej toż-

samości przez większość społeczeństw, pamięć o własnym pochodzeniu, historii i tradycji jest niezbędna do zachowania własnej identyfikacji.

Opis projektu

Cały projekt podzielony został na cztery etapy, a każdy z etapów posiada określony cel:

Etap I to dokończenie rekonstrukcji XIX-sto wiecznej, drewnianej cerkwi w Komańczy, która stanowiła cenny element dziedzictwa religijnego i kulturowego tego obszaru. Etap ten pozwoli na otworzenie niepowtarzalnego charakteru i wyglądu cerkwi, która spłonęła w 2006 roku

Etap II to wybudowanie wiernej kopii XVI-sto wiecznej, drewnianej cerkwi w Haburze

Etap III to wdrożenie „Programu Dziedzictwa Kulturowego”. Głównym celem tego etapu jest zwiększenie poziomu wiedzy i świadomości u mieszkańców terenów pogranicza w zakresie własnej tożsamości religijnej i kulturowej. Dzięki temu programowi zwiększeniu ulegnie współpraca pomiędzy podmiotami i instytucjami, jakie działają na tym obszarze na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i przekazu duchowego kultury łemkowskiej i rusnackiej w pasie przygranicznym.

Etap IV poświęcony został szeroko rozumianej promocji projektu, która ma zapewnić uczestnictwo mieszkańców pogranicza, i nie tylko, podczas imprez realizowanych w ramach „Programu Dziedzictwa Kulturowego” jak również promocji samego obszaru pogranicza polsko- słowackiego. Partnerstwo, jakie zostało zawarte w ramach projektu jest działaniem umożliwiającym wykonanie tych wszystkich czynności, których celem jest zapobieganie zanikowi tożsamości kulturowej jak i dzielenie się nią z innymi.

W ramach projektu mają miejsce takie imprezy kulturalne: po stronie słowackiej:

„Dni kultury polskiej w Haburze”, „Dni Habury” i „Międzynarodowy turniej im. V. Onufra” oraz po stronie polskiej: „Dni kultury słowackiej w Rzepedzi”, „Spotkania przygraniczne w Komańczy” i „Radoszyckie źródło”.

Transgraniczność i innowacyjność

Projekt „Dwie Cerkwie” jest skierowany do społeczności, która zamieszkuje obszar pogranicza a przede wszystkim mieszkańców Gminy Komańcza i Obec Habura, a także turystów. Innowacyjne podejście polega na odtworzeniu obiektów przeniesionych lub

zniszczonych i wykonaniu ich wiernych replik, które pozwalają również na budowaniu wokół tych obiektów produktów turystycznych.

Projekt 3: SUN – Sustainable Urban Neighbourhoods (MIEJSKIE SĄSIEDZTWO DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU)

Program

Euroregion Moza-Ren

Partnerzy

Lider: LEMA-ULg + partnerzy: miasta z Belgii i Holandii, holenderskie i belgijskie sieci współpracy, uczelnie wyższe z Belgii, Holandii i Niemiec oraz klastry z regionu zajmujące się ekologią i zrównoważonym rozwojem.

Cel projektu

Projekt ma na celu zmierzenie się z przejściem od tradycyjnego sposobu na rewitalizację dzielnic miast do ich dynamicznego, zrównoważonego rozwoju, dziejącym się na terenie siedmiu obszarów miejskich. SUN to badanie interdyscyplinarne i wielopoziomowe, obejmujące miasta, naukowców akademickich, obywateli oraz społeczności związane z siedmioma dzielnicami pilotażowymi, ich 60 tysiącami mieszkańców, siedmioma władzami lokalnymi oraz pięcioma partnerami akademickimi. Szczególną uwagę poświęcono poprawie sprawności energetycznej prywatnych domów, co jest głównym wyzwaniem dla uczestniczących dzielnic.

Opis projektu

Projekt eksperymentuje ze zintegrowanym podejściem do przyspieszania procesu rewitalizacji energetycznej w uczestniczących dzielnicach. Przyjęte podejście zostało zainspirowane różnymi doświadczeniami z różnych regionów partnerskich, które zaadaptowano, aby pasowały do kontekstu projektu. Jest ono oparte na dynamice grupy, będącej interesującym bodźcem wywołującym zmiany behawioralne.

Transgraniczność i innowacyjność

- Zaprojektowany jako badanie interdyscyplinarne i wielopoziomowe.

- Zaadaptowane innowacyjne podejście do znajdowania rozwiązań dla problemów technicznych i finansowych.
- Silna mobilizacja społeczna otaczająca podejście oparte na celu jest dla większości uczestniczących obszarów nowością.

Projekt 4: WAB project – Wetlands, Algae and Biogas – a southern Baltic Sea, Eutrophication Counteract Project

“WAB – MOKRADŁA (NIEUŻYTKI), GLONY I BIOGAZ – PRZECIWDZIAŁANIE EUTROFIZACJI POŁUDNIOWEGO BAŁTYKU”

Program

Program Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk

Partnerzy

Miasto Trelleborg (SE, główny beneficjent), Miasto Sopot, Instytut Oceanologii Polskiej Akademii Nauk, Pomorskie Centrum Edukacji Rolniczej, Jednostka odpowiedzialna za obszar zlewków rzecznych południowego Bałtyku (SE), Uniwersytet w Kalmarze (SE), Centrum Nauk Morskich (SE), Związek Władz Lokalnych Skanii (SE), Komunalny Związek Gmin „Dolina Redy i Chylonki”, Pomorskie Centrum Badań i Technologii Środowiska.

Cele projektu

Projekt ma na celu ustanowienie całościowego podejścia do usuwania składników organicznych z morza poprzez łączenie różnego rodzaju środków w innowacyjny sposób (odbudowa mokradeł, oddalanie glonów od brzegu i ich unieszkodliwianie, wykorzystywanie glonów do produkcji biogazu a pozostałości do produkcji nawozów oraz utworzenie nowej formy produkcji charakterystycznej dla regionu, niewidzianej wcześniej w basenie Morza Bałtyckiego.

Opis projektu

Idea zamiany problemu w zasoby poprzez zapobieganie eutrofizacji przez produkcję biogazu niesie ze sobą kilka korzyści dla regionu: usunięcie fosforu i azotu z wód Morza Bałtyckiego i użyźnianie nimi gruntów ornych (fosfor to cenny surowiec który wymaga wręcz ochrony, aby można było w przyszłości użyźniać nim pola); zmniejszanie wpływu składników organicznych z gruntów ornych poprzez rozwijanie mokradeł; stymu-

lowanie bioróżnorodności; poprawa dostępności wód przybrzeżnych dla młodych ryb i innych ważnych organizmów; poprawa wartości rekreacyjnych wybrzeża, a przez to gospodarki regionu oraz zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych z rozkładających się glonów.

Transgraniczność i innowacyjność

- Wielosektorowe podejście i metodologie,
- Powiązanie z makroregionem Morza Bałtyckiego,
- Innowacyjne podejście programu przy wyborze projektów – promowanie projektów innowacyjnych, mierzących się z wyzwaniami, problemami lub szansami w nieschematyczny i oryginalny sposób, przy jednoczesnym oferowaniu ogromnych korzyści,
- Szeroka definicja innowacyjności w programie: dostrzeganie innowacji nie tylko wtedy, gdy podejście lub metodologia projektu reprezentuje krok naprzód w porównaniu do najnowszych zdobyczy wiedzy czy technologii, ale kiedy projekt promuje zastosowanie nowej metody, opracowanej przez naukowców-praktyków, lub niesie ze sobą skuteczne podejście lub metodologię nowym grupom użytkowników w innych krajach.

Projekt 5: CURS COLAPIS

Program

Europejska Współpraca Terytorialna Słowenia-Chorwacja

Partnerzy

Lider: Gmina Črnomelj (SL) + partnerzy: Gmina Metlika (SL), Gmina Kočevje (SL), Park Krajobrazowy Kolpa (SL), Gmina Žakanje (HR), Gmina Kamanje (HR), Gmina Neretici (HR), stowarzyszenie turystyczne Damelj (SL).

Cele projektu

Głównym celem projektu jest osiągnięcie porozumienia pomiędzy różnymi grupami ludzi w odniesieniu do systemu, jaki ma być zastosowany wobec rzeki Kupy (słow. Kolpa). Druga część dotyczy utworzenia odpowiedniej infrastruktury dla różnych grup uczest-

ników. Rybacy, działacze ekologiczni. Społeczności lokalne i inne zainteresowane strony przygotowują wspólny plan zarządzania dla tego obszaru. Plan ma na celu wydzielenie różnych stref na rzece na potrzeby różnych użytkowników oraz strefy chronione.

Opis projektu

Projekt dotyczy napięć, jakie towarzyszą zarządzaniu obszarem przyległym do granicznej rzeki Kupy (Kolpy). Obszar jest chroniony, ale też mocno eksploatowany rekreacyjnie. Przygotowane zostaną wspólne plany zarządzania tym obszarem oraz zbudowana odpowiednia infrastruktura.

Transgraniczność i innowacyjność

- Innowacyjny projekt z oddolnym podejściem to rozwiązania projektu o wielu różnych i powodujących konflikty obliczach.
- Zaangażowanie wszystkich ważnych partnerów po obu stronach granicy i transgraniczna ochrona obszaru.

CEL TEMATYCZNY 7: PROMOCJA ZRÓWNOWAŻONEGO TRANSPORTU I USUWANIE PROBLEMÓW Z PRZEPUSTOWOŚCIĄ W DZIAŁANIU NAJWAŻNIEJSZYCH INFRASTRUKTUR SIECIOWYCH

Projekt 1: TRIP INSTANT- SYSTEM INFORMACJI I ZARZĄDZANIA TRANSPORTEM MULTIMODALNYM W IRLANDII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ (Źródło: opracowanie własne na podstawie: Transport Research and Innovation Portal; <http://www.transport-research.info>)

Program:

INTERREG III A, Program PEACE

Partnerzy:

Irlandzka Agencja Dróg (Lider projektu) i jej odpowiednik w Irlandii Północnej

Cele projektu:

Wsparcie rozwoju gospodarczego Irlandii i Irlandii Płn., wsparcie dla wymiany towarów i usług pomiędzy Irlandią, Irlandią Płn., a także Wlk. Brytanią i kontynentalną częścią Europy; umożliwienie operatorom logistycznym i pasażerom podejmowania decyzji w oparciu o rzetelne informacje, wzrost bezpieczeństwa ruchu;

Opis projektu:

Projekt INSTANT jest w założeniu multimodalny, uwzględnia połączenia zarówno kolejowe jak i drogowe. Celem projektu jest optymalizacja zarządzania istniejącą i planowaną siecią transportu pomiędzy Dublinem i Belfastem we współpracy pomiędzy Irlandzką Agencją Dróg i jej odpowiednikiem w Irlandii Północnej. Powinna ona uwzględniać potrzeby w zakresie transportu publicznego, interesy przedsiębiorców i prywatnych użytkowników dróg, co prowadzi do rozważenia zasadności utworzenia centrów zarządzania transportem w każdym mieście. Inne badania będą prowadzone w obszarze systemów komunikacji o połączeniach w ruchu lotniczym i relacji promowych, również w zakresie ich uzgodnienia z informacją turystyczną i transportową na terenie Wielkiej Brytanii i Europy kontynentalnej. W założeniu projekt INSTANT ma identyfikować komplementarne programy pomocowe, w ramach których możliwe byłoby finansowanie infrastruktury transportu. Komponenty projektu to: narzędzie do planowania podróży, stworzenie i rozpowszechnianie informacji o systemie transportu, nadzór i zarządzanie systemem transportu.

Transgraniczność i innowacyjność

integracja systemów transportowych państw sąsiadujących, efektywne zarządzanie systemem transportu w regionie transgranicznym.

Projekt 2: Przebudowa drogi łączącej Gminę Hať i miejscowość Rudyszwald w ramach poprawy dostępności obszaru pogranicza po wejściu do strefy Schengen

Program

Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Polska 2007-2013

Partnerzy

Lider: gmina Hať (Czechy)

Partner : gmina Krzyżanowice (Polska)

Cele projektu

Głównym celem projektu jest poprawa stanu infrastruktury komunikacyjnej i stanu obsługi transportowej w obszarze pogranicza polsko – czeskiego. Brak lub zły stan techniczny lokalnych połączeń drogowych stanowią istotną barierę w rozwoju współpracy transgranicznej. Obniżają również potencjał turystyczny pogranicza. Dotyczy to w szczególności dróg lokalnych prowadzących na drugą stronę granicy.

Opis projektu

W ramach zrealizowanego projektu zmodernizowano nawierzchnię drogi o długości 1224 m. (600 m. po polskiej stronie i 624 m. po stronie czeskiej), przebudowano chodniki oraz stworzono 19 miejsc parkingowych. Przy drodze posadzono 15 drzew.

Transgraniczność i innowacyjność

Najważniejszym efektem projektu było przystosowanie połączenia drogowego do zmian, jakie przyniosła Strefa Schengen – przede wszystkim rosnącego ruchu samochodowego o charakterze transgranicznym. Dzięki nowym parametrom drogi wzrosło także bezpieczeństwo podróżujących i mieszkańców obu gmin.

Projekt 3: Roadex

Program

Program INTERREG IVB Northern Periphery

Partnerzy

SZWECJA – resort odp. za transport, Agencja ds. Lasów Szwedzkiego Regionu Północnego; FINLANDIA – Centrum Rozwoju Gospodarczego, Transportu i Środowiska; GRENLANDIA – Rząd Grenlandii; ISLANDIA – resort odp. za drogi publiczne; NORWEGIA – resort odp. za drogi publiczne, Region Północny; SZKOCJA – Rada Regionu Highlands, Szkocka Komisja Leśnicza, Rada regionu The Western Isles Council "Comhairle Nan Eilean Siar"; IRLANDIA – departament transportu resortu odp. za drogi krajowe; KONSULTANT PROJEKTU – Roadscanners Oy

Cele projektu

Projekt ma na celu wdrożenie technologii drogowych, opracowanych przez ROADDEX, na sieciach dróg zarządzanych przez partnerów projektu, w celu poprawy wydajności operacyjnej i zmniejszenia kosztów.

Opis projektu

Ogólnym celem projektu jest wywołanie zmiany w kulturze budowania i utrzymania dróg na północnych peryferiach Europy poprzez wdrożenie raportów technicznych ROADDEX wobec sieci dróg zarządzanych przez partnerów projektu. Całkowicie nowatorskie technologie, opracowane w ramach projektu, są efektywne kosztowo i dające oszczędności. Projekt, obejmujący sieć dróg w 4 regionach, będzie się składać z 4 uzupełniających się linii:

- powstanie usług konsultingowych i centrum wiedzy ROADDEX;
- wykonanie lokalnych projektów demonstracyjnych;
- kształcenie pracowników poprzez działania e-learningowe;
- kontynuowanie badań nad obszarami problemowymi.

Usługi konsultingowe będą stanowić główny kierunek działań i one przyczynią się najbardziej do sukcesu projektu. Konsultanci oraz lokalni partnerzy ROADDEX, będą prowadzić, upoważniać i wspierać lokalne biura aby mogły one adoptować nowe technologie-

i przekonywać je do używania ich przy budowie dróg. To będzie obejmować nauczanie, promocję, zrozumienie, współdzielenie oraz wdrażania nowych technologii. Usługi konsultingowe będą obejmować pomoc przy badaniach wstępnych i interpretacji wyników, projektowaniu, stosowaniu nowych technologii, studiach przypadku, monitoringu, sprawozdawczości i dzieleniu się informacjami z innymi. Szkoleniami i informacją będzie się też zajmować Centrum wiedzy, system rozszerzonego e-learningu, wspólne badania oraz bank wiedzy, którą będą współdzielić uczestniczące organizacje.

Transgraniczność i innowacyjność

- Choć projekt odnosi się do infrastruktury, stawia główny nacisk na to, jak nowe, innowacyjne technologie mogą przyczynić się do budowania i utrzymywania infrastruktury.
- Stosowanie nowych, innowacyjnych technologii.
- Partnerzy ze wszystkich regionów zaangażowanych w program.
- Innowacyjność podejścia do kwestii infrastrukturalnych, charakteryzującego się naciskiem na konsulting i wymianę doświadczeń między partnerami z różnych krajów.

CEL TEMATYCZNY 8: PROMOCJA ZATRUDNIENIA I MOBILNOŚCI PRACOWNIKÓW

Projekt 1: BAZA DANYCH O FIRMACH POSZUKUJĄCYCH KANDYDATÓW NA STAŻE I PRAKTYKI ZAWODOWE W POWIECIE SZSZB

Program:

Leonardo da Vinci Lifelong Learning Programme

Partnerzy:

Izba Handlowo-Przemysłowa Szabolcs-Szatmár-Bereg

Cele projektu

Utworzenie bazy miejsc praktyk zawodowych. Stanowi adaptację dobrej praktyki, pozyskanej od flamandzkiego partnera: Grenzeloze BPV (Vlaanderen). Dzięki aplikacji elektronicznej kandydaci na stażystów i praktykantów mogą samodzielnie i bez ponoszenia dodatkowych kosztów wybrać praktykę zawodową adekwatną do ich kwalifikacji.

Opis projektu

Baza dostarcza kompleksowej informacji kandydatom na stażystów i ich rodzicom na temat firmy, a za pośrednictwem internetu mogą uzgodnić umowę ws. praktyki zawodowej.

Zalety umowy ws. praktyki zawodowej dla przedsiębiorcy: o Przedsiębiorca może wybrać stażystę o Po odbyciu stażu możliwość zaoferowania dalszej pracy w firmie o Podczas stażu przedsiębiorca ma okazję sprawdzić, czy praktykant rozumie i akceptuje cele przedsiębiorstwa o Pokrycie kosztów szkoleń dla praktykantów w ramach projektu

Zalety umowy ws. praktyki zawodowej dla praktykanta:

- Wsparcie finansowe (min. 20 % płacy minimalnej)
- Finansowanie posiłków,
- Narzędzia
- Ubrania robocze,
- Ubezpieczenie

Transgraniczność:

projekt możliwy do adaptacji w regionie transgranicznym

Źródło: opracowanie własne na podstawie European Best Practices on cross-border internship and labour mobility, 2011 .

Projekt 2: DURADOM

Program

INTERREG IVA Francja-Wallonia-Flandria

Partnerzy

AFPA (Francja), Technofutur Industrie (Belgia), LPHC – implantation Hornu (Belgia), IETS –Université du travail (Belgia)

Cele projektu

Cele projektu polegają na osiągnięciu poprzez współpracę transgraniczną:

- rozwoju narzędzia zwiększania świadomości zrównoważonego rozwoju,
- przeglądu i syntezy rekomendacji dot. „zrównoważonego rozwoju” dla budownictwa we Francji, w Belgii i w całej Europie,
- rozwoju zasobów do nauczania i wymiany doświadczeń,
- przygotowania „wytycznych” dla przedsiębiorstw doradzającym klientom i raportującym różnice w standardach i technikach między Francją, a Belgią,
- rozwinięcia modułów szkoleniowych,
- wymiany dobrych praktyk i promocji nauczania.

Opis projektu

Projekt jest przeznaczony dla różnych zawodów powiązanych z budownictwem i ma zwiększać świadomość nt. zrównoważonego rozwoju. Zapewnia wiedzę i umiejętności, rozwijane wokół nowych technik i technologii przy jednoczesnym promowaniu szacunku dla środowiska i optymalizowaniu bezpieczeństwa. Szkolenie skupia się na integrowaniu kwestii ochrony środowiska z doskonaleniem zawodowym oraz na stosowaniu najnowszych technologii i materiałów używanych w budownictwie ekologicznym. Przeprowadzono 34 szkoleń o charakterze transgranicznym, w których wzięły udział 985 osób, doradzono niemal 60 przedsiębiorstwom i uświadomiono 540 firm.

Transgraniczność i innowacyjność

- Bezpośrednie adresowanie barier w pracy o charakterze trans granicznym (np. różnice w regulacjach prawnych).
- Rozwój zasobów o charakterze trans granicznym dla czołowych gałęzi przemysłu w regionie.
- Promowanie nowych technik i technologii.

CEL TEMATYCZNY 9: WSPIERANIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO I WALKA Z UBÓSTWEM

Projekt 2: BOUnDLESS CARE 2 –Torne valley (OPIEKA BEZ GRANIC 2 – DOLINA TORNE)

Program

Program INTERREG IVA North

Partnerzy

Lider: Rada regionu Norrbotten (SE) + partnerzy: Gminy Tornio (FI), Ylitornio (FI), Pello (FI), Kolari (FI), Muonio (FI) i Enontekiö (FI)

Cele projektu

Ośrodki zdrowia w gminach Pajala, Övertorneå i Haparanda po stronie szwedzkiej oraz Enontekiö, Muonio, Kolari, Pello, Ylitornio i Tornio po stronie fińskiej, położonych w regionie Dolny Torne, mają coraz większe problemy z wypełnianiem swoich zadań na odpowiednim poziomie z powodu ograniczonych zasobów oraz niewielkiej liczby starzejącej się ludności. Istnieje presja, aby zmienić obecny system, dlatego celem projektu jest pogłębienie interakcji pomiędzy lokalnymi ośrodkami zdrowia, aby zapewnić należyty poziom obsługi i darmowe leczenie dla mieszkańców regionu.

Wraz ze swoim poprzednikiem, projektem „Wybór darmowej służby zdrowia w regionie Doliny”, projekt ma na celu stworzenie warunków do zwiększonej mobilności mieszkańców regionu przez zapewnienie odpowiedniej służby zdrowia, niezależnie od miejsca zatrudnienia i zamieszkania, dając tym samym efektywniejsze wykorzystanie zasobów służby zdrowia niż istniejące obecnie, wzmocnienie współpracy oraz zwiększenie wymiany informacji między przedstawicielami służby zdrowia.

Opis projektu

Projekt, w celu zapewnienia odpowiedniej opieki zdrowotnej, przewiduje:

- wdrożenie pewnej ilości projektów towarzyszących,
- zorganizowanie pakietu edukacyjnego używającego wspólnej terminologii,
- stworzenie wspólnych wytycznych dla postępowania w nagłych przypadkach,
- rozpoczęcie wymiany informacji pomiędzy krajami.

Transgraniczność i innowacyjność

- Pacjent otrzymuje takie same usługi po obu stronach granicy.
- Projekt jest zakorzeniony w szczególnych potrzebach i charakterze obszaru nim objętego.

CEL TEMATYCZNY 10: INWESTYCJE W EDUKACJĘ, UMIEJĘTNOŚCI I KSZTAŁCENIE USTAWICZNE PRZEZ ROZWÓJ INFRASTRUKTURY EDUKACYJNEJ I SZKOLENIOWEJ

Projekt 1: Edukacja zawodowa w regionie transgranicznym podstawą rozwoju przedsiębiorczości

Program

Program Współpracy Transgranicznej Litwa-Polska 2007-2013

Partnerzy

Powiat giżycki (Powiatowy Zespół Obsługi Szkół i Placówek Oświatowych) oraz Centrum Edukacji Zawodowej, Alytus (Litwa).

Cel projektu

Celem projektu jest zwiększenie konkurencyjności firm powiatu giżyckiego i miasta Alytus. Głównymi zamierzeniami projektu są zorganizowanie współpracy przedsiębiorstw powiatu giżyckiego i miasta Alytus, podniesienie kwalifikacji pracowników przedsiębiorstw oraz stworzenie właściwych warunków kształcenia w szkołach zawodowych.

Opis projektu

W ramach projektu wdrażane będą następujące działania:

- utworzenie zespołu roboczego ds. współpracy;
- organizacja staży dla uczniów szkół zawodowych w kraju partnera;

- szkolenia pracowników przedsiębiorców;
- przebudowa budynku Powiatowego Centrum Kształcenia Praktycznego w Giżycku (zakup i instalacja nowego wyposażenia);
- zakup wyposażenia do Centrum Edukacji Zawodowej w Alytus;
- organizacja „Forów przedsiębiorczości”;
- wydanie studium „Przedsiębiorczość w powiecie giżyckim i mieście Alytus”.

Transgraniczność i innowacyjność

- wspólnie wykorzystywana infrastruktura szkolnictwa zawodowego;
- koordynacja działań w zakresie programów kształcenia zawodowego na rzecz lokalnych przedsiębiorstw.
- Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.lietuva-polska.eu/index.php?2056464029>

Projekt 2: Baltic active education network for development of people-to-people (EDUpeople)

(EDUpeople – Bałtycka sieć aktywnej edukacji dla rozwoju kontaktów społeczności lokalnych)

Program

Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013

Partnerzy

Centrum Nauki EXPERYMENT z Gdyni oraz eXperimentLabbet z Kalmaru (Szwecja)

Cel projektu

Celem projektu eduPEOPLE jest rozwój idei aktywnej edukacji oraz stworzenie sieci współpracy, wymiany wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk na polu współpracy centrów nauki. Bezpośrednie cele projektu zakładają:

- rozpowszechnienie idei i metod aktywnej edukacji, zwłaszcza wśród nauczycieli;
- zaktywizowanie nauczycieli do działania i tworzenia nowego modelu edukacji w ramach społeczności lokalnych;

- stworzenie możliwości i efektywnych narzędzi do działania w ramach zasad aktywnej edukacji;
- rozwijanie działań transgranicznych oraz zwiększenie zaangażowania społeczności w lokalne inicjatywy.

Opis projektu

W wyniku realizacji Projektu:

- w Gdyni zostaną zorganizowane 2 seminaria dotyczące aktywnej edukacji oraz 6 warsztatów dla nauczycieli będących formą zapoznania nauczycieli z nowoczesnymi metodami kształcenia – aktywną edukacją;
- powstaną mobilne zestawy doświadczeń naukowych (fizyka, optyka), z którymi będzie można dotrzeć do szkół w regionie;
- odbędą się cykliczne „festiwale eksperymentów” – imprezy służące edukacji i integracji młodzieży z obu miast.

Transgraniczność i innowacyjność

- transfer dobrych praktyk w zakresie edukacji;
- wspólna infrastruktura dydaktyczna;
- integracja młodzieży.

Projekt 3: Meet, play and learn (1 and 2)

(ZABAWA I NAUKA RAZEM, FAZA 1 I 2)

Program

Program INTERREG IVA North

Partnerzy

Faza I – Lider: Organizacje miejskie Rovaniemi (FI) + partnerzy: Północny Instytut Badawczy (NO) Narodowe Centrum Telemedycyny (NO), Nordlandssykehuset HF (NO)

Faza II – Lider: Północny Instytut Badawczy Tromsø (NO) / Politechnika w Lulei (SE) + partnerzy: Szkoła Nauk Stosowanych w Rovaniemi (FI), Norut Alta (NO), Frostware entertainment (SE)

Cele projektu

Głównym celem obu części projektu jest przygotowanie dla dzieci z cukrzycą narzędzia edukacyjnego w formie gry społecznej, która pozwoli na lepsze funkcjonowanie chorych dzieci i radzenie sobie z codziennymi sprawami. Ze względu na niewielką liczbę dzieci z cukrzycą, trudno jest znaleźć bezpośrednią pomoc i wymianę doświadczeń, mało też wykonano badań na temat tworzenia alternatywnych sieci i gier, które mogą motywować i wspierać kolektywne nauczanie. Dlatego potrzebne są wielodyscyplinarne badania i innowacyjne rozwiązania. Projekt ma na celu znalezienie innowacyjnych rozwiązań przez wymianę doświadczeń partnerów nt. nauczania opartego na grach i sieci, wykorzystaniu wirtualnych platform edukacyjnych w sektorze ochrony zdrowia lub szkoleń dla diabetyków.

Opis projektu

Celem fazy I jest określenie wymagań dla ww. narzędzia, ponieważ w obecnej chwili nie ma na rynku badań dot. gier i platform edukacyjnych dla dzieci z cukrzycą. Celem fazy II jest wzmocnienie współpracy między instytucjami badawczymi, a przemysłem gier komputerowych aby wspierać tworzenie narzędzi społecznych. Aby tego dokonać, organizowane są seminaria dla badaczy, lekarzy i osób z przemysłu komputerowego, wyniki spotkań przekazywane są tworzącym gry, w celu stworzenia gier o charakterze społecznym. Na koniec gra edukacyjna jest rozwijana i testowana.

Transgraniczność i innowacyjność

- Wielodyscyplinarność i innowacyjne, wielosektorowe podejście
- Nowe innowacje społeczne o dużym potencjale rynkowym.
- Udział wielu stron i wykorzystanie eksperckiej wiedzy z różnych sektorów dla utworzenia innowacyjnych rozwiązań.
- Stworzenie ram dla dalszego rozwoju nauczania opartego na grach społecznych oraz sektora przemysłu gier komputerowych o dużym potencjale innowacyjnym.

CEL TEMATYCZNY 11: WZMACNIANIE POTENCJAŁU INSTYTUCJONALNEGO I SKUTECZNOŚCI ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Projekt 1: The O4O Project (PROJEKT O4O)

Program

Program Northern Periphery 2007-2013 (Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej)

Partnerzy

Liderzy: Centre for Rural Health, UHI Millennium Institute, Centre for Health Science oraz kilkunastu partnerów. Są to przeważnie jednostki administracyjne ze Szwecji, Finlandii i Grenlandii oraz uniwersytety ze Szkocji i Irlandii Północnej.

Cel projektu

Celem projektu jest pomoc społecznościom lokalnym w spełnianiu potrzeb starszych mieszkańców oraz utworzenie usług i organizacji społecznych, mających na celu podtrzymanie kontaktów społecznych w odległych od siebie siedliskach ludzkich.

Opis projektu

Uczestniczący w projekcie z regionów partnerskich Europy Północnej współpracują ze społecznościami lokalnymi pomocy im w spełnianiu potrzeb starszych mieszkańców. Pracownicy O4O współpracują ze społecznościami, aby:

- określić ich potrzeby by pomóc starszym ludziom żyć we własnych domach;
- określić braki w obecnie zapewnianej pomocy, co pozwoli instytucjom ją zapewniającym pomóc starszym ludziom żyć we własnych domach i społecznościach;
- rozwinąć nowe sposoby zapewnienia wsparcia, angażującego członków społeczności,
- asystowanie przy rozwijaniu wolontariatu, organizacji społecznych i przedsiębiorstw o charakterze społecznym.

Projekt bada także wpływ pomagających sobie społeczności, opisuje kontekst rozwijania samopomocy w różnych regionach oraz rozwija zestaw narzędzi pomagających społecznościom rozwijać się w takich obszarach jak transport publiczny, mieszkania komunalne

dla osób starszych, schematy pomocy, wolontariat dla pomocy starszym osobom oraz projekty z zakresu kultury i historii.

Projekt nie ma na celu wyręczać organizacji lokalnych w ich statutowych działaniach. Ma na celu zapewnić to, czego te organizacje nie czynią lub nie są w stanie czynić w ramach ich statutowych działań, aby podnieść jakość życia osób starszych. Ma wspierać tych, którzy zapewniają odpowiednie usługi.

Transgraniczność i innowacyjność

- Projekt objął partnerów z Finlandii, Grenlandii, Irlandii Północnej, Szwecji i Szkocji.
- Projekt jest silnie zakorzeniony w szczególnych potrzebach obszaru objętego programem.
- Projekt w jasny sposób przedstawia wartość dodaną.

Projekt 2: Inovatívna platforma spolupráce Siete Miest Karpatského Euroregionu (SMEK II – Innowacyjna platforma współpracy Sieci Miast Euroregionu Karpackiego)

Program

Program Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007-2013

Partnerzy

Lider: Miasto Humenne

Partnerzy pozostali miasta Jarosław, Lesko, Przemyśl, Przeworsk, Jasło, Ustrzyki Dolne oraz gmina Boguchwała po stronie polskiej, miasta Medzilaborce, Snina oraz Vranov n. Toplou po stronie słowackiej, Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska, Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Słowacja Północ.

Cel projektu

Cel główny projektu to wzmocnienie i profesjonalizacja współpracy miast karpackich, poprzez stworzenie innowacyjnej platformy współpracy Sieci Miast Euroregionu Karpackiego. Realizacja projektu jest istotna dla rozwoju współpracy ośrodków miejskich pogranicza polsko-słowackiego, a jego osiągnięcie pozwoli na rozwój i zacieśnienie

współpracy na rzecz polityki wzrostu oraz poprawy jakości życia mieszkańców zaangażowanych miast.

Opis projektu

Projekt był kolejnym etapem tworzenia terytorialnej struktury współpracy pn. Sieć Miast Euroregionu Karpackiego oraz kontynuacją projektu pod tym samym tytułem.

Był on niezbędnym etapem przejścia od pilotażowych działań z pierwszego projektu do sprawnie funkcjonującej struktury współpracy transgranicznej.

Zasadniczym efektem projektu jest stworzenie innowacyjnej platformy współpracy dla struktury organizacyjnej SMEK poprzez: 1) opracowanie informatycznej aplikacji do zarządzania współpracą w ramach SMEK, 2) stworzenie komórek współpracy w strukturach org. miast/partnerów, 3) opracowanie procedur współpracy SMEK, 4) stworzenie technicznych możliwości organizowania telepracy partnerów SMEK, 5) organizację pilotażowych telesesji, 5) promocja SMEK. Do projektu zaproszono instytucje spoza sektora publicznego: Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska i Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Słowacja Północ. Ich rolą jest udzielanie wsparcia Sieci i poszczególnym miastom w zakresie rozwoju i działań metodyczno-merytorycznych. Ponadto, dotychczasowe partnerstwo SMEK poszerzone zostało o miasta: Jasło, Lesko, Medzilaborce i gminę Boguchwała (SMEK II) .

Projekt podzielono na 3 etapy. Działania w ramach etapu I skoncentrowały się na mobilizacji zasobów w celu przygotowania metodologii rozwoju Sieci i architektury systemu współpracy SMEK-int. W etapie II nastąpił zakup sprzętu niezbędnego do komunikacji w ramach systemu, przygotowana została aplikacja informatyczna SMEK-int oraz wydane zostały publikacje i materiały informacyjno-promocyjne. W etapie III nastąpiło uruchomienie systemu, a partnerzy rozpoczęli zdalną współpracę z wykorzystaniem telesesji.

Transgraniczność i innowacyjność

Koncepcja Sieci i systemu SMEK-int będzie prezentowana władzom miast spoza sieci – przyszłym partnerom. Projekt zapewnił osiągnięcie efektu transgranicznego na każdym jego etapie.

W wyniku realizacji projektu nastąpi dalsza integracja zasobów instytucjonalnych i kadrowych po obu stronach granicy. Dzięki wykorzystaniu innowacyjnych technik in-

formatycznych, projekt zapewni stałą i efektywną współpracę oraz sprawną komunikację pomiędzy zrzeszonymi w Sieci samorządami i instytucjami po polskiej i słowackiej stronie, a rozszerzenie Sieci na kolejne podmioty spowoduje utworzenie trwałych struktur współpracy transgranicznej.

Źródło: wniosek o dofinansowanie projektu

Projekt 3: Przegląd Filmowy Kino na Granicy

Program

Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Polska 2007-2013

Partnerzy

Lider: Stowarzyszenie Kultura na Granicy

Partner Ośrodek społeczno-kulturalny "Střelnice"

Cel projektu

Celem projektu był rozwój wspólnego polsko – czeskiego festiwalu filmowego odbywającego się w granicznych miastach Cieszyn i Český Těšín.

Opis projektu

Projekt polegał na organizacji festiwalu filmowego, na którym prezentowane są szeroko filmy polskie i czeskie, a także słowackie i węgierskie. Pokazy odbywają się w dwóch kinach oraz teatrze, po obu stronach granicy. Przeglądowi, podzielonemu na liczne sekcje, towarzyszą koncerty, pokazy, imprezy sportowe,

Transgraniczność i innowacyjność

Lokalizacja projektu bezpośrednio na granicy umożliwiła stworzenie jednego z najbardziej transgranicznych wydarzeń kulturalnych na pograniczu polsko-czeskim. Odbywające się jednocześnie po obu stronach granicy projekcje filmów, koncerty i wystawy przyciągnęły publiczność z Polski i Czech oraz połączyły przedzielone graniczną rzeką miasta w jedno miasto festiwalowe

Opis na podstawie www.kinonagranicy.pl oraz M.Huk, M. Molak, Badanie ewaluacyjne polityki spójności w wymiarze terytorialnym – tworzenie funkcjonalnych obszarów transgranicznych, OFIM: Opole 2011, s. 80

Projekt 4: SeaGIs

Program

Program INTERREG IVA Botnia-Atlantica

Partnerzy

Lider: Centrum Rozwoju Regionalnego, Transportu i Grodkowska Południowej Finlandii (FI) + partnerzy: Länsstyrelsen Västerbotten (SE), Åbo Akademi (FI), Uniwersytet w Vaasa (FI), Uniwersytet w Umeå (SE), IGIS ekonomisk förening (SE), Forststyrelsen (FI)

Cele projektu

Celem projektu jest porównanie, rozwój i harmonizowanie planowania dot. obszarów morskich pomiędzy regionem Ostrobotnia (Pohjanmaa) w Finlandii, a regionem Västerbotten w Szwecji. Projekt promuje transgraniczną wymianę wiedzy i ma prowadzić do wspólnego spojrzenia na zarządzanie obszarem morskim. Ma też doprowadzić do stworzenia długotrwałej platformy współpracy.

Kolejnym celem jest stworzenie platformy internetowej dla planowania przestrzennego morskiego i przybrzeżnego, obejmującą aplikację do tworzenia map oraz gromadzenie i wizualizację danych z różnych źródeł. Platforma zachęca władze w różnych częściach regionu do wprowadzenia zrównoważonych metod planowania, np. uwzględnienia morskich farm wiatrowych.

Opis projektu

Celem projektu jest sprawdzenie różnych podejść do lepszego rozumienia procesów dotyczących planowania przestrzennego i wykorzystania akwenów oraz tego, jak planowanie wpływa na środowisko naturalne. Projekt jest podzielony na dwie części. Pierwsza obejmuje zebranie i analizę różnych metod i technik zbierania danych w środowisku wodnym, aby stworzyć podręcznik nt. sposobów zbierania danych z przykładami jakie metody i zasoby są potrzebne do planowania. Druga część obejmuje planowanie i testowanie systemu wsparcia podejmowania decyzji (analiza wielokryterialna), aby ocenić trwałość zarządzania wodami przybrzeżnymi. Obok tego przygotowanie zostanie platforma geodezyjna z aplikacją do tworzenia map, zawierające dane nt. przyrody, tras rekreacyjnych, rybołówstwa i innych, które będzie można użyć przy za-

rządzeniu projektem. Wyzwaniem będzie połączenie szczegółowych danych z dwóch krajów i odpowiednie uszczegółowienie aplikacji, aby można było z niej korzystać, a jednocześnie żeby była zrozumiała dla odbiorców.

Transgraniczność i innowacyjność

- Skupianie się na rozwoju narzędzia do wspólnego planowania i danych umożliwiających podejmowanie decyzji na podstawie aktualnych i szczegółowych danych.
- Promocja tworzenia wspólnej wizji obszarów morskich i długotrwałej współpracy transgranicznej.
- Wspólne wysiłki wraz z projektem ULTRA w celu poprawy metod i praktyk dot. tworzenia trwałych informacji nt. zrównoważonego ich użytkowania.

Projekt 4: the BAUM project (PROJEKT „BAUM”)

Program

INTERREG IVA Austria-Słowacja

Partnerzy

Kraje związkowe Dolna Austria i Burgenland, stolica Słowacji Bratysława oraz Kraj Bratysławski.

Cel projektu

BAUM (Bratislava Urban Regional Cooperation – Miejska Współpraca Regionalna Bratysławy) to wspólna inicjatywa krajów związkowych Dolna Austria i Burgenland, stolicy Słowacji Bratysławy oraz Kraju Bratysławskiego. Jej celem jest stworzenie platformy współpracy wszystkich działających w ramach BAUM w zakresie rozwoju przestrzennego.

Opis projektu

Poprzez połączenie regulacji prawnych i działań inwestycyjnych po obu stronach granicy, struktura zarządzania metropolią znacznie złagodzi negatywne efekty rozrostu Bratysławy.

Projekt przewiduje spotkania informacyjne, współpracę i koordynację działań słowackich i austriackich miejscowości oraz Bratysławy i ma zapewnić trwałe warunki dla

przyszłego rozwoju regionu, jak np. mobilność, rozwój osadnictwa, kwestii społecznych, itd.

Jednym ze szczegółowych celów jest ustanowienie wielostronnej platformy eksperckiej jako podstawy do wdrożenia koncepcji rozwoju regionalnego i miejskiego – złożonej wizji rozwoju regionu łączącej interesy wszystkich zaangażowanych stron, która po zakończeniu projektu będzie koordynować przyszły rozwój regionu i stanowić źródło informacji dla podejmowania decyzji w tym zakresie.

Pozostanie także struktura zarządzania obszarem miejskim i regionem, aby wspomóc codzienną komunikację pomiędzy słowackimi i austriackimi regionami i miejscowościami.

Transgraniczność i innowacyjność

- Struktury współpracy transgranicznej między regionami i miastami.
- Innowacyjne, transgraniczne podejście do kwestii planowania przestrzennego, wykraczające poza obszar jednego kraju.

5.2 ZAŁĄCZNIK 2: PROJEKTY FLAGOWE

W tym załączniku prezentujemy nasze sugestie tematów na projekty flagowe, a więc inwestycje kluczowe dla danego obszaru transgranicznego, ujmowanego jako funkcjonalna całość. Pragniemy podkreślić, że są to wyłącznie wstępne propozycje, które mają zainspirować dyskusję między partnerami. Prawdziwa wartość projektów flagowych płynie wspólnego wypracowania przez partnerów po obu stronach granicy decyzji co do zakresu i kształtu inwestycji flagowej.

Program Polska – Czechy

Transgraniczny System Ratownictwa na pograniczu polsko-czeskim.

Program

Program Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczpospolita Polska 2014-2020

Partnerzy

Ministerstwa polskie i czeskie odpowiadające za system zarządzania klęskami żywiołowymi, samorządy województw (PL) i krajów (CZ), powiaty po stronie polskiej oraz okresy po stronie czeskiej, straż pożarna, ratownicze i medyczne służby polskie i czeskie.

Cele projektu

Celem projektu jest poprawa systemu reagowania na zagrożenia i klęski żywiołowe na terenie pogranicza polsko-czeskiego oraz poprawa koordynacji działań w sytuacjach kryzysowych, dotyczących obszaru transgranicznego.

Opis projektu

Projekt polega na stworzeniu transgranicznego systemu współpracy służb zaangażowanych w akcje przeciwdziałania klęskom żywiołowym typowym dla pogranicza polsko-czeskiego: powodziom, lawinom, pożarom. W ramach projektu powinny być realizowane następujące działania w podziale na typy klęsk żywiołowych:

- 1) identyfikacja istniejących planów i systemów reagowania, określenie przeszkód i koordynacja przepisów odpowiednich służb po obu stronach granicy;
 - 2) stworzenie zbioru procedur dot. wspólnego reagowania na klęski żywiołowe;
 - 3) stworzenie listy niezbędnych inwestycji (wraz z harmonogramami realizacji i możliwymi źródłami finansowania), niezbędnych do sprawnego działania w razie katastrofy;
-

-
- 3) cykle wspólnych szkoleń (w tym językowych) i ćwiczeń służb ratowniczych, wymiana doświadczeń w podziale na typy zagrożeń naturalnych;
 - 4) kampania informacyjna dla społeczności transgranicznej informująca o sposobie zachowania i roli poszczególnych służb w czasie walki z klęskami żywiołowymi, sposobie współdziałania służb itp.
 - 5) stworzenie zintegrowanego portalu internetowego (trzyjęzycznego polsko-czesko-angielskiego) zawierającego niezbędne informacje dot. możliwych klęsk żywiołowych, sposobów i procedur reagowania, wspólnych działań i możliwego wsparcia na terenie pogranicza z zastosowaniem nowoczesnych aplikacji, rozwiązań komunikacyjnych, teleinformatycznych, baz danych etc.

Transgraniczność i innowacyjność

Transgraniczność projektu polega na współdziałaniu służb ratunkowych czeskich i polskich oraz stworzeniu zestawu wspólnych narzędzi i praktyk do walki z klęskami żywiołowymi nawiedzającymi pogranicze polsko-czeskie. W efekcie służby polskie i czeskie będą mogły działać jednocześnie, wzajemnie się wspierać i przejmować część zadań z drugiej strony granicy, w sytuacji przeciążenia służb rodzimych.

Innowacyjność projektu obejmuje jego przekrojowy, strategiczny i kompleksowy charakter, umożliwiający zdefiniowanie istniejących problemów prawnych, proceduralnych i praktycznych, dot. istniejącej bazy narzędzi, inwestycji i procedur w celu stworzenia transgranicznego systemu walki z katastrofami naturalnymi na pograniczu polsko-czeskim. Kolejny elementem innowacyjnego podejścia jest zaangażowanie do współpracy różnorodnych grup: od przedstawicieli ministerstw i samorządów po służby ratownicze (medyczne, górskie, straż pożarna), aż do zaangażowania społeczności lokalnych. Istotną rolę mogą pełnić w projekcie nowoczesne narzędzia komunikacyjne (np. wykorzystanie mediów społecznościowych) oraz innowacyjne metody monitorowania, zapobiegania i zwalczania zagrożeń naturalnych.

Program Polska – Słowacja

Zintegrowana Sieć obiektów UNESCO na obszarze pogranicza-polsko-słowackiego

Program

Program Współpracy Transgranicznej Polska-Republika Słowacka 2014-2020

Partnerzy

Samorządy Województw Podkarpackiego i Małopolskiego, Samospravne Kraje Preszowski i Žilíński, miasta i gminy (mesta i obece po stronie słowackiej), na terenie których znajdują się obiekty wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, Euroregiony: Tatry, Karpacki Polska, Karpacki Północna Słowacja, lokalne i regionalne organizacje turystyczne

Cele projektu

Celem projektu jest poprawa atrakcyjności i dostępności do obiektów, wpisanych na listę UNESCO na terenie pogranicza polsko-słowackiego objętego programem współpracy transgranicznej

Opis projektu

Projekt polega na stworzeniu zintegrowanego pakietu informacji turystycznej i obsługi turystów. W ramach projektu powinny być zrealizowane następujące działania: 1) stworzenie wspólnego, polsko-słowacko-angielskiego portalu, w którym będzie można znaleźć informacje na temat każdego z obiektów na tym obszarze, uzyskać informacje na temat: noclegów, wyżywienia, połączeń komunikacyjnych tak prywatnych jak publicznych oraz dodatkowych atrakcji turystycznych, dokonać rezerwacji i zakupu tych usług, zamówić przewodników, zorganizować zwiedzanie zbiorowe, wykupić pakiety (np. wycieczki, zorganizowane wyjazdy, urlopy etc.), uzyskać zniżki na określone usługi (zwłaszcza w zakresie zwiedzania, zakupu pamiątek, noclegów, wyżywienia, rekreacji, uprawiania sportów), 2) rozszerzenie i zintegrowanie ze sobą istniejących dotychczas regionalnych szlaków zwiedzania obiektów UNESCO (tak wirtualnych, jak wytyczonych i oznakowanych w przestrzeni), 3) stworzenie jednego zintegrowanego pakietu informacji podręcznej (map, przewodników, folderów, sytsemów informacji GPS, audiobooków, aplikacji internetowych, aplikacji na telefony komórkowe i tablety oraz smartfony (w tym na przykład specjalne przewodniki elektroniczne, pobierane przez sieć internetową w pobliżu lub wewnątrz zwiedzanego obiektu), pakiety animacyjno-informacyjne dla dzieci i młodzieży), 4) stworzenia lub wsparcia sieci usług transportu zbiorowego, które realizują kursy po obszarze pogranicza polsko-słowackiego przez obiekty wpisane na listę UNESCO, 4) stworzenie jednej zintegrowanej marki i brandu dla zintegrowanej sieci obiektów UNESCO, 5) rozbudowa sieci Punktów Informacji Turystycznej w miejscowościach wpisanych na listę lub w pobliżu obiektów indywidualnych, wpisanych na listę, 6) tworzenie sieci usług pobocznych (rekreacja, sport, zakup usług kulturalnych, dóbr konsumpcyjnych) w pobliżu sprzedaży właściwych usług turystycznych w sieci obiektów na pograniczu polsko-słowackim, wpisanych na listę UNESCO.

Transgraniczność i innowacyjność

Transgraniczność projektu polegałaby na stworzeniu realnej, wspólnej transgranicznej, sieci produktów turystycznych, nie konkurujących wzajemnie, ale tworzących jedną całość o silnej wartości dodanej i silnym efekcie synergii. Po drugie, wdrożenie takiego projektu stwarzałoby możliwości budowy szerokiej, polsko-słowackiej sieci instytucjonalnej, które będą współpracy przy zakładaniu, zbudowaniu podstaw, a następnie rozwoju sieci.

Innowacyjność sieci polega na dwóch kwestiach: 1) na nowatorskim podejściu do budowania sieci i włączania do niej nie tylko instytucji publicznych, ale także w dalszej fazie prywatnych (sieć ma bowiem nie tylko dostarczać informacji o obiektach UNESCO oraz usługach, budowanych dookoła nich, ale także za jej pośrednictwem można dokonywać transakcji sprzedaży i kupna tych usług), 2) na sze-

rokiem zastosowaniu w projekcie aplikacji elektronicznych na urządzenia mobilne, aplikacje internetowe, sprzedaż elektroniczną etc.

Program Południowy Bałtyk

Stworzenie i wypromowanie wspólnej oferty badawczo-rozwojowej Południowego Bałtyku

Program

Program Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2014-2020

Partnerzy

- szkoły wyższe
- jednostki sfery B+R
- klastry
- podmioty zajmujące się obsługą inwestorów i promocją gospodarczą
- instytucje otoczenia biznesu
- jednostki samorządu terytorialnego

Cel projektu

Podstawowym celem projektu jest stworzenie i wypromowanie wspólnej oferty badawczo-rozwojowej obszaru Południowego Bałtyku, przede wszystkim w celu przyciągnięcia inwestycji zagranicznych (szczególnie w branżach kluczowych z punktu widzenia regionu). Projekt ma charakter systemowy, a jego idea oparta jest na wdrożeniu modelu „triple helix”, gdyż współpraca pomiędzy lokalnymi władzami, środowiskiem naukowym i przedsiębiorstwami jest kluczowym czynnikiem w procesie rozwoju gospodarczego analizowanego obszaru. Działania te powinny przełożyć się na stworzenie wspólnej „marki B+R” Południowego Bałtyku i jej skuteczne wypromowanie.

Opis projektu

Zadania projektu:

- opracowanie kompleksowej oferty badawczo-rozwojowej obszaru Południowego Bałtyku, m.in. poprzez stworzenie platformy wymiany informacji o prowadzonych/planowanych badaniach, a także o zapotrzebowaniach badawczych sektora biznesu;
- opracowanie wspólnych zachęt badawczo-rozwojowych dla przyciągnięcia inwestorów zagranicznych, m.in. poprzez realizację komplementarnych programów badawczych ukierunkowanych na potrzeby inwestorów;
- realizacja wspólnych (skoordynowanych) działań promocyjnych, np. na targach gospodarczych, konferencjach, promocja w mediach.

Transgraniczność i innowacyjność projektu

-
- koordynacja działań szeregu instytucji na rzecz wspólnej oferty B+R oraz metod jej wypromowania i komercjalizacji;
 - intensyfikacja i rozwój sieci współpracy w relacji sektor B+R – przedsiębiorcy – lokalne samorządy terytorialne, a także objęcie ww. siecią całego obszaru Południowego Bałtyku.
-

Program Polska-Litwa

Stworzenie wspólnej oferty turystycznej regionu

Program

Program Współpracy Transgranicznej Litwa-Polska 2014-2020

Partnerzy

Wszystkie chętne:

- jednostki samorządu terytorialnego
- przedsiębiorstwa o profilu turystycznym
- instytucje otoczenia biznesu
- organizacje pozarządowe o profilu turystycznym

Cel projektu

Podstawowym celem projektu jest stworzenie banku pomysłów na produkty turystyczne dla całego obszaru. Projekt ma charakter systemowy, a jego idea oparta jest na wdrożeniu modelu „triple helix”, gdyż współpraca pomiędzy lokalnymi władzami, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorstwami jest kluczowym czynnikiem w procesie rozwoju gospodarczego analizowanego obszaru. Działania te powinny przełożyć się na stworzenie wspólnej oferty turystycznej regionu i jej skuteczne wypromowanie.

Opis projektu

Zadania projektu:

- treningi negocjacji
- moderowane warsztaty
- treningi z budowania sieci

Transgraniczność projektu i jego strategiczny charakter

- koordynacja działań szeregu instytucji na rzecz wspólnej oferty turystycznej;
 - identyfikacja banku pomysłów na projekty PWT Litwa-Polska.
-

Program Polska -Niemcy

Innowacyjne pograniczne polsko-niemieckie

Program

Program Współpracy Transgranicznej Polska-Niemcy 2014-2020

Partnerzy

Konsorcjum składające się z najważniejszych szkół wyższych, instytutów badawczych oraz instytucji otoczenia biznesu działających w obszarze transgranicznym.

Cele projektu

Podniesienie intensywności i poziomu działalności B+R oraz innowacyjności na obszarze pogranicza

Opis projektu

Projekt powinien polegać na utworzeniu konsorcjum składającego się z najważniejszych szkół wyższych, instytutów badawczych oraz instytucji otoczenia biznesu działających w obszarze transgranicznym. W ramach projektu mogły by być realizowane m.in. następujące zadania:

- 1) zakup, wytworzeni i wspólne korzystanie z infrastruktury badawczej
 - 2) program małych grantów badawczych
 - 3) wymiana doświadczeń i dobrych praktyk
 - 4) wizyty studyjne
 - 5) wymiana pracowników (staże)
 - 6) wspólne ubieganie się o granty ze źródeł zewnętrznych (np. krajowych, europejskich)
 - 7) szkolenia dla kadry badawczej oraz administracyjnej w zakresie zarządzania projektami, zdobywania środków na badania, językowe
 - 8) stworzenie wspólnej platformy komercjalizacji wyników badań naukowych oraz transferu technologii
 - 9) wspólne konferencje i seminaria
 - 10) wspólne publikacje
-

5.3 ZAŁĄCZNIK 4: NOWATORSKIE PODEJŚCIE PROJEKTOWE W DZIEDZINIE DOSTĘPNOŚCI TRANSPORTOWEJ I TELEKOMUNIKACYJNEJ

Nowatorskie podejście w dziedzinie dostępności transportowej

W dotychczas realizowanych programach transgranicznych wiele spośród realizowanych projektów transportowych nie miało *de facto* charakteru transgranicznego, a jedynie przygraniczny, to jednak należy podkreślić, że w wielu miejscach brak infrastruktury oraz oferty komunikacji zbiorowej stanowi barierę integracji i współpracy transgranicznej, a zatem odpowiednie inwestycje w sektorze transportu mogą mieć istotne znaczenie dla integracji.

Opisywany problem w dużej mierze dotyczy osób, które nie korzystają lub nie mogą korzystać z własnego samochodu – osoby takie napotykają zarówno na brak oferty przewozowej bezpośrednio przez granicę, jak i – już po przekroczeniu granicy – na kłopoty z orientacją w systemie transportowym w innym kraju.

Dodatkowym problemem na granicach obszaru Schengen, a zwłaszcza na granicach zewnętrznych Unii Europejskiej jest niska liczba przejść granicznych.

Likwidując bariery w przekraczaniu granicy, należy stawiać projektom transportowym wysokie wymagania, dotyczące rzeczywistego oddziaływania transgranicznego i alokować jedynie takie środki, które zostaną wykorzystane na bardzo dobre projekty. Przykładem projektów, spełniających takie wymagania mogą być:

1. projekty polegające na budowie dróg oraz linii kolejowych w relacjach transgranicznych (często może to być odbudowa połączeń niegdyś istniejących – przykładem może być tutaj odbudowa linii kolejowej Szklarska Poręba – Harrahov, finansowana z Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Czechy – Polska 2007-2013, czy linii kolejowej Ahlbeck Grenze – Świnoujście Miasto, finansowana ze środków niemieckich);
2. projekty polegające na zakupie taboru oraz budowy infrastruktury przystankowej do obsługi połączeń transgranicznych – w tym połączeń autobusowych, pozwalających w łatwy sposób tworzyć dostępne dla wszystkich pasażerów, regularne i ekologiczne połączenia transgraniczne, wciąż dość rzadko spotykane w obszarach transgranicznych; należy podkreślić, że zarówno przy projektach dotyczących budowy linii kolejowych, jak i przy zakupie taboru, pomoc należy

kierować na takie obszary, na których istnieje deklaracja zapewnienia odpowiednich środków krajowych na zapewnienie wystarczającej oferty przewozowej – badania ewaluacyjne³¹⁷ wskazują bowiem, że oferta przewozowa często ogranicza założone oddziaływanie projektów transportowych;

3. miękkie inicjatywy, polegające na ułatwieniu korzystania osobom przyjeżdżającym z innego kraju z systemu transportu zbiorowego, poprzez druk wielojęzycznych ulotek, mapek, przygotowanie wielojęzycznej informacji pasażerskiej na przystankach i stacjach kolejowych, a także tworzenie wielojęzycznych stron internetowych umożliwiających np. dobór właściwego rodzaju biletu, internetowych i mobilnych wyszukiwarek połączeń itp.;
4. dofinansowanie przedsięwzięć polegających na tworzeniu transgranicznych, zintegrowanych ofert biletowych – np. poprzez zakup kompatybilnych systemów biletowych, dofinansowanie działań promocyjnych i organizacyjnych itp.;
5. projekty polegające na budowie przejść granicznych oraz infrastruktury umożliwiającej obsługę na przejściach granicznych pasażerów podróżujących pieszo, rowerami, autobusami oraz koleją (np. terminal autobusowy na przejściu granicznym).

Należy podkreślić, że wiele spośród wymienionych wyżej inicjatyw powinno mieć charakter komplementarny – i tak np. odbudowie linii kolejowej powinny towarzyszyć odpowiednie miękkie inicjatywy, umożliwiające łatwe korzystanie z połączeń transgranicznych.

Nowatorskie podejście w dziedzinie dostępności telekomunikacyjnej

Dostępność telekomunikacyjna w rejonach przygranicznych jest uwarunkowana tak samo, jak na innych terenach, a więc przede wszystkim gęstością zaludnienia i ukształtowaniem oraz pokryciem terenu. Występują tu jednak dwa czynniki o charakterze transgranicznym:

- Połączenia telekomunikacyjne pomiędzy dwoma bliskimi miastami, położonymi po dwóch stronach granicy (np. Cieszyn i Český Těšín lub Zgorzelec i Görlitz) są połączeniami międzynarodowymi, a przez to drogimi. Stanowi to barierę dla

³¹⁷ Wpływ projektów dot. zakupu lub modernizacji pojazdów szynowych na osiągnięcie głównego celu poddziałania 1.1.2 tzn. poprawę warunków przejazdów pasażerów transportem kolejowym między aglomeracjami miejskimi i w aglomeracjach (2008, MRR)

osób mających rodzinę, przyjaciół lub partnerów handlowych za granicą oraz dla osób które pracują w jednym kraju, a mieszkają w drugim. Obecnie problem rozwiązywany jest poprzez wykupienie kart SIM operatora mobilnego z sąsiedniego kraju, ale nie jest to rozwiązanie idealne. Budowa transgranicznych, miejskich sieci komputerowych MAN (Metropolitan Area Network) może znakomicie obniżyć koszty lokalnej telekomunikacji, choć oczywiście rodzi problemy prawne (operator sieci staje się natychmiast operatorem międzynarodowym).

- Budowa sieci dostępowej („ostatniej mili”) w rzadko zaludnionym obszarze przygranicznym może być nieopłacalna. W przypadku, gdy po drugiej stronie granicy leży większe miasto, połączenie z tym miastem może być znacznie tańsze. Wtedy jednak mieszkańcy pogranicza stają się abonentami zagranicznego operatora. Konieczne zatem byłoby zapewnienie logicznego połączenia z operatorem narodowym – swego rodzaju tunelowania połączenia z krajem poprzez sieć operatora zagranicznego.

Usługi elektroniczne są z natury transgraniczne o tyle, że świadczone w Internecie, są dostępne na całym świecie. Dlatego informatyczne projekty transgraniczne są zazwyczaj projektami centralnymi, realizowanymi przez rządy dwóch lub więcej krajów i nie uwzględniają specyfiki regionów przygranicznych, jak np. wzajemne uznawanie elektronicznych dokumentów tożsamości (np. Polska podpisała w tej sprawie porozumienie z Niemcami w listopadzie 2011 r.), elektroniczne zamówienia publiczne, łączenie usług prawnych i ochrony zdrowia ułatwienia w obrocie towarowym. Usługi te są przedmiotem tzw. wielkoskalowych projektów pilotażowych finansowanych przez Komisję Europejską w ramach programu ICT PSP (ICT Policy Support Programme), będącego częścią CIP (Competitiveness and Innovation Programme) i były m.in. przedmiotem dyskusji konferencji Borderless eGovernment Services for Europeans, która odbyła się 17-18 listopada 2011 r. w Poznaniu (<http://www.egov2011.pl>).

Niezależnie od tego, pojawiają się projekty o znaczeniu lokalnym i regionalnym. Kierowane do turystów i mieszkańców regionów przygranicznych, np.:

1. Transgraniczne systemy zarządzania ruchem drogowym i miejscami parkingowymi. Problem ten został uwzględniony m.in. we wspólnym studium ruchu drogowego i parkowania w centrum Czeskiego Cieszyna i Cieszyna,

2. Usługi e-administracji kierowane do obywateli sąsiedniego państwa ze względu na liczne transgraniczne powiązania rodzinne, towarzyskie i handlowe, np. wydawanie odpisów z aktów stanu cywilnego lub rejestracja działalności gospodarczej,
3. Komercyjne usługi w zakresie transportu (np. transgraniczne zamawianie takśówki) lub handlu (w tym zamawianie przez Internet zakupów w sąsiednim kraju),
4. Informacja cenach i zasadach realizacji usług w sąsiednim kraju, np. usług fryzjerskich czy dentystycznych, wraz z rezerwacją wizyty.

Osobną grupę stanowią projekty związane z systemami specjalistycznymi, np. związanymi z zarządzaniem kryzysowym, np.:

5. Systemy monitorowania zagrożenia powodziowego i poziomu wody w rzekach granicznych oraz zarządzania ich zlewnią, w tym systemy gospodarki informacji geograficznej.
6. Systemy monitorowania zagrożenia pożarowego w lasach.
7. Systemy zarządzania infrastrukturą i sprzętem ratunkowym.
8. Systemy nawigacji i zarządzania ruchem na rzekach granicznych.
9. Systemy planowania i monitorowania tzw. transportów specjalnych (wielkogabarytowych, niebezpiecznych dla środowiska itp.).

Należy przy tym zauważyć, że w wielu przypadkach systemy teleinformatyczne mogą mieć charakter narzędzi wspierających realizację projektów w innych dziedzinach, np. system biletu elektronicznego w rejonach przygranicznych, które zdecydują się na wspólną komunikację i wspólne taryfy za przejazdy.

5.4 ZAŁĄCZNIK 5: ROZWIĄZANIA DOTYCZĄCE POPRAWY KOMPLEMENTARNOŚCI PROJEKTÓW EWT

Rozwiązania zwiększające komplementarność i synergę projektów EWT z projektami finansowanymi ze środków programów regionalnych i krajowych.

W celu zapewnienia komplementarności i synergii projektów EWT z innymi projektami proponujemy przyjęcie szeregu rozwiązań już na etapie programowania EWT w nowej perspektywie finansowej.

- pierwszorzędne rozwiązania mają charakter ogólny i dotyczą konstrukcji kryteriów komplementarności w procesie selekcji projektów,
- drugie mają charakter wspomagający proces budowy projektów komplementarnych z innymi projektami,

W procesie tworzenia kryteriów selekcji i wyboru projektów warto uwzględnić kryteria, które będą odnosić się wyłącznie do komplementarności badanych projektów z innymi przedsięwzięciami. Aby kryteria te odgrywały istotną rolę w procesie oceny, czego konsekwencją byłby wybór projektów wzajemnie uzupełniających się, proponujemy przyjęcie kilku rozwiązań:

1. zastosowanie w kryteriach głównych definicji komplementarności, tj.:
 - bezpośrednio prostej („projekt powiązany z innym konkretnym projektem, najczęściej po prostu realizowanym przez tego samego beneficjenta”, np. przedsiębiorca lub szkoła, którzy otrzymują wsparcie zarówno ze środków Programów EWT jak i Komponentu Regionalnego PO KL),
 - bezpośrednio stopniowalnej (w zależności od sposobu sformułowania zawiera elementy komplementarności przestrzennej – „projekt jako część sieci” lub przedmiotowej – „projekt jako kolejny lub ostatni element rozwiązujący konkretny problem” lub przedmiotowo-przestrzennej – „projekt jako kolejny lub ostatni element rozwiązujący konkretny problem na danym terenie),
 - instytucjonalnej („beneficjent nawiązał współpracę z innym podmiotem”);
2. podniesienie wagi za komplementarność projektu co najmniej do 25% oceny,
3. doprecyzowanie i zdefiniowanie punktacji w kryterium komplementarności,
4. zmianę podejścia oceny komplementarności poprzez wprowadzenie kryteriów oceniających praktyczne rozwiązania zapewniające/zwiększające komplemen-

tarność (np: nawiązania współpracy z beneficjentami projektów wskazanych jako komplementarne, rozwiązań organizacyjnych/instytucjonalnych służących zapewnieniu/zwiększeniu komplementarności pomiędzy projektami):

Działania wspomagające proces budowy projektów komplementarnych

Aby zwiększyć skuteczność działań, które mają na celu podniesienie poziomu komplementarności projektów EWT proponujemy wprowadzenie 3 rozwiązań:

Po pierwsze sugerujemy **budowę platformy wymiany informacji o projektach komplementarnych i potencjalnie komplementarnych**. Platforma pełniłaby użytkową rolę, jako mechanizm wspierania komplementarności dla wnioskodawców/beneficjentów, którzy przygotowują lub realizują projekty na obszarach wsparcia. Platforma zawierałaby podstawowe informacje o projektach, tym samym umożliwiałaby wnioskodawcom jak i beneficjentom wyszukiwanie informacji o projektach potencjalnie komplementarnych, które są realizowane na danym terenie (geograficznie) oraz w podobnym obszarze działalności (tematycznie). Dodatkowym walorem platformy mógłby być aspekt edukacyjny poprzez zamieszczenie na niej:

- a) obowiązujących definicji i podejść do opisu komplementarności i synergii,
- b) macierzy komplementarności pokazującej potencjalne powiązania między różnymi typami projektów (obszarami interwencji),
- c) przykłady „ścieżek komplementarności” wraz z objaśnieniami, które mogą służyć beneficjentom/wnioskodawcom, jako przykłady możliwości powiązań pomiędzy projektami,

Precyzyjnie opisane przykłady, zestaw instrukcji/definicji oraz różnych podejść identyfikacji komplementarności zamieszczony na platformie miałby na celu uświadczenie beneficjentom/wnioskodawcom możliwości przeprowadzenia analogicznych analiz dla własnego projektu.

Po drugie sugerujemy **wdrożenie systemu oceny i monitorowania komplementarności** projektów EWT. Taki system umożliwiłby weryfikację i egzekwowanie deklarowanej przez beneficjentów komplementarności, co w konsekwencji przełożyłoby się na podniesienie rangi dla tego zagadnienia.

Po trzecie warto, aby cały proces wprowadzania nowych rozwiązań z zakresu komplementarności wesprzeć cyklem szkoleń, który z jednej strony byłby skierowany do potencjalnych wnioskodawców, z drugiej strony do pracowników Sekretariatów, Technicznych, Punktów Kontaktowych oraz ekspertów oceniających wnioski. Szkolenia pozwoliłyby wykształcić wśród uczestników programów EWT podobne podejście do postrzegania komplementarności, przy okazji nadając temu zagadnieniu wyższą rangę niż mamy w obecnym okresie programowania.

Wszystkie wyżej opisane rozwiązania zostały zainspirowane raportem z badania firmy EGO S.C. pt. *„Komplementarność i synergia projektów realizowanych na terenie Polski Wschodniej w ramach Programów Operacyjnych Polityki Spójności oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 w kontekście priorytetów Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Polski Wschodniej do 2020 r ”*. W ramach przedmiotowego badania przygotowano szczegółowe koncepcje ww.opisanych narzędzi, które zostały przetestowane przez IZ PO RPW.

5.5 ZAŁĄCZNIK 6: PROJEKTY INNOWACYJNE, TRANSGRANICZNE, A OBSZARY WIEJSKIE

Obszary wiejskie na pograniczach mają zazwyczaj mały potencjał rozwojowy (poza szczególnymi przypadkami gmin mających wyjątkowe walory turystyczne lub czerpiących korzyści z renty położenia, np. w pobliżu dużego miasta, przejścia granicznego), co wynika z uwarunkowań strukturalnych (słaby rozwój przedsiębiorczości, duży udział rolnictwa, słabe zaludnienie, itp.) oraz peryferyjnego położenia. Mały potencjał gospodarczy zazwyczaj idzie w parze z niskim potencjałem instytucjonalnym, słabym kapitałem ludzkim i społecznym. Realizacja na takich obszarach ambitnych projektów transgranicznych, zwłaszcza o innowacyjnym charakterze, jest zatem dużym wyzwaniem. Wydaje się, że kluczowe znaczenie dla stworzenia podstaw dla realizacji ambitnych przedsięwzięć jest wzmocnienie potencjału instytucjonalnego beneficjentów z tych obszarów. W tym celu można podjąć następujące działania:

- Stworzenia zbioru dobrych praktyk wdrażania projektów innowacyjnych, transgranicznych na obszarach wiejskich pogranicza;
- Poprawa możliwości realizacji projektów przez organizacje pozarządowe (np. wydzielenie części alokacji dla tego typu beneficjentów);
- Wsparcie rozwoju organizacyjnego potencjalnych beneficjentów (organizacji pozarządowych, JST i ich jednostek zależnych) w zakresie realizacji innowacyjnych projektów (szkolenia, doradztwo; wizyty studyjne, staże, itp.);
- Stymulowania projektów zakładających współpracę beneficjentów z obszarów wiejskich z podmiotami o dużym potencjale, także spoza obszaru wsparcia (w uzasadnionych przypadkach i przy zapewnieniu realnego wkładu udziału partnerów spoza obszaru w transgraniczny efekt projektu).

6 SPIS RYSUNKÓW

RYSUNEK 1. ZASIĘG PRZESTRZENNY ANALIZOWANYCH OBSZARÓW TRANSGRANICZNYCH.....	42
RYSUNEK 2. ZASIĘG PRZESTRZENNY OBSZARÓW TRANSGRANICZNYCH NA POGRANICZU POLSKO- LITEWSKIM, POLSKO-CZESKIM I POLSKO-SŁOWACKIM	43
RYSUNEK 3. ZASIĘG PRZESTRZENNY PROGRAMÓW TRANSGRANICZNYCH NA POGRANICZU POLSKO- NIEMIECKIM (WARIANT A).....	45
RYSUNEK 4. ZASIĘG PRZESTRZENNY PROGRAMÓW TRANSGRANICZNYCH NA POGRANICZU POLSKO- NIEMIECKIM (WARIANT B).....	47
RYSUNEK 5. ZASIĘG PRZESTRZENNY PROGRAMU POŁUDNIOWY BAŁTYK (WARIANT A)	48
RYSUNEK 6. ZASIĘG PRZESTRZENNY PROGRAMU POŁUDNIOWY BAŁTYK (WARIANT B)	49
RYSUNEK 7. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W 2010 R.	65
RYSUNEK 8. ZMIANA LICZBY LUDNOŚCI W LATACH 2003-2010	66
RYSUNEK 9. WSPÓŁCZYNNIK PRZYROSTU NATURALNEGO W 2010 R.	67
RYSUNEK 10. WSPÓŁCZYNNIK MIGRACJI W 2010 R.	68
RYSUNEK 11. WSPÓŁCZYNNIK PRZYROSTU RZECZYWISTEGO W 2010 R.	69
RYSUNEK 12. STRUKTURA WIEKOWA LUDNOŚCI W 2010 R. (ODSETEK LUDNOŚCI W WIEKU PRZEDPRODUKCYJNYM, PRODUKCYJNYM I POPRODUKCYJNYM).....	71
RYSUNEK 13. PKB PER CAPITA W 2009 R. (LEWA MAPA) I ZMIANA PKB PER CAPITA 2003-2009 (200=100) (PRAWA MAPA).....	72
RYSUNEK 14. STRUKTURA GOSPODARKI W ROKU 2010 – ZATRUDNIENI W % WEDŁUG SEKTORÓW: ROLNICTWO, PRZEMYSŁ I BUDOWNICTWO, USŁUGI.....	74
RYSUNEK 15. ZGŁOSZENIA PATENTOWE NA 1 MLN. MIESZKAŃCÓW W 2010 R.	75
RYSUNEK 16. POSTULOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY POLSKA-SAKSONIA.....	77
RYSUNEK 17. POSTULOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY POLSKA-BRANDENBURGIA	89
RYSUNEK 18. POSTULOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY POLSKA-MEKLEMBURGIA	105
RYSUNEK 19. ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY CZECHY-POLSKA	137
RYSUNEK 20. ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY POLSKA-SŁOWACJA.....	171
RYSUNEK 21. ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	203
RYSUNEK 22. MAPA OBSZARÓW CHRONIONYCH MORZA BAŁTYCKIEGO	230
RYSUNEK 23. MAPA BIORÓŻNORODNOŚCI MORZA BAŁTYCKIEGO	234
RYSUNEK 24. ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY LITWA-POLSKA.....	246
RYSUNEK 25. WYNIKI BADANIA CAWI: KTÓRE Z PROPONOWANYCH INNYCH FORM WSPARCIA UZNAJĄ PAŃSTWO ZA WARTÉ WPROWADZENIA? (N=183)	288
RYSUNEK 26. PROCEDURA SKŁADANIA WNIOSKU APLIKACYJNEGO	299

7 SPIS TABEL

TABELA 1. CELE TEMATYCZNE I PRIORYTETY EWT	56
TABELA 2. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POLSKA-SAKSONIA.....	86
TABELA 3. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POLSKA-BRANDENBURGIA	102
TABELA 4. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POLSKA-MEKLEMBURGIA.....	113
TABELA 5. CELE TEMATYCZNE EWT	115
TABELA 6 ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY CZECHY-POLSKA.....	137
TABELA 7. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA I JEJ ZMIANA.....	138
TABELA 8. STRUKTURA GOSPODARKI (ODSETEK OSÓB ZATRUDNIONYCH W GŁÓWNYCH SEKTORACH)	140
TABELA 9. ZATRUDNIENI JAKO % OGÓŁU LUDNOŚCI.....	141
TABELA 10. POZIOM INNOWACYJNOŚCI W REGIONIE.....	141
TABELA 11. STRUKTURA WIEKOWA LUDNOŚCI ORAZ SALDO MIGRACJI.....	142
TABELA 12. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POLSKA-CZECHY	146
TABELA 13. STRUKTURA GOSPODARKI (ZATRUDNIENIE WEDŁUG SEKTORÓW) W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM POLSKA-SŁOWACJA.....	174
TABELA 14. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POLSKA-SŁOWACJA	178
TABELA 15. ANALIZOWANY OBSZAR POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	202
TABELA 16. PKB W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	203
TABELA 17. ZGŁOSZENIA PATENTOWE W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	205
TABELA 18. STRUKTURA GOSPODARKI W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM POŁUDNIOWY BAŁTYK.....	206
TABELA 19. WSKAZANIA DO FINANSOWANIA CELÓW TEMATYCZNYCH I PRIORYTETÓW	211
TABELA 20. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO POŁUDNIOWEGO BAŁTYKU.....	216
TABELA 21. ANALIZOWANY OBSZAR TRANSGRANICZNY LITWA-POLSKA.....	246
TABELA 22. PKB W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM LITWA-POLSKA	247
TABELA 23. ZGŁOSZENIA PATENTOWE W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM LITWA-POLSKA	247
TABELA 24. SALDO MIGRACJI W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM LITWA-POLSKA.....	247
TABELA 25. GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W OBSZARZE TRANSGRANICZNYM LITWA-POLSKA.....	248
TABELA 26. ANALIZA SWOT OBSZARU TRANSGRANICZNEGO LITWA-POLSKA	251
TABELA 27. KRYTERIA MERYTORYCZNE I TECHNICZNO-WDROŻENIOWE.....	302
TABELA 28. WAGI KRYTERIÓW MERYTORYCZNYCH I TECHNICZNO-WDROŻENIOWYCH	303